

Minna Hautio (toim.)

TAIDE YHDISTÄÄ
- MONIALAISUUS OSALLISTAVAN
TAITEEN VOIMAVARANA

Minna Hautio (toim.)
**TAIDE YHDISTÄÄ - MONIALAISUUS OSALLISTAVAN
TAITEEN VOIMAVARANA**

ISBN 978-952-456-282-9
Humanistinen ammattikorkeakoulu 2017

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Taiteen edistämiskeskus
Centret för konstfrämjande
Arts Promotion Centre Finland

JYVÄSKYLÄ

ALAKOHTAISET

Esipuhe5

Benny Majabacka

Hyvinvoinnin välitystoimiston perustukset6

Oona Tikkaaja & Marja Susi

Lisää paikkoja taiteelle!10

Birgitta Lehto

Osallistavan taiteen vaikutuksista potilaiden ja henkilökunnan hyvinvointiin kliinisessä hoitotyössä.....14

Outi Linnossuo

Toiminnalliset ja taidelähtöiset menetelmät sosiaalialan työssä.....17

Lotta Häkkinen

Sosiaalipedagogiikka ja osallistava taide20

Miia Heikkilä

Taide hyvinvointipalveluissa25

Niina Turunen & Sanna Pekkinen

Osallistavan taiteen monialainen koulutus49

Kati Jaatinen, Birgitta Lehto & Heidi Myyryläinen

Moniammatillista työskentelyä – kokemuksia Tatu ja Sote -valmennusjaksoilta60

MONIALAISUUS

Birgitta Lehto

Asiakslähtöisyys ja eettisyys osallistavan taiteen kulmakiviä – terveydenhuollon asiakkaan näkökulma70

Lotta Häkkinen

Vuorovaikutus osallistavan taiteen ryhmänohjauksessa73

Hanna Majabacka & Mari Laaksonen-Sassa

Työkalu taideinterventioiden vaikutusten havainnointiin.....81

Heidi Myyryläinen:

Kohti asiakkuutta – kokemuksia Tatu ja Sote -valmennuksen yhteiskonseptoinnista.....99

Satu Helske & Juha Iso-Aho:

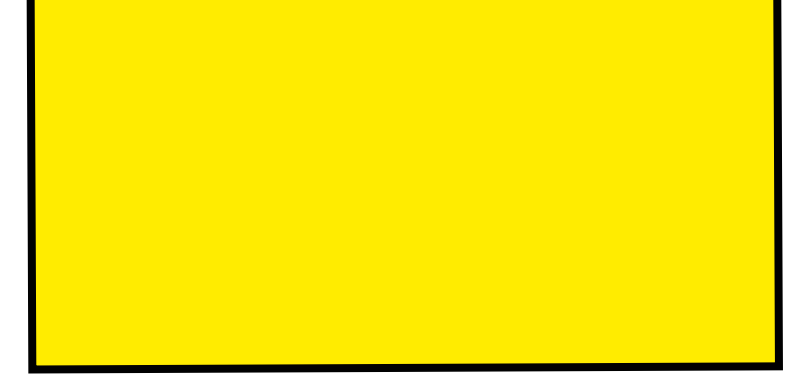
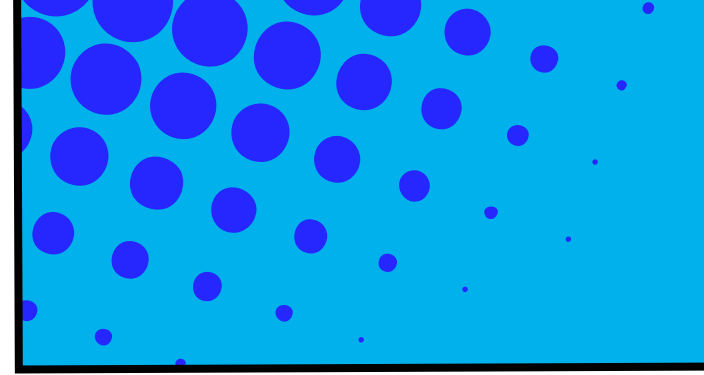
Kohti Hyvinvoinnin välitystoimiston asiakasymmärrystä.....101

ASIAKKAAT

Kirjoittajaesittelyt108

Esipuhe

Tähän julkaisuun on koottu puheenvuoroja osallistavasta taiteesta. Puheenvuoroja yhdistävä teema on monialaisuus osallistavan taiteen tuotannoissa. Artikkeleissa nostetaan esiin monialaisen yhteistyön periaatteisiin ja käytäntöihin liittyviä haasteita mutta ennen kaikkea sen tuomia mahdollisuuksia.

Julkaisu pohjautuu suurelta osin Hyvinvoinnin välitystoimisto -hankkeessa saatuihin kokemuksiin. Tämä hanke on yhdistänyt neljä korkeakoulua, kaksi kaupunkia ja Taiteen edistämiskeskuksen asiantuntijoita kehittämään tuotantorakennetta, jonka avulla osallistava taide voitaisiin juurruttaa sosiaali- ja terveydenhuoltosektorin rakenteisiin. Pyrkimys ei ole lajissaan ainutlaatuinen, sillä aikaisempaa tutkimusta ja hankkeita aiheesta on tehty runsaasti.

Poikkeuksen aikaisempaan tämä hanke tekee siinä, että se yhdistää taiteilijat, sote-ammattilaiset ja tuottajat yhteisen suunnittelupöydän ääreen, rakentamaan palvelut alusta saakka yhdessä. Näin toimien on mahdollista muotoilla eettisiä ja laatuvarmistettuja palveluja, joille on olemassa sekä tarve että kysyntää, joiden tuotantoprosessi on sujuva ja joiden tuottaminen on tekijöilleen taloudellisesti kestävä. Välittäjäorganisaation merkitys palvelutuotannon ylläpidolle on keskeinen, sillä tehokas markkinointi ja myynti vaativat siihen erikoistuneen toimijan.

Ilman laajapohjaista, monialaista ja moniammatillista yhteistyötä hanke ei olisi ollut mahdollinen. Yhteistyö on merkinnyt monenlaista tunnustelua ja edellyttänyt luottamusta. Toisiin sektoreihin ja ammattialoihin tutustuminen on vaatinut hyvää vuorovaikutusta, avointa suhtautumista sekä halua oppia ja ymmärtää toisten osapuolten arvoja, tavoitteita ja toiminnan periaatteita. Eri alojen ominais-

piirteitä on täytynyt kärsivällisesti avata toisille ja omia ennakkoluuloja on ollut tarpeen tutkia ja kyseenalaistaa. Eri-laisuus on ehdottomasti rikastuttanut kaikkia osapuolia ja johtanut maailmojen avartumiseen.

Monialaisessa palvelutuotannossa asiakkuuksia ja palvelupolkuja on viljalti. Erityisen paljon niitä on välittäjäorganisaatiolla, joka palvelee niin taiteen tekijöitä, tilaaja-asiakkaita kuin loppukäyttäjääsiakastakin. Kaikkien osapuolten intressejä yhdistää kuitenkin viime kädessä loppukäyttäjääsiakas – hänen tarpeensa, toiveensa ja osallisuutensa. Taidetoiminnan vaikutukset ovat yksilöllisiä eikä niiden suuntaa tai määrää voi ennakoida varmasti. Siksi palvelujen asiakaslähtöisyyttä ja toiminnan eettisyyden varmistamista tähdennetään artikkeleissa toistuvasti.

Monialaisuus heijastuu myös tämän julkaisun artikkeleissa. Niitä ovat kirjoittaneet paitsi eri aloilla jo toimivat asiantuntijat myös tulevaisuuden tekijät – tuoreet kulttuurituottajat, sosionomit ja yhteisöpedagogit, jotka ovat opinnäytetöidensä kautta tuottaneet uutta tietoa yhteiselle toimintakentälle. Osa artikkeleista onkin näiden opinnäytetöiden tiivistelmiä.

Julkaisun artikkelit jakaantuvat alakohtaisiin, monialaisiin ja asiakkuutta eri näkökulmista pohtiviin.

Alakohtaisia näkökulmia osallistavan taiteen merkityksiin valaisevat taiteilijat ja lehtorit Oona Tikkaola ja Marja Susi, hoitotyön lehtori Birgitta Lehto, sosiaalialan lehtori Outi Linnossuo sekä yhteisöpedagogi Lotta Häkkinen. Tikkaola ja Susi sijoittavat artikkelissaan osallistavaa taidetta osaksi taiteen kenttää ja Lehto avaa sitä, miten osallistavan taiteen vaikutuksia kuvataan kliinisen hoitotyön tutkimuskir-

jallisuudessa. Linnossuo kertoo omakohtaiseen kokemukseen pohjautuen, miten toiminnallisuus ja taidelähtöiset menetelmät ovat tulleet osaksi sosiaalialan työtä. Häkkinen vertailee opinnäytetyöhönsä pohjautuvassa artikkelissa osallistavan taiteen ja sosiaalipedagogiikan menetelmiä.

Monialaisuutta käsittelevät artikkelit ovat tiivistyksiä kulttuurituottajien Miia Heikkilän ja Niina Turusen sekä yhteisöpedagogi Kati Jaatisen opinnäytetöistä, joissa he ovat selvittäneet taiteilijoiden, sote-ammattilaisten sekä tuottajien näkemyksiä monialaisesta yhteistyöstä, erityisesti koulutuksen näkökulmasta. Osa artikkeleista on laajennettu lehtoreiden Sanna Pekkinen, Birgitta Lehdon sekä projektipäällikkö Heidi Myyryläisen havainnoilla.

Asiakkaat-osiossa Birgitta Lehto ja Heidi Myyryläinen kertovat asiakaslähtöisyyden merkityksestä sote-palveluja muotoillessa. Myös tässä osiossa on opiskelijoiden opinnäytetöiden tiivistyksiä: Lotta Häkkinen artikkelissa käsittelee vuorovaikutuksen muotoja ja tärkeyttä taiteen ryhmänohjauksessa ja sosionomien Hanna Majabackan ja Mari Laaksonen-Sassan artikkelissa kuvataan uudenlainen työkalu taiteen hyvinvointivaikutusten mittaamiseksi. Kulttuurituottaja Satu Helskeen ja lehtori Juha Iso-Ahon yhteisarikkeli perustuu Helskeen opinnäytetyöhön, jonka lopputuotosta, Hyvinvoinnin välitystoimiston asiakasprofileja, Iso-Aho on edelleen testannut asiantuntijoilla.

Turussa 3.12.2017

Minna Hautio

Benny Majabacka

Hyvinvoinnin välitystoimiston perustukset

Syksyllä 2014 lenkipolulla pohdin juuri lukemaani sosiaalisen median päivitystä, jossa taiteilija kertoi yhteentörmäyksestä senioritalon johtajan kanssa. Huolimatta siitä, että taiteilijalla oli rahoitettu taidelähtöinen projekti, jota hän tarjosi palvelukotiin, rahakirstun vartija kieltäytyi ottamasta vastaan asukkaille suunnattua aktivoivaa työpajaa, koska taiteilija oli valinnut sanansa väärin. Hän oli erehtynyt kommentoimaan kyseisen talon toimintatarjontaa suppeaksi. Tämä oli vain yksi monista tarinoista, ei suinkaan ainoa laatuaan. Kuitenkin tässä lyhyessä viestissä eräästä taiteilijalle arkipäiväisestä kohtaamisesta tiivistyi se todellisuus, jossa taitelijat usein yksin rämpivät.

Karrikoiden: toisen toimialan tuntemus, myyntityö, laajamittainen sisällön tuotteistaminen, sopimusasiat ja ammattirajat ylittävä verkostoituminen monien muiden substanssista erillään olevien tehtävien ohella koituvat monelle kutsumustyötä tekeväälle taiteilijalle ylitsepääsemättömäksi vuoreksi. Oivallisista intentioista huolimatta sosiaali- ja terveysalan kenttä on monelle taiteilijalle hyvin jäsentymätön ja muodoton, eikä esimerkiksi tietyn toimintayksikön tavoitteista ole tarvittavaa tietoa. Tai oikeastaan ei yleensä edes tiedetä, mistä lähdetään liikkeelle ja kenen kanssa tulisi neuvotella. Jos käy niin hyvin, että päästään oikean henkilön kanssa keskustelemaan, saatetaan puhua samoista asioista eri termein ymmärtämättä toista.

Samaan aikaan sosiaali- ja terveyspalveluita tuottavan tahon luona: Tietoa ja tutkimuksia taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista on lisääntyvässä määrin saatavilla. Taidelähtöisten palveluiden hyödyistä tiedetään kentällä jo melko paljon ja varsin usein palveluille nähdään tarvetta ja niitä kaivataankin. Tästä eteenpäin toiminta on kuitenkin varsin umpimähkäistä. Tunnetaan ehkä muutama tai-

teilija ja hyvässä tapauksessa joku on sattunut lähiaikoina tarjoamaan mielenkiintoista toimintaa, joka saattaisi olla sopivaa kohderyhmälle. Työkalut määrätietoiseen sisällönrakentamiseen kuitenkin puuttuvat, eikä kokonaisuus ole mistään hahmotettavissa.

Kulttuurituottaja rientää apuun

Tuottajan työssä olen usein joutunut tilanteisiin, joissa artisti toivoi apua ideansa jalostamiseen ja eteenpäinviemiseen esimerkiksi erilaisiin hyvinvointia tuottaviin tai ylläpitäviin kohteisiin. Kentältä kuuluva huuto esittää selvästi tarpeen jäsentämiselle, jonkinlaiselle rakenteelle, kattavuudelle ja toiminnalle, joka toisi nämä kaksi maailmaa yhteen ja loisi selkeyttä ja jatkuvuutta.

On selvää, että taiteilijan on tärkeä ymmärtää sitä todellisuutta, jossa taide kohtaa ihmisen hyvinvointia tuottavana tekijänä. Yhtä tärkeää on myös se, että hyvinvointialan

” *Tietoa ja tutkimuksia taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista on lisääntyvässä määrin saatavilla. Taidelähtöisten palveluiden hyödyistä tiedetään kentällä jo melko paljon ja varsin usein palveluille nähdään tarvetta ja niitä kaivataankin.*

toimija ymmärtää taiteen sisältöjä ja niitä mahdollisuuksia, joita vaikkapa taidelähtöiset osallistavat menetelmät avaavat. Kaikista taitelijoista ei kuitenkaan tule esimerkiksi terveysalan ammattilaisia eikä jokainen sosiaalialan toimija voi kouluttautua taiteilijaksi.

Näiden ajatusten kanssa kävimme painiin, jo varhaisessa vaiheessa mielessämme sanapari hyvinvoinnin välitystoimisto. Kulttuurituottajien kouluttajina Humanistisessa ammattikorkeakoulussa näimme oikeastaan itsestään selvänä ratkaisuna välittäjän roolin taitelijan ja hyvinvointitoimijan tilannetta helpottamassa. Kulttuurituottajan toimenkuva on moninainen, ytimessä on kuitenkin lähes poikkeuksetta tulkkina toimiminen, vuoropuhelun synnyttäminen taiteen ja jonkin kohderyhmän välillä. Kulttuurituottaja on yhteiskunnallinen vaikuttaja, hän on osa sitä identifioimisprosessia, jossa yksilö omaksuu suhteensa yhteiskuntaan taiteen välityksellä. Tuottajan toiminnassa välittäjämainen tekeminen on noussut viime aikoina yhä suuremmaksi kokonaisuudeksi. Kulttuurituottajat ovat löytäneet paikkansa monella toimialalla luovien alojen lisäksi esimerkiksi teollisuuden parista. Osallistavan taiteen

” *Moniulotteisuuden lähtökohtana oli ajatus, että jokaisen oma substanssiosaaminen saa mahdollisimman paljon tilaa, mikä taas johtaa parhaaseen mahdolliseen tuotteeseen, kun aika ja energia ei kulu itselle vieraiden seikkojen haltuun ottamisessa. Lisäksi oman usein rajautuneenkin näkökulman ulkopuolelta ja uusista näkökulmista tuleva kritiikki rikastuttaa työn jokaista vaihetta.*

kentällä ei kuitenkaan ole ammattimaisesti toimivaa tuotajaverkostoa.

Näimme, että kulttuurituottaja on se linkki, joka voi ihanetilanvapaudessa vapauttaa taitelijan ja hyvinvointitoimijan työhönsä substanssin kanssa. Tämä lähtökohta oli yksi niistä peruskivistä, jonka päälle Hyvinvoinnin välitystoimisto-hanketta alettiin rakentaa. Halusimme tuoda ensimmäistä kertaa yhteen nämä kolme alaa systemaattiseen kehittämiseen ja pilotointityöhön. Hankkeeseen lähtivät mukaan Humanistinen ammattikorkeakoulu, Turun ammattikorkeakoulu, Saimaan ammattikorkeakoulu, Jyväskylän yliopisto, Turun ja Jyväskylän kaupungit sekä Taiteen edistämiskeskus. Rahoitusta haettiin Euroopan sosiaalirahastosta ja positiivisen päätöksen saavuttua työ alkoi huhtikuussa 2015.

Moniammatillisuus moninkertaistaa osaamisen

Hyvinvoinnin välitystoimisto -hanke aloitti syksyllä 2015 moniammatillisen täydennyskoulutuksen Turussa, Jyväskylässä ja Lappeenrannan-Imatran alueella. Jokaisella toteutuspaikkakunnalla valmennettavaksi haettiin taitelijoita, tuottajia sekä sosiaali- ja terveysalan työntekijöitä. Lukuvuoden kestävä valmennuksen aikana luotiin monialaisia tiimejä, joissa kehitettiin uusia osallistavan taiteen tuotteita. Niistä jalostettiin tuotteistamalla kaupallisesti potentiaalisia toimintoja. Valmennus toteutettiin myös vuonna 2016. Yhteensä hankkeen valmennukseen osallistui noin 90 eri alojen ammattilaista. Valmennusjaksoit olivat niin osallistujille kuin valmentajillekin antoisia ja opettavaisia kokemuksia. Vastuun valmennuksesta kantoi toteuttajakorkeakoulujen lehtorit ja tutkijat; taitelijat, sosiaalityön- ja terveydenhoitoalan ammattilaiset, tuottajat ja liiketalouden osaajat. Lukuisat ammattilaiset taiteen ja kulttuurin kentiltä antoivat erityisosaamisensa Tatu ja Sote -nimellä toteutetun valmennuksen käyttöön.

Valmennukseen valitut monen kentän ammattilaiset saivat mahdollisuuden hyödyntää toistensa erityisosaamista

ainutlaatuisella tavalla ja rakentaa paketteja, joissa taidelähtöiset näkökulmat kohtasivat esimerkiksi hoitotyön kenttäkokemuksen kanssa ja saivat resurssikseen kulttuurituottajan fasilitointitaidot. Tämän moniulotteisuuden lähtökohtana oli ajatus, että jokaisen oma substanssiosaaminen saa mahdollisimman paljon tilaa, mikä taas johtaa parhaaseen mahdolliseen tuotteeseen, kun aika ja energia ei kulu itselle vieraiden seikkojen haltuun ottamisessa. Lisäksi oman usein rajautuneenkin näkökulman ulkopuolelta ja uusista näkökulmista tuleva kritiikki rikastuttaa työn jokaista vaihetta. Kun valmis tuote lopulta kohtaa käyttäjät, luo moniammatillisuus sekä yksilö- että ryhmätilanteisiin yllättäviäkin mahdollisuuksia.

Tätä Hyvinvoinnin välitystoimisto -hankkeessa kehitettyä moniammatillista valmennuspedagogiikkaa tullaan myöhemmin hyödyntämään varsinaisen valtakunnallisen välitystoimiston jatkaessa toimintaansa ja hankkeessa opittua käyttämään taidelähtöisten tuotteiden kehittämisessä. Monenlaista koulutusta ja osaamisen lisäämistä tarvitaan osallistavan taiteen kaikilla osa-alueilla kaikkialla Suomessa.

Hyvinvoinnin välitystoimisto -hankkeessa kehitetty pedagoginen malli tuo oman lisänsä alati kehittyvään koulutuskenttään tuomaan eri alojen toimijat saman pöydän ääreen käytännön ratkaisujen löytämiseksi.

Haasteita ja ahaa-elämyksiä

Kun tuotteita alkoi valmistua, käynnistyi myyntityö. Myynti ja markkinointi ovat sekä taide- että hyvinvointialalla monesti varsin negatiivisessa valossa nähtyjä toimintoja. Tämä problematiikka on helposti ymmärrettävissä usein varsin idealistisen työn näkökulmasta. Asenteiden lisäksi haasteena on myös markkinoiden puuttuminen, ei ole olemassa valmiita selkeitä käytäntöjä, kanavia, hinnoittelua eikä ehkä edes myyntiargumentteja. Kuinka vakuutat mahdollisen ostajan tuotteesi hyödyistä? Mihin vertaat, jos ei ole vertailukohtia? Millaisena taide ylipääntänsä nähdään hyvinvointipalveluissa? Kuitenkin takeita laadusta ja vaikuttavuudesta halutaan.

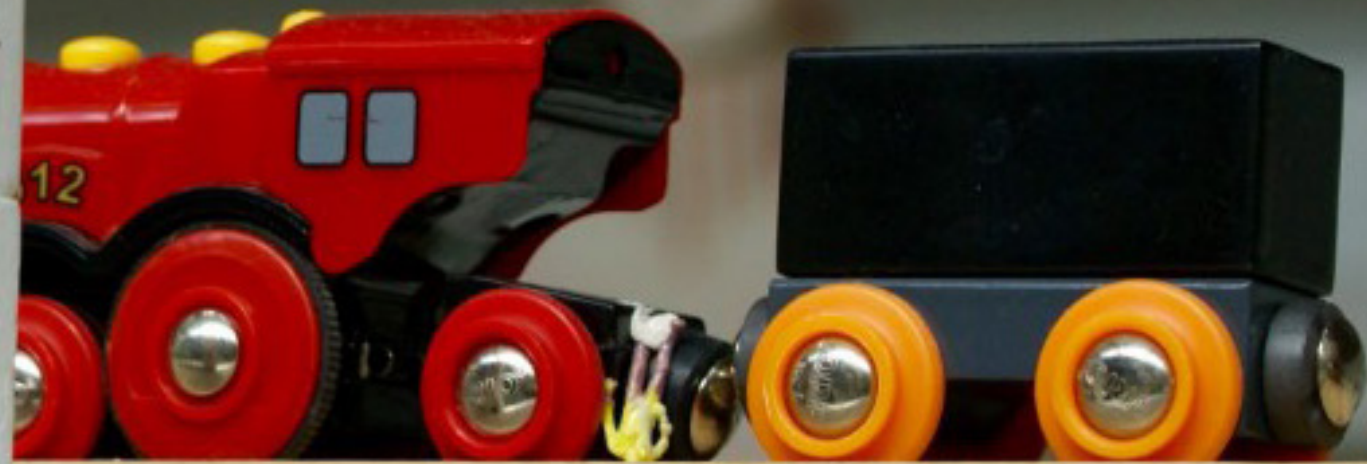
Nämä havainnot eivät luonnollisestikaan syntyneet Hyvinvoinnin välitystoimisto -hankkeessa ensimmäistä kertaa, mutta myös niihin oli tartuttava. Taiteen hyvinvointivaikutusten jäsentäminen selkeään systemaattiseen muotoon on ehkä päättymätön ja osaltaan mahdotonkin työ, mutta se ei tarkoita, etteikö jotain olisi tehtävissä. Hankkeen aikana kehitetyt vuorovaikutuspassi ja lämpömittari ovat esimerkkejä siitä, miten taidelähtöiselle menetelmälle voidaan luoda lisäarvoa ja helpottaa myyntiä liittämällä tuotteen mukaan palveluita, jotka kertovat jotakin osaamisen tasosta ja mahdollistavat esimerkiksi toiminnan vaikuttavuuden havainnointia. Mitattavuus ja standardit ovat tärkeitä palveluiden ostajille, mutta ne ovat myös olennaisia tuotteen arvoa kohoittavia tekijöitä. Asiakaskokemusten esilletuominen tekee uuden kohtaamisen helpommaksi. Ja jos asiakas saa äänensä kuuluviin jo intervention suunnitteluvaiheessa, ollaan paljon lähempänä onnistunutta kokemusta.

Hankkeen tavoitteet asetettiin käytäntöjen toimintojen ja työkalujen kehittämisen tasolle. Alusta alkaen oli selvää, että Hyvinvoinnin välitystoimisto -hankkeen keskeiset päämäärät tulevat olemaan sellaisia, jotka tukevat laadukkaiden taidelähtöisten tuotteiden valmistumista, mahdollistavat näiden menetelmien kaupallisen potentiaalin kasvun, tuovat ymmärrystä kentän mahdollisuuksista ja toimintamekanismeista toimijoille sekä jäsentävät markkinoita ja tarjontaa. Esimerkiksi vaikutuksiin ja vaikuttavuuteen liittyvät tutkimukset eivät ole olleet toimintasuunnitelmassa varsinaisesti hankkeen ydintyötä, mutta sisältöjen kehittämistyössä väistämättä kohdattiin nämäkin osa-alueet, ja nämä sykäykset toimivat lähtökohtina monen tutkielman tai katsauksen syntyyn. Toiminta on usein saanut kimmokkeen kysymyksistä ja haasteista, joihin on haettu vastauksia.

Tämä artikkelikokoelma tuo näkyväksi joitakin niistä avauksista, joita Hyvinvoinnin välitystoimiston kehittämissä vaiheissa on syntynyt. Kaikkia ideoita ei tämän projektin aikana luonnollisestikaan saada vielä valmiiksi, mutta osallistavan taiteen saralla tapahtuva koko Suomen kattava säpinä on merkki siitä, että paljon uutta tullaan näkemään tulevina vuosina.

INSPIRE

Alakohtaiset

Oona Tikkaaja ja Marja Susi

Lisää paikkoja taiteelle!

Tässä artikkelissa tarkastellaan soveltavan taiteen tekemistä ja myyntiä taiteilijan näkökulmasta. Teksti pohjautuu Hyvinvoinnin välitystoimisto -hankkeessa kentän kokemusten pohjalta muodostettuun käsitykseen siitä, millaista hyvä soveltavan taiteen välitystoiminta voisi olla. Kirjoittajat kuvaavat samalla myös omaa suhdettaan soveltavan taiteen tekemiseen.

Ymmärrys taiteen hyvinvointivaikutuksista on lisääntynyt tutkimuksessa ja julkisessa puheessa viimeisen kymmenen vuoden aikana¹. Julkinen rahoitus on myös ohjannut taiteilijoita prosessoimaan työtään hyvinvointivaikutusten näkökulmasta. Taiteilijoita on koulutettu ja lukuisia sisältöön liittyviä hankkeita rahoitettu, Taiteen edistämiskeskus on palkannut taiteen ja hyvinvoinnin läänintaiteilijoita edistämään taiteilijoiden uusia työmahdollisuuksia. Trendistä voidaan olla montaa mieltä. Näemme sen positiivisena muun muassa siksi, että se upottaa taiteen takaisin monenlaisten ihmisten elämään. Sinänsä tärkeä modernin ajan taiteen autonomiavaatimus aiheutti 1900-luvulla myös sen, että taide eristyi entistä enemmän taidelaitosten seinien sisälle, etämmälle tavallisen ihmisen arjesta.

Keskustelua taiteen roolista ja itseisarvosta on käyty innokkaasti lehtien palstoilla ja seminaareissa. On olennaista, että taide saa toimia omalakisesti ja sillä on omat, vertaisarvioitavat rahoituslähteensä. Toisaalta itseisarvoisena se on samalla myös helppo sivuuttaa vain pienen ihmisjoukon puuhasteluna tai eliitille kuuluvana yksinoikeutena. Ei liene ollut kenenkään tarkoitus, että hyvinvointinäkökulmasta tulee uusi auktoriteetti taiteelle, vaan yksi lähestymistapa lisää. Taiteen käsitteen tulee pysyä monipuolisena yhteiskunnallisessa keskustelussa. Korkeataiteen instituutioita

tarvitaan itsenäisinä taidekentän toimijoina. Toisaalta taiteen hyvinvointivaikutusten esiin tuominen parantaa taiteen ankkuroitumista entistä tärkeämmäksi osaksi yhteiskuntaa. Uuden hyvinvointiajattelun mukaan taide ei ole vain tarpeeton koriste valikoidulle yleisölle, vaan olennainen ihmisen hyvinvoinnin osatekijä.

Soveltavan taiteen työmahdollisuuksien lisääntyessä taiteilijoille on syntynyt uusi työkenttä perinteisen taidekentän rinnalle. Tämä mahdollistaa uusia rahoituslähteitä ja yleisöjä sekä tilaisuuksia yhteisöllisten teosten tekemiseen monenlaisissa ympäristöissä. Tilanne on otollinen sekä taiteen sisältöjen että taiteilijan ansainnan kannalta. Jokaista taiteilijaa ei soveltava tekotapa kiinnosta, eikä tarvitsekaan. Heidänkin etunsa kuitenkin on, että taide tavoittaa uusia yleisöjä ja että yhteisölliseen tekemiseen saadaan rahoitusta myös taidekentän ulkopuolelta, sillä silloin kilpailu taidekentän tarjoamasta rahoituksesta saattaa vähentyä. Hyvinvointidiskurssi ei rajoitu vain osallistavaan taiteeseen, vaan se viittaa myös vapaan taiteen hyötyihin, mikä mahdollistaa yleisöpohjan kasvamisen ja monipuolistumisen.

Taiteilijan osaamistarpeet ja moniammatillisuus

Taiteilijan rooli on muuttunut ja monipuolistunut vuosikymmenten kuluessa taitavasta käsityöläisestä moniosaajaksi, jonka oletetaan 2000-luvulla taiteenlajista riippumatta osaavan rahoittaa toimintansa, markkinoida työtään ja toimia taiteen kentän verkostoissa. Vaikka soveltava taide tarjoaa taiteilijoille hyvän mahdollisuuden tehdä

” *Vaikka soveltava taide tarjoaa taiteilijoille hyvän mahdollisuuden tehdä merkityksellistä työtä, se myös edellyttää entistä monipuolisempaa ammattitaitoa. Soveltavaa taidetta tehtäessä tarvitaan monenlaista osaamista: keskeisiä ovat taiteellinen, vuorovaikutus- ja tuotanto-osaaminen.*

merkityksellistä työtä, se myös edellyttää entistä monipuolisempaa ammattitaitoa. Soveltavaa taidetta tehtäessä tarvitaan monenlaista osaamista: keskeisiä ovat taiteellinen, vuorovaikutus- ja tuotanto-osaaminen. Training Artists for Innovation -hankkeessa on mallinnettu taiteilijan kompetensseja. Hankkeessa tuotetussa kompetenssimallissa ydinkompetensseja on nimetty seitsemän, taiteellisesta ja sosiaalisesta projektinhallintaan ja markkinointiin². Monet taiteilijat kokevat, etteivät ehdi ja pysty hallitsemaan kaikkea tätä taloudellisesti ja ajankäytöllisesti kannattavalla tavalla. Myös kyky toimia moniammatillisesti ja tunnistaa omaa osaamista nousee keskeiseen rooliin. Tätä on tutkittu esimerkiksi kansainvälisessä EU-rahoitteisessa MOMU-hankkeessa (MOMU – Moving towards Multi-professional Work 2017³), jossa mallinnetaan yhteisiä moniammatillisia kompetensseja taide-, sosiaali- ja terveysalojen välisiin sisältöihin.

Oman ammatti-identiteetin jäsentäminen ja osaamisen tunnistaminen on tärkeää. Työssä jaksamisen vuoksi täytyy asettaa selkeät rajat sille, mitä soveltavaa taidetta tekevä taiteilijan tulisi osata: hän ei ole eikä hänen pidäkään olla sosiaali- ja terveysalan ammattilainen, mutta kohde-ryhmä ja työskentely-ympäristö tulisi silti tuntea riittävästi hyvin. Oman työn muotoilussa ja työllistymisessä on tärkeää luoda usean eri ammattikunnan yhteisliittymiä. Näin on erityisesti silloin, kun taiteilija myy omaa osaamistaan vapailla markkinoilla. Asiakaslähtöisyys on soveltavan taiteen avainsanoja⁴, kun taas perinteisen näkemyksen mukaan taiteilija ei saa antaa minkään häiritä luovaa prosessiaan. Tämä asettaa projektien ja palveluiden suunnittelulle rajoituksia, jotka toisaalta ovat nähtävissä kehitysmahdollisuuksina. Ottamalla palvelun suunnitteluun ja

tuotteistamiseen mukaan sote-alan asiantuntijan ja kulttuurituottajan taiteilija voi saada näkökulmia, varmuutta ja uskottavuutta aivan toisella tavalla kuin yksin työskennellessään.

Tuotanto-osaaminen korostuu soveltavan taiteen kentällä verrattuna vapaan taiteen tekemiseen, sillä on vaikea löytää sote-alan yhteistyökumppaneita, jos projektin toimintaa ja tavoitteita ei ole selkeästi muotoiltu. Heini Merkkiniemen syksyllä 2017 hankkeen tilauksesta tekemän selvityksen mukaisesti suurimmat taiteilijoiden kokemat haasteet kohdistuivat palveluiden markkinointiin ja myyntiin⁵, jotka ovat tuottajien osaamisalueita. Ammattimaisen välitystoiminnan tarpeellisuus on havaittu myös muissa selvityksissä⁶.

Miksi uusissa ympäristöissä tarvitaan taidetta ja taiteilijoita?

Joskus kyseenalaistetaan, miksi sote-alalle tarvitaan ammattitaiteilijoita – eivätkö virikeohjaajat pystyisi vetämään yhtä innostavaa ohjelmaa muistihäiriöisille vanhuksille? Virikeohjaajat ovat tärkeitä, samoin kuin vapaaehtoistyöntekijät tai taidetta harrastavat sote-ammattilaiset, jotka voivat tuoda vaikkapa musiikkia työpaikkansa arkeen. Taiteilija kuitenkin katsoo maailmaa erityisestä näkökulmasta: hänet on koulutettu havaitsemaan merkityksiä ja viestimään niistä esteettisesti tarkoituksenmukaisella tavalla. Vaikka joissain tapauksissa vanhuksen kokemukset askartelu- tai taidehetkeen osallistumisesta eivät merkittävästi eroaisikaan toisistaan, taiteilija pyrkii muokkaamaan tekemisestä merkityksellistä maailman tutkimista, kun taas askartelutoiminta tähtää ennemminkin aktivointiin. Ei liene

realistista, että taiteilijat toteuttaisivat kaiken toiminnan esimerkiksi hoitolaitoksissa, mutta heidän osaamisestaan, taiteeksi ajattelemisesta, on hyötyä ja se tulisi ottaa laajemmin käyttöön yhteiskunnassamme. Monesti taiteilija ulkopuolisena henkilönä tuo myös itse ohjaustilanteisiin uutta näkökulmaa, joten taiteilijan kanssa työskentely eroaa laitoksessa pysyvästi toimivan henkilökunnan kanssa toimimisesta jo sosiaalisena tilanteena.

Soveltavan taiteen projektit keskittyvät toisinaan enemmän prosessiin kuin lopputulokseen. Taide on arvaamatonta, ja prosessiin yleensä kuuluu oppiminen. Taideprosessia, joka ei kertaakaan muuta suuntaansa tai tuota yllätyksiä, voi pitää epäonnistuneena. Koska teosta tehtäessä tartutaan usein joko uuteen teemaan tai materiaaliin ja tieto karttuu tekemisen edistyessä, olisi yllättävää, jos prosessi olisi pystytty suunnittelemaan tarkoituksenmukaiseksi jo alun puutteellisilla tiedoilla. Tietenkin tuotteistetut soveltavan taiteen palvelut eroavat vapaasta ja ainutkertaisesta taiteen tekemisestä, mutta jos prosessista häviää kokonaan muutoksen vapaus ja mahdollisuus, häviää myös taide. Laadukas soveltavan taiteen projekti sisältää pohditun, taitavasti ohjatun taideprosessin sekä mahdollisen esteettisesti muotoillun tuotoksen. Se voi toimia taideteoksena eri tasoilla ja tavoin.

Taiteilijoilla on runsaasti metaosaamista, josta on hyötyä kehitystyössä, luovuuden herättelemisessä ja maailman pohtimisessa. Taiteilija on paljon muutakin kuin konkreettisen materiaalin muokkaaja – tekninen osaaminen on vain ilmentymä taiteilijan ajatteluprosesseista. Kirjoittajat avaavat seuraavissa esimerkeissä omaa suhtautumistaan taiteilijoina soveltavan taiteen tekemiseen:

OONA:

Oma taidepalveluni Piiloleikki toimii taiteena ainakin kahdella eri tasolla. Ensimmäinen taiteen taso muodostuu pienoisteoksista, jotka toteutetaan ammattitaiteilijan ohjaamassa työpajassa ja valetaan pronssiin. Työpaja itsessään on pedagoginen tapahtuma, jonka tavoitteena on saada ihmiset nauttimaan taiteen tekemisestä. On merkit-

tävää, että ohjaajana on ammattikuvanveistäjänä, sillä näin hänen näkemyksensä taiteesta ja veistämisestä ovat uskottavia. Myös voimauttavasta näkökulmasta on tärkeää se, että taiteen ammattilainen on kiinnostunut osallistujien teoksista. Työpajassa puhutaan paljon siitä, mitä taide on – miten jokainen osaa muovailta omalla tavallaan, ja ettei naturalistinen tyyli ole taiteen ainoa ihanne. Pronssin käytöllä on myös sisällöllinen merkityksensä: pronssi on perinteinen, arvokas kuvanveiston materiaali, jota ei-taiteilijat harvoin pääsevät hyödyntämään.

Ajatuksia herättävä nykytaiteen teos yksittäisistä veistoksista ja reiteistä muodostuu kuitenkin vasta, kun ne yhdistetään kartalle osaksi kokonaisuutta: jokainen veistos edustaa ainutlaatuista ihmistä ja paikkaa, joista maailma koostuu, vaikka usein ajattelemmekin vieraita, kaukaisempia ihmisiä itsestämme erillisenä massana. Taiteilijuus on siis tärkeää sekä ohjaustilanteessa että siinä, miten yksittäiset teokset pääsevät osaksi kokonaisuutta, joka on täysiverinen nykytaideteos. Tätä teosta ei voisi toteuttaa ilman osallistujia, joten heidän ja taiteilijan suhde on tasa-arvoinen. Taiteilijana koen kiinnostavammaksi yrittää löytää paras mahdollinen ratkaisu rajattuun haasteeseen kuin lähteä työstämään itse valitsemaani teemaa täysin vapaasti.

MARJA:

Olen toiminut vuosien varrella monissa eri projekteissa ja töissä eräänlaisena ristiin pölyttäjänä. Monialaisuus ja erilaisten sisältöjen yhdistäminen on minulle osa tutkivaa ja uteliasta taitelijaidentiteettiä. Olen ohittanut nopeasti sen, missä menee soveltavan ja itseisarvoisen taiteen raja. Minua kiinnostaa enemmän se, miten taide saattaa meitä yhteisten kysymysten ja huomioiden äärelle. Koen innostavana asioiden löytämisen yhdessä. Tässä kollegat, osallistujat ja kanssakulkijat ovat olleet minulle korvaamattomia apureita ja inspiroittajia. Projektien myötä on avautunut uusia näkökulmia ihmisten elämään ja siihen liittyviin ilmiöihin ja olemme saaneet tuoda ne esille muiden jaettavaksi. Olen oppinut uusia asioita taiteen

näkökulmien avulla esimerkiksi historiasta, tähtitieteestä, ryhmädynamiikasta, yhteiskunnan epäkohdista ja ennen kaikkea erilaisista perspektiiveistä maailmaan. Olen tutustunut päiväkotilapsiin, vankeihin, vanhuksiin ja laitoksissa rajattua elämää eläviin ihmisiin. Olen vierailut syrjäisessä saaristokoulussa ja aatelisten sukujuhlissa, kuullut paljon hiuksia nostattavia tarinoita ja tuonut niitä yhdessä ihmisten kanssa uuteen valoon.

Tutkin parhaillaan kollegani kanssa nukketatteria vuorovaikutuksen välineenä sellaisissa ympäristöissä tai elämäntilanteissa, joissa olevien ihmisten on haastavaa ilmaista itseään sanallisesti. Monet heistä eivät pysty arkipäiväiseen keskusteluun, mutta tatterinukke tai esineet saattavat tehdä mahdolliseksi tunteen kokemisen ja jakamisen, hetkessä saattaa syntyä tarina tai liike, mielikuva, projektio. Voi olla helpompaa puhua nukelle, joka on samalla kuva ja elävä hahmo, kuin ihmiselle, jota on syystä tai toisesta vaikea muistaa tai lähestyä. Taide avaa mahdollisuuden ja tulkinnan, uuden perspektiivin. Ajattelen, että tuomalla kohtaamisiin oman kokemuksemme taiteilijoina, heittäytymällä itse, ottamalla vastaan hetken tulkinnan ja herkkyyden, voimme löytää kurkistusluukkuja tai kanavia tärkeisiin asioihin ja tunteisiin. Toivon, että niistä kokeilemistamme asioista, joiden avulla osallistujat kokevat iloa, helpotusta tai saavat äänen jollekin aiemmin vaikeasti tavoitettavalle, osattaisiin hyötyä jatkossakin.

Hyvää työtä! Laadukasta taidetta ja välitystoimintaa

Soveltavan taiteen etiikasta on keskusteltu paljon. Aihe on tärkeä, sillä taiteilijalla on monessa projektissa suuri valta-asema, jota hän voi myös käyttää väärin – jopa huomauttamattaan. Voisiko ajatella, että kyse on ennemminkin käytöteoriasta kuin kovin monimutkaisesta asiasta? Jokaisen taiteilijan tulisi itse miettiä oman toimintansa arvopohja ja pohtia toimintamalleja mahdollisten ongelmatilanteiden varalle (ks. esim. Hyvinvoinnin välitystoimiston julkaisu

[Vuorovaikutusopas](#)⁷ ja Kettukin⁸ julkaisema opas Hyviä kysymyksiä – eettinen erityistaidetoiminta). Kaikkea ei voi ennakoita, mutta jos taustalla on mietitty näkemys, ratkaisu on helpompi tehdä perustellusti kaikkien osapuolien kannalta. Myös kollegiaalinen tuki ja esimerkiksi työnohjaus voivat olla avaimia asioiden työstämiseen.

Hyvinvoinnin välitystoimisto -hankkeessa laadun ongelmaa on lähestytty ajatuksella sertifioinnista. Hankkeessa on kehitteillä laatujärjestelmä, jonka avulla on mahdollista määritellä taiteilijan osaamista suhteessa vaikkapa johonkin kohderyhmään. Kulttuurituottaja Paula Puikko-Laakso kartoitti keväällä ja kesällä 2017 hankkeen tilauksesta taiteilijoiden toiveita koskien tulevaa Hyvinvoinnin välitystoimistoa. Selvityksessään hän kysyi taiteilijoiden näkemyksiä myös laatujärjestelmästä, jota 84 % vastanneista piti tarpeellisena⁹.

Soveltavaa taidetta tekeväälle taiteilijalle on erityisen tärkeää tunnistaa oman taiteenalan erityisluonne suhteessa sisältöön, huolehtia oman työn laadusta, tiedostaa oma osaaminen vuorovaikutustilanteissa sekä tunnistaa oman työn arvoperusta ja etiikka. Nämä asiat on tärkeää ottaa huomioon myös soveltavan taiteen välitystoiminnassa. Taustaltaan kaupallisen myyntityön ja vahvan eettisen arvopohjan omaavan taidetyön yhdistäminen edellyttää ennakkoluulottomuutta ja keskinäistä ymmärrystä. Hyvinvoinnin välitystoimiston selvitysten mukaan taiteilijat toivovat välittäjäorganisaatiolta vahvaa arvopohjaa, käytännön sujuvuutta ja reilua päätöksenteossa¹⁰. Jos taiteilijat ja tuottajat eivät jaa samaa arvopohjaa, yhteistyö saattaa olla vaikeaa. Olennaista on myös ammattitaitoinen tuotteistaminen, markkinointi ja myynti. Nämä toimivat käärenä, jonka ytimessä tulee olla hyvin toimiva taideprosessi. Jos prosessi itsessään ei ole tarpeeksi laadukas, kaunis paketti ei yksinään kannu kauaksi. Toisaalta ilman käärettä ei ole pakettiakaan!

Alaviitteet:

- 1 Laitinen 2017,16
- 2 Lehikoinen 2013, 51
- 3 Moving towards Multiprofessional Work 2017
- 4 Merkkiniemi 2017, 11
- 5 Merkkiniemi 2017, 8
- 6 esim. Hautio 2016, 237–238
- 7 Häkkinen, Tikkaaja & Linnossuo 2016
- 8 Haveri 2016
- 9 Puikko-Laakso 2017, 16–19
- 10 Puikko-Laakso 2017, 15–16

Lähteet:

Hautio, M. (toim.) 2016. Tavoittaako taide? Kokemuksia kunta- ja aluetaitelijja- sekä lähiöhankeista. Humanistinen ammattikorkeakoulu, julkaisuja 25. Viitattu 9.10.2017. <https://www.humak.fi/wp-content/uploads/2017/02/tavoittaako-taide-minna-hautio-verkkajulkaisu.pdf>

Haveri, M. 2016. Hyviä kysymyksiä – eettinen erityistaidetoiminta. Kettuki ry. Viitattu 9.10.2017. http://www.kulttuuriakkaikille.fi/doc/tietopaketti_oppaat/KETTUKIN_eettinenopas_hyvia_kysymyksiä.pdf

Häkkinen, L. & Tikkaaja, O. & Linnossuo, O. 2016. Vuorovaikutus osallistavan taiteen ryhmänohjauksessa. Työkirja aloittelevalle ryhmänohjaajalle. Humanistisen ammattikorkeakoulun julkaisuja 26. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-456-252-2>

Laitinen, L. 2017. Vaikuttavaa? Taiteen hyvinvointivaikutusten tarkastelua. Turun ammattikorkeakoulun julkaisuja 46. Viitattu 9.10.2017. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166166.pdf>

Lehikoinen, K. 2013. Qualification Framework for Artists in Artistic Interventions. Teoksessa J. Heinsius & K. Lehikoinen (toim.) Training Artists for Innovation – Competencies for New Contexts. Kokos Publication series 2, 49–63. <http://hdl.handle.net/10138/38879>

Merkkiniemi, H. 2017. Raportti Hyvinvoinnin välitystoiminnan (HVVT) toimintamallin valtakunnallisesta pilotointi- ja konseptityöstä sekä myyntityöstä sote-alalle. Ei julkaistu.

Moving towards Multiprofessional Work 2017. Home. Viitattu <http://www.momu.ut.ee/>

Puikko-Laakso, P. 2017. Hyvinvoinnin välitystoimisto -hankkeessa kehitettyjen taiteilijoille suunnattujen tuottajapalveluiden testaustyö 1.4.–6.8.2017. Ei julkaistu.

Birgitta Lehto

Osallistavan taiteen vaikutuksista potilaiden ja henkilökunnan hyvinvointiin kliinisessä hoitotyössä

Osallistavan taiteen jalkauttaminen terveydenhuoltoon on käynnissä. Kansainvälisesti ja kansallisesti on havaittavissa uudenlaista intoa viedä taidetta terveydenhuoltoon ja siitä on näyttönä lukuisia kansainvälisiä tutkimuksia niin hoitotieteen kuin lääketieteenkin kirjallisuudessa¹. Vaikka on todisteita siitä, että taiteeseen perustuvat interventiot vähentävät tehokkaasti haitallisia fyysisiä ja psyykkisiä terveysvaikutuksia, se, missä laajuudessa ne sitä tekevät, on suuremmaksi osaksi tuntematonta². Taiteen, kuten musiikin ja tanssin, tiedetään parantavan mielenterveyttä, mielialaa, unta, kipukokemuksia, ihmisten välisiä sosiaalisia suhteita, lisäävän onnellisuutta ja hyvinvointia. Taidetta on käytetty ikään kuin vaihtoehtoisena hoitomuotona lääketieteellisille hoidoille potilaiden hoidossa. Lisäksi sillä on myös todettu olevan lukuisia parantavia ja myönteisiä vaikutuksia niin potilaisiin kuin henkilökuntaan. Erinäisissä tutkimuksissa henkilökunta on kokenut stressin vähentyvän, mielialan parantuvan, työtyytyväisyyden lisääntyvän ja loppuunpalamisen vähentyvän taiteen ansiosta.³

Wilsonin ym.⁴ tekemässä kirjallisuuskatsauksessa esille tuomat osallistavan taiteen toiminnot, jotka edellyttivät potilaiden ja henkilökunnan välistä yhteistyötä ja osallistumista, paransivat heidän välisiään suhteita ja mahdollistivat kommunikaation heidän välillään. Silloin kun halutaan aloittaa taidelähtöinen projekti terveydenhuollon asiakkaiden/potilaiden kanssa, sen onnistuminen riippuu paljon hyvästä yhteistyöstä hoitohenkilökunnan ja taiteen ammattilaisten välillä. Molemminpuolinen kulttuurin ym-

märtäminen on tärkeää⁵. Sairaalaan vietävän osallistavan taiteen tekijät tarvitsevat vanhempien hoitajien tukea ja mukaantuloa⁶.

Osallistavalla taiteella on ollut myönteisiä vaikutuksia jopa empatian osoittamiseen ja potilaiden tarpeiden ymmärtämiseen⁷. Potilaat eivät menetä kykyään ymmärtää ja arvostaa taidetta, eikä heitä tarvitse suojella siltä vaikka he ovat sairaalassa. Eräs potilas pyysi taiteilijaa ripustamaan seinälle taulun, jossa yksinäinen haaksirikkoutunut mies ajelehti merellä. Hän oli sitä mieltä, että taulun esittämän kuvan perusteella ainakin joku tietää, miltä heistä sillä hetkellä tuntui – taiteilija laittoi taulun seinälle⁸. Potilas sai vaikuttaa taiteen tuomaan sanomaan osallistumalla näyttelyn ripustukseen sekä tilaisuuden reagoida kertomalla tunteistaan, joita maalaus hänessä sai aikaan.

Musiikin käyttö terveydenhuollossa esimerkiksi leikkaussalissa anestesian aikana, sen mieltä rauhoittavan ja stressiä vähentävän vaikutuksen ansiosta on melko yleistä. Musiikin on todettu lisäävän potilaiden kodikkuuden tunnetta toimenpiteen aikana leikkaussalissa. Lisäksi se vähensi potilaiden ahdistuneisuutta. Teho-osastolla musiikin käytöstä on saatu positiivisia kokemuksia esimerkiksi Norjassa saattohoidossa olleiden potilaiden loppuvaiheen hoidossa¹⁰. Kyseisen tutkimuksen mukaan, joka kohdistui hoitohenkilökunnan asenteisiin musiikin käyttöä kohtaan kuolevan potilaan loppuvaiheen hoidossa, todettiin, että jotkut hoitajista kokivat musiikin tekevän potilaan elämän

” Vietäessä taidetta, myös osallistavaa taidetta hoitolaitoksiin ja sairaaloihin jokainen saa mahdollisuuden nauttia taiteesta ja kulttuurista tasavertaisesti. Monessa paikassa, kun potilaat ja henkilökunta pääsevät yhdessä osallistumaan oman niin henkisen kuin toiminnallisen ympäristönsä tapahtumiin, saadaan vain myönteistä aikaiseksi.

päättymisestä hänen läheisilleen henkilökohtaisemman. Suomessa tehdyn vastasyntyneiden lasten teho-osastojen hoitohenkilökunnalle kohdennetussa tutkimuksessa enemmistö hoitohenkilökunnasta havaitsi, että musiikki lisäsi pienten potilaiden turvallisuuden tunnetta, paransi unenlaatua sekä vaikutti lieventävästi lasten kiputunteihin¹¹.

Dementoituneiden potilaiden hoitokodissa Isossa Britanniassa työskentelevät hoitajat kertoivat musiikin ja laulun helpottavan heidän hoivan antamistaan iäkkäille¹². Topo, Mäki, Saarikalle, Clarke, Begley, Cahill, Arenlind, Holthe, Morbey, Hayes & Gilliard¹³ kuvaavat, kuinka hoitajat havaitsivat musiikin tekevän dementoituneet potilaat hyväntuulisiksi. Henkilökuntaan elävän musiikin on todettu vaikuttavan myönteisesti erilaisissa työpaikoissa – esimerkiksi ortopedisella ja sydänpotilaita hoitavilla osastoilla henkilökunta koki vähemmän paineita, he olivat rentoutuneempia, onnellisempia ja energisempiä¹⁴.

Erilaisten taidemuotojen on todettu parantavan henkilökunnan ja potilaiden välistä kommunikaatiota erilaisissa hoitoympäristöissä. **Luova kirjoittaminen** antoi syöpäpotilaille mahdollisuuden tuoda esille hoitohenkilökunnalle niitä asioita, jotka olivat huomionarvoisia heidän hoidossaan: mitä he tunsivat, mitä he muistivat ja mitä he ajattelivat¹⁵. **Runojen lukeminen** ja luova kirjoittaminen paransivat niin ikään hoitohenkilökunnan ja potilaiden välistä kommunikaatiota¹⁶. Raskaana olevat äidit (n=7), jotka osallistuivat odotusaikanaan kaksi tuntia kerrallaan **luovaan toimintaan** (laulu, tanssi, tarinankerronta ja kutominen), joka oli suunniteltu juuri heitä varten, koki-

vat hyötyvänsä osallistumisestaan toimintaan. He tunsivat saaneensa tukea toisiltaan, verkostoituneensa, löytäneensä yhteyden lapsiinsa ja paikan jossa he saattoivat keskenään jakaa asioita, oppia ja kehittyä.¹⁷

Noora Elosen¹⁸ tutkimuksessa kulttuurin ja taiteen hyödyntämisestä eri kohderyhmien hyvinvoinnin edistämiseksi Suomessa tuotiin esille, kuinka tilalla ja ympäristöllä voi olla hyvinvointia sekä hoidon onnistumista lisääviä vaikutuksia. Yksi toistuva näkökulma erilaisissa tutkimuksissa ja raporteissa, joita Elonen tarkasteli, oli taiteen ja kulttuurin vieminen niiden ihmisten luo, joille se ei ole helposti muuten saatavilla. Tällaisina esimerkkeinä hän mainitsi mm. hoitolaitokset ja sairaalat. Vietäessä taidetta, myös osallistavaa taidetta hoitolaitoksiin ja sairaaloihin jokainen saa mahdollisuuden nauttia taiteesta ja kulttuurista tasavertaisesti. Monessa paikassa, kun potilaat ja henkilökunta pääsevät yhdessä osallistumaan oman niin henkisen kuin toiminnallisen ympäristönsä tapahtumiin, saadaan vain myönteistä aikaiseksi. Asenteenmuutoksen osallistavan taiteen asemasta potilaiden hoitamisessa tulee lähteä jo klinisen hoitotyön koulutuksesta, josta tulevia hoitotyön ammattilaisia valmistuu.

Alaviitteet:

- 1 Wilson, Bungay, Munn-Giddings & Boyce 2016; Stuckey & Nobel 2010
- 2 Stuckey & Nobel 2010
- 3 Wilson ym. 2016; Stuckey & Nobel 2010
- 4 Wilson ym. 2016
- 5 Wilson ym. 2016
- 6 Hume 2016
- 7 Staricoff 2004
- 8 Hume 2010
- 9 Ahmed, George & Mammen 2011
- 10 Holm, Falun, Gjengedal & Norekval 2012
- 11 Polkki, Korhonen & Laukkala 2012
- 12 Dennis 2011
- 13 Topo, Mäki, Saarikalle, Clarke, Begley, Cahill, Arenlind, Holthe, Morbey, Hayes & Gilliard 2004
- 14 Mogos, Angard, Goldstein & Beckstead 2013
- 15 Bolton 2008
- 16 Haraldsdottir 2011
- 17 Demecs, Fenwick & Gamble 2011
- 18 Elonen 2016

Lähteet:

Ahmed, S. & George, S. & John, G. & Mammen, K. 2011. Influence of music on operation theatre staff. *Journal of Anaesthesiol. Clin. Pharmacol.* 27(3), 354.

Bolton, G. 2008. "Writing is a way of saying things I can't say- therapeutic creative writing: a qualitative study of its value to people with cancer cared for in cancer and palliative healthcare. *Med. Humanit.* 34(1), 40-46.

Demecs, I.P. & Fenwick, J. & Gamble, J. 2011. Women's experiences of attending a creative arts program during their pregnancy. *Women Birth.* Sep;24(3), 112-21. DOI: 10.1016/j.wombi.2010.08.004.

Dennis, E. 2011. 'It's a good thing to have, to keep you happy'. *Journal Dementia Care,* 19(2), 34-36.

Elonen, N. 2016. Ilo ja hyvä mieli ovat oikeaa hyvinvointia. Tutkimus kulttuurin ja taiteen hyödyntämisestä eri kohderyhmien hyvinvoinnin edistämiseksi Suomessa. Pori Jazz kaupungin kulttuurisen hyvinvoinnin -hankkeen loppuraportti. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Porin yksikkö. Viitattu 10.11. 2017. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/99792/978-952-03-0253-5.pdf?sequence=1>

Haraldsdottir, E. 2011. Poetry and creative writing in palliative care: an alternative approach to communication. *BMJ Support. Palliative Care,* 1, 260

Holm, M.S. & Falun, N. & Gjengedal, E. & Norekval, T.N. 2012. Music during after-death care: a focus group study. *Nursing in Critical Care* 17(6), 302-308.

Hume, V. 2010. Creative Care: The role of the arts in hospital. *Nursing Management* 17(5), 16-20.

Mogos, M.F. & Angard, N. & Goldstein, L. & Beckstead, J.W. 2013. The effects of live therapeutic music on patient's affect and perceptions of care: a randomized field study. *Complementary Therapies in Clinical Practice* 19, 188-192.

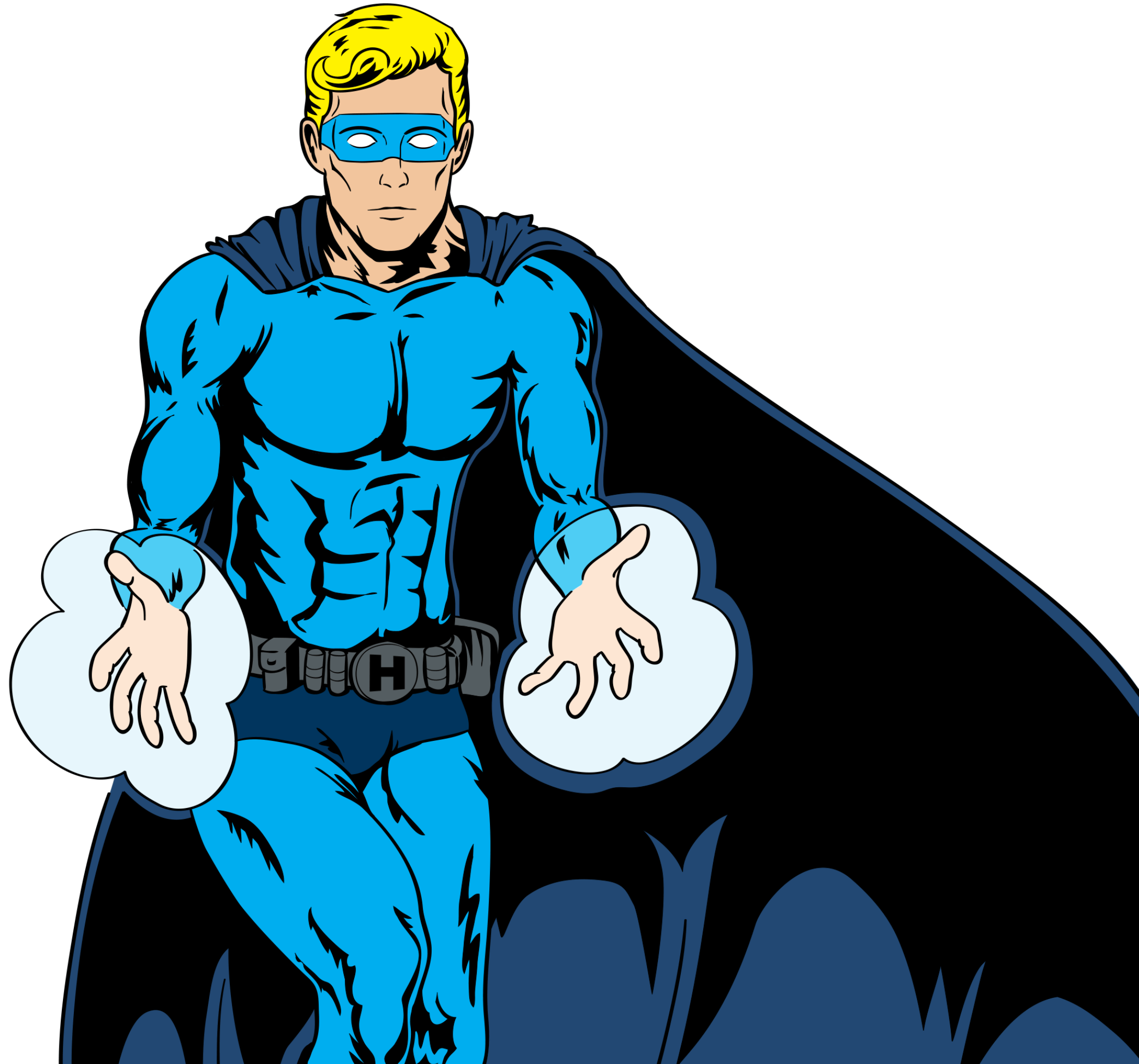
Polkki, T. & Korhonen, A. & Laukkala, H. 2012. Nurses' expectations of using music for premature infants in neonatal intensive care unit. *Journal Pediatric Nursing* 27, 29-37.

Staricoff, R.L. 2004. *Arts in Health. A Review of the Medical Literature.* Arts Council England. London.

Stuckey, H. & Nobel, J. 2010. The Connection Between Art, Healing and Public Health: A Review of Current Literature. *American Journal of Public Health* February Vol.100 (2), 254-263.

Topo, P. & Mäki, O. & Saarikalle, K. & Clarke, N. & Begley, E. & Cahill, S. & Arenlind, J. & Holthe, T. & Morbey, H. & Hayes, K. & Gilliard, J. 2004. Assessment of a music-based multimedia program for people with dementia. *Dementia* 3(3), 331-359.

Wilson, C. & Bungay, H. & Munn-Giddings, G. & Boyce, M. 2016. Healthcare professionals' perceptions of the value and impact of the arts in healthcare settings: A critical review of the literature. *International Journal of Nursing Studies* April Vol. 56, 90-101.

Outi Linnossuo

Toiminnalliset ja taidelähtöiset menetelmät sosiaalialan työssä ja koulutuksessa

Olen ammatillisesti vihdoinkin tullut kotiin vuonna 2017. Olen toiminut sosiaalialan töissä 30 vuotta ja olen nyt tyytyväinen siihen, mitä ja miten työtäni teen. Kaikki se, mitä olen vuosien varrella työkseni tehnyt ja opiskellut, on läsnä nykyisessä työssäni sosiaalialan opettajan ja projektityöntekijän moninaisissa rooleissa. Kuvaan tässä artikkelissa omaa polkuani toiminnallisten ja taidelähtöisten menetelmien soveltajaksi, opettajaksi ja ohjaajaksi sosiaalialalla.

Sosiaalityöstä ja vuorovaikutuksesta

Sosiaalityö on ensisijaisesti vuorovaikutusammatti. Mitään merkittävää ei voi tapahtua, jos emme pysty luomaan hyvää vuorovaikutusta ihmisten kanssa. Hyvä vuorovaikutus on edellytys sille, että voimme olla avuksi toiselle ihmiselle. Yksinkertaista, mutta joskus niin vaikeaa. Nuorena vastavalmistuneena sosiaalityöntekijänä sain ensimmäisen sijaisuuteni lastensuojelutyöstä. Kävelin sisään valtavan kokoisen virastotalon kolmanteen kerrokseen. Minulle näytettiin pieni koppi ja kerrottiin, että tässä on työhuoneesi, pöytä, kaksi tuolia, tietokone ja arkistokaappi täynnä tapauskansioita. Lisäksi sain tietää, että asiakkaani ovat pääsääntöisesti nuoria rikoksentekejiä ja seuraavaan päivään oli buukattu asiakkaita. Mietin tuolloin, että miksi ihmeessä nuo nuoret rikoksentekeijät tulisivat luokseni?

Uudessa työssäni koin valtavaa turhautumista sen suhteen, että työni oli sidottu tuohon virastomaiseen ympäristöön ja työaikaani kontrolloitiin kellokortilla. Olin opiskeluaikoina tehnyt sosiaalityön harjoittelut sekä byrokratiaympäristössä sosiaalitoimistossa että Lokki-projektissa virastojen

ulkopuolella. Lokki-projektissa kehitettiin virastojen ulkopuolella tapahtuvaa, seikkailukasvatuksen menetelmiin perustuvaa ennalta ehkäisevää työmuotoa. Olin päässyt kiinni toisin toimimisen maailmaan ja sen tuomiin mahdollisuuksiin. Työ nuorten kanssa virastojen ulkopuolella loi vuorovaikutukselle toisenlaisia mahdollisuuksia. Olin vapaa viranomaisen kaavusta. Sain elää, mennä ja tehdä asioita yhdessä lasten, nuorten ja perheiden kanssa. Koin että työlläni oli merkitystä, koska pääsin hyvään vuorovaikutukseen ihmisten kanssa. Ja nimenomaan ihmisten, en asiakkaiden. Asiakkaistaminen on minusta ongelmallista, koska siinä luomme jo asetelman rooleista työntekijöinä, viranomaisina ja asiakkaina. Ja se on jo lähtökohtaisesti valta-asetelma lastensuojelun sosiaalityössä.

SIIRTYMÄ 1 1990-luvulla toiminnalliset menetelmät

Opiskelin työn ohessa seikkailuohjaajaksi ja sain uusia toiminnallisia menetelmiä lasten ja nuorten kohtaamiseen. Lunastin itselleni luvan olla osallisena heidän elämässään tekemällä asioita yhdessä heidän kanssaan. Seikkailukasvatus on kasvun tukemista haasteellisen ryhmätoiminnan avulla. Ihminen toteutuu ja toteuttaa itseään toiminnassa. Seikkailukasvatuksessa toiminnalle asetetaan yksilöiden ja ryhmän tarpeiden ja tilanteen mukaiset tavoitteet. Seikkailutoiminnassa jätetään kuitenkin avoimeksi se, että lopputulosta ei voida ennakoita. Yllätykset ja muutokset toiminnassa ovat aina mahdollisia. Oleellista on tapahtumista johtuvien tunteiden tunnistaminen ja niiden jakaminen. Usein oivallukset seikkailukasvatuksen

vaikutuksista syntyvät mukana olleille vasta jälkikäteen. Välittömät vaikutukset liittyvät lähinnä ilmapiirissä ja yhteishengessä huomattuihin muutoksiin. Henkilökohtaisella tasolla tehdään havaintoja omasta roolista ryhmässä ja aktiivisesta tai passiivisesta toimintaan ryhtymisestä.

Seikkailuohjaajana minulle lankesi luontainen auktoriteetti osaamiseni ja lasten ja nuorten seikkailukasvatuksen avulla. Vanhempien kanssa istuimme leireillä iltanuotiolla ja jaoimme yhteisiä kokemuksia, elämyksiä, onnistumisen ja epäonnistumisen kokemuksia. Minulla on paljon arvokkaita muistoja siitä, miten Turun edustalla, Kulhon saareissa, retkeillä alakouluikäiset kovistytöt saivat olla taas lapsia, kirmailla ympäri saarta ja yöpyä kanssani autiotalossa. Ne olivat hienoja yhteisiä hetkiä, jotka loivat hyviä vuorovaikutussuhteita lasten keskuuteen ja ohjaajien suhteen. Myös me ohjaajat hitsauduimme hyvin yhteen yhteisten haasteiden äärellä merellä meloessa ja saarella. Pidin työstäni tällaisina vuorovaikutussuhteina.

SIIRTYMÄ 2 2000-luvulla taidelähtöiset menetelmät

Vuosituhanen vaihteessa lähdin töihin isoon EU:n rahoittamaan moniammatilliseen projektiin, jossa kohdattiin 800 syrjäytymisriskissä olevaa nuorta. Työntekijöiden tehtävä oli ohjata nuoria palveluihin, koulutukseen ja työmarkkinoille. Tässä työssä piti pysähtyä nuorten tilanteiden äärelle ja lisätä sekä työntekijöiden että nuorten ymmärrystä omasta tilanteestaan. Lähdin opiskelemaan ekspressiivistä taidetyöskentelyä, koska tarvitsin jälleen lisää työvälineitä nuorten kohtaamiseen. Ekspressiivinen taidetyöskentely perustuu humanistis-fenomenologiseen filosofiaan. Filosofiaan liittyy tulkinnan vapaus ja vastuu. Vain ihminen itse voi tulkita omaa luovaa prosessiaan ja ottaa siitä vastuun. Ekspressiivisessä taidetyöskentelyssä integroidaan eri taidelajeja tukemaan yksilöiden ja ryhmien kasvuprosessia. Taidetyöskentelyssä yhdistetään kuvien tekemistä, kirjoittamista, runoutta, musiikkia, kehon liikettä ja draamaa. Kaikissa ihmisissä on paljon mielen ja sielun fenomeeneja

eli hahmoja, asioita, kokemuksia, tunteita, joista emme ole tietoisia. Tiedostamattomien asioiden purkaminen ja prosessointi on vaikeaa. Taidetyöskentely auttaa tiedostamattoman näkyväksi tekemistä, purkamista ja prosessointia yksin ja yhdessä toisten kanssa. Ekspressiivisen taidetyöskentelyn ryhmään osallistujilta voi saada ja muille voi antaa palautetta ennakkoon sovittujen toimintatapojen mukaisesti. Ryhmään osallistuminen ei edellytä aikaisempaa kokemusta taidetyöskentelystä, sillä työskentely ei perustu taiteen osaamiseen vaan luottamukseen oman kasvun mahdollisuuksiin taiteen keinoin. Luottamus ihmisyyteen ja prosessiin on tärkeää.

SIIRTYMÄ 3 Sosiaalialan koulutus ja luovat menetelmät

Olin aikoinaan sosiaalityön opiskelun loppuvaiheessa tehnyt viimeisen tenttini aiheesta sosiaalityö taiteena. Tenttikirjoissa kuvattiin vuorovaikutusammattia taiteena, jossa taitamisen lisäksi on mukana myös ihmisten välisen vuorovaikutuksen mahdollisuuksiin liittyvää taiteellista taikaa. Taika niin sosiaalialan työn vuorovaikutuksessa kuin taiteessakin tarkoittaa minulle sitä, että kaikki on mahdollista ja ihmeitä tapahtuu. Olen koko ajan kiinnostunut lisää taiteen, kulttuurin ja luovuuden mahdollisuuksista sosiaalityössä ja sosiaalialan opetuksessa ja oppimisessa.

Nykyään opetan toiminnallisia ja taidelähtöisiä menetelmiä sosiaalialan koulutusohjelmassa Turun ammattikorkeakoulussa. Opetamme toiminnallisten tiimin opettajien kanssa kaksi moduulia eli yhteensä 30 op vapaasti valittavia toiminnallisten syventäviä ammattiopintoja. Ensimmäisessä 15 op:n moduulissa opiskellaan kehollisia, tarinallisia ja kuvallisia menetelmiä soveltaen niitä eri-ikäisille ihmisille. Jälkimmäisen 2. moduulin painotus on nuorten kanssa tehtävässä työssä sekä koulukuraattorin työhön tarvittavien valmiuksien oppimisessa.

Toiminnallisten menetelmien oppiminen perustuu omaan kokemukselliseen oppimiseen ja opittujen taitojen sovel-

” *Sosiaalialan ammattilaisten tehtävä on päästä hyvään vuorovaikutukseen ihmisten/asiakkaiden kanssa ja mahdollistaa heille kuulluksi, nähdyksi ja ymmärretyksi tuleminen moninaisin menetelmin.*

tamiseen asiakastyössä. Sosionomien koulutuksessa koen, että ammatillinen historiani yhdistyy näkemykseen siitä, miten sosiaalialan työtä vuorovaikutusammattina on mielestäni hyvä tehdä. Ammattilaisten tehtävä on päästä hyvään vuorovaikutukseen ihmisten/asiakkaiden kanssa ja mahdollistaa heille kuulluksi, nähdyksi ja ymmärretyksi tuleminen moninaisin menetelmin. Monissa Suomen ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutusohjelmissa voi opiskella luovia ja toiminnallisia menetelmiä osana opintoja mutta ei siinä laajuudessa kuin meillä Turun ammattikorkeakoulussa.

SIIRTYMÄ 4 Kohti monialaisia tiimejä taidelähtöisten menetelmien soveltamisessa 2010-luvulla

Ammattikorkeakoulujen opettajien työ on muuttunut 2000-luvulla. Yhä useampi opettaja tekee opetustehtävän lisäksi erilaisia tutkimus-, innovaatio- ja kehittämisprojekteja. Projektit mahdollistavat työelämäläheisen oppimisen myös opettajille. Kiinnostukseni mukaan olen viime vuosina ollut mukana hankkeissa, joissa kehitetään monialaisia taidelähtöisiä menetelmiä sosiaali-, terveys- ja sivistyspalveluihin.

MOMU-projekti (Moving Towards Multiprofessional Work) alkoi vuoden 2015 syyskuussa ja se päättyi vuonna

” *Sosiaalialan koulutukseen sisältyvät toiminnallisten ja taidelähtöisten menetelmien opinnot ohjaavat opiskelijoita kulttuurihyvinvoinnin teoreettiseen ja kokemukselliseen ymmärtämiseen. Kulttuurimyönteinen asenne voi olla merkittävä tekijä myös sille, että taiteen kentältä tulevat toimijat voivat tulla mukaan sosiaalialan vaatimaan asiakastyöhön lisäämään kulttuurihyvinvointia*

2018. Projektissa on mukana neljä eri korkeakoulua Suomesta, Espanjasta, Virosta ja Englannista. MOMU-projektin valmennukseen osallistuneet taide- ja sosiaalialojen opettajat ohjasivat moniammatillisia opiskelijatiimejä. Moniammatilliset opiskelijatiimit ohjasivat nuorten ryhmiä yhteistyössä työelämäkumppaneiden kanssa. MOMU-projektin nuorille suunnattujen ryhmien tavoitteina olivat itseluottamuksen ja itseymmärryksen lisääminen, välineiden antaminen itsensä ilmaisemiseen ja vuorovaikutukseen ympäröivän yhteisön kanssa sekä nuorten tukeminen yhteistyötaitoissa, itsesäätelykyvyissä ja keskittymisessä. Työpajoihin osallistuneiden nuorten odotettiin saavan mahdollisuuksia ja työvälineitä voimaantumiseen ja oppimiseen sekä työelämätaitoihin kuten minäkuvaan, itsetuntemukseen, keskittymiseen, yhteistyöhön, vuorovaikutukseen, itsensä ilmaisuun ja viestintään sekä itsensä säätelyyn. MOMU-projektissa opin ohjaamaan monialaisia opiskelijatiimejä ja luovimaan erilaisten ammatillisten identiteettien ja toimintakulttuurien välimaastoissa.

Hyvinvoinnin välitystoimistossa on vuosina 2015–2017 kehitetty monialaisissa tiimeissä uusia soveltavan taiteen tuotteita sosiaali- terveys-, kasvatus- ja terapia-palveluihin. Hyvinvoinnin välitystoimiston monialainen valmennus on auttanut minua kuulemaan, näkemään ja ymmärtämään asioita muustakin kuin sosiaalialan näkökulmasta. Astuin sekä osallistavan taiteen kentälle että tuottajien tontille ihmettelemään vuorovaikutusosaamisen kietoutumista näiden ammattien kanssa tapahtuvaan

yhteiskehittämiseen. Olen tässä projektissa oppinut valtavasti uutta sekä monialaisuudesta että valmentajana toimimisesta. Olen myös löytänyt asiakas-käsitteelle uuden korvaavan käsitteen: osallistujakokemus. Tätä käsitettä Hyvinvoinnin välitystoimiston valmennuksessa käytti yhtenä tiimivalmentajana toiminut esittävien taiteiden opettaja. Osallisuus käsitteenä edustaa minulle aktiivista toimijuutta ja tasavertaista kohtaamista, työntekijöinä ja asiakkaina.

Taikusydän eli taiteen hyvinvointivaikutusten yhteispiste rakentaa vuosina 1995–1998 yhteyksiä hyvinvoinnin edistämiseen taiteen ja kulttuurin keinoin. Suomen hallitusohjelman (2015) osaamisen ja koulutuksen kärkihankkeen tavoitteena on parantaa taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta ja edistää taiteen ja kulttuurin käyttöä sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja asiakastyössä. Useat kaupungit, kunnat ja järjestöt ovat ottaneet nämä mahdollisuudet käyttöön osana poikkialaista hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä. Taikusydän- ja Arts Equal -hankkeiden yhteistyönä on koottu iso määrä taiteen ja kulttuurin vaikuttavuuteen liittyvää tietoa. Taikusydämen rooli valtakunnallisena verkostoijana ja rakenteiden kehittäjänä on erittäin tärkeä osana isoa rakennemuutosta.

Tulevaisuuden siirtymä: Kulttuurihyvinvointia kaikille kansalaisille

Kulttuurihyvinvoinnin käsite on viime vuosina yleistynyt niin taide- kuin hyvinvointipalveluissakin. Turun ammattikorkeakoulussa on nimetty ensimmäinen Kulttuurihyvinvoinnin yliopettajuus vuonna 2016. Sosiaalialan kentällä laajimmin yleistyneet käsitteet liittyen kulttuurihyvinvointiin ovat toiminnalliset ja taidelähtöiset menetelmät. Näitä käsitteitä käytämme myös sosiaalialan koulutuksessa. Toiminnallisiin menetelmiin liittyvät lähes kaikki mahdolliset tekemisen mahdollisuudet puhetyön ohella. Taidelähtöisyys käsitteenä ei mielestäni edellytä taiteilijaa työn tekemiseen vaan sosiaalialan koulutuksen saaneet työntekijät voivat opetella taiteen kentältä poimittuja menetelmiä vuorovaikutustyöhön asiakkaiden kanssa. Osallistava taide käsitteenä taas antaa mielestäni odotuksen siitä, että ammattitaiteilija osallistaa ja ohjaa työskentelyä.

Kulttuurihyvinvoinnin mahdollisuuksien tarjoaminen kaikille kansalaisille on tärkeä, myös sosiaalialan arvoihin kiinnittyvä tavoite. Arts Equal isona kansallisena Suomen Akatemian rahoittamana ja Taideyliopiston koordinoimana hankkeena pyrkii tutkijoiden työn avulla tukemaan taiteen saavutettavuutta kaikille suomalaisille. Tavoite on tärkeä, sillä sosiaalialan asiakkailla on monia vaikeuksia päästä osalliseksi kulttuurihyvinvoinnista.

Sosiaalialan koulutukseen sisältyvät toiminnallisten ja taidelähtöisten menetelmien opinnot ohjaavat opiskelijoita kulttuurihyvinvoinnin teoreettiseen ja kokemukselliseen ymmärtämiseen. Kulttuurimyönteinen asenne voi olla merkittävä tekijä myös sille, että taiteen kentältä tulevat toimijat voivat tulla mukaan sosiaalialan vaatimaan asiakastyöhön lisäämään kulttuurihyvinvointia. Suomessa tehdään parhaillaan isoa sosiaali- ja terveyspalvelujen muu-
tostyötä. Toivon että kulttuuri ja taide voivat tässä työssä saada rakenteellisesti ja sisällöllisesti arvoisensa aseman.

Lotta Häkkinen

Sosiaalipedagogiikka ja osallistava taide

Sosiaalipedagogiikka on oppiala, jonka kiinnostuksen keskiössä on yksilön ja yhteisön välinen suhde. Oppialana se on normatiivinen, toiminnallinen ja tulevaisuuteen suuntautuva. Se on kasvatustyötä, jonka pyrkimyksenä on yhtäältä tukea ihmisen kasvua omaksi itsekseen ja toisaalta auttaa ihmistä kasvamaan yhteiselämään toisten kanssa. Lähtökohtana on näkemys jokaisesta ihmisestä yhtä ainoitlaatuisena ja arvokkaana persoonana, joka voi toisaalta kasvaa omaan potentiaaliinsa vain osana yhteisöä. Sosiaalipedagogiikan huomion kohteena on erityisesti ollut niiden yksilöiden ja yhteisöjen tukeminen, jotka ovat jollain tavalla yhteiskunnan marginaalissa tai sosiaalisessa ristiriitatilanteessa. Tavoitteena on niin yksilöiden kuin yhteisöjenkin mahdollisimman hyvä, oikeudenmukainen ja solidaarinen elämä.¹

Suomessa sosiaalipedagogiikan kentäksi on perinteisesti hahmotettu nimenomaan lapset ja nuoret sekä kasvatus, joka tapahtuu muodollisen koulutuksen ulkopuolella. Sittemmin näkökulma on laajentunut kattamaan ihmisen koko elämänkaaren ja erilaiset ryhmät. Lisäksi muodollisen ja epämuodollisen koulutuksen toimintaympäristöjen ja kasvatusten sekoittuessa myös jälkimmäisestä rajauksesta ollaan luopumassa.²

Käytännön tasolla sosiaalipedagogiikalla voidaan nähdä olevan kaksi perusulottuvuutta: *ihmisten yksilöllinen kohtaaminen ja työskentely ryhmien kanssa*³. Ensimmäisen ulottuvuuden keskeisiä käsitteitä ovat *pedagoginen suhde ja dialogi*. Pedagogisessa suhteessa ei ole kohteita, ainoastaan toimijoita. Suhde perustuu tasavertaiseen, vastavuoroiseen dialogiin, jossa kummankin osapuolen arvoa ja itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan. Dialogisessa

kohtaamisessa kumpikaan osapuoli ei tiedä kaikkea eikä kumpikaan ole täysin tietämätön. Tilanteessa kohtaavat ihmiset, jotka ovat yhdessä valmiita etsimään laajempaa tietämystä.⁴ Perinteisesti dialogi on etymologiansakin (kr. dia = kautta, lävitse; logos = sana, sanan merkitys) puolesta ymmärretty eräänlaisena kielellisenä tai sanallisena vuorovaikutuksena⁵.

Toisaalta pedagogiseen suhteeseen sisältyy aina ihmisenä kasvamisen päämäärä. Tässä tulee esille sosiaalipedagogiikan perusjännite: yhtäällä itseään vapaasti määrittävä ainoitkertainen persoona ja tämän kunnioittaminen, toisaalla toisen osapuolen tietoinen vaikuttamispyrkimys. Tämän tasapainottelun tulos on parhaimmillaan luova vuorovaikutussuhde, jossa kasvattaja ei pakota vaan tarjoaa toiselle mahdollisuuksia kasvaa ihmisenä.⁶

Sosiaalipedagogiikan toiselle, *ryhmätoiminnan* ulottuvuudelle on annettu ehkä yksilöllistä kohtaamista enemmän painoarvoa nimenomaan yhteisöpedagogiikan kontekstissa. Käytännössä ulottuvuus ilmentyy siten, että kasvatustyötä tehdään paljon erilaisissa ryhmissä ja yhteisöissä. Tämä ulottuvuus sitoo sosiaalipedagogiikan vielä tiukemmin arkielämään: käytännössä ihmisen kasvu ja kasvatus ovat kuitenkin aina yhteisössä tapahtuvaa.⁷ Tästä näkökulmasta sosiaalipedagogiikan keskiöön nousevat *osallisuuden ja sosiaalisen vahvistamisen käsitteet*. Osallisuudella viitataan yksilön haluun, kykyyn ja mahdollisuuksiin vaikuttaa häntä itseään koskeviin asioihin omassa yhteisössään. Osallisuuteen kuuluvat sekä yksilön kokemus että vaikutusmahdollisuuksien puitteina toimivat sosiaaliset rakenteet.⁸

” *Sosiaalipedagogiikan ja osallistavan taiteen taustalla vaikuttavien taide- ja kulttuurikäsitteiden välillä löytyy useita yhtymäkohtia. Molemmat korostavat vuorovaikutusprosessin avointa luonnetta ja ei-tietämisen tilaa. Molemmissa tunnustetaan puhtaan rationaalisen tiedon ja analyyttisen ajattelun riittämättömyys. Erilaiset luovuutta ja mielikuvitusta ruokkivat interventiot nähdään yhtenä tapana avata reittejä toisin tekemiseen ja näkemiseen.*

Sosiaalisen vahvistamisen käsite puolestaan nivoo yksilöllisen ja yhteisöllisen ulottuvuuden yhteen. Esimerkiksi sosiaaliseen vahvistamiseen tähtäävässä ryhmätoiminnassa lähtökohtana on tyypillisesti kokoontuminen yhteisen toiminnan äärelle. Tilanteen vuorovaikutusta ohjaa pedagoginen tavoitteellisuus sekä pyrkimys dialogisuuteen ja osallisuuteen. Tällaisen tilan nähdään luovan puitteet ihmisen sisäiselle kasvun prosessille, johon voi liittyä nähdyksi, kuulluksi ja hyväksytyksi tulemistä, itsetuntemuksen ja itsetunnon kehittymistä sekä tunnetaitojen vahvistumista. Ryhmässä tapahtuvan vuorovaikutuksen kautta myös yksilön empatia-, vuorovaikutus- ja yhteistyötaidot voivat kehittyä ja saada uusia muotoja. Tämä sisäinen prosessi valaa pohjan voimaantumisen, yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemuksille ja avaa siten mahdollisuuden muutokselle myös ryhmän ulkopuolella.⁹ Prosessi kulkee ikään kuin sisältä ulospäin – yksilön omista tunteista ja kokemuksista kohti toimintaa arkielämän yhteisöissä¹⁰. Edellä kuvattu ajattelutapa on hyvin tyypillinen kulttuuriselle ja taidelähtöiselle nuorisotyölle¹¹.

Sosiaalipedagogiikan ja osallistavan taiteen taustalla vaikuttavien taide- ja kulttuurikäsitteiden välillä löytyy useita yhtymäkohtia. Molemmille tyypillistä on muodollisen koulutuksen ulkopuolella toimiminen ja kokemuseräinen oppiminen. Käsitteet dialogi ja osallisuus sekä ymmärrys ihmisestä kokonaisvaltainen olentona toistuvat molemmissa keskusteluissa. Molemmat korostavat vuorovaiku-

tusprosessin avointa luonnetta ja ei-tietämisen tilaa¹². Molemmissa tunnustetaan puhtaan rationaalisen tiedon ja analyyttisen ajattelun riittämättömyys. Erilaiset luovuutta ja mielikuvitusta ruokkivat interventiot nähdään yhtenä tapana avata reittejä toisin tekemiseen ja näkemiseen.¹³

Ryhmänohjaus ja osallistava taide

Ohjaus ja ohjaaminen kuuluvat sosiaali- ja kasvatusalan vakiintuneeseen sanastoon. Käsitteen merkitykset, taustateoriat ja ammattikäytännöt ovat kuitenkin varsin moninaiset. Vuorovaikutuksen näkökulmasta ohjauksessa on kyse kohtaamisesta, johon voi liittyä esimerkiksi oppimisen, neuvonnan tai terapian elementtejä. Ammatillisessa ohjaustilanteessa ohjaaja asettuu ohjattavan palvelukseen ja tarjoaa hänelle aikaa, huomiota ja kunnioitusta. Ohjattava taas oppii itse käsittelemään kokemuksiaan, tunnistamaan ja käyttämään voimavarojaan sekä suuntaamaan omaa oppimistaan. Usein ohjausprosessin tavoitteena onkin käynnistää ihmisessä oppimisprosessi, jota ohjaaja eri tavoin tukee.¹⁴ Ryhmänohjauksessa vuorovaikutus ja oppiminen tapahtuvat tiettyä tarkoitusta varten kootussa ryhmässä tai arjen yhteisössä.

Seuraavassa käydään läpi kirjallisuudessa toistuvasti esiin nousevia ryhmänohjaajan tehtäviä ja taitoja, jotka voi nähdä olennaisiksi nimenomaan vuorovaikutuksen näkö-

kulmasta. Esittelen ensin ryhmänohjaajan yleisen tason tehtäviä ja taitoja. Tämän jälkeen siirrytään nimenomaan taidelähtöisen toiminnan ohjauksen kontekstiin.

Kuunteleminen ja havainnointi. Sosiaalipedagogisessa viitekehyksessä vuorovaikutusta ohjaa ajatus dialogista. Olennainen osa dialogia ohjaajan näkökulmasta on kuuntelu. Kunnioittavassa ja empaattisessa kuuntelemisessa toiselle annetaan tilaa, aikaa ja arvoa. Kuuntelemisessa ohjaaja pyrkii tulkitsemisen sijasta mahdollisimman tarkkaan havainnointiin.¹⁵

Ohjaajan oma ilmaisu. Ohjaajaa neuvotaan olemaan omassa ilmaisussaan selkeä ja käyttämään aidosti omaa ääntään¹⁶. Vuorovaikutusta edistävinä kielellisinä välineinä mainitaan muun muassa omien havainnoiden sanoittaminen, erilaiset avoimet kysymykset, rohkaiseminen ja kannustaminen¹⁷. Ohjaaja rakentaa vuorovaikutustilannetta myös erilaisin ei-kielellisin elementein¹⁸. Ohjauskirjallisuudessa näitä kuitenkin useimmiten tarkastellaan suhteessa kielelliseen vuorovaikutukseen: esimerkiksi ovatko nämä keskenään ristiriidassa vai tukevatko ne toisiaan¹⁹.

Osallistaminen. Sosiaalipedagogiseen lähestymistapaan kuuluu, että ohjaaja ottaa huomioon osallisuuden sekä yksittäisessä ohjaustilanteessa että pidempikestoisessa ryhmäprosessissa. Osallistajat voivat esimerkiksi tehdä tilanteessa omia valintoja tai vaikuttaa prosessiin eri tavoin²⁰. Osallisuus voi myös olla sitä, että ryhmässä lähdetään liikkeelle osallistujien omasta merkitysmaailmasta²¹. Käytännössä osallisuuden toteutuminen vaatii ohjaajalta herkkyyttä havainnoida yksilöitä, ryhmää ja näiden erilaisia tarpeita²².

Taustatyö. Ohjaajalle nähdään usein eduksi, että hänellä on etukäteen tietoa ryhmästä, jonka kanssa hän tulee työskentelemään. Tähän voi liittyä osallistujiin tutustumista²³ ja/tai perehtymistä kyseessä olevan yhteisön kulttuuriin ja yhteiskunnalliseen tilanteeseen²⁴. Sosiaali- ja kasvatusalalla painotetaan lisäksi laajempaa ymmärrystä ihmisen kasvu- ja kehitysprosessin rakenteisista ja näihin liittyvistä sosiaalisista ja psykologisista teorioista²⁵. Toisaalta

” Taiteen rooli oppimisen mahdollistajana kytkee osallistavan taiteen suoraan sosiaalipedagogiikan kenttään. Lisäksi molemmat rakentuvat samantapaiselle ymmärrykselle tiedon ja taiteen perustavanlaatuudesta luonteesta.

ohjaajan on hyvä lähteä ryhmäprosessiin avoimin mielin uskaltuen tarpeen mukaan muuttaa omia suunnitelmiaan ja ennakkokäsityksiään²⁶.

Ryhmädynamiikan ymmärrys. Ryhmäprosessin eri vaiheiden ja muiden ryhmädynamiikkaan vaikuttavien seikkojen tuntemus on myös ohjaajalle tärkeää. Tämä auttaa ohjaajaa ymmärtämään, mitä ryhmässä tapahtuu ja mitä tapahtumien taustalla saattaa olla. Käytännössä tämä ymmärrys voi näkyä esimerkiksi siten, että ohjaaja antaa aikaa ryhmäytymiselle ja tukee positiivisen ilmapiirin syntymistä ryhmäprosessin alussa ja on valmistautunut siihen, että erilaisia tunteita voi nousta pintaan ryhmän eri kehitysvaiheissa.²⁷

Itsetuntemus ja itsereflektio. Hyvä itsetuntemus sekä halu kasvaa ja kehittyä itse nähdään edellytyksenä hyväle ohjaajuudelle. Jotta ohjaaja voi ymmärtää toisia, hänen on ymmärrettävä itseään.²⁸ Eri vuorovaikutustilanteet vaikuttavat meissä yksilöllisesti ja saattavat herättää myös ohjaajassa erilaisia tuntemuksia. Tämän sisäinen prosessin havainnointi ja sen reflektointi antavat mahdollisuuden ohjaajan omaan ammatilliseen kasvuun.²⁹

Taidelähtöisen toiminnan ohjaaminen. Osallistavan taiteen ryhmänohjaus vertautuu sosiaali- ja kasvatusalan sanastossa ehkä lähimmin toiminnalliseen/taidelähtöiseen

ryhmä- ja työpajatoimintaan³⁰. Yleisellä tasolla ryhmänohjauksesta on osallistavan taiteen kontekstissa kirjoitettu suhteellisen vähän³¹. Kirjallisuus on pirstoutunut eri taiteen alojen, viitekehysten ja hankkeiden alle. Pääpaino on erilaisissa osallistavan taiteen harjoite-, prosessi- ja hankkekuvauksissa. Jotain taidelähtöisen työskentelyn ohjaamisen erityispiirteitä voidaan kuitenkin nostaa esille kirjallisuuden pohjalta.

Taidelähtöisessä toiminnassa *ohjaajan oma taideilmaisun osaaminen* nousee keskiöön³². Ohjaajalla on hyvä olla omakohtaista kokemusta käytettävistä työvälineistä ja harjoitteista. Tämä auttaa muun muassa arvioimaan eri välineiden tarjoamia mahdollisuuksia ja tuo ohjaajalle varmuutta³³.

Taidelähtöinen työskentely on monimuotoista. Siten esimerkiksi ohjeistuksessa voi miettiä *muiden ilmaisumuotojen kuin vain arkikielen käyttöä*³⁴. Taide ja sen toimintalogiikat antavat tekemiseen leikkilisen ulottuvuuden. Omalla osallistumisellaan ohjaaja voi viestiä ryhmälle, että tähän leikkiin suhtaudutaan kuitenkin tosissaan³⁵.

Taiteelliseen työskentelyyn liittyy usein tavalla tai toisella osallistujien omien tuotosten tai kokemusten jakamista³⁶. Tilanteissa ohjaajan olisi hyvä muistaa *ruokkia arvostavaa ja hyväksyvää asennetta* rohkaisten jokaista omaan ilmaisuvapauteen, yksilölliseen olemiseen ja tekemiseen tapaan³⁷.

Lopuksi

Taiteen rooli oppimisen mahdollistajana kytkee osallistavan taiteen suoraan sosiaalipedagogiikan kenttään. Lisäksi molemmat rakentuvat samantapaiselle ymmärrykselle tiedon ja taiteen perustavanlaatuudesta luonteesta. Sosiaalipedagogiikan näkökulmasta osallistavan taiteen ohjaaminen on paljon muutakin kuin yksittäisten, taidelähtöisten harjoitteiden läpiviemistä ja sen mahdollisuudet yksilöiden ja yhteisöjen kasvun ja kehityksen tukemisessa ovat paljon laajemmalla kuin miten taide on suomalaisessa sosiaali- ja kasvatusalan kirjallisuudessa perinteisesti ehkä näyttäytynyt.

Alaviitteet:

- 1 Hämäläinen 2010; Kurki 2002, 10, 36–39; Kurki 2006, 115–117; Kurki & Nivala 2006, 11–14
- 2 Kurki & Nivala 2006, 12; vrt. Kalhama, Kitola & Walamies 2006; Westerlund, Lehtinen, Anttila, Houni, Karttunen, Väkevä, Furu, Heimonen, Jansson, Juntunen, Kantonen, Laes, Laitinen, Laukkanen & Pässilä 2016, 1
- 3 Hämäläinen 2010, 174
- 4 Kurki 2006, 140–143, 153; vrt. Kaukkila & Lehtonen 2007, 37–40; Sinisalo-Juha 2013, 13; Vänskä, Laitinen-Väänänen, Kettunen & Mäkelä 2011, 58–62
- 5 vrt. Kaukkila & Lehtonen 2007, 37–40; Ranne 2005, 15–16; Vänskä ym. 2011, 58–62
- 6 Hämäläinen 2010, 174–179; Kurki 2002, 38
- 7 vrt. Hämäläinen 2010, 175
- 8 esim. Jaakola 2012, 7–9
- 9 vrt. Jaakola 2012; Saaristo 2011
- 10 ks. Jaakola 2012, 18; Saaristo 2011, 75
- 11 vrt. Jaakola 2012; Kokko, Pohjanmäki, Vasara & Vätilä 2015, 22–26; Ruotsalainen 2007; Sinisalo-Juha 2013
- 12 vrt. kolmas tila; Filander 2007, 91–92
- 13 esim. Hallas & Sihvola 2016; Hiltunen 2009; Kalhama 2006; Kurki 2002; Lehtinen, Pässilä, Martin & Pulkki 2016; Westerlund ym. 2016
- 14 Kalliola, Kurki, Salmi & Tamminen-Vesterbacka 2010, 7–14; Vänskä ym. 2011, 16–25; vrt. pedagogiikan suhde ja dialogi yllä
- 15 Kaukkila & Lehtonen 2007, 38–39; Saaristo 2011, 74–82
- 16 Kaukkila & Lehtonen 2007, 38–39; Saaristo 2011, 74–82
- 17 Junttila-Vitikka & Peitso 2016, 10–11; Saaristo 2011, 78–79; Vänskä ym. 2011, 36–44
- 18 Junttila-Vitikka & Peitso 2016, 20; Vänskä ym. 2011, 47–50
- 19 mm. Kaukkila & Lehtonen 2007, 34; Vänskä ym. 2011, 47
- 20 esim. Kalhama 2006, 128–131; Leinonen & Koistinen 2014
- 21 Junttila-Vitikka & Peitso 2016, 10
- 22 Linnossuo & Parkkinen 2013
- 23 esim. Kokko ym. 2015, 13

- 24** esim. Vänskä ym. 2011, 24
- 25** Hämäläinen 2010, 169; Vänskä ym. 2011, 25
- 26** Junttila-Vitikka & Peitso 2016, 10; Linnossuo & Parkkinen 2013
- 27** Hallas & Sihvola 2016, 8–11, 29; Kalliola ym. 2010, 108–123; Kaukkila & Lehtonen 2007, 24–25, 63–73; Vänskä ym. 2011, 89–101; vrt. Krappe, Parkkinen & Sinisalo-Juha 2013
- 28** Hämäläinen 2010, 178–179; Vänskä ym. 2011, 25, 58
- 29** Haanpää 2015, 40–43; Hallas & Sihvola 2016, 30; Kalliola ym. 2010, 52–53
- 30** esim. Jaakola 2012, 14–17; Kaukkila & Lehtonen 2007, 18–19; Vänskä ym. 2011, 88–89
- 31** poikkeuksina esim. Anttonen 2012; Linnossuo & Parkkinen 2013; Pusa 2014
- 32** esim. Anttonen 2012, 176
- 33** Leinonen & Koistinen 2014, 48; vrt. Kalliola ym. 2010, 119
Leinonen & Koistinen 2014, 48
- 34** Hallas & Sihvola 2016, 10
- 35** Anttonen 2012; Leinonen & Koistinen 2014, 49
- 36** Anttonen 2012; Leinonen & Koistinen 2014, 49
- 37** Cavén-Pöysä 2014

Lähteet:

Anttonen, E. 2012. Näkyväksi itselleen ja muille – nuorisotyön näkökulma taide- ja kulttuurikasvatukseen. Teoksessa J. Krappe & T. Parkkinen & A. Tonteri (toim.) *Moving In! Art-Based Approaches to Work with the Youth – MIMO project 2010–2013*. Reports from Turku University of Applied Sciences 127, 168–180.

Cavén-Pöysä, O. 2014. Arvostuksen osoittaminen. Teoksessa T. Pusa (toim.) *Kohtaamistaide*. Käsikirja ohjaajalle. Laurea Julkaisut 22, 54–57. Viitattu 9.6.2016. <https://www.laurea.fi/dokumentit/Documents/22.%20Pusa%20toim%20Kohtaamistaide%20K%C3%A4sikirja%20ohjaajille.pdf>

Filander, K. 2007. Sosiaalipedagogiikan uusi ajankohtaisuus. Teoksessa T. Hoikkala & A. Sell (toim.) *Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 76, 90–114.

Haanpää, P. 2015. *Sanataideohjaajan opas*. Helsinki: Avain.

Hallas, U. & Sihvola, S. 2016. Omakuva N.Y.T. Luonnoskirja. Ehdotus taiteellisen kasvuryhmän prosessiksi. Finfami Uusimaa Ry, Mimi-projekti 2012–15. Viitattu 6.6.2016. <http://otu.fi/images/pdf/aineistopankki/loppuraportit/luonnoskirjaomakuvanyt.pdf>

Hiltunen, M. 2009. Yhteisöllinen taidekasvatus. Performatiivisesti pohjoisen sosio-kulttuurisissa ympäristöissä. Lapin yliopisto, Taiteiden tiedekunta, Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 45. Väitöskirja. Viitattu 13.6.2016. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-20111141039>

Hämäläinen, J. 2010. Nuorisokasvatuksen teoria sosiaalipedagogisessa kehityksessä. Teoksessa E. Nivala & M. Saastamoinen (toim.) *Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja*. 2. painos. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 73, 169–200.

Jaakola, V. (toim.) 2012. Nuorten osallisuus ja vaikuttaminen kulttuurisessa nuorisotyössä. Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus. Viitattu 9.6.2016. http://www.hel.fi/static/liitteet/nk/Nuorten_osallisuus.pdf

Junttila-Vitikka, P. & Peitso, V. 2016. *Sinä olet demokratiakasvattaja*. Opas demokratiakasvatukseen. Koordinaatti – Nuorten tieto- ja neuvontatyön kehittämiskeskus. Viitattu 17.6.2016. http://www.koordinaatti.fi/sites/default/files/opas-demokratiakasvatukseen_1.pdf

Kalhama, P. 2006. Taide vuorovaikutukseen osallistumisen välineenä. Teoksessa P. Kalhama & P. Vartiainen (toim.) *Kulttuurista kasvua. Näkökulmia kulttuurikasvatukseen*. Humanistinen ammattikorkeakoulu, Sarja C. Oppimateriaaleja 10, 118–133.

Kalhama, P. & Kitola, A. & Walamies, M. 2006. Kulttuurikasvatuksen konteksteja ja määrittelyjä. Teoksessa P. Kalhama & P. Vartiainen (toim.) *Kulttuurista kasvua. Näkökulmia kulttuurikasvatukseen*. Humanistinen ammattikorkeakoulu, Sarja C. Oppimateriaaleja 10, 12–39.

Kalliola, T. & Kurki, A. & Salmi, M. & Tamminen-Vesterbacka, T. 2010. *Matkalla ohjaajuuteen*. Helsinki: Kirjapaja.

Kaukkila, V. & Lehtonen, E. 2007. Ryhmästä enemmän. Käsikirja ryhmänohjaajan taitoja tarvitsevalle. Helsinki: SMS-tuotanto.

Kokko, A. & Pohjanmäki, T. & Vasara, V. & Välitälo, J. 2015. Resursseja säästävä toimintamalli taidelähtöisissä projekteissa. Nuoriso-ohjaaja - kulttuurituottaja - taiteilija -työryhmän toiminnan perehdyttämispaketti. Humanistinen ammattikorkeakoulu julkaisuja 12. Viitattu 6.6.2016. <http://www.humak.fi/wp-content/uploads/2015/11/kokko-pohjanmaki-vasara-valisalo-resursseja-saastava-toimintamalli-taidelahtoisissa-projekteissa1.pdf>

Krappe, J. & Parkkinen, T. & Sinisalo-Juha, E. (toim.) 2013. *Tavarat taskuissa*. Nuorten ryhmäohjauksen taidelähtöisiä menetelmiä. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 83.

Kurki, L. 2002. *Persoona ja yhteisö*. Personalistinen sosiaalipedagogiikka. Jyväskylä: SoPhi, Jyväskylän yliopisto.

Kurki, L. 2006. Kansalainen persoonana yhteisössään. Teoksessa L. Kurki & E. Nivala (toim.) *Hyvä ihminen ja kunnan kansalainen*. Johdatus kansallisuuden sosiaalipedagogiikkaan. Tampere: Tampere University Press, 115–191.

Kurki, L. & Nivala, E. 2006. *Johdanto*. Teoksessa L. Kurki & E. Nivala (toim.) *Hyvä ihminen ja kunnan kansalainen*. Johdatus kansallisuuden sosiaalipedagogiikkaan. Tampere: Tampere University Press, 11–23.

Lehikoinen, K. & Pässilä, A. & Martin, M. & Pulkki, M. (toim.) 2016. *Taiteilija kehittäjänä*. Taiteelliset interventiot työssä. Helsinki: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu.

Leinonen, A. & Koistinen, K. 2014. Taidetyöskentelyn ohjaaminen. Teoksessa T. Pusa (toim.) *Kohtaamistaide*. Käsikirja ohjaajalle. Laurea Julkaisut 22, 48–53. Viitattu 9.6.2016. <https://www.laurea.fi/dokumentit/Documents/22.%20Pusa%20toim%20Kohtaamistaide%20K%C3%A4sikirja%20ohjaajille.pdf>

Linnossuo, O. & Parkkinen, T. 2013. *Perehdytystä ohjaajalle*. Teoksessa J. Krappe & T. Parkkinen & E. Sinisalo-Juha (toim.) *Tavarat taskuissa*. Nuorten ryhmäohjauksen taidelähtöisiä menetelmiä. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 83, 18–22.

Pusa, T. (toim.) 2014. *Kohtaamistaide*. Käsikirja ohjaajalle. Laurea Julkaisut 22, 10–15. Viitattu 9.6.2016. <https://www.laurea.fi/dokumentit/Documents/22.%20Pusa%20toim%20Kohtaamistaide%20K%C3%A4sikirja%20ohjaajille.pdf>

Ruotsalainen, L. 2007. Kulttuurinen nuorisotyö on kamppailulaji. Teoksessa T. Hoikkala & A. Sell (toim.) *Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 76, 168–184.

Saaristo, A-M. 2011. Emotionaalinen ammattitaito osana sosiaalisen vahvistamisen taitoisuutta. Teoksessa P. Lundbom & J. Herranen (toim.) *Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä*. Humanistinen ammattikorkeakoulu, Sarja C. Oppimateriaaleja 26, 71–85.

Sinisalo-Juha, E. 2013. Työskentely nuorten ryhmien kanssa. Teoksessa J. Krappe & T. Parkkinen & E. Sinisalo-Juha (toim.) *Tavarat taskussa*. Nuorten ryhmäohjauksen taidelähtöisiä menetelmiä. MIMO-projekti 2010–2013. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 83, 8–17.

Vänskä, K. & Laitinen-Väänänen, S. & Kettunen, T. & Mäkelä, J. 2011. *Onnistuuko ohjaus? Sosiaali- ja terveysalan ohjaustyössä kehittyminen*. Helsinki: Edita.

Westerlund, H. & Lehikoinen, K. & Anttila, E. & Houni, P. & Karttunen, S. & Väkevä, L. & Furu, P. & Heimonen, M. & Jansson, S-M. & Juntunen, M-L. & Kantonen, L. & Laes, T. & Laitinen, L. & Laukkanen, A. & Pässilä, A. 2016. *Taiteet, tasa-arvo ja hyvinvointi: Katsaus kansainväliseen tutkimukseen*. ArtsEqual-hanke. Viitattu 9.6.2016. <http://sites-test.uniarts.fi/documents/14230/o/Katsaus+kansainvaliseen+tuutkimukseen/9c772fd2-edd5-46ee-9807-f8004590cf52>

MEDITAATIOHUONE

ARVOT

MITÄ ARVOJA VAAЛИMME
TOIMINNASSA ?

Monialaisuus

Miia Heikkilä

Taide hyvinvointipalveluissa

Taidetta on käytetty pitkään hyvinvointipalveluissa ja varsinkin viime vuosina sen käyttö on yleistynyt entisestään¹. Erilaisia taidehankkeita ja projekteja pannaan alulle jatkuvasti. Kuitenkin samaan aikaan voidaan todeta, ettei taide ole juurtunut sote-alan rakenteisiin, vaikka tämä tavoite onkin esiintynyt monien hankkeiden ja projektien päämääränä².

Yhteistyötä taiteilijan ja sosiaali- ja terveyssektorin (jatkossa: sote) välillä saattavat hankaloittaa kyseisten toimijoiden erilaiset arvomaailmat sekä taiteilijan taidekeskeinen ja sote-sektorin toimenpidekeskeinen lähestyminen taiteen käyttöä kohtaan. Erilaiset näkökulmat ja arvomaailmat saattavat olla vaikeasti yhdistettävissä³. Yhteistyö voi kärsiä, kun osapuolilta puuttuu yhteinen ymmärrys siitä, mitä ollaan tekemässä ja mitkä ovat yhteistyökumppaneiden lähtökohdat. Haasteita yhteistyöhön saattaa aiheuttaa lisäksi soveltavan taiteen käytön laaja ja määrittelemätön termistö.

Tässä artikkelissa tarkastellaan, miten kentällä toimivat taiteilijat ja sote-sektorin toimijat näkevät hyvinvointipalveluissa käytettävän taiteen vaikutuksen niin itse taiteeseen kuin sen kohtaajiinkin. Lisäksi selvitetään, miten toimijat suhtautuvat taiteen itseisarvoon, taiteen välineellistämiseen ja hyvinvointitaiteeseen. Aineiston pohjalta etsitään ratkaisuja siihen, miten yhteistyötä näiden aihetta

eri näkökulmista tarkastelevien toimijoiden välillä voitaisiin parantaa.

Taiteen soveltava käyttö hyvinvointipalveluissa

Taiteen soveltavalla käytöllä pyritään esimerkiksi hyvinvoinnin kokemusten edistämiseen, virkistytymiseen tai elämän laadun parantamiseen taiteen avulla⁴. Taiteen soveltava käyttö voi ilmetä esimerkiksi sairaalaympäristössä toteutettuna taidenäyttelynä, yhteisöllisenä tai osallistavana taidetoimintana, performanssina, teatterina, työpajana tai lukuisina muina keinoina ja teoksina.

Taiteen asemaa hyvinvointipalveluissa voidaan hahmottaa ainakin kahdesta eri suunnasta: Ensimmäiseksi taide voidaan nähdä itseisarvoisena, autonomisena ja muista tavoitteista riippumattomana. Tällöin taide on itsessään arvokasta eikä sillä tarvitse olla merkittävää välineellistä arvoa. Taide voidaan silloin kokea hyvinvointia edistäväksi, kun se tuo ihmisille mahdollisuuden ilmaista itseään tai työllistäänsä taiteilijoita. Taidetta voidaan lähestyä myös välinearvona, jolloin taide toimii apuvälineenä arvokkaana koetun tavoitteen saavuttamiseksi. Tavoitteena voi toimia esimerkiksi hyvinvoinnin edistäminen.⁵

” Yhteistyötä taiteilijan ja sosiaali- ja terveyssektorin välillä saattavat hankaloittaa kyseisten toimijoiden erilaiset arvomaailmat sekä taiteilijan taidekeskeinen ja sote-sektorin toimenpidekeskeinen lähestyminen taiteen käyttöä kohtaan.

Hyvinvointitaide

Taiteelle, jota luodaan taidekentän ulkopuolelle, on kehitetty myös lukuisia muita termejä, joille ei löydy tarkkoja yksiselitteisiä määritelmiä, esimerkkeinä taidelähtöiset menetelmät, osallistava taide, social art, community art ja cross sectoral art.

Uusin termi, joka esiintyy taiteen soveltavan käytön yhteydessä ja etenkin mediassa, on hyvinvointitaide. *Hyvinvointitaide* on noussut trendikkääksi termiksi, jota käytetään paljon hankkeiden rahoituksessa⁶. Hyvinvointitaiteessa hyvinvoinnin ja taiteen käsitteitä ei ole erikseen määritelty, mikä hankaloittaa niiden yhdistelmän määrittämistä.

Termissä korostuu tavoitteellinen etuliite *hyvinvointi*. Hyvinvointia ei voida kuitenkaan määrittää tiukkarajaiseksi käsitteeksi, sillä se koostuu monesta eri osa-alueesta ja henkilökohtaisesta kokemuksesta⁷. Myös taiteen rajoista on keskusteltu paljon, mutta niihinkään ei ole yhtä tarkkaa määritelmää⁸. Kun puhutaan hyvinvointitaiteesta, mieleen saattaa nousta ajatus taiteesta, joka on esteettisesti miellyttävää ja nautinnollista, mutta taide on paljon muutakin; taide on tunteita ja kokemuksia, eikä se ole välttämättä aina kaunista ja miellyttävää⁹.

Kentän näkemyksiä taiteen käytöstä osana hyvinvointipalveluja

Näkemyksiä ja näkökulmia taiteen käyttöön osana hyvinvointipalveluja tiedusteltiin yhteensä 18 henkilöltä, joista kuusi edusti sote-alaa ja seitsemän ammattitaiteilijuutta. Loput viisi haastateltavaa olivat tuottajia. Kaikilta haastateltavilta kysyttiin mielipiteitä käsitteistä taiteen *itseisarvo*, *taiteen välineellistäminen* ja *hyvinvointitaide*. Lisäksi heiltä tiedusteltiin motivaatiosta, mahdollisista osallistumisen esteistä sekä toimivan yhteistyön edellytyksistä. Olennaisessa osassa oli myös näkökulmaerojen kartoittaminen.

Haastateltavilta kysyttiin, minkä asioiden he kokevat olevan esteinä yhteistyölle ja mistä asioista taiteilijan ja tilaajan tulisi keskustella ennen yhteistyön alkamista. Heiltä pyydettiin myös ehdotuksia käytännön työkaluun, joka helpottaisi yhteistyötä ja mahdollisten näkökulmaerojen yhdistämistä.

Taiteilijat:

Kati Immonen on kuvataiteilija, joka on tehnyt myös tilaustöitä sairaaloihin – omien sanojensa mukaan enimmäkseen perinteistä helposti lähestyttävää kuvataidetta¹⁰.

Meiju Niskala haluaa luoda osallistavaa nykytaidetta, jonka lähtökohtana on keskustella ympäröivistä arvomaailmoista. Teoksillaan hän haluaa saada ihmiset kohtaamaan itsensä, toisensa ja ympäröivän maailman¹¹.

Minna-Maija Lappalainen on kuvataiteilija, joka haluaa luoda käytännönläheistä ja rakenteisiin vaikuttavaa taidetta. Lappalainen on tehnyt myös tilaustöitä sairaaloihin¹².

Pilvi Takala pyrkii teoksillaan aiheuttamaan yhteiskunnallista ja julkista keskustelua. Takala kertoo, ettei hän tee taidetta mitään määrättyä tarkoitusta varten, vaan työskentelee aina oman kiinnostuksensa lähtökohdista¹³.

Suvi Solkio on tehnyt muun muassa yhteisötaideprojekteja eri kaupunginosiin ja lähiöihin sekä tilaustöitä vanhusten parissa. Näiden aiheiden pariin häntä on ohjannut kiinnostus työskentelyyn, joka liittyy muihin ihmisiin ja yhteisöllisyyteen¹⁴.

Veera Vähämaa on sanataiteilija, joka on tehnyt soveltavan sanataiteen projekteja erilaisissa hankkeissa. Motivaatioksi taiteen soveltamiseen hän mainitsee työllistymismahdollisuuksien lisäksi oman kiinnostuksensa tutkia uutta ja etsiä uusia ulottuvuuksia omasta taiteenlajista¹⁵.

Näyttelijä **Jussi Lehtonen** työskentelee Kansallisteatterin kiertuenäyttämön taiteellisena suunnittelijana ja Teatterikorkeakoulun opettajana¹⁶.

Sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset:

Outi Linnossuo on Turun ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman lehtori. Hän on ollut mukana erilaisissa hankkeissa, joista yksi on Hyvinvoinnin välitystoimisto. Linnossuo on käynyt ekspressiivisen taidetyöskentelyn ohjaajakoulutuksen, jota hän hyödyntää työskentelyssään.¹⁷

Jaana Rastas on Turun kaupungin palveluksessa työskentelevä perushoitaja. Hän työskentelee Kaskenlinnan sairaalassa, jossa on toteutettu taidehankkeita taidehankkeisiin ja tehty yhteistyötä monien taiteilijoiden kanssa.¹⁸

Jenni Räsänen toimii Helsingin kaupungin kulttuurikeskuksen ja sosiaali- ja terveysviraston yhteisenä työntekijänä ammattinimikkeellä kulttuurisuunnittelijana. Hän pääsee työssään vaikuttamaan hallintorakenteisiin, jotta kulttuuripalveluita olisi mahdollista syntyä.¹⁹

Jussi Mertsola työskentelee Turun yliopistollisen keskussairaalan nuorten- ja lastenklinikan ylilääkärinä, toimialojen johtajana sekä professorina. Hänen mukaansa taide on tärkeä elementti paranemisessa ja taiteen avulla potilailla on mahdollisuus päästä hetkeksi irtautumaan sairauden tuomista ikävistä asioista.²⁰

Helena Norokallio toimii Turun lähimmäispalveluyhdistys ry Kotikunnaan projektikoordinaattorina ja hankekehittäjänä. Kotikunnaassa on toteutettu paljon taideprojekteja ja yhdistyksellä on ollut oma Taideapteekki-hanke, jossa taiteilijoita välitettiin vanhainkoteihin.²¹

Merja Oksanen työskentelee virikekoordinaattorina Turun kaupungin hyvinvointitoimialan vanhusten asumispalveluissa. Asumispalveluissa on yhteensä neljä keskusta ja kaiken kaikkiaan 17 eri yksikköä ja asukkaita yli tuhat. Oksanen hankkii ja ottaa vastaan erilaista viriketoimintaa ja välittää niitä yksiköihin.²²

Tuottajahaastatteluihin haastattelin henkilöitä, jotka ovat toimineet tuottajina tai tehneet muuten tuotannollista työtä

taidehankkeissa tai -projekteissa. Tuottajahaastatteluihin vastasivat **Benny Majabacka, Eili Ikonen, Krista Petäjajarvi, Riikka Campomanes** ja **Sanni Sihvola**. Sote- ja taidealan ammattilaisten haastatteluista poiketen tuottajien haastatteluja ei ole käsitelty erikseen. Heidän näkökulmansa tulee mukaan keskusteluun analyysiosassa, jossa pohditaan taiteen soveltavan käytön haasteita.

Sosiaali- ja terveysalan näkökulmat

Terminologia

Haastateltavat kertoivat, että taiteen käyttöön liittyvien termien merkitykset eivät välttämättä aina kiinnosta sote-sektoria, sillä se keskittyy usein enemmän omaan käytännönläheiseen tapansa tarkastella taidetoimintaa:

Sotea ei usein kiinnosta, mitä soveltavan taiteen käyttö merkitsee, vaan heillä on omat lähtökohdat.²³

Sote-alalla käytetyt termit olivat useimmiten kytköksissä toimintaan, menetelmiin ja kohderyhmän oikeuksiin, esimerkiksi *kulttuuri- ja taideoikeudet, taidelähtöiset menetelmät ja luovat menetelmät*. *Yhteisötaide* ja *osallistava taide* olivat usein käytössä, sillä ne liitettiin luonnollisesti osallistavuuteen ja yhteisöllisyyteen.²⁴

Haastateltavat eivät olleet kokeneet, että termit olisivat aiheuttaneet suuria ongelmia, vaikka termien sekavuus ja epämääräisyys tuottivatkin hämmennystä. Itse *taide*-sanaa ja taidealan muiden ”turhan hienoiksi” koettujen sanojen käyttöä vältettiin, sillä niiden nähtiin aiheuttavan henkilökunnan keskuudessa vieroksuntaa samalla tavalla kuin lääkärin keskusteluissa käyttämä latinan kielen sanasto:

Jos se on kauheen hieno sana, niin sit tulee ennakkoluuloja et se on jotenkin tosi korkeelentosta. Jos on kauheen hienoja sanoja, niin se on vähän sama juttu, kuin jos lääkäri käyttää pelkkää latinaa ja se on vähän kurjaa.²⁵

” *Taide voi tuottaa hyvinvointia, kun sen avulla uskalletaan voida pahoin. Esimerkiksi rankkojen aiheiden käsittely taiteen avulla saattaa puhdistaa ilmaa ja tuottaa lopulta hyvinvointia.*

Taiteilijoiden tapa, jolla he markkinoivat omaa toimintaansa, koettiin haastavaksi. Termeihin toivottiin selkeyttä, suoria määritelmiä ja käytännön esimerkkejä.²⁶

Hyvinvointitaide

Hyvinvointitaide liitettiin sote-alan yhteiseksi termiksi, joka on noussut trendikkääksi median ja rahoituksen yhteydessä. Vaikka hyvinvointitaiteen uskottiin aukaisevan rahoitusmahdollisuuksia, termiin suhtauduttiin suurimaksi osaksi varautuneesti. Haastateltavat pohtivat, että hyvinvointitaide voi olla liian rajattu käsite ja se saattaa sulkea pois taiteen muita merkityksiä. Haastateltavat olivat sitä mieltä, ettei taide tuota aina pelkästään hyvinvointia, jolloin termi on ristiriidassa taiteen odottamattoman ja ennalta-arvaamattoman luonteen kanssa²⁷. Hyvinvointitaiteen koettiin joskus antavan kätteettoman lupauksen hyvinvoinnin lisäämisestä. Taide voi tuottaa hyvinvointia, kun sen avulla uskalletaan voida pahoin. Esimerkiksi rankkojen aiheiden käsittely taiteen avulla saattaa puhdistaa ilmaa ja tuottaa lopulta hyvinvointia.²⁸

Haastateltavat kokivat, että taiteeseen liittyy aina riski, eikä sen päällimmäisenä tehtävänä tarvitse olla hyvinvoinnin edistäminen:

Kun hoidan potilasta, en voi olla varma paraneeko se. Mulla voi olla ihan väärä käsitys, mutta niinhän se on kaikessa elämisen teoissa. Taide on aina riski ja voi sanoa, että se on riski, tyydyttääkö se suurta joukkoa.²⁹

Taiteen nähtiin parhaassa tapauksessa tuovan sisältöä ihmisten elämiin ja edistävän näin paranemista laajemmassa näkökulmassa.³⁰

Hyvinvointitaide aiheutti pohdintaa hyvinvoinnin määritelmästä: Hyvinvoinnin ymmärrettiin käsittävän eri ihmisille eri asioita. Hyvinvointitaide saatettiin kytkeä enemmistöjen taiteeksi, joka tuottaa suurimmalle osalle ihmisistä hyvinvoinnin kokemuksia tai kohdistetuksi hyvinvointitaiteeksi, joka keskittyy jonkin tietyn potilasryhmän hyvinvointikokemusten parantamiseen.³¹

Mulle se hyvinvointitaide tarkoittaa sitä, että se on sen tyyppistä, että se edistää paranemista ja hyvää oloa. Tämä vaihtelee varmasti ihmisestä toiseen. Ehkä hyvinvointitaide voisi olla enemmistöjen taidetta, joka tuottaa suurimmalle osalle hyvinvointia ja jossain vaiheessa myöhemmin voi olla, että tulee mukaan potilaan oma rooli. Hän voi oikeasti itse valita, mikä tuottaa hänelle sitä, mitä hän nyt haluaa. Jos puhutaan positiivisuudesta ja onnesta ja ihminen on depressiivinen, niin tämä voi vain ärsyttää. Musta hyvinvointitaiteeseen liittyy, että taiteen kokijalla on mahdollisuus vaikuttaa ja osallistua.³²

Taiteen välineellistäminen

Taiteen välineellistäminen herätti yhtä lukuunottamatta kaikkien haastateltavien parissa kummastusta. Neljä viidestä ei osannut ilmaista, mitä sillä voitaisiin tarkoittaa. Termi liitettiin taiteilijoiden ahdistukseen ja pelkoon taiteen käyttämisestä muihin kuin taiteellisiin tavoitteisiin. Haastateltavat eivät pystyneet sanojensa mukaan jakamaan taiteilijoiden ahdistusta taiteen välineellistamisestä. Vaikka taiteen välineellistäminen saattoi kuulostaa heidän mielestään negatiiviselta, taide nähtiin kuitenkin yleisesti määrätynlaisena välineenä, jota voidaan soveltaa rajatuille kohderyhmille. Tätä taiteen välineellistämisen mahdollisuutta ei koettu ollenkaan negatiivisena asiana, sillä osa

katsoi taiteen alun alkaen syntyneen välineenä erilaisiin tarkoituksiin:

*Se [välineellistäminen] kuulostaa negatiiviselta, mutta ei se ole sitä, koska uskon, että se on voinut olla taiteen tehtävä alun perin.*³³

Laajemmasta näkökulmasta katsottuna taiteen uskottiin voivan toimia välineenä koko ihmiskunnalle paremman tulevaisuuden ja hyvinvoinnin rakentajana.³⁴

Taiteen itseisarvo

Taiteen itseisarvon ja taiteen välineellistämisen ei koettu sulkevan toisiaan pois. Taiteella nähtiin olevan monenlaisia arvoja, kuten välinearvoa ja itseisarvoa, riippuen siitä kuka vastaanottaja on. Näitä arvoja ei kuitenkaan osattu tarkasti erottaa toisistaan. Projektikoordinaattori Helena Norokallio kuvasi taiteen alkuperää näin:

*En osaa erottaa sitä, että taide on välineellistettyä tai ei. Luulen, että taide on syntynyt yhteisöissä ja rituaaleissa ja tuskin silloin on ajateltu, että se on väline.*³⁵

Hän ei kuitenkaan ollut varma, onko asia todellisuudessa niin yksiselitteinen. Norokallio painotti, että väline on sana saattanut alun perin tarkoittaa eri asioita ja ehkä sen merkitys oli ennen positiivisempi kuin nykyään³⁶. Haastateltavat kokivat olevansa onnekkaita työskennellessään taidekentän ulkopuolella, vapaina taiteen itseisarvoon ja sen kontekstiin liittyvistä kysymyksistä ja haasteista, joita taiteilijat joutuvat työssään kohtaamaan.³⁷

Neljä viidestä oli sitä mieltä, että taiteella on aina itseisarvo, mutta tämä itseisarvo merkitsee eri asioita silloin, kun taidetta lähdetään viemään hyvinvointipalveluiden asiakkaille. Hoitolaitoksessa taiteen arvo tulee siitä, mitä merkityksiä se luo kohderyhmälle ja siitä, ettei aina voida tietää mitä odottaa³⁸. Taiteen välineellistäminen liitettiin merkityksellisyyteen. Aina kun taiteella on jokin merkitys, se toimii tietoisesti tai tiedostamatta välineenä tämän mer-

kityksen käynnistämisessä. Haastateltavien keskuudessa nousi kysymys pelkän puhtaan itseisarvon olemassaolon mahdollisuudesta:

*Musta se välineellistetty on periaatteessa sama asia kuin jokin merkitys*³⁹.

Taiteen itseisarvo nähtiin ongelmallisena silloin, kun se sisältää ajatuksen ”ei tingitä taiteesta”. Ajatusta taiteen tinkimättömyydestä ei sellaisenaan suoraan hyväksytty, sillä vastaajien näkemyksen mukaan hyvinvointipalveluiden yhteydessä taiteesta on usein pakko tinkiä kohderyhmän tarpeiden mukaan⁴⁰. Myöskään ajatusta, että taiteilija saisi tehdä taiteen itseisarvon ja rahoituksen nimissä mitä tahansa, ei hyväksytty⁴¹.

Taiteen merkitys

Taiteella nähtiin olevan hoitolaitoksissa suuri merkitys ja sillä koettiin olevan parantavaa vaikutusta⁴². Taiteen merkitys nähtiin kokemusperäisenä ja tavoiteltavana asiana, jonka jokainen määrittää henkilökohtaisesti. Merkityksien kerrottiin vaihtelevan eri-ikäisten ja eri kohderyhmien välillä⁴³. Taiteen tärkeimpinä tehtävinä hoitolaitoksissa korostettiin reaktion ja kokemusten synnyttämistä, oman äänen ja itseilmaisun mahdollistamista sekä ajan ja paikan häivyttämistä. Tärkeänä nähtiin niin potilaiden kuin henkilökunnan motivoiminen.⁴⁴

” *Taiteen tärkeimpinä tehtävinä hoitolaitoksissa korostettiin reaktion ja kokemusten synnyttämistä, oman äänen ja itseilmaisun mahdollistamista sekä ajan ja paikan häivyttämistä.*

Joustavuus

Haastateltavat olivat sitä mieltä, että kohderyhmän mukaan on pakko joustaa, sillä kohderyhmä on se, kenelle ja kenen ehdoilla taidetta luodaan. Taiteilijan on ehdottoman tärkeää tutustua kohderyhmään ja joustaa mahdollisten erityistarpeiden mukaan. Suunnittelussa ja työskentelyssä pitää ottaa huomioon monta asiaa, kuten äänen voimakkuus, visuaalisuus ja saavutettavuus.⁴⁵

Toiminnan täytyy pysyä lakien ja sääntöjen sisällä. Ihmisoikeuksia ja eettisiä periaatteita rikkovaa toimintaa ei suostuttu mahdollistamaan taiteen avulla. Taiteen tuomat muutokset nähtiin osittain haastaviksi, sillä ne sekoittavat hoitolaitosten aikatauluja ja rutiineja, joista ei aina pystytty joustamaan. Haastateltavat olivat kuitenkin valmiita joustamaan monissa kohdissa, kunhan asiat perustellaan hyvin ja niistä ollaan valmiita keskustelemaan.⁴⁶

Taiteilijoiden näkökulmat

Termit

Jokainen taiteilija kertoi joutuneensa itse määrittämään, minkä käsitteen alla toimii. Termien ei kuitenkaan koettu muodostaneen sen suurempia ongelmia yhteistyön edellytyksille⁴⁷. Määrittely oli sen sijaan koettu usein positiiviseksi oman taiteen ja taiteilijaidentiteetin hahmottamisen kannalta. Termistön laajuuden koettiin aiheuttaneen sen verran ongelmia, että toiveena esitettiin parin kattavan termin vakiinnuttaminen, jolloin niiden merkitykset olisivat kaikille selvät:

*Mun puolesta voisi ihan hyvin olla vain yhteisötaide ja osallistava taide ja that's it.*⁴⁸

Yleisimmät esiin tuodut termit olivat *osallistava taide*, *soveltava taide* ja *yhteisötaide*. Näiden termien nähtiin eroavan tavallisesta taidekentästä, sillä niissä taide on luotu aika-, paikka- ja/tai ihmissidonnaisesti⁴⁹. Haastatteluissa

nostettiin esiin englanninkielistä sanastoa, kuten *participatory art* tai *collaboration art*. Englanninkieliset termit nähtiin kuvaavina, mutta niiden suorien suomekielisten käännösten ei koettu vastaavan alkuperäisiä merkityksiä tarpeeksi selkeästi⁵⁰. Aktiiviset termit koettiin mieluisiksi ja niiden uskottiin olevan tilaajan kannalta ymmärrettävämpiä kuin muiden taidekentän yleisten termien⁵¹.

Niskala⁵² kertoi vaihtelevansa käyttämiään termejä tilaajasta riippuen. Takala⁵³ kertoi välttelevänsä termien käyttöä ja puhuvansa enemmänkin omasta kiinnostuksen palostaan ja omista metodeistaan. Lappalainen⁵⁴ oli ainoa taiteilija, joka kertoi keksineensä oman termin. Hän kertoi kutsuneensa omia töitään *taideteoiksi*, joiden avulla hän pyrki saamaan aikaan konkreettista ja näkyvää muutosta organisaatioissa.

Esiin nousi ristiriita hyvinvointipalveluihin luotujen teosten kutsumisesta taiteilijan omiksi teoksiksi: teokset luodaan usein yhdessä kohderyhmän kanssa, jolloin teoksia ei enää nähdä pelkästään henkilökohtaisina töinä. Näissä tapauksissa oman taiteellisen panoksen osuus saattoi jäädä epäselväksi⁵⁵. Teoksia voitiin kuitenkin kutsua hyvällä omatunnolla omiksi teoksiksi, jos ne voitiin sijoittaa minne vain ja ne olivat ajasta ja paikasta riippumattomia⁵⁶. Tilusteos nähtiin positiivisena terminä silloin, kun taiteilijan ja tilaajan kiinnostukset kohtasivat ja molemmilla oli halu tilatun teoksen toteuttamiseen⁵⁷.

Hyvinvointitaide

Haastatteluissa nousi usein kysymys hyvinvoinnin käsitteestä:

*Mikä se on se hyvinvointi? Äkkiä hyvinvoinnista tulee se ennakkoluulo, että sen pitäisi olla vain iloista ja pirteetä, jolloin kielletään esimerkiksi kuoleman käsittely. Voiko hyvinvointitaiteella käsitellä kuolemaa? Mikä on se hyvinvoinnin käsite? Hyvinvointi voi sisältää myös tietyllä tapaa pahoinvointia, uskallusta voida pahoin.*⁵⁸

Haastateltavilla oli näkemys siitä, että taiteella voidaan tuottaa hyvinvointia, mutta taiteen päällimmäinen tehtävä ei ole hyvinvoinnin edistäminen. Taiteen koettiin kuitenkin tuottavan usein hyvinvointia sen muiden vaikutusten seurauksena⁵⁹. Silti oltiin sitä mieltä, että taiteella on lukuisia muita vaikutuksia, jotka saattavat hyvinvoinnin lisäksi tuottaa esimerkiksi pahoinvointia. Hyvinvointitaiteen koettiin sen vuoksi antavan katteettoman lupauksen taiteen vaikutuksen tuloksesta.⁶⁰

Taiteilijat näkivät hyvinvointitaiteen lähtökohtien olevan kohderyhmän hyvinvoinnin edistämässä ja heidän ehtojensa mukaan toimimisessa⁶¹. Taiteen sisällön koettiin olevan lukittuna hyvinvoinnin päämäärään. Tätäkään ei kuitenkaan nähty negatiivisena tai taiteen arvoa poissulkevana, kunhan taiteilijalla itsellään oli halu luoda taidetta näiden lähtökohtien mukaan:

*Ilman halua ja kiinnostusta saattaa taiteesta tulla väkisin väännettyä ja tyhjää.*⁶²

Negatiivisena hyvinvointitaide koettiin silloin, kun tilaaja työllistää ja antaa määräyksen taiteilijalle, jolla ei ole aitoa kiinnostusta tai paloa aiheeseen⁶³. Haastateltavien keskuudessa oltiin kuitenkin sitä mieltä, että hyvinvointitaide on sanana kaunis ja osa kertoi olevansa valmis luomaan taidetta hyvinvointitaiteena:

*Tavallaan se on ihan kuvaava termi. Mulle tulee mieleen, että lähtökohtaisesti sen tarkoitus on tuottaa hyvinvointia. Omissa töissä se ei aina ole lähtökohta, mutta sanana se on ihan jotenkin kaunis.*⁶⁴

Taiteen välineellistäminen

Välineellistäminen nähtiin taiteen itseisarvon vastakohtana. Taiteilijat eivät kuitenkaan kokeneet, että taiteen itseisarvo ja välineellistäminen sulkisivat toisiaan pois, vaikka matkan varrella olisikin vielä kysymyksiä ratkottavana⁶⁵. Termiin suhtauduttiin enemmän positiivisesti kuin negatiivisesti. Välineellistämisen katsottiin tuovan mahdolli-

sesti lisäarvoa niin taiteelle, taiteilijoille, tilaajille ja kohderyhmälle⁶⁶.

*Musta se [välineellistäminen] ei oo ollekaan negatiivinen. Nään, että taide on silloin tietyllä tavalla käytettävää ja helposti lähestyttävää, että sitä voidaan käyttää sitten johonkin muuhunkin, kuin vain valkoisessa kuutiassa katselemiseen. Tuntuu, että se on tietyllä tavalla meidän ajan huono juttu, ettei taidetta välineellistetä, vaan se jää taidekentän sisälle. Jos meitä kuvataiteilijoita enemmän käytettäisiin hyväksi ja välineellistettäisiin, niin siinä voisi olla etu kaikille osapuolille.*⁶⁷

Välineellistäminen liitettiin taiteen tulosvastuuseen, jolloin taiteilijan tulee päästä jonkinlaiseen tiettyyn taidekentän ulkopuolisen tahon määrittelemään tulokseen⁶⁸. Välineellistämisen koettiin olevan oikotie johonkin päämäärään⁶⁹. Takala (2015)⁷⁰ kertoi käyttävänsä taiteesta nimitystä ”*tool for conversation*”, eli keskustelun väline. Hän painotti kuitenkin teosten tietynlaisen vapauden säilymisen tärkeyttä, vaikka niitä välineellistettäisiinkin.

Taiteen itseisarvo

Taiteen itseisarvon katsottiin nousevan puolustusreaktiona taidekentän ulkopuolelta tuleviin viesteihin, joissa taiteen tulisi olla käytettävää ja tavoitteellista. Immonen⁷¹ mainitsi taidekentällä esiintyvistä ääripäästä, jossa taidetta tehdään vain sen itseisarvon vuoksi. Itseisarvo on tällöin normi, jonka mukaan taidetta ei tulisi tehdä mistään muista kuin taiteellisista lähtökohdista.

*Musta tuntuu, että nykyään sitä taidetta tehdään ihan vaan sen itseisarvon vuoksi ja että se on se normi, ettei sitä saisi tehdä hyvinvointilähtökohdista. Musta ollaan menty toiseen ääripäähän. Se on itsestään selvää, että taiteilija tekee taidetta omista lähtökohdistaan. Vaikka kuinka tekisi taidetta johonkin muuhun paikkaan, siinä pitää olla se innostus, että sen homman jaksaa viedä läpi.*⁷²

Tämänhetkinen laaja keskustelu taiteen itseisarvosta herätti kummastusta ja huolta. Sen arveltiin kertovan aikamme henkisestä ilmapiiristä ja siitä, miten taiteeseen yleisesti suhtaudutaan. Pelättiin, että keskustelujen avulla yritetään säilyttää väkisin jotain, jonka kuuluisi olla meille luonnostaan itsestään selvää. Keskustelu taiteen itseisarvosta koettiin tärkeäksi silloin, kun mukana on uusia ihmisiä, jotka tulevat taidekentän ulkopuolelta.⁷³

*Huolestuttavaa on, että siitä [taiteen itseisarvosta] pitää niin paljon puhua. Se kertoo tämän hetken henkisestä ilmapiiristä ja siitä, miten taiteeseen suhtaudutaan ja siksi sitä nostetaan esiin keskusteluissa, jotta halutaan säilyttää sellainen asia, joka on itsensänselvyyttä. Mutta koska se ei enää ole itsestäänselvyys, niin sitä itseisarvoa viljelemällä sitä yritetään säilyttää. Toivottavasti ei niin, että pidetään kynsin hampain kiinni jostain, mikä on häviämässä.*⁷⁴

Käytännössä itseisarvon katsottiin tarkoittavan sitä, että taiteen merkitystä ei kyseenalaisteta ja taiteilijan työ ymmärretään vakavasti otettavana tarpeellisenä ammattina⁷⁵. Itseisarvoisen taiteen ei tarvitse vältellä rankkoja, vaikeita tai yhteiskunnallisia aiheita siksi, että sille olisi määrätty päämäärä, joka ei sovi näihin annettuihin teemoihin⁷⁶.

Haastateltavat kertoivat, että tilaajan tietämättömyys taiteoksen lopullisesta vaikutuksesta aiheuttaa yleensä epävarmuutta. Epävarmuuden keskellä taiteilijan täytyisi pystyä osoittamaan jokaisen teoksen tärkeys. Hänen tulee saada tilaaja ymmärtämään, ettei jokainen teos tule välttämättä edistämään hyvinvointia. Taiteilija ei voi olla varma, miten teokset tulevat vaikuttamaan. Siksi hänen on seurattava omaa kiinnostustaan ja uskallettava lähteä tavoittelemaan jotain uutta ja vierasta. Tällainen ”uuden tavoittelu” koettiin tärkeänä kriteerinä itseisarvoiselle taiteelle, sillä silloin saatetaan yllättää ja aiheuttaa suuria vaikutuksia ja keskusteluja ihmisten parissa. Vaikka kaikki työt eivät tuottaisi suuria tuloksia heti, ovat ne silti olleet tärkeitä ja merkityksellisiä.⁷⁷

Taiteen merkitys

Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, ettei taide voi olla merkityksetöntä. Jokainen kohtaa taiteen omalla tavallaan ja jonkun merkityksetön teos voi olla toiselle merkityksellinen. Taiteilijoista kolme oli sitä mieltä, että kun taide ei kosketa tai saavuta ketään, sen merkitys vähenee⁷⁸. Kun perinteiseen taiteeseen yhdistettiin aktiivinen tekeminen, teoksilla uskottiin olevan suurempi merkitys kohderyhmälle. Vaikuttavan taiteen luomisen mahdollistamiseksi taiteen tekemisellä tulisi kuitenkin olla kohderyhmän lisäksi merkitys myös taiteilijalle.⁷⁹

Joustavuus

Taiteilijat olivat yhtä mieltä siitä, että kun taidetta luodaan hyvinvointipalveluihin, sitä ei voida toteuttaa pelkän oman henkilökohtaisen vision mukaan. Aina, kun luodaan taidetta, jossa on muita ihmisiä mukana, taiteilijan tulee kyseenalaistaa omaa visiotaan ja pohtia, mikä on muiden osallisten rooli.⁸⁰

Joustamiseen suhtauduttiin negatiivisesti silloin, kun taiteilijaa pyydettiin joustamaan palkkiosta ja oman työn arvostuksesta. Negatiivisesti suhtauduttiin myös tilanteeseen, jossa oma kiinnostus työtä kohtaan on lakannut tai työn voisi tehdä joku muu kuin ammattitaiteilija⁸⁰. Kaksi haastateltavaa suhtautui negatiivisesti myynti- ja markkinointituotteiden tekemiseen⁸¹.

Taiteen soveltavan käytön haasteita

Rahoitus

Käytäntöihin liittyvät asiat koettiin päällimmäisinä yhteistyön haasteina. Rahoituksen ja ajan puute nousivat toistuvasti esiin. Hoitohenkilökunta todettiin erittäin kiireiseksi, eikä sillä koettu olevan aikaa mihinkään muuhun kuin omien töidensä hoitamiseen⁸³. Ilman rahoitusta ei pystytä

toteuttamaan aiottuja suunnitelmia, vaikka intoa, tietoa, aikaa ja yhteishenkeä löytyisikin. Rahoituksen ongelma muodostuu silloin, kun rahoituksen päättäjätahoja ei saada vakuuttuneeksi taiteen merkityksestä.⁸⁴

Tuloksellisuuden ja mitattavuuden tavoittelu aiheuttaa ongelman, jossa rahoitusta haetaan jatkuvasti yhä uusiin hankkeisiin vanhojen päättyessä. Hankkeita perustetaan hankkeiden perään, jolloin taiteen pitkäaikaisia vaikutuksia ei aina jäädä seuraamaan. Kohderyhmä kokee pettymyksen, kun he ovat saaneet taiteen osaksi arkeaan, ja sitten toiminta lopetetaan kuin seinään. Kohderyhmälle on tärkeää tarjota tuttua ja jatkuvaa toimintaa⁸⁵. Jos paikalle saapuu aina uusi tuntematon taiteilija, se saattaa olla kohderyhmälle hämmentävää.

Rahoituksen ongelma on muodostanut sote-sektorilla hankesymptomien. Toimijat ovat turhautuneita ja pettyneitä, kun muutosta toiminnan väliaikaisuuteen ei ole saatu aikaiseksi. Sote-alan haastateltavista neljä nosti esiin kysymyksen hankerahoitusmaailman vaikutuksesta arvokäsitykseen: taiteesta ei välttämättä olla valmiita maksamaan, kun sitä on aluksi totuttu saamaan ilmaiseksi hankkeiden muodossa⁸⁶. Sote-sektori olisi kyllä halukas ottamaan vastaan taidepalveluita, mutta heti, kun hankerahoitus loppuu ja taiteesta tulisi maksaa, resursseja taidetoiminnan ylläpitämiseksi ei löydetä.

Rahoitus voi lisäksi määritellä taiteen saavutettavuutta ja taiteilijan vapautta. Rahoitus voi tuottaa taiteilijalle eettisen ongelman, jossa hän kokee taiteen luomisen hyvinvointipalveluihin pakollisena vaihtoehtona työllistymisensä vuoksi⁸⁷. Huonoista motiiveista luotu taide ei todennäköisesti luo merkityksiä tilaajalle, taiteilijalle eikä kohderyhmälle⁸⁸.

” Aina, kun luodaan taidetta, jossa on muita ihmisiä mukana, taiteilijan tulee kyseenalaistaa omaa visiotaan ja pohtia, mikä on muiden osallisten rooli.

Yhteistyö

Hoitolaitokset ovat hierarkkisia ympäristöjä, joissa on tarkat säännöt ja aikataulut. Hoitolaitoksissa on edelleen paljon henkilökuntaa, joilla on ennakkoluuloja, pelkoja tai välinpitämättömyyttä taidetta kohtaan. Henkilökuntaa saattaa huolestaa taiteen kyky herättää voimakkaita tunteita, sillä potilaat ovat usein heikkoja ja haavoittuvaisia. Taide voidaan kokea uhkana hoitoyksiköiden arkirutiineille, jotka tuovat turvallisuuden tunteen niin henkilökunnalle kuin asiakkaille. Henkilökunta saattaa pelätä omien työpaikkojensa puolesta, tai heillä saattaa olla pelko osallistumisen pakollisuudesta tai oman työmäärän lisääntymisestä. Taide edustaa tuntematonta ja enteilee mahdollista riskiä.⁸⁹

Ongelma nousee silloin, kun toimijat eivät arvosta toistensa ammatteja. Hoitohenkilökunta saattaa kokea oman työnsä ainoana ”oikeana työnä”, jolloin taiteilijan ammatti koetaan vähempiarvoisena, josta ei tarvitse maksaa kunnollista palkkaa:

*Monet hoitopuolella ei ymmärrä, että taiteilija on ammatti ja ajatellaan, että taiteesta ei tarvitse maksaa. On olemassa ”oikea työ” ja kaikki muu nähdään vähempiarvoisena.*⁹⁰

Usein ennakkoluulot ja pelot johtuvat kaavoihin kangistuneista ja lyhytjänteisistä ajattelutavoista, sekä huonosta informoinnista⁹¹. Kun hoitolaitoksissa on taidetoimintaa, se on usein päällekkäistä muun toiminnan ohessa, mikä johtaa epäselvyyteen ja liialliseen arkirutiinien rikkoutumiseen. Tämä voi puolestaan lisätä aikaisempia ennakkoluuloja⁹². Toiminnan epäselvyys ja järjestäytymättömyys rasittavat hoitohenkilökuntaa. Taiteilijallekaan ei ole mukavaa, kun hänen opastukseensa ei ehditä keskittyä kaivatulla tavalla päällekkäisyyksien vuoksi⁹³. Taiteilijat eivät tahdo osallistua projekteihin, joihin ei ole varattu tarpeeksi aikaa, tilaa ja resursseja⁹⁴.

Epärealistiset tavoitteet luovat paineita yhteistyölle. Taiteilijalle on rasittavaa, jos hän ei saa rauhassa tuoda esiin tai

teen epävarmuutta tai hänen tulee esittää varmempaa kuin on. Tilaajalle juuri tämä epävarmuus on pelottavaa. Usein tilaajan epävarmuus vahvistuu, kun hänellä ei ole tietoa siitä, mitä hän on tilaamassa. Luottamus on yhteistyön ydin. Luottamuksen puutteessa taiteilija ei saa tarpeeksi vapautta, kun tilaaja pyrkii epävarmuutensa vuoksi kontrolloimaan tilannetta ja taiteilijaa ottamalla työskentelystä päätäntävällän. Mitä epävarmempi tilaaja, sitä enemmän hän yleensä haluaa päästä kontrolloimaan. Ongelmia ilmestyy, kun tilaaja haluaa valmiita tuotantosunnitelmia, joita taiteilija ei välttämättä ole kykenevä laatimaan taiteen yllätyksellisen ja muuntuvan luonteen vuoksi.⁹⁵

Kohderyhmä

Tilaaja ja taiteilija saattavat olla eri mieltä siitä, millaisia teoksia ja teemoja kohderyhmälle voidaan esittää. Usein hoitohenkilökunnan lähestyminen voi olla turhan varovaista⁹⁶. Näkemyserot voivat johtua sote-sektorin ja taiteilijoiden ihmiskäsityseroista. Sote-sektori näkee potilaassa usein pelkät oireet, kun taas taiteilija kohtaa potilaan kokonaisuutena, jossa kaikki asiat vaikuttavat kaikkeen⁹⁷.

Jos kohderyhmään ei tutustuta eikä taiteilija kohtaa kohderyhmää ennen projektin alkamista, saattaa taide jäädä saavuttamattomaksi ja vieraaksi kohderyhmälle. Taiteilijan tulee olla varma työskentelystään ja omasta roolistaan, jotta hän pystyy käsittelemään kohderyhmää ja voittamaan sen luottamuksen⁹⁸. Jos taiteilija puolestaan lähtee epävarmana rakentamaan omaa taiteilijaidentiteettiään uuteen ympäristöön, hän voi menettää kohderyhmänsä luottamuksen. Epäpätevän ja epävarman taiteilijan työskentely aiheuttaa usein enemmän haittaa kuin hyötyä hoitolaitoksissa⁹⁹.

Termit

Vaikka haastateltavat olivat sitä mieltä, etteivät termit aiheuttaneet ongelmia, nähtiin termien käyttö haastavana silloin, kun niiden merkitykset eivät olleet selkeitä eikä niistä oltu valmiita käymään keskustelua¹⁰⁰. Ongelmana yhteis-

työssä nähtiin diskurssien moninaisuus. Sotesektorilla ja taiteilijoilla on omat tapansa puhua taiteen käytöstä. Sen lisäksi on vielä hankemaailman tapa käyttää termistöä raporteissa ja rahoitushakemuksissa. Kun toimijat puhuvat vain omilla termeillään ja omista lähtökohdistaan, diskurssit saattavat mennä sekaisin. Voidaan joutua tilanteeseen, jossa ei päästä lopputulokseen, vaikka tavoite olisi yhteinen. Epäselvän kommunikoinnin vuoksi voidaan luulla, että kyseessä on riita, vaikka oltaisiin ajamassa eteenpäin yhteisiä tavoitteita¹⁰¹. Liian hienojen ja vieraiden sanojen käyttäminen on toiselle osapuolelle turhauttavaa¹⁰². Pelkistä omista lähtökohdista tehtävä kommunikointi johtaa siihen, ettei taiteilija osaa välttämättä markkinoida palveluitaan kiinnostavalla tavalla mahdolliselle tilaajalle¹⁰³.

Hyvinvointitaide

Sana *hyvinvointitaide* voi muodostaa vääristävän kuvan taiteesta antamalla lupauksen, jota taide ei välttämättä pysty täyttämään. Taide on aina riski ja siksi taiteen määrittäminen hyvinvointitaiteeksi saattaa sotia taiteen ennalta-arvaamatonta perusluonnetta vastaan.¹⁰⁴

Hyvinvointitaide voi olla terminä harhaanjohtava, koska taiteen hyvinvointivaikutuksia ei pystytä ainakaan vielä tarkasti mittaamaan. Rahoitusta myönnetään usein projekteille ja hankkeille, joilla on missio ja joiden toiminta on tavoitteellista. Rahoittajille saattaa olla tärkeää sijoittaa rahaa taiteeseen, jonka vaikutuksia voidaan ennustaa ja jonka tuloksia pystytään mittaamaan.¹⁰⁵

Taiteen hyvinvointivaikutuksista on kyllä näyttöä ja niitä pystytään mittaamaan seuraamalla muun muassa taidekokemuksesta aiheutuvaa kiihtymystä, sydämen sykettä tai muita tunnereaktioita. Nämä fysiologiset mittarit eivät kuitenkaan ole tarpeeksi tarkkoja, jotta taiteen laajoja ja pitkäkestoisia vaikutuksia voitaisiin varmasti todistaa¹⁰⁶. Usein parhaimmat mittarit ovat laadullisia ja pitkäkestoisia. On kuitenkin hankalaa kääntää nämä laadulliset mitaustulokset päättäjien kielelle selkeään ja ymmärrettävään muotoon.¹⁰⁷

Kun taidetta kutsutaan hyvinvointitaiteeksi, on hyvä miettiä tulevaisuuden käsitystä taiteesta ja sen merkityksestä. Tulevaisuudessa voidaan joutua tilanteeseen, jossa yhteiskunta yrittää paikata taiteella aukkoja, jotka sen kuuluisi muuten paikata¹⁰⁸. Vaarana on hyvinvointitaiteen sekoittaminen taideterapiaan tai muihin terapiamuotoihin. On olemassa lisäksi uhka, että ajatus taiteen vastuusta hyvinvoinnin edistäjänä muuttuu ajan kuluessa yleiseksi ajattelutavaksi. Rahoitus saatetaan suunnata pelkästään tavoitteellisen taiteen luomiseen, eikä sitä myönnetä enää epävarmemman taiteen luomiseen tai koulutukseen. Tulevaisuuden kauhukuvassa on jouduttu tilanteeseen, jossa alkuperäistä taidetta, jota voidaan soveltaa ja välineellistää, ei enää ole.¹⁰⁹

Onnistuneen yhteistyön edellytykset

Rahoitus

Hoitolaitoksen arjessa on paljon rutiineja, joissa taiteen tulisi esiintyä toistuvassa roolissa. Jotta tämä olisi mahdollista, tulisi taiteen olla kytköksissä hoitolaitoksen ideaan ja teemaan jo laitoksen perustamishetkellä¹¹⁰. Esimerkiksi vanhusten hoitolaitoksissa tulisi olla kirjattuna suunnitelma siitä, miten taide- ja kulttuuritoimintaa järjestetään¹¹¹. Taidetoiminta tulee sitoa sote-alan laatu järjestelmään, sillä laatu järjestelmä määrittelee kaiken sen, mitä organisaatioissa tehdään. Jos laatu järjestelmässä on määriteltynä taidetoiminta, on todennäköisempää, että toimintaa rahoitetaan ja harjoitetaan.¹¹² Jos taidetoiminnan tarjoaminen on hoitolaitoksille vapaaehtoista, rahat käytetään yleensä muuhun toimintaan, joka koetaan tärkeämmäksi.

Rahoitusta varten taidetoiminnalla täytyy olla taiteen vaikutusten lisäksi taloudellinen ulottuvuus. Rahoituksen päättäjät eivät aina usko taiteilijoiden tai hoitohenkilökunnan sanaan taiteen vaikutuksista¹¹³. Rahoituksen päättäjät eivät välttämättä tiedosta, että taide voi toimia rahan säästäjänä, kun potilas alkaa voimaan paremmin taiteen vaikutusten ansiosta. Jotta päättäjät saataisiin vakuuttu-

neiksi taiteen vaikutuksista, tarvitaan uskottavia mittaus tuloksia¹¹⁴. Näitä mittaus tuloksia voi olla kuitenkin hankala toteuttaa. On mahdollista tehdä mittauksia lääkkeiden määrästä, yönun kestosta tai ruokahalusta. On mahdollista tehdä merkintöjä siitä, kuinka paljon säästetään, kun potilas ei tarvitse esimerkiksi lääkitystä taidetoiminnan seurauksena. Tällaiset tutkimukset veisivät paljon aikaa ja niitä varten tulisi olla tarkkaan valittu ja motivoitunut henkilökunta. Tutkimukset eivät välttämättä olisi päteviä, sillä aina ei voida tietää varmasti, mitkä kaikki tekijät ovat vaikuttaneet potilaiden tilanteisiin¹¹⁵. Olisi potilaiden etu, ettei vajaita resursseja jouduttaisi käyttämään mittaamiseen, vaan itse toimintaan¹¹⁶.

Jotta säästyttäisiin kohderyhmän pettymyksiltä ja hankeväsymykseltä, toiminnan täytyy olla säännöllistä. Mukana tulee olla ihmisiä, jotka tekevät pysyvästi töitä taiteen käytön parissa. Yksi esimerkki taiteen vakiinnuttamisesta hoitolaitosten arkeen on prosenttitaide tai määrärahan määrääminen, joka sitoisi tietyn prosenttiosuuden rahoituksesta ammattitaiteeseen.¹¹⁷ Toinen vaihtoehto rahoituksen ongelman ratkaisemiseen on pitkäaikainen yhteisrahoitus, joissa taiteilijat kiertävät hoitolaitoksia vuosittain. Tällainen vaihtoehto olisi taiteilijalle, tilaajalle ja kohderyhmälle eettisesti kestävä, koska toiminta olisi silloin pitkäaikaista ja vaihtelevaa. Kohderyhmä ei joutuisi kokemaan pettymyksiä taidetoiminnan päättyessä ja sote-sektorilla ei esiintyisi hankeväsymystä. Eivätkä taiteilijat joutuisi tekemään ilmaistöitä.¹¹⁸

” Molempien mielessä liikkuu tämä: Voiko tuohon ihmiseen luottaa? ”Syökö” tuo minut? Häviäkö minä? Häviäkö minun taiteeni, minun identiteettini, minun hieno projektisuunnitteluni?

Yhteistyö

Molempien osapuolten täytyy olla aidosti kiinnostuneita osallistumaan taidetoimintaan, jotta yhteistyö olisi onnistunut. Yhteistyö vaatii kiinnostuksen lisäksi avoimuutta, uteliaisuutta, rohkeutta, ymmärrystä, luottamusta ja joustavuutta¹¹⁹. Yhteistyökumppaneiden täytyy arvostaa ja kunnioittaa toistensa ammatteja ja kohderyhmää. Osallistumisen tulee olla vapaaehtoista, eikä ketään tulisi pakottaa tai painostaa mukaan toimintaan. Luovan prosessin kehittäminen, ongelman ratkaisu, lopputulokseen pääseminen ja ajatusten vaihto ovat usein silmiä avaavia. Yhteistyökumppaneiden tulisikin pystyä luopumaan hetkeksi totutuista tavoistaan toimia ja antautua taiteen epävarmuudelle.¹²⁰

*Täytyy osata olla myös hukassa, se liittyy välillä taiteeseen. Tämä voi aiheuttaa ongelmia. Molempien mielessä liikkuu tämä: Voiko tuohon ihmiseen luottaa? ”Syökö” tuo minut? Häviäkö minä? Häviäkö minun taiteeni, minun identiteettini, minun hieno projektisuunnitteluni? Ongelmat kuuluvat asiaan ja ne tulee hyväksyä, jotta ne voidaan ratkaista. Sitten kun ongelma on ja se on havaittu ja se halutaan ratkaista, niin se on mitä hedelmällisintä multaa.*¹²¹

Yhteistyön edellytykset ovat parhaimmillaan silloin, kun tilaaja mahdollistaa taiteilijan kiinnostuksen toteuttaa teos ja taiteilija pystyy säilyttämään tietynasteisen vapauden työskentelyssään. Tilaajalla tulee olla ymmärrys siitä, mitä hän tilaa, tai ainakin hänen tulee tiedostaa, ettei taiteen kanssa voi olla varma siitä, mitä lopputulos tuo tullessaan¹²². Luottamus ja taiteilijan vapaus voidaan saavuttaa silloin, kun tilaaja on tietoinen taiteilijan edellisistä töistä ja tavoista luoda taidetta. Tämä toteutui esimerkiksi Pilvi Takalan *The Trainee* -teoksessa:

*Deloitte oli nähnyt muun työt ja tiesi hieman, mitä odottaa. Siellä oltiin avoimia ja sain tehdä mitä haluan. Ne [Deloitte] tajusi, että vapaus mahdollistaa parhaan tuloksen.*¹²³

Tällainen vapaus ei kuitenkaan ole aina mahdollista, kun kyseessä on esimerkiksi uusi tilaaja tai tuntematon taiteilija.

Yhteistyökumppaneiden tulisi ymmärtää, ettei taide ole koskaan riskitöntä. Tämä voi olla hankalaa, sillä taide perustuu usein riskin ottamiseen, kun taas hoitotyö perustuu riskin minimoimiseen.¹²⁴ Tuottajalla on mahdollisuus toimia näissä tapauksissa tilaajan ja taiteilijan välillä tulkkina tuoden tilaajalle esiin aiempien taideprojektien tuloksia, joilla parannetaan tilaajan ymmärrystä taiteen vaikutuksista, sen epävarmuudesta ja siihen liittyvästä riskistä¹²⁵.

Tilaajalle täytyy antaa jotain, mitä hän pystyy kontrolloimaan epävarman taiteen yhteydessä. Aikataulu, deadlinet ja toiminnan välikatsaukset ovat hyviä keinoja luottamuksen saavuttamiselle. Roolijako helpottaa kummankin osapuolen työskentelyä ja selkeyttää toimijoiden työskentelyn väliin jäävää harmaata aluetta. Kun aikataulut ja roolit on sovittu ajoissa ja tarkkaan, taiteilijalle on mielekkäämpää tulla mukaan yhteisöön, eikä päällekkäistä toimintaakaan pääse tapahtumaan¹²⁶. Tavoitteita ja aikatauluja määriteltäessä on hyvä laatia A-, B- ja C-suunnitelmat, jotka antavat työskentelylle joustovaraa. Taitava tuottaja osaa pallorella mahdollisten varasuunnitelmien välillä, mutta samalla hän osaa sulkea tietyt suunnitelmat oikeaan aikaan pois käytöstä.¹²⁷

Taiteilija

Taiteilijalla täytyy olla aito halu kohdata ihmisiä ja luoda taidetta muille ihmisille heidän parissaan¹²⁸. Pelkkä kokeilunhalu ei yleensä riitä motiiviksi¹²⁹. Tärkeintä on taiteilijan ja kohderyhmän vastavuoroinen kommunikaatio, jonka avulla löydetään yhteinen sävel toiminnalle. Hoitoympäristö ja siihen liittyvät tilanteet täytyy ymmärtää, sillä taiteen tulee olla sopusoinnussa muun ympäristön kanssa.¹³⁰ Taiteilijan vastuu on toimia ammattimaisesti ja ottaa jokainen projekti vastaan tosissaan, eikä mennä sieltä, missä aita on matalin¹³¹.

Taiteilijan ja kohderyhmän aikainen kohtaaminen turvallisessa ympäristössä on tärkeää. Taiteilija saa tietoja ja materiaalia taiteen luomiseen ja kohderyhmä pääsee vaikuttamaan ympärillään tapahtuvaan toimintaan. Taiteilijan täytyy ymmärtää, että kohderyhmällä saattaa olla omanlaisensa tavat vastaanottaa taidetta. Taiteilijan ja kohderyhmän tutustuminen puolin ja toisin on välttämätöntä, sillä taiteilija joutuu lähes aina joustamaan kohderyhmän tarpeiden mukaan. Erilaiset kohderyhmät luovat erilaisia joustamistarpeita. Kohderyhmässä saattaa olla henkilöitä, jotka eivät esimerkiksi näe tai kuule, tai he eivät muuten pysty osallistumaan suunniteltuun toimintaan¹³². Taiteilijan tulee olla varma omasta työskentelystään ja roolistaan, jotta hän pystyy käsittelemään kohderyhmää sekä saavuttamaan heidän luottamuksensa. Taiteilijan tulee kuitenkin tiedostaa, milloin oma ammattiosaaminen ei riitä kohderyhmän käsittelyyn. Taidetta ja terapiaa ei tule sekoittaa toisiinsa.¹³³

Tilaaja

Tilaajan vastuulla on ottaa taide ja taiteilija vastaan avoimesti, sekä osoittaa ymmärrystä ja realismia taidetta ja taiteilijaa kohtaan¹³⁴. Tilaajan tulee kunnioittaa taiteilijan visiota ja luottaa taiteilijan kykyyn luoda taidetta, sekä mahdollistaa taiteilijalle merkityksellinen työskentely. Taiteilijaa ei saa jättää yksin oman onnensa nojaan, vaan taiteilijalle tulee tarjota ammatillista vertaistukea, ohjausta tai muu kanava, jossa hän pääsee käsittelemään työskentelyyn liittyviä mahdollisia kysymyksiä.¹³⁵

On tärkeää, ettei taiteilijaan kohdistu negatiivista suhtautumista. Sen vuoksi tilaajayhteisöä ja kohderyhmää tulisi informoida tarpeeksi ajoissa taiteilijan tulosta, jotta he osaisivat ottaa taiteilijan avoimesti vastaan ja tarjota hänelle tarvittaessa tukea¹³⁶. Ennakkoluulot ja vanhat rutiinit on helpompaa murtaa, kun hoitohenkilökunta otetaan aktiivisesti mukaan toimintaan. Osallistumalla toimintaan hoitohenkilökunta pääsee vaikuttamaan ja sanomaan avoimesti mielipiteensä sekä toteuttamaan omaa luovuuttaan. Tällä tavalla hoitohenkilökunta pystyy ymmärtämään parem-

min taiteen merkityksen taiteilijalle ja kohderyhmälle.¹³⁷ Ennakkoluuloja on mahdollista murtaa tarjoamalla hoitohenkilökunnalle tietoa esimerkiksi koulutusten muodossa. Koulutuksissa on mahdollista rikkoa vanhoja ajatusmalleja ja avata uusia näkökulmia¹³⁸.

Tuottaja

Ammattitaitoisella tuottajalla täytyy olla psykologista silmää, jotta hän osaa yhdistää oikeat yhteistyökumppanit. Tuottajan tulee olla empaattinen, jotta hän näkisi, mistä näkökulmasta tai diskurssista asioita kulloinkin tarkastellaan. Hänen täytyy osata tarpeen mukaan aukaista näitä kyseisiä diskursseja. Tärkeintä tuottajan työssä on auttaa taiteilijaa markkinoimaan toimintaansa tilaajalle kiinnostavin ja ymmärrettävin menetelmin. Tärkeää on yhdistää oikeita yhteistyökumppaneita ja viedä toimintaa eteenpäin, sekä luoda ja ylläpitää ymmärrystä ja avoimuutta koko taide-toiminnan aikana.¹³⁹

Yksi mahdollinen tulevaisuuden tuottajan työnkuva on toimia alueellisena koordinaattorina tiettyjen hoitolaitosten piirissä¹⁴⁰. Muita tulevaisuuden työnkuvia, jotka helpottaisivat yhteistyön sujuvuutta, ovat välittäjänä tai agenttina toimiminen taiteilijan ja sote-sektorin välillä. Haastatte- luissa nousi kuitenkin esiin, että välittäjänä toimiminen on yhdelle ihmiselle liian suuri työ. Tarve koettiin välitysorganisaatiolle, yritykselle tai yhdistykselle, jossa tuotanto olisi yhtenäistä, ammattilaisten toteuttamaa ja rahoitus pysyvää.¹⁴¹

Kohderyhmä

Taiteilijan tai tilaajan ei tulisi koskaan tehdä yksin päätöstä siitä, millaista taidetta kohderyhmälle viedään. Kohderyhmän tulee säilyttää itsemääräämisoikeutensa, minkä vuoksi on ensiarvoisen tärkeää kuunnella kohderyhmää ja kysyä heidän mielipiteitään ja toiveitaan. Kohderyhmän edustajien tulisi itse päästä vapaasti valitsemaan, mitä he kaipaavat ja mihin haluavat osallistua.¹⁴²

Taiteen laatu tulisi pitää mahdollisimman korkealla, eikä kohderyhmän kykyä vastaanottaa rankkoja tai haastavia aiheita saisi mitätöidä¹⁴³.

Siellä [hoitolaitoksissa] on ihmisiä, jotka joutuvat miettimään kuolemaa ja juttelin yhden potilaan kanssa, joka itse asiassa sanoi, että hän tahtoisi, että siellä olisi taidetta, joka käsittelee kuolemaa ja antaa uusia näkökulmia ja antaa luvan puhua siitä ja herättää keskustelua.¹⁴⁴

Taiteen ei siis tarvitse olla aina helppoa, vaan riskejäkin kannattaa uskaltaa ottaa. On kuitenkin hyvä tiedostaa, että kohderyhmät ovat erilaisia. Esimerkiksi positiivisen teeman ylläpitäminen voi lasten kanssa toimiessa olla kannattavaa, kun taas saattohoitopotilailla rankatkin teemat voivat olla suositeltavia¹⁴⁵. Rankkojen aiheiden jälkeen kohderyhmää ei saa jättää yksin kokemusten kanssa. Kohderyhmän kanssa käytävät alku- ja loppukeskustelut taiteen esiin nostamista tuntemuksista ovat tärkeä osa taide-toimintaa.¹⁴⁶

Hoitolaitosten potilaat kaipaavat säännöllistä, pitkäjänteistä ja elämyksellistä taidetoimintaa. Taidetoiminnan tulee olla muistoihin, tunteisiin ja aisteihin vetoavaa. Potilaat tarvitsevat taidetta, joka vähentää pelkoa ja luo turvallisuutta. Samalla taiteen pitäisi tuoda muutoselementtejä ja jännitystä hoitolaitosten arkeen¹⁴⁷. Muuntuva ja vaihteleva taidetoiminta pitää kiinnostavuuden ja jännittävyuden yllä. Tulevaisuudessa kohderyhmän aktiivinen rooli tulee luultavasti kasvamaan yhä entisestään. Erityisesti oma tekeminen, taiteilu ja vaikuttaminen potilasraatien avulla nähtiin isoksi osaksi tulevaisuuden kuvaa.¹⁴⁸

” Kohderyhmän kanssa käytävät alku- ja loppukeskustelut taiteen esiin nostamista tuntemuksista ovat tärkeä osa taidetoimintaa.

Termit

Usein sote-sektorin käyttämät termit ovat keskittyneitä toimintaan ja menetelmiin. Sote-alalla saatetaan vältellä taide-sanaa ja keskitytään puhumaan esimerkiksi *luovuu-desta* ja *elämyksellisyydestä*, kun taas taidealan termit kiinnittävät painon usein taiteeseen ja teokseen. Yhteistä molemmille sektoreille on *yhteisöllisyyden* ja *osallistavuuden* korostaminen. Yhteistyössä kannattaa käyttää mahdollisimman yksinkertaisia termejä, jotka on kytketty sote-alan toimintaan¹⁴⁹. Suositumpia käytössä olevia termejä olivat muun muassa *osallistava taide* ja *yhteisötaide*. Nämä termit koettiin tilaajalle houkuteltavina, sillä ne kertovat kohderyhmän mahdollisuudesta päästä vaikuttamaan ja muovaamaan taiteellista lopputulosta.¹⁵⁰

Jotkut termit saattavat aiheuttaa ongelmia, esimerkiksi taiteen soveltava käyttö ja osallistava taide voivat jäädä turhan epämääräisiksi. Tällaisia termejä käytettäessä tulisi määrittellä, mitä osallistavuudella ja soveltamisella tarkoitetaan, keitä osallistetaan, ja miten. Taide-johteiset sanat, kuten hyvinvointitaide, voivat aiheuttaa taiteelle tulosvastuun ongelman. Taiteen tuloksen määrittäminen ennakkoon voi kuitenkin olla melkoista hakuammuntaa, tai jopa mahdotonta. Termien merkitykset eivät välttämättä koskaan kohta, mutta yleisten sovittujen pelisääntöjen avulla voidaan kommunikoida ja päätyä yhteiseen ymmärrettävään lopputulokseen¹⁵¹. Tuottajan tehtävä on auttaa taiteilijaa ja tilaajaa keskustelemaan ja valitsemaan oikea termi toiminnalle, sekä aukaisemaan valitun termin merkitys¹⁵². Termin aukaiseminen helpottaa yhteistyötä ja auttaa taiteilijaa hahmottamaan omaa rooliaan projektissa. Se myös auttaa tilaajaa ymmärtämään, miten taide tulee luultavimmin näkymään yhteisössä. Termeistä keskustelu on kannattavaa, sillä se voi avartaa käsityksiä, jolloin voidaan löytää uusia hyviä tapoja toimia:

Mulle oli hirveän hedelmällistä pysähtyä ja pohtia näitä [termejä]. Se auttaa mua perustelevaan ja näkemään myös omaa tekemistäni suhteessa eri ihmisten tulokulmiin.¹⁵³

Hyvinvointitaide ja taiteen asema

Hyvinvointitaide

Taiteen, edes hyvinvointitaiteen, ei pitäisi olla sidottu tuloksellisuuteen. Toimijoiden tulisi sisäistää ymmärrys taiteen epävarmasta luonteesta.¹⁵⁴ Jotta tämä olisi mahdollista, on oleellista, että taiteen vaikutusten seuranta olisi pitkäkestoista eikä tulosten mittaamisessa kiirehdittäisi¹⁵⁴. Hyvinvointitaiteen tulisi olla jatkuvaa ja aktiivista ja luomisen tulisi tapahtua yhdessä kohderyhmän kanssa. Kohderyhmän pitäisi saada mahdollisuus päättää itse, mitä he kaipaavat ja mikä tuottaa juuri heille hyvinvointia.¹⁵⁶ Kaikki potilaat eivät kuitenkaan ole siinä kunnossa, että he pystyisivät ilmaisemaan omat mielipiteensä. Yksi taidetoiminnan peruskivistä on luoda monenlaista ja vaihtelevaa taidetta. Silloin potilaat pääsevät luultavimmin kohtaamaan kaipaamaansa taidetta tai vielä parempaa; löytävät uusia kiinnostavia taiteen suuntauksia. Uudet taidekokemukset saattavat kasvattaa potilaiden positiivisia hyvinvointikokemuksia tarjoamalla heidän arkeensa lisää jännitystä ja vaihtelua.¹⁵⁷

Taiteen itseisarvo ja taiteen välineellistäminen

Haastattelujen perusteella voidaan todeta, ettei välineellistäminen ole pelkästään negatiivinen asia, vaan se voi tuoda lisäarvoa taiteelle ja taiteilijalle¹⁵⁸. Pelot ja ennakkoluulot taiteen välineellisestä ja taiteen itseisarvon menettämisestä tulisi pystyä kitkemään pois avoimella yhteistyöllä ja kunnioituksella taiteilijan ammattia kohtaan¹⁵⁹.

Taiteella katsottiin olevan itseisarvo, kun se on tehty huolellisesti ja taiteilijan oman kiinnostuksen ja intuition voimalla. Taiteilijan omat lähtökohdat voivat olla tällöin hyvinvoinnin ja tilaajan ehdottamien teemojen mukaisia, jolloin tilausteos säilyttää itseisarvoisen taiteen aseman¹⁶⁰. Itseisarvoinen taide vaatii aina joka tapauksessa ymmärrystä epäonnistumisen mahdollisuudesta ja epävarmuuden läsnäolosta.¹⁶¹

Jotta taiteen itseisarvo olisi turvattu, taiteen tulee näkyä hoitoympäristössä yhtenä osana arjen rutiineja. Rahoitusasiat tulisi siksi saada kuntoon.¹⁶² Taiteen itseisarvon säilymisen vuoksi rahoitusta tulisi ylläpitää tavoitevapaalle taiteelle ja sen koulutukselle. Taiteen täytyy pystyä seisomaan omilla jaloillaan ennen kuin sitä voidaan soveltaa ja käyttää välineenä muihin tavoitteisiin.¹⁶³

Työskentelyn apuvälineet

Haastattelujen vastausten perusteella voidaan todeta, että arvojen ja käsitysten ei tarvitse – eikä pidäkään – yhdistyä. Parhaimmassa tapauksessa erilaisten arvojen avulla saadaan aikaan arvotörmäys, joka saattaa synnyttää uusia ideoita, muuttaa käsityksiä ja aukaista vanhanaikaisia ajatusmalleja¹⁶⁴. Hyödyllisinä työvälineinä tähän arvojen törmäykseen ehdotettiin avointa tuottajan johtamaa keskustelua ja erilaisia tarkistuslistoja, joissa arvot ja toiminnan käytännön asiat kohtaavat. Muina hyödyllisinä apuvälineinä tuotiin esiin erilaiset termilistat ja työpäiväkirjat.¹⁶⁵

Tarkistuslista

Tuottajan täytyy tiedostaa asiat, jotka muodostavat hyvän yhteistyön edellytykset. Tämän vuoksi erilaiset tarkistuslistat ovat tarpeellisia työvälineitä tulevaisuuden luovalle tuottajalle¹⁶⁶. Sivulla 37-41 olevan tarkistuslistaesimerkin avulla tuottajan on helpompi ennakoita, mitkä asiat edistävät yhteistyötä ja mitkä heikentävät sitä.

Keskustelurunko

Taiteilijan ja tilaajan erilaiset käsitykset ja näkökulmat voivat olla hedelmällisen yhteistyön lähtökohtia, kunhan niistä ollaan valmiita käymään avoimia keskusteluja.

Kummatkin tulee puolimatkaan ja kohtaa siinä. Molemmat ymmärtää toisen työkuvan, tehtävän, tavoit-

*teet ja tarkoituksen ja molemmilla on omat lähtökohdat. Sitten, kun ne sulautetaan yhteen, niin silloin meillä on herkullinen tilanne.*¹⁶⁷

Tuottajan rooli on toimia keskustelujen vetäjänä ja tulkina. Keskusteluyhteys on tärkeää, sillä ilman keskustelua hyvä yhteistyö saattaa murentua.¹⁶⁸ Keskustelu auttaa ratkomaan käytännön asioita ja ennakoimaan mahdollisia henkilöristiriitoja ja yllätyksiä. Tavoitteista tulisi keskustella, sillä kohderyhmä ja hoitohenkilökunta saattavat turhautua tai pettyä, jos tavoitteita ei ole käyty läpi.

Asenteiden ja ymmärryksen aukaiseminen on mahdollista esimerkiksi valmiiden keskustelurunkojen avulla. Ennen keskustelua täytyy kuitenkin hahmottaa asioita omasta työskentelystä. Kun omia arvoja ja tavoitteita hahmotetaan, pystytään niistä helpommin keskustelemaan. Siksi ennen keskustelua tulisi jokaisen pohtia omaa motiiviaan ja kysyä itseltään seuraavia kysymyksiä:

- Miksi olen tässä?
- Mikä on oma roolini?
- Mitä haluan saavuttaa ja mikä on tavoitteeni?
- Missä olen valmis joustamaan?
- Missä menevät rajani?

Taiteilijalle on tärkeää löytää raamit työskentelylleen:

- Kiinnostaako kyseisen kohderyhmän kanssa työskentely?
- Menevätkö omat henkilökohtaiset arvoni yhteen projektin kanssa?
- Onko minulla jotain annettavaa kyseiseen aiheeseen ja olenko kiinnostunut siitä aidosti?

Pohdinnan jälkeen voidaan miettiä, keitä ovat yhteistyökumppanit ja onko itsellä mahdollisuuksia työskennellä heidän kanssaan.¹⁶⁹

Tilaajan ja taiteilijan ensikohtaamisesta tulee sopia hyvissä ajoin. Keskusteluun ja suunnitteluun tulee ottaa heti alussa mukaan kohderyhmän edustaja/edustajia, jotta he

pääsevät kertomaan mielipiteensä ja toiveensa aikaisessa vaiheessa.¹⁷⁰

Projektin aikana kannattaa pitää välikeskusteluja, joiden aikana pohditaan mihin suuntaan toiminta on menossa, ovatko kaikki tyytyväisiä tai tuleeko taiteilijan lähestymiskulmaa muuttaa, jotta tavoite voitaisiin saavuttaa. Keskustelut toteutetaan vaihtelevasti taiteilijan ja tilaajan omalla maaperällä, joko hoitoyhteisössä tai taiteilijalle tutussa ympäristössä. Näin yhteistyökumppanit saavat paremman kosketuksen toistensa työnkuvaan.

Keskustelujen kannattaa olla lyhyitä ja käytäntöön sidottuja. Sivuille 42-44 tiivistetyssä keskustelurungossa käydään läpi käytäntöihin, kuten aikatauluihin, tilankäyttöön ja kohderyhmään liittyviä asioita, sekä avataan toimijoiden motivaatioita ja lähtökohtia.

Keskustelun pohjalta käsitellyt asiat voidaan myös muokata periaatteellisen sopimuksen muotoon. Tämä sopimus ei kuitenkaan korvaa tilaussopimusta, vaan sen tehtävä on lähinnä toimia molemminpuolisen ymmärryksen rakentajana ja sitoutumisen vahvistajana. Sivulla 45 on esimerkki tällaisesta sopimuksesta. Sen ovat hioneet lopulliseen muotoonsa tämän artikkelin kirjoittaja ja Hyvinvoinnin välitystoimisto -hankkeen sisällöstä vastaava projektipäällikkö Oona Tikkaaja.

Lopuksi

Hyvä yhteistyö taiteilijan, tuottajan ja taiteen tilaajan välillä edellyttää aktiivisuutta, avoimuutta, arvostusta, rohkeutta, joustavuutta, luottamusta sekä ymmärrystä. Tärkeää yhteistyössä on toimijoiden kiinnostus ja halu tehdä yhteistyötä, sekä luoda taidetta kohderyhmän tarpeiden mukaisesti. Pelkkä kiinnostus ei silti yksin riitä, sillä toiminnan onnistuminen vaatii käytännön asioiden huolellista selvitystä ja järjestämistä.

Yhteistyötä vaikeuttavat haasteet, kuten ymmärryksen ja luottamuksen puute, voivat johtaa tilanteeseen, jossa

toisten arvoja ei hyväksytä tai oteta huomioon ja toimintaa viedään eteenpäin vain omien tavoitteiden ja arvojen mukaisesti. Arvojen ja käsitysten ei kuitenkaan tarvitse aina kohdata. Tilanne voi olla hedelmällisin silloin, kun erilaiset arvot ja mielipiteet pääsevät hallitusti törmäämään. Nämä arvotörmäykset antavat mahdollisuuden rikkoa vanhentuneita ajattelumalleja ja parantavat siten yhteistyötä, kunhan taiteilija, tilaaja, tuottaja ja kohderyhmän edustaja ovat valmiita käymään avoimia keskusteluja yhdessä.

Tuottaja on suuressa roolissa yhteistyön onnistumisessa ja arvotyhjyöltä välttymisessä. Luovan tuottajan tulevaisuuden työnkuvaan kuuluu arvomaailmojen ”törmäyttämien”, oikeiden yhteistyökumppaneiden yhdistäminen ja erilaisen diskurssien ymmärtäminen ja aukaiseminen. Lisäksi tuottaja auttaa taiteilijaa ja tilaajaa sopivan termin valitsemisessa¹⁷¹. Taiteen käytön lisääntyessä hyvinvointipalveluissa tuottajan täytyy sisäistää paljon tietoa taiteilijoiden ja sote-sektorin työskentelytavoista.

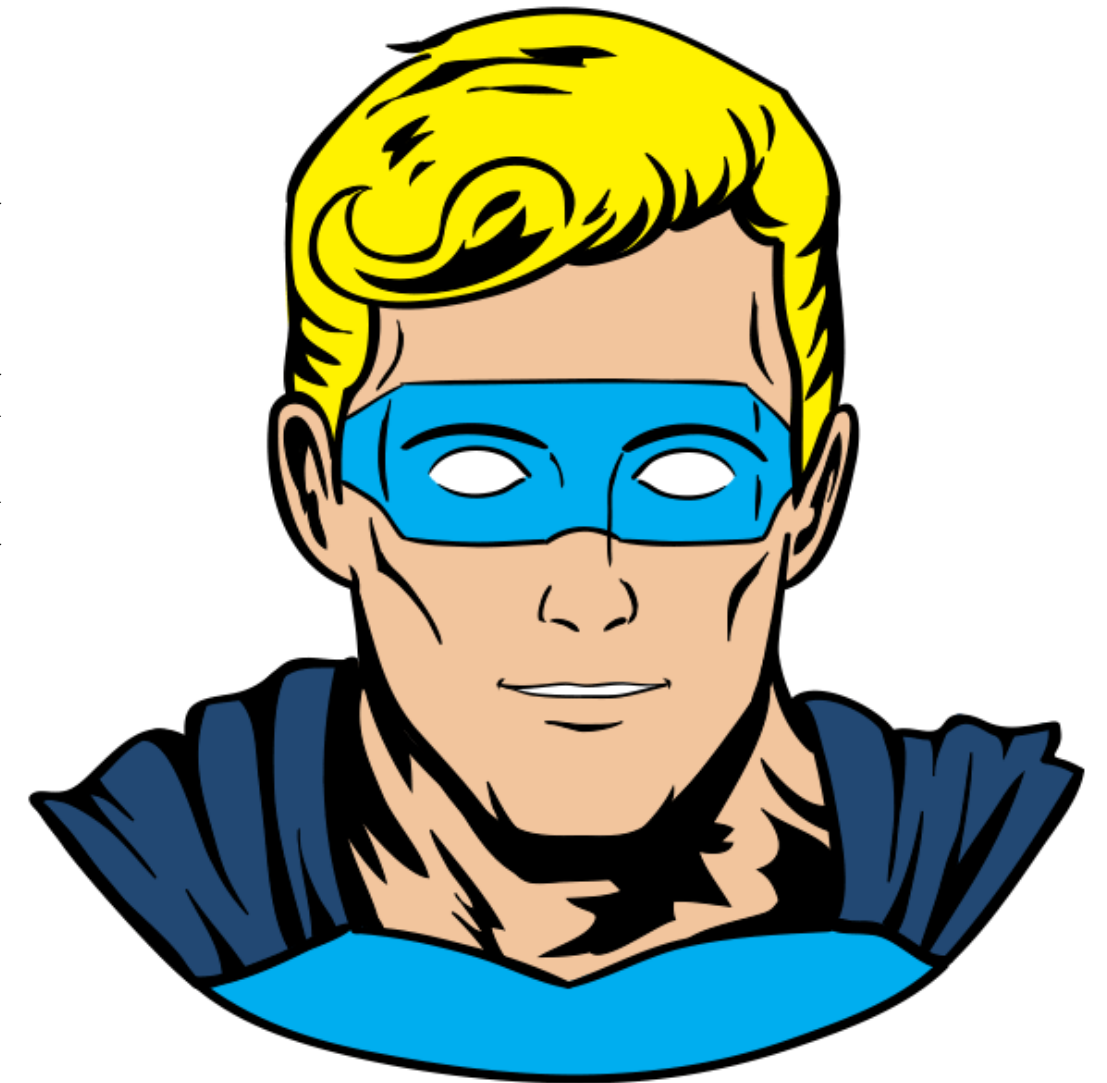
Diskurssien moninaisuus ja termien selkeiden merkitysten puuttuminen aiheuttaa hämmennystä ja epäselvyyttä. Tulevaisuudessa olisi toivottavaa, että termeihin löydettäisiin selkeyttä ja niiden merkitykset olisivat vakiintuneet. Tasmällisten merkitysten määrittäminen on kuitenkin hankalaa, sillä eri toimijat lähestyvät eri termejä yleensä omista lähtökohdistaan.

Hoitolaitoksissa tapahtuvan taidetoiminnan termit kannattaa sitoa toimintaan ja kohderyhmän aktiiviseen osallistamiseen. Aktiiviset termit ovat tilaajalle houkuttelevia. Ne kuvaavat taidetoiminnan luonteen lisäksi sitä, että taidetta luodaan kohderyhmää varten joustamalla heidän tarpeidensa mukaan. Aktiiviset termit kertovat yleensä taidetoiminnan tavoitteesta ja sisällöstä, joka antaa tilaajalle tietoa ja varmuutta taiteen mahdollisista tuloksista.

Kaikki termit ovat lähtöisin halustamme ymmärtää käsiteltäviä aiheita. Vaikka hyvinvointitaide saattaa terminä aiheuttaa taiteilijalle kylmiä väreitä, se voi olla tavalliselle ihmiselle helposti lähestyttävämpi, kuin esimerkiksi taiteen soveltava käyttö. Taiteilijat ja sote-sektori saattavat

ymmärtää hyvinvointitaiteen käsitteen monella eri tavalla, mutta erilaisia käsityksiä hyvinvointitaiteen merkityksestä löytyy jo pelkästään taidekentän sisältä. Sana herättää erilaisia tunteita ja mielipiteitä, jonka vuoksi sen käytössä on hyvä olla varovainen ja harkitseva. Ongelmatilanteiden välttämiseksi hyvinvointitaide vaatii aukaisemista. Hyvinvointitaide on edukseen silloin, kun sen merkitys on aukaistu kaikille selkeästi. Aukaisemisella varmistetaan, että jokainen toimija ymmärtää, ettei taiteella voida luvata varmoja hyvinvointivaikutuksia.

Taiteen itseisarvo ja taiteen välineellistäminen eivät sulje toisiaan pois. Taide voi olla välineellistettyä ja säilyttää samalla itseisarvoisen merkityksensä. Välineellistetty taide on taidetta, joka on luotu kohderyhmän tai tilaajan ehdoilla. Itseisarvoinen taide on taidetta, joka on tehty omasta kiinnostuksesta ja halusta aiheeseen. Sille on sallittava mahdollisuus epäonnistua, eikä sitä voi sitoa liian tarkkaan tulostavuuksiin. Jotta välineellistetyn taiteen olisi mahdollista säilyttää myös itseisarvoinen asema, tulee ensin huolellisesti selvittää yhteistyön ja rahoituksen haasteet ja mahdollisuudet sekä niiden esiin nostamat eettiset näkökulmat.

TARKISTUSLISTA

YHTEISTYÖTÄ EDISTÄVÄT

Hyvin organisoidut käytännön asiat

Rahoituksen varhainen löytäminen ja varmistaminen.

Pitkäjänteinen ja toistuva taidetoiminta.

Kohderyhmään ja yhteistyökumppaneihin tutustumiseen sekä toimintaan on varattu tarpeeksi aikaa.

Selkeä roolien- ja vastuunjako.

Henkilökemioiden kohtaaminen.

Yllätyksiin varautuminen ja varasuunnitelmat.
Joustavuus.

Taiteilijan ja tilaajan opastus ja tiedon tarjoaminen.
Koulutukset.

Taiteilijan ja tuottajan ammattimainen työskentely.

Taiteilijan vahva identiteetti ja rohkeus.

YHTEISTYÖTÄ HEIKENTÄVÄT

Huonosti organisoidut käytännön asiat

Rahoituksen puute/ hankekeskeinen rahoitus.

Liian lyhytkestoinen taidetoiminta, josta voi toiminnan päättyessä seurata muun muassa kohderyhmän ja henkilökunnan pettymyksiä. Hankeväsymys.

Aikaa yhteistyökumppaneihin ja kohderyhmään tutustumiseen sekä toiminnan toteutukseen on varattu liian vähän.

Epäselvät roolien- ja vastuunjaot.

Huonot henkilökemiat.

Varasuunnitelmien puuttuminen ja projektin joustamattomuus.

Taiteilijan jättäminen yksin/ tilaajan tiedon puute.

Epäpätevä taiteilija tai tuottaja.

Taiteilija lähtee luomaan epävarmana omaa identiteettiään uuteen ympäristöön.

Yhteen taiteenlajiin keskittyminen kerrallaan.

Taide on sopusoinnussa ympäristönsä kanssa.

Yhteiset välikatsaukset projektin etenemisestä vuoroin tilaajalle ja vuoroin taiteilijalle tutussa ympäristössä.

Kunnollinen jälkiraportointi ja lopetus.

Kiinnostus

Hyvä motivaatio - aito halu ja kiinnostus osallistua.

Taiteilijalla on missio ja sanottavaa aiheesta.

Avoimuus

Varhainen ja avoin informointi kohderyhmälle, henkilökunnalle ja muille sidosryhmille.

Avoin keskustelu ja viestintäyhteys.

Alkukeskustelu tilaajan ja taiteilijan välillä.

Rohkeus

Rohkea ja avoin suhtautuminen taiteen käyttöön.

Liian laajaan taidekokonaisuuteen panostaminen.

Taide ei ole sopusoinnussa ympäristönsä kanssa.

Projektin eteneminen ilman välikatsauksia tai vain taiteilijaa tai tilaajaa suosiva ympäristö.

Jälkikeskustelun ja raportoinnin puuttuminen.

Kiinnostuksen puute

Huonot motiivit.

Taiteilijalla ei ole aiheesta mielipidettä tai sanottavaa.

Ennakkoluulot

Informoinnin puuttuminen tai vääräaikaisuus.

Henkilökunnan ja sidosryhmien mielipiteitä ei ole otettu huomioon, eikä viestintä toimi.

Keskusteluyhteyden puuttuminen.

Pelot

Henkilökunnan pelko omista työpaikoistaan.

Henkilökunnan pelko lisätyöstä.

Arvostus

Molemminpuolinen ammattiarvostus.

Kunnollinen taiteilijan palkka.

Kohderyhmää haastavat aiheet. Kohderyhmä käsitetään tasavertaisena ihmisjoukkona.

Taiteilija saa kehittää omaa taiteellista työskentelyään. Taiteilija tuntee työnsä tärkeäksi ja pääsee näkemään oman työnsä jäljen yhteisössä.

Ymmärrys

Tilaajan ja taiteilijan näkökulmien yhteen "törmäyttäminen".

Taiteen ja terapian erottaminen toisistaan.

Yhteisen termin ja kielen löytäminen.
Selkeä kommunikointi.

Tilaajan tietää, mitä on tilaamassa.

Ymmärrys, ettei taide ole ihmeidentekijä.
Kaikilla on realistiset odotukset.

Ymmärrys taiteen mahdollisista vaikutuksista ja niiden ilmenemisestä.

Ymmärrys vaikutusten hankalasta mittaamisesta.

Taiteen vaikutuksia kirjataan ylös.

Mitätöinti

Toisen ammattikuvaa ja työtä ei arvosteta.

Taiteilijan ilmaistyö.

Kohderyhmän taiteenvastaanottokykyä mitätöidään esimerkiksi liian helpoilla aiheilla.

Taiteilijalle annetaan liian helppoja ja yksinkertaisia tehtäviä. Työllä ei ole merkitystä taiteilijalle.

Ymmärryksen puute

Eriäviä näkökulmia ei oteta huomioon.

Taiteen sekoittaminen terapiaan.

Epäselvä kommunikointi.
Pelkästään oman alan termeillä puhuminen.

Tilaajan tietämättömyys siitä, mitä on odotettavissa.

Henkilökunnan ennakkoluulot tai epärealistiset odotukset taiteen käytöstä.

Kiire tulosten tavoitteluun.

Taiteen vaikutukset lasketaan pelkästään mittaustuloksista.

Taiteen vaikutuksia ei kirjata ylös.

Luottamus ja vapaus

Taiteilijan ja tilaajan toiveiden ja yhteisten kiinnostuksien yhdistäminen.

Aikatauluista ja deadlineista pidetään kiinni.

Mahdollisuus epäonnistua.
Taiteilijan vapaus olla epävarma.

Taiteilijan työskentelyn vapauden mahdollistaminen. Luottamus taiteilijaan.

Kenenkään ei ole pakko osallistua.

Joustavuus

Muiden osallisten näkökulmien ja lähtökohtien hyväksyminen.

Projektilla on joustamisen varaa.
Varasuunnitelmat.

Aktiivisuus

Tilaajan osallistaminen - tilaajaorganisaation henkilökunta pääsee käyttämään luovuuttaan.

Taidetoiminta on aktiivista ja mukaansatempaavaa.

Muistoihin ja aisteihin vetoava taidetoiminta.
Moniastisuus. Taiteen muuntautuvuus ja vaihtelevuus.

Luottamuksen ja vapauden puute

Tilaustyö ilman arvojen ja kiinnostuksien yhdistämistä.

Huonot ja epäselvät aikataulut ja deadlinet

Liian suuret paineet taiteilijalle/epäonnistumista ei hyväksytä. Taiteilijan tulosvastuu.

Luottamuspula. Tilaajan kontrollipakko.

Taidetoiminnassa on osallistumispakko.

Joustamattomuus

Liian vahvat henkilökohtaiset lähtökohdat ja tavoitteet.

Liian lukkoon lyödyt suunnitelmat.
Joustamattomuus.

Passiivisuus

Henkilökuntaa ei oteta/ he eivät osallistu mukaan toimintaan. Taiteilija on ainoa luova henkilö yhteisössä.

Taidetoiminta on passiivista.

Taidetoiminta ei vetoa kohderyhmään.
Yksitoikkoinen taidetoiminta.

Kohderyhmän huomiointi

Taiteilijan ja kohderyhmän kohtaaminen ja kohderyhmään tutustuminen. Taiteen teemojen sisällyttäminen kohderyhmän elämään ja muistoihin.

Taiteilija ymmärtää kyseisen kohderyhmän taiteen vastaanottokyvyn.

Ihmisen ja kohderyhmän havaitseminen kokonaisuutena, jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen.

Kohderyhmän mahdollisuus vaikuttaa taiteen sisältöön.

Tuttujen elementtien ja rutiinien säilyttäminen. Turvallisen ympäristön luominen.

Taiteilijan vahva identiteetti ja varmuus käsitellä kohderyhmää.

Jälkikeskustelu kohderyhmän kanssa.

Taide jää elämään yhteisöön tai sulautuu kohderyhmän arkielämään.
Taide otetaan osaksi hoitolaitoksen rutiineja.

Kohderyhmän huomiotta jättäminen

Taiteilija ei tutustu kohderyhmään. Taide ei ole kohde ryhmälle saavutettavaa. Taide on vaikeasti tavoitettavaa eikä vastaa kohderyhmän tarpeita.

Taiteilija ei ymmärrä kohderyhmän tapaa vastaanottaa taidetta.

Kohderyhmän tarkastelu pelkästään heidän oireittensa kautta.

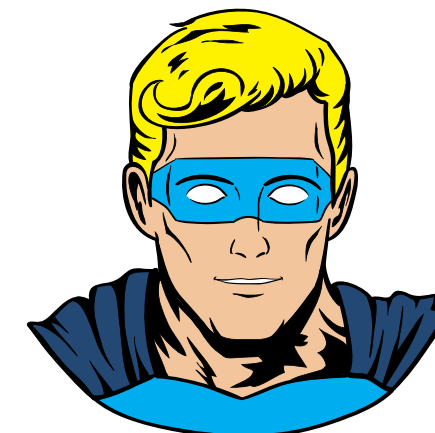
Kohderyhmä ei osallistu taidetoiminnan suunnitteluun.

Turvaton ympäristö tai liian paljon muutoksia.
Kohderyhmän turvattomuuden tunne.

Liian epävarma taiteilija, joka ei hallitse kohderyhmää.

Kohderyhmä jätetään yksin voimakkaiden tunteiden kanssa, jotka taide on aiheuttanut.

Kohderyhmä ei pysty sisällyttämään taidetta arkeensa.
Taidetta ei sisällytetä osaksi hoitolaitoksen rutiineja.

1. YMMÄRRYS JA MOTIVAATIO

Motivaatio	Käykää motivaatiot lyhyesti läpi. Mitkä ovat taiteilijan ja tilaajan motivaatiot osallistua?
Toivomukset teemoista ja mahdollisista aiheista	Käykää läpi toivomukset teemoista ja sisällöstä. Onko kiellettyjä aiheita?
Toivomukset taiteen merkityksestä itsellesi ja kohderyhmälle	Käykää läpi, minkälaisia merkityksiä taiteella haluttaisiin olevan kohderyhmälle, taiteilijalle ja tilaajalle.
Tavoite ja tulos	Asettakaa toiminnalle yhteinen toivottu tavoite ja tulos.
Ymmärrys epävarmuudesta	Esittäkää tilaajalle esimerkki taiteen epävarmuudesta.
Ymmärrys mittaamisen monimutkaisuudesta	Tuokaa esiin vaikutusten mittaamisen hankaluus ja kärsivällisyyden tarve. Tuokaa esiin, että voimakkaita vaikutuksia voi syntyä lisäksi pitkän ajan kuluttua toiminnan loppumisen jälkeen.
Ymmärrys taiteen vaikuttavuudesta	Keskustelkaa taiteen vaikutuksista. Taide tulee aiheuttamaan reaktioita yhteisössä, myös sellaisia, joita ei välttämättä pystytä ennustamaan. Olkaa rohkeita hyväksymään tämä.
Taiteen ja terapian ero	Tuokaa esiin taiteen ja terapian ero. Taiteilija ei ole terapeutti.
Yllätyksiin varautuminen	Käykää läpi, mitä toimintaan vaikuttavia yllätyksiä voi esiintyä.
Varasuunnitelmat	Laatikaa varasuunnitelmat yllätyksien varalle. Sopikaa, mihin asti varasuunnitelmat ovat käytettävissä ja milloin ne sulkeutuvat pois.
Yhteinen termi	Valitkaa sopiva termi, jota käytätte taiteellisesta työskentelystä. Käykää läpi sen merkitys taiteilijalle ja tilaajalle.

2. KÄYTÄNNÖN ASIAT

Taiteelliset menetelmät	Käykää läpi, mitä työkaluja ja menetelmiä taiteilija käyttää työssään.
Roolit	Tehkää selkeä työnjako ja sopikaa roolit. Kuka on taiteilijan apuna tarvittaessa? Kuka on vastuussa mistäkin? Kuka on taiteilijaa vastassa ensimmäisenä päivänä? Käykää läpi vastuut ja velvollisuudet.
Raja-alueet	Käykää läpi, missä kulkevat yhteistyön raja-alueet. Mitkä asiat voivat vaikuttaa työskentelyynne ja millä tavalla oma työskentelyynne saattaa vaikuttaa muiden työskentelyyn?
Seuranta, mittaus	Keskustelkaa, miten toteutetaan ja kuka on vastuussa.
Dokumentointi	Sopikaa, miten toteutetaan ja kuka on vastuussa.
Taiteilijan palkkio	Sopikaa palkan määrä ja maksuaikataulu.
Tilat ja välineet	Käykää läpi taiteilijan tilan tarve. Minkälaisia välineitä taiteilija käyttää ja tarvitsee? Tarvitseeko taiteilija opastusta tai erityistiloja?
Toimintaympäristö	Käykää läpi toimintaympäristöön liittyvät asiat, sen arki ja muut käytännön asiat.
Aikataulu	Tehkää täsmällinen aikataulu ja sopikaa deadlinet. Sopikaa välikatsauksen/ välikasauksien aika ja paikka.
Informointi	Sopikaa, kuka hoitaa ja ottakaa huomioon yhteisö, kohderyhmä ja sidosryhmät. Keskustelkaa, mistä asioista kohderyhmää tulee informoida ennen taiteilijan tuloa.
Viestintäkanava	Valitkaa yhteinen helppokäyttöinen viestintäkanava.

3. KOHDERYHMÄ

.....
Kohderyhmän erityispiirteet

Käykää läpi kyseisen kohderyhmän erityispiirteet, historia jne.

.....
Vaitiolovelvollisuudet, itsemääräämisoikeus ja muut kohderyhmään liittyvät käytännön asiat

Käykää läpi käytännön asiat, jotka tulee ottaa huomioon kyseisen kohderyhmän kanssa.

.....
Kohderyhmän kuuleminen

Tässä vaiheessa kohderyhmän edustaja saa ilmoittaa mielipiteensä, jos hän ei ole aikaisemmin päässyt ääneen.

.....
Taiteilijan ja osallistujien ensimmäinen kohtaaminen

Sopikaa kohtaaminen hyvissä ajoin, kunkin projektin aikatauluihin sopeuttaen.

4. KESKUSTELUN PÄÄTÖS

.....
Pelot ja uhkakuvat

Käykää läpi mahdolliset pelot ja uhkakuvat, jotka nousevat esiin suunnitelmasta.

.....
Epäselvät asiat

Käykää läpi muut epäselvät asiat

.....
Avun tarve

Keskustelkaa, missä asioissa kukin pystyisi auttamaan toista ja missä asioissa kukin osapuoli voi tarvita apua.

TATUN JA SOTEN YHTEISTYÖSOPIMUS

MOTIVAATIO

Miksi olen tässä?
Mikä on oma roolini?
Mitä haluan saavuttaa ja mitkä ovat tavoitteeni?
Missä olen valmis joustamaan?
Missä menevät rajani?

KÄYTÄNNÖN ASIAT

Taiteelliset menetelmät
Mitä työkaluja ja menetelmiä taiteilija käyttää työssään?

Roolit
Työnjaon ja roolien, vastuiden ja velvollisuuksien sopiminen.
Kuka on taiteilijan apuna tarvittaessa? Kuka on vastuussa mistäkin?
Kuka on taiteilijaa vastassa ensimmäisenä päivänä?

Avun tarve
Missä asioissa kukin pystyisi auttamaan toista ja missä asioissa kukin osapuoli voi tarvita apua?

Raja-alueet
Missä kulkee yhteistyöskentelyn raja-alueet? Mitkä asiat voivat vaikuttaa työskentelyynne ja millä tavalla oma työskentelyynne saattaa vaikuttaa muiden työskentelyyn?

Seuranta, mittaus
Miten toteutetaan ja kuka on vastuussa?

Dokumentointi
Miten toteutetaan ja kuka on vastuussa?

Taiteilijan palkkio
Palkan määrä sekä maksutapa ja -aikataulu.

Tilat ja välineet
Millainen on taiteilijan tilantarve?
Minkälaisia välineitä taiteilija käyttää ja tarvitsee?
Tarvitseeko taiteilija opastusta tai erityistiloja?

Toimintaympäristö
Toimintaympäristön arki ja muut käytännön asiat.

Aikataulu
Täsmällisen aikataulun tekeminen ja määräaikojen sopiminen.
Välitarkastuksen tai -katsauksen ajan ja paikan sopiminen.

Informointi
Kuka hoitaa yhteisön, kohderyhmän ja sidosryhmien informoinnin?
Mistä asioista tulee informoida ennen taiteilijan tuloa?

Viestintäkanava
Yhteisen, kaikille helppokäyttöisen viestintäkanavan sopiminen.

YMMÄRRYS TAIDETYÖSKENTELYN LUONTEESTA

Toivomukset teemoista ja mahdollisista aiheista
Toivomukset teemoista ja sisällöstä. Onko kiellettyjä aiheita?

Toivomukset taiteen merkityksestä tekijöille ja kohderyhmälle
Minkälaisia merkityksiä taiteella haluttaisiin olevan kohderyhmälle, taiteilijalle ja tilaajalle?

Tavoite ja toivottu tulos
Mitkä ovat toiminnan yhteisesti toivotut tavoite ja tulos?

Ymmärrys taideprosessin luonteesta
Muutos ja ennalta-arvaamattomuus kuuluvat taideprosessiin.
Miten paljon variaatiota sallitaan tässä projektissa?

Ymmärrys mittaamisen hankaluudesta
Ottakaa huomioon vaikutusten mittaamisen hankaluus ja kärsivällisyyden tarve. Voimakkaita vaikutuksia voi syntyä lisäksi pitkän ajan kuluttua toiminnan loppumisen jälkeen.

Ymmärrys taiteen vaikuttavuudesta
Keskustelkaa taiteen vaikutuksista.
Taide tulee aiheuttamaan reaktioita yhteisössä, myös sellaisia, joita ei välttämättä pystytä ennustamaan.
Olkaa rohkeita hyväksymään tämä.

Taiteen ja terapian ero
Taiteilija ei ole terapeutti, vaikka taide voikin olla terapeutista.

Yllätyksiin varautuminen
Mitä yllätyksiä voi esiintyä? Esim. mahdolliset epidemiatapaukset.

Varasuunnitelmat
Varasuunnitelmien laatiminen yllätyksien varalle. Mihin asti varasuunnitelmat ovat käytettävissä ja milloin ne sulkeutuvat pois?

Yhteinen terminologia
Mitä termiä käytätte taiteellisesta työskentelystä?
Mikä on sen merkitys taiteilijalle ja tilaajalle?

Pelot ja uhkakuvat
Käykää läpi mahdolliset pelot ja uhkakuvat, jotka nousevat esiin suunnitelmasta.

Olemme keskustelleet ylläolevista asioista ja sitoudumme yhdessä tukemaan taidetoiminnan onnistumista.

_____ ssa _____ / _____ / 20_____

Taiteilija/tuottaja

Tilaaja

Klikkaa
tästä
ladataksesi
isompi
tulostettava
versio Tatum
ja Soten
yhteistyö-
sopimuksesta.

Teksti ja taitto: Miia Heikkilä ja Oona Tikkaaja
Hahmot: Harri Heikkinen
Graafinen ilme: Roy Gonzalez, Kajahdus

KOHDERYHMÄ

Kohderyhmän erityispiirteet
Mitkä ovat kohderyhmän erityispiirteet, rajoitteet, historia jne?

Vaitiolovelvollisuudet, itsemääräämisoikeus ja muut kohderyhmään liittyvät käytännön asiat
Mitä käytännön asioita tulee ottaa huomioon kyseisen kohderyhmän kanssa työskennellessä?

Kohderyhmän kuuleminen
Kohderyhmän edustajan kommentit suunniteltuun taidetoimintaan.

Taiteilijan ja kohderyhmän ensimmäinen kohtaaminen
Koska, missä ja miten taiteilija ja osallistujat tapaavat ensimmäistä kertaa?

Alaviitteet:

- 1** Kosonen 2013
- 2** Liikanen 2003, 20; Rosenlöf 2014
- 3** mm. Bardy, Haapalainen, Isotalo & Korhonen 2007, 162
- 4** Lehtonen 2015
- 5** Vuoslampi & Väisänen 2010, 38; Naukkarinen 2005, 10
- 6** Viljanen 2014
- 7** Mattila 2009
- 8** Bardy, Haapalainen, Isotalo & Korhonen 2007, 21
- 9** Norppa 2014; Rosenlöf 2014, 92
- 10** Immonen 2015
- 11** Niskala 2015
- 12** Lappalainen 2015
- 13** Takala 2015
- 14** Solkio 2015
- 15** Vähämaa 2015
- 16** Lehtonen 2015
- 17** Linnossuo 2015
- 18** Rastas 2015
- 19** Räsänen 2015
- 20** Mertsola 2015
- 21** Norokallio 2015
- 22** Oksanen 2015
- 23** Räsänen 2015
- 24** Norokallio 2015
- 25** Rastas 2015
- 26** Norokallio 2015; Räsänen 2015; Oksanen 2015
- 27** Norokallio 2015; Räsänen 2015
- 28** Linnossuo 2015; Rastas 2015
- 29** Mertsola 2015
- 30** Mertsola 2015
- 31** Mertsola 2015; Rastas 2015
- 32** Mertsola 2015
- 33** Norokallio 2015
- 34** Mertsola 2015
- 35** Norokallio 2015
- 36** Norokallio 2015
- 37** Linnossuo 2015; Mertsola 2015
- 38** Linnossuo 2015; Norokallio 2015; Räsänen 2015
- 39** Oksanen 2015
- 40** Linnossuo 2015; Oksanen 2015; Rastas 2015
- 41** Mertsola 2015
- 42** Rastas 2015
- 43** Mertsola 2015
- 44** Linnossuo 2015; Mertsola 2015; Norokallio 2015; Oksanen 2015; Rastas 2015; Räsänen 2015
- 45** Mertsola 2015; Norokallio 2015; Rastas 2015
- 46** Mertsola 2015; Norokallio 2015; Rastas 2015
- 47** Immonen 2015; Lappalainen 2015
- 48** Solkio 2015
- 49** Solkio 2015
- 50** Niskala 2015
- 51** Immonen 2015
- 52** Niskala 2015
- 53** Takala 2015
- 54** Lappalainen 2015
- 55** Solkio 2015
- 56** Immonen 2015
- 57** Niskala 2015; Takala 2015
- 58** Immonen 2015
- 59** Takala 2015
- 60** Niskala 2015
- 61** Lappalainen 2015
- 62** Immonen 2015
- 63** Niskala 2015; Takala 2015
- 64** Immonen 2015
- 65** Solkio 2015
- 67** Immonen 2015
- 68** Immonen 2015
- 69** Solkio 2015
- 70** Takala 2015
- 71** Niskala 2015
- 72** Immonen 2015
- 73** Immonen 2015
- 74** Solkio 2015; Lappalainen 2015
- 75** Solkio 2015
- 76** Niskala 2015
- 77** Immonen 2015; Lappalainen 2015; Vähämaa 2015
- 78** Takala 2015
- 79** Immonen 2015; Solkio 2015; Vähämaa 2015
- 80** Immonen 2015; Solkio 2015
- 81** Lappalainen 2015; Niskala 2015; Takala 2015
- 82** Solkio 2015; Takala 2015
- 83** Niskala 2015
- 64** Oksanen 2015
- 85** Liikanen 2003, 20
- 86** Norokallio 2015
- 87** Linnossuo 2015; Norokallio 2015; Oksanen 2015; Rastas 2015
- 88** Luodeslampi & Väisänen 2010, 48
- 89** Takala 2015
- 90** Liikanen 2003, 38
- 91** Norokallio 2015
- 92** Niskala 2015; Norokallio 2015; Rastas 2015; Räsänen 2015
- 93** Norokallio 2015; Vähämaa 2015
- 94** Rastas 2015
- 95** Solkio 2015; Takala 2015
- 96** Niskala 2015
- 97** Immonen 2015; Lappalainen 2015; Rastas 2015; Vähämaa 2015
- 98** Vähämaa 2015
- 99** Oksanen 2015; Petäjäjärvi 2015; Rastas 2015
- 100** Takala 2015
- 101** Sihvola 2015
- 102** Räsänen 2015; Vähämaa 2015
- 103** Immonen 2015; Lappalainen 2015; Oksanen 2015; Räsänen 2015
- 104** Lappalainen 2015; Niskala 2015
- 105** Lehtonen 2015; Räsänen 2015
- 106** Bardy, Haapalainen, Isotalo & Korhonen 2007, 29
- 107** Takala 2015; Kantokorpi & Majava 2015, 11
- 108** Wallenius- Korkalo 2011, 50
- 109** Sihvola 2015
- 110** Naukkarinen 2005, 23
- Mertsola 2015
- 111** Rosenlöf 2014, 83
- 112** Linnossuo 2015
- 113** Rastas 2015
- 114** Pentti 2013
- 115** Rastas 2015
- 116** Oksanen 2015
- 117** Rastas 2015
- 118** Lappalainen 2015; Linnossuo 2015; Oksanen 2015; Rastas 2015
- 119** Campomanes 2015; Sihvola 2015
- 120** Solkio 2015
- 121** Sihvola 2015
- 122** Takala 2015; Vähämaa 2015
- 123** Takala 2015
- 124** Lehtonen 2015
- 125** Takala 2015
- 126** Rastas 2015
- 127** Niskala 2015; Takala 2015
- 128** Petäjäjärvi 2015
- 129** Campomanes 2015
- 130** Mertsola 2015
- 131** Vähämaa 2015
- 132** Immonen 2015; Niskala 2015; Norokallio 2015

133 Petäjäjärvi 2015; Vähämaa 2015
134 Sihvola 2015
135 Solkio 2015
136 Campomanes 2015; Solkio 2015; Rastas 2015; Vähämaa 2015
137 Campomanes 2015; Liikanen 2003, 58; Niskala 2015; Rastas 2015
138 Mertsola 2015; Oksanen 2015; Rastas 2015
139 Campomanes 2015; Ikonen 2015; Majabacka 2015; Pentti 2013; Petäjäjärvi 2015
140 Pentti 2013
141 Niskala 2015; Rastas 2015; Vähämaa 2015
142 Immonen 2015; Lappalainen 2015; Mertsola 2015; Takala 2015
143 Immonen 2015; Lappalainen 2015; Rastas 2015; Vähämaa 2015
144 Lappalainen 2015
145 Immonen 2015; Lappalainen 2015; Mertsola 2015
146 Norokallio 2015
147 Mertsola 2015; Norokallio 2015; Oksanen 2015; Rastas 2015
148 Mertsola 2015
149 Rastas 2015
150 Mertsola 2015
151 Luodeslampi & Väisänen 2010, 9
152 Ikonen 2015
153 Linnossuo 2015
154 Takala 2015
155 Sihvola 2015
156 Mertsola 2015; Rastas 2015
157 Lehtonen 2015; Oksanen 2015
158 Immonen 2015
159 Niskala 2015
160 Immonen 2015; Sihvola 2015; Vähämaa 2015
161 Takala 2015; Vähämaa 2015
162 Rastas 2015
163 Campomanes 2015; Lehtonen 2015; Petäjäjärvi 2015

164 Norokallio 2015; Solkio 2015; Vähämaa 2015
165 Ikonen 2015; Linnossuo 2015; Majabacka 2015; Räsänen 2015; Sihvola 2015; Solkio 2015; Vähämaa 2015
166 Linnossuo 2015; Niskala 2015; Sihvola 2015; Solkio 2015
167 Solkio 2015
168 Majabacka 2015; Niskala 2015; Solkio 2015; Takala 2015
169 Petäjäjärvi 2015; Niskala 2015
170 Lappalainen 2015
171 Liikanen 2003, 54

Lähteet:

Bardy, M. & Haapalainen, R. & Isotalo, M. & Korhonen, P. 2007. Taide keskellä elämää. Helsinki: Like.

Kantokorpi, O. & Majava, A. 2015. Taiteen puheeksiottamisen opas. Taiteen edistämiskeskus. Viitattu 27.7.2015.

http://taiteenpuheeksiottamisenopas.taike.fi/wp-content/uploads/2015/06/taiteen_puheeksiottamisen_opas_01062015_lowres.pdf

Kosonen, H. 2013. Johan nyt on markkinat – vai onko? Taide ja kulttuuripalveluiden markkinat sosiaali- ja terveysalalla. Markkinaselvitys. Viitattu 27.7.2015.

http://www.diges.info/pdf/johan_nyt_on_markkinat_-_markkinaselvitys.pdf

Liikanen, H-K. 2003. Taide kohtaa elämän. Arts in Hospital -hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa. Helsinki: Otava.

Mattila, A. S. 2009. Hyvinvoinnin teoriat. Artikkelit. Viitattu 27.7.2015.

http://www.terveyskirjasto.fi/kotisivut/tk_koti?p_artikkeli=ont00039

Naukkarinen, O. 2005. Taiteistumisen muodot. Teoksessa Levanto, Y. & Naukkarinen, O. & Vihma, S. (toim.) Taiteistuminen. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja. B, 10 & 23.

Norppa, L. 2014. Taiteen välinearvo ylittää taiteen itseisarvon. Kolumni. Viitattu 28.7.2015.

<http://www.liikekieli.com/archives/6612>

Pentti, P. 2013. Taidetoimintaa hoitoyksiköihin- Toimenpide-ehdotuksia taiteen hyvinvointityön tueksi. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Kulttuurituotannon koulutusohjelma. Opinnäytetyö. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2013091015114>

Rosenlöf, A-M. 2014. Rakenteita ratkomassa. Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön käytäntöjä ja toimintamalleja. Raportti. Taiteen edistämiskeskus. Viitattu 27.9.2015.

http://issuu.com/rakenteitaratkomassa/docs/rakenteitaratkomassa_2ee04e26e63a58

Viljanen, K. 2014. Sairasta ei saa rangaista huonolla taiteella. Kolumni. Helsingin Sanomat 24.5.2014. Viitattu 27.7.2015. <http://www.hs.fi/kulttuuri/a1400827222478>

Haastattelut

haastattelija Miia Heikkilä

Campomanes, R. 2015. Läntinen tanssin aluekeskuksen tuottaja, 18.5.2015. Turku.

Ikonen, E. 2015. Kuvataiteilija ja Tukeva Porras -hankkeen hankevastaava, 11.5.2015. Turku.

Immonen, K. 2015. Kuvataiteilija, 26.6.2015. Turku.

Lappalainen, M-M. 2015. Kuvataiteilija, 26.6.2015. Turku.

Lehtonen, J. 2015. Kansallisteatterin kiertuenäyttämön taiteellinen suunnittelija, Teatterikorkeakoulun opettaja ja näyttelijä, 3.8.2015. Turku.

Linnossuo, O. 2015. Turun ammattikorkeakoulun sosiaalialan lehtori, 11.6.2015. Turku.

Majabacka, B. 2015. Tuottaja ja Humanistisen ammattikorkeakoulun lehtori, 21.4.2015. Turku.

Mertsola, J. 2015. Turun yliopistollisen keskussairaalan nuorten- ja lastenklinikan ylilääkäri, toimialojen johtaja & professori, 21.7.2015. Turku.

Niskala, M. 2015. Esitystaiteilija ja kirjailija, 5.6.2015. Turku.

Norokallio, H. 2015. Turun lähimmäispalveluyhdistys ry Kotikunnaan projektikoordinaattori, 17.6.2015. Turku.

Oksanen, M. 2015. Turun kaupungin vanhusten asumispalveluiden Virikekoordinaattori, 27.7.2015. Turku.

Petäjäjärvi, K. 2015. Teatteri-ilmaisun ohjaaja & performansitaiteilija, 12.5.2015. Turku.

Rastas, J. 2015. Kaskenlinnan sairaalan hoitaja, 13.7.2015. Turku.

Räsänen, J. 2015. Helsingin kaupungin kulttuurisuunnittelija, 25.5.2015. Turku.

Sihvola, S. 2015. Projektikoordinaattori, 15.5.2015. Turku.

Solkio, S. 2015. Yhteisötaiteilija, 16.6.2015. Turku.

Takala, P. 2015. Kuvataiteilija, 30.6.2015. Turku.

Vähämaa, V. 2015. Sanataiteilija, 7.7.2015. Turku.

Niina Turunen & Sanna Pekkinen

Osallistavan taiteen monialainen koulutus

Tämä artikkeli perustuu Hyvinvoinnin välitystoimisto-hankkeen alussa vuonna 2015 tehtyyn taustatutkimukseen, jolla selvitettiin monialaisen osallistavan taiteen täydennyskoulutuksen sisällöllisiä tarpeita. Työtä varten haastateltiin seitsemää eri puolilla Suomea asuvaa alalla toimivaa ammattilaista. Lisäksi kerättiin kyselyllä tietoa henkilöiltä, jotka ovat ammattilaisia sosiaali- ja terveysalalla (jatkossa: sote), taiteilijoina tai tuottajina, mutta joilla ei välttämättä ole kokemusta osallistavasta taiteesta. Artikkelissa on lisäksi mukana Hyvinvoinnin välitystoimiston ensimmäisen Tatu ja Sote taiteen tuotanto hyvinvointialalla -valmennukseen osallistuneiden näkökulmia aiheeseen. Kyselyjen ja haastattelujen pohjalta on laadittu listaus aihepiireistä, jotka osallistavan taiteen monialaisen koulutuksen tulee sisältää tuottaakseen niitä kompetensseja, joilla mahdollistetaan taidetoiminnan ja sote-sektorin sujuva ja toisiaan tukeva yhteistyö.

Artikkelin lopuksi Jyväskylän Tatu ja Sote – taiteen tuotanto hyvinvointialalle -valmennuksesta yhtenä valmentajana vastannut Humakin lehtori Sanna Pekkinen peilaa kokemuksiaan valmennuksista Niina Turusen taustatutkimuksen tuloksiin.

Kysely taiteilijoille, tuottajille ja sosiaali- ja terveysalan toimijoille

Taiteilijoille, tuottajille sekä sosiaali- ja terveysalan toimijoille osoitettua kyselyyn vastasi yhteensä 71 henkilöä. Heistä taiteilijoita oli 41, sosiaali- ja terveysalalla työskenteleviä 13 ja tuottajia kahdeksan, kaksi vastaajaa ei liittänyt itseään mihinkään em. kategorioista. Kyselyyn vas-

tanneista kaikkiaan 40 oli osallistunut osallistavan taiteen hankkeeseen tai projektiin. Kaikista vastaajista noin puolet (38/71) uskoi monialaisen koulutuksen parantavan edellytyksiä työskennellä ammatissa.

Vastauksista nousi esiin seitsemän asiaa, jotka toistuivat: työllistymisen lisääntyminen (9), verkostojen laajentuminen (8), toimialojen tunteminen (4), monialaisuus (4), oman työn mielekkyyden lisääntyminen (3) ja yhteinen ”kieli” (2). Eräs vastaaja kommentoi monialaisuuden lisäävän edellytyksiä työskennellä omassa ammatissaan seuraavasti:

Ehdottomasti. Se lisää rakenteisiin joustavuutta, joka vuosi vuodelta parantaisi yhteistyömahdollisuuksia ja tekisi ilmapiiriin ”itsestänselvyyden”: taidetta ja kulttuuria voi käyttää täällä meidänkin työpaikalla, se ei ole mikään hömppäjäyttu tai eliitin hienostelua.¹

Osallistavan taiteen monialaisen koulutuksen toivottiin tarjoavan muun muassa työllistymistä (6), projekteja (6), tietoa eri alojen rakenteista (4), tietoa osallistavasta taiteesta (5), tietoa rahoitusmahdollisuuksista (4), uusien toimintamallien luomista (4), verkostoitumista (4), tietoa miten toimia erilaisten asiakasryhmien kanssa (3).

Kyselyssä pyydettiin kertomaan, mitä asioita toisten alojen toimijoiden olisi hyvä tietää ja huomioida vastaajan alasta yhteistyötä tehtäessä. Kysymykseen vastasi 51/71 henkilöä. Sosiaali- ja terveysalan vastaajat (5) olivat poikkeuksetta nostaneet esiin asiakaskunnan huomioimisen. Taidealaa edustavat vastaajat (37) toivoivat erityisesti, että taiteilijan työtä arvostettaisiin ja taiteilijalle maksettaisiin palkkaa.

Myös taiteilijan työnkuvan määrittäminen nousi vastauksissa esiin:

Avointa mieltä kulttuurin suhteen. Taiteilijoiden järjestämien kurssien pitäisi jättää myös joku jälki ja virkistystoimintaa olisi pyrittävä aktivoimaan ilman jatkuvaa taiteilijan läsnäoloa. Taiteilijoiden järjestämien kurssien ei tule paikata hoitolaitosten ennestään heikennettyjä virkistysmahdollisuuksia. On virhe yhteiskunnan taholta ajatella, että karsitut hoitajat eri laitoksissa voidaan korvata puolikoulutetuilla taiteilijoilla. Olen törmännyt sivarina jo samaan ilmiöön kun ylimääräisenä ja ilmaisena työntekijänä paikkasin hoitolaitoksen ennestään heikkoja työntekijäresursseja.²

Kyselyssä pyydettiin vastaajia antamaan neuvoja osallistavan taiteen projektiin osallistuville. Kysymykseen vastasi 3 (13) sosiaali- ja terveysalalla työskentelevää, kaikki tuottajat sekä 29 (41) taiteilijana työskentelevää henkilöä. Erään sosiaali- ja terveysalan vastaajan mukaan soveltavan taiteen toimijoiden tulisi tehdä itsensä näkyvämmäksi, jotta sote-alalla osattaisiin hyödyntää soveltavan taiteen palveluita:

Esimerkiksi itse en ole törmännyt soveltavan taiteen toimijoihin varhaiskasvatuksen kentällä, vaikka erilaisia soveltavan taiteen työpajoja voitaisiin varmasti järjestää varhaiskasvatustoiminnassa.³

Eräs vastaaja kritisoi osallistavan taiteen valinnan lähtökohtia:

Taiteilijoiden olisi vapaasti päästävä esittämään teoksiaan joihin hankkiva taho saisi ITSE, ei taidetoimikuntien ym. organisaatioiden kautta, valita teoksia joita halutaan toteuttaa. Taiteen kentän nokkimisjärjestys ei mielestäni toimi tällä alalla.⁴

Kolmas vastauksissa esiin noussut teema on taiteilijoiden palkkaus. Tämä näkyi ainoastaan taidealaa edustavien henkilöiden vastauksissa. Taiteilijat eivät selvästi olleet tyytyväisiä työnsä korvaukseen.

Haastattelut

Haastatellut osallistavan taiteen kentän toimijat edustavat eri aloja ja työskentelevät eri puolilla Suomea. Niissä keskityttiin haastateltavien taustaan osallistavan taiteen parissa, onnistumisen kokemuksiin sekä asioihin, jotka he olivat kokeneet ongelmallisina osallistavan taiteen projekteissa tai/ja moniammatillisessa yhteistyössä. Haastateltavia oli seitsemän.

Tohtoritutkija **Pälvi Rantala** oli tutkijana taidelähtöisiä menetelmiä tutkivassa ja käytävässä Taika-hankkeessa vuosina 2009–2013.

Turun alueella toimiva sanataiteilija **Veera Vähämaa** on ollut mukana useissa osallistavan taiteen alaa kehittävässä hankkeissa, kuten valtakunnallisessa koulutusta sekä pilotityöskentelyjakson sisältävässä Osaattori-hankkeessa sekä turkulaisessa Taideapteekki-hankkeessa.

Oulun ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysalan yksikössä lehtorina työskentelevä **Risto Järvenpää** on viime vuosina opettanut sosiaali- ja terveysalalla opiskeleville taiteen soveltavaa käyttöä sosiaalialalla.

Palvelujohtaja **Helena Räsänen** on ikääntyneiden palvelujen kokonaisuudesta vastaava palvelujohtaja Sipoossa.

Taidegraafikko **Tarja Heilimo** on ollut mukana useissa osallistavan taiteen projekteissa, muun muassa Kaakon Taiteen koordinoimassa Taide+Tarina-hankkeessa vuonna 2014 ja yhteisötaiteen projekteissa.

Lappeenrantalainen korutaiteilija (kiviseppä artesaani, kuvataide AMK) **Jenni Sokura** on ohjannut erilaisia työpajoja, ollut mukana useissa soveltavan taiteen hankkeissa, kuten Taide+Tarina.

Jyväskylän seudulla toimivalla taideohjaaja **Hannele Torniainen** on hyödyntänyt työssään osallistavaa taidetta erityisesti viime vuosina huonokuntoisten vanhusten kanssa sekä kaupunginosataiteilijana.

Monialaisuus osallistavan taiteen kentällä

Haastattelussa kysyttiin kaikilta, mitä hyvinvointialaa ja taidetta yhdistävissä projektissa ja osallistavan taiteen moniammatillisessa koulutuksessa tulisi heidän nähdäksensä huomioida. Vähämaa⁵ nosti esille myös moniammatillisella kentällä käytettävän termistön painottaen termien avaamisen tärkeyttä niin, että kaikki osapuolet ymmärtävät mistä puhutaan. Myös rahoituksesta hänen mielestään olisi tärkeää olla puhetta koulutuksen sisällössä, jotta myös eri aloilla toimijat ymmärtäisivät mistä lopullisen tuotteen hinta koostuu.

Muusikko, sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulun lehtori Risto Järvenpäällä on vuosien kokemus osallistavan taiteen opettamisesta sosiaalialan opiskelijoille⁶. Kurssit on jaettu kolmeen osaan. Osiot eivät keskity monialaisuuteen, vaan enemmänkin taiteen merkitykseen elämässä – siihen, miten sosiaalialalla työskentelevä voi käyttää taidetta keinoena esimerkiksi ymmärtää asiakastaan paremmin.

Sehän on yleisesti ottaen automaatio, et sitä [taidetta] käytetään, mut sitä taide-sanaa ei useinkaan käytetä tai sitä pidetään vähän liian hienostuneena ja siinä nyt vertailukohtaa voi ottaa vaikka siinä, että kattokaa nyt itteenne ja tätä ympäristöä: että suurin osa näistä tavaroista on taiteilijoiden suunnittelema, teidän vaatteet ja kaikki. Ette te pääse sitä karkuun. Se on tässä. Että turha kuvitella, että se on jotakin hienompaa kun teidän tavallinen elämä. Ja siinä se oikeestaan on se sovelluspinta heti, että kun miettii, että joku asiakas tekee, tai potilas, tai millä nimellä nyt kuvitellaan sitä ihmistä josta he joutuu huolta pitämään, jolle ei maailma aina onnistu välttämättä ilman huolenpitoa, niin sitte et he osais jo ajatella sen asian niin, että siinä se tekeminen on se merkittävä asia, eikä se tulos. Ja sen tekemisen myötä käydään keskustelua symbolisella etäisyydellä siitä omasta minästä ja se saattaa olla hyvin merkittävä osa sen ihmisen [asiakkaan] viihtymistä ja elämänuskoa ja surun voittamista ja itsetunnon paranemista.⁷

Rahoitus

Rahoituskeinojen löytäminen osallistavan taiteen mahdollistamiselle on usein haasteellista. Haastatteluissa esiin nousi hankkeiden rahoitus, joka vaikuttaa suoraan myös hankkeiden pituuteen. Esimerkiksi korutaitelija Jenni Sokuran mukaan projektien jatkuvuus tulisi varmistaa:

Hankkeen kautta hyvän idean löytänyt taiteilija voi kokea tehneensä turhaa työtä, jos jatkuvuus katkeaa hankkeen päätyttyä, rahoituksen loppuessa tms. Tarpeellisille, hyviksi havaituille projekteille pitäisi pystyä luomaan joku pohja tai käytäntö, jolla jatkuvuuden voisi varmistaa.⁸

Taiteen edistämiskeskuksen Rakenteita ratkomassa -julkaisussa on myös pohdittu asiaa: Hankkeiden aikana toteutettujen projektien rahoitus tulee lähes aina ainoastaan hankkeen kautta. Projektit rakennetaan niin suuriksi toteutuksiksi, että hankerahoituksen loputtua ne eivät useimmiten kykene enää jatkumaan sellaisenaan. Projekteja voidaan kuitenkin hyvässä tapauksessa jatkaa hankkeen kautta saatujen yhteistyöverkostojen ja tekijöiden ammattitaidon ansiosta pienemmässä mittakaavassa. Hankkeissa tulisi lähtökohtaisesti miettiä, halutaanko projektille jatkuvuutta ja miten sen voi toteuttaa. Ulkopuolisen rahoituksen saaminen on kiinni päättäjien arvomaailmasta ja projekteja toteutetaan sen mukaan, millaiselle toiminnalle milloinkin on haettavissa rahoitusta.⁹

Helena Räsänen¹⁰ ja Risto Järvenpää¹¹ ovat sitä mieltä, että hyvinvointialoilla olisi mahdollista käyttää enemmän varoja kulttuuriin, kuin tällä hetkellä tehdään.

No, raha ei sinänsä ole se ongelma, vaan se että sanotaan, että sitä ei ole vaikka sitä oliski. Että kyllä se jossakin on.¹²

Räsänen¹³ on ratkaissut osallistavan taiteen rahoituksen Sipoon vanhuspalveluissa sijoittamalla hoitohenkilökunnan sijaisuuksiin varattuja rahoja taidetoimintaan. Hän kertoi, että taiteen tuoma hyvinvointi on vähentänyt henkilökun-

nan sairauspoissaoloja, jolloin sijaisiakaan ei juuri tarvita. Sipoossa taide on juurrutettu osaksi vanhusten päivittäistä elämää, mutta laajan yhteistyöverkoston avulla mahdollistetaan säännöllisesti myös hoivakodin ulkopuolisia tapahtumia, kuten musiikkikonsertteja.

Samankaltaisiin tuloksiin on päästy myös Helsingin Oulunkylässä sijaitsevassa Kustaankartano-palvelukeskuksessa. Kustaankartanon osastolla H2 asuu vanhuksia, joilla on muistisairaus ja psykiatrinen sairaus. Osastolla osastonhoitaja koordinoi taide- ja kulttuuritoimintaa. Osaston henkilökunnalla on vähiten poissaoloja koko talossa ja osaston asukkaiden käytösoireiden vähentymistä on mitattu hyvin tuloksin. Asukkaaksi tulevien henkilöiden unilääkkeiden käytön tarve on vähentynyt heidän osastolle saavuttuaan huomattavasti.¹⁴

Sipoon vanhuspalvelut on hyvä esimerkki siitä, että rahoituskeinon löytäminen kulttuurille sote-alalla ei välttämättä ole ongelma. Kulttuuriin satsaaviin toimintamallien kehittämiselle ei sote-alalla aina ole kiinnostusta, osaamista tai aikaa. Ammattialat ylittävä verkostoituminen sekä osallistavan taiteen juurruttaminen sosiaali- ja terveysaloille ovat hyvä lähtökohta ongelman ratkaisemiseksi¹⁵. Rantalan¹⁶ ja Räsänen¹⁷ mukaan lähtökohta osallistavan taiteen toteuttamiselle hyvinvointialoilla on parempi, kun ajatus siihen lähtee alan sisältä ja kun esimiehet ja henkilökunta tiedostavat osallistavan taiteen vaikutukset ja ovat itse kiinnostuneita kulttuurista.

Työnjako ja monialaisuus

Työnjako on missä tahansa projektissa tärkeää. Osallistavan taiteen kentällä taitelijan paikan hahmottaminen eri laitoksissa on hankalaa, etenkin tilanteissa, joissa taiteilijalla ei ole ennestään kokemusta hoiva-aloilla työskentelestä ja kommunikaatio ja ymmärrys taiteilijan ja tilaajan (sote) välillä ei ole oikealla tasolla¹⁸.

Hoitajat tai muut hoiva-alalla työskentelevät voivat kokea taiteilijan jopa uhkana, jos ei ole selvää, mikä taiteili-

” *Lähtökohta osallistavan taiteen toteuttamiselle hyvinvointialoilla on parempi, kun ajatus siihen lähtee alan sisältä ja kun esimiehet ja henkilökunta tiedostavat osallistavan taiteen vaikutukset ja ovat itse kiinnostuneita kulttuurista.*

jan työn tarkoitus on. Tällaisissa tilanteissa alojen välinen luottamus on tärkeää, mutta se saattaa jäädä vaillinaiseksi, jolloin hoitohenkilökunnalle voi syntyä epäluulo ja taiteilijan työn negatiivisten vaikutusten pelko. Luottamuksen puute voi aiheuttaa tilanteen, jossa taiteilija joutuu joustamaan omasta taiteestaan vastentahtoisesti. Luottamus taiteilijan työhön voi syntyä helpommin, jos idea taiteen ja hyvinvoinnin yhdistämiseen tulee sisältäpäin, esimerkiksi henkilökunnan suunnalta.¹⁹

Sytä kommunikaation puutteisiin on esimerkiksi suurien organisaatioiden sisäisessä tiedonkulussa. Kun sijaiset ovat yleisiä ja vuorot vaihtuvat usein, voi moneenkin kertaan varmistettu asia pudota tiedonkulusta jossain vaiheessa²⁰. Räsänen kertoo, että heillä juuri luottamus toisen alan osaamiseen on avain onnistuneeseen toimintaan. Luottamus syntyy toisen kuuntelemisella ja molemminpuolisella kunnioittamisella. Taiteilijat kunnioittavat hoitajien mielihiteitä ja hoitajat ovat avoimin mielin ja kuuntelevat taiteilijoiden näkemyksiä.²¹

Taiteilija Veera Vähämaa²² pitää suotavana henkilökunnan läsnäoloa myös taidetuokion ajan. Hän kertoo, että joskus, etenkin vanhusten kanssa työskennellessä, on tärkeää, jos ainakin on tiedossa, kenelle voi mennä sanomaan, jos jotain ilmenee. Myös Hannele Tornainen²³ korostaa, että käytännön järjestelyt on hyvä sopia kuntoon ennen taidetuokiota. Hän kertoo, että joskus taiteilijan oletetaan

tekevän myös hoitoalan töitä, esimerkiksi vievän asiakkaan vessaan tai antavan hänelle lääkkeitä. Räsänen mukaan hoitajaa ei välttämättä tarvita paikalle, kun taiteilija on vanhusten kanssa, kunhan taiteilijalle kerrotaan selkeästi, miten hänen tulee menetellä, jos hän sattuu tarvitsemaan hoitohenkilökunnan apua. Taiteilija voi tarvittaessa keskustella taidetuokion jälkeen henkilökunnan kanssa, jolloin hänen ei tarvitse käsitellä mahdollisia mieleen tulleita asioita yksin.²⁴

Taitelijoita on hyvä informoida etukäteen asiakaskunnan mahdollisista erityistarpeista. Sellaisetkin asiat, jotka voivat tuntua sote-alalla työskentelevälle itsestään selviltä, voivat ulkopuoliselle olla täysin näkymättömissä. Taiteilijan voi olla vaikea ennakoida käytännön asioita, jotka hoitoalalla työskenteleville ovat arkipäivää. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi fyysiset/psykkiset rajoitteet ja tilojen soveltuvuus²⁵. Hoitohenkilökunnan olisi hyvä kertoa taiteilijalle asiat, jotka hänen on hyvä tietää, esimerkiksi se, kuka henkilökunnasta tietää taidetuokioon osallistuvien henkilöiden asioista.

*[--] sote-puolelt [olisi hyvä kertoa taiteilijalle] sit sitä, että mitä sen taiteilijan oikeesti olis tärkeä tietää. Vaiks sellast, et vihreäpaitainen henkilö on laitosapulainen, älä kysy häneltä Martan asioista.*²⁶

Sokura²⁷ korostaa asiakaslähtöisyyden tärkeyttä osallistavan taiteen hankkeissa. Hän kertoo kokemuksestaan hankkeessa, jossa asiakaskuntana olivat vanhuksat, mutta heitä ei todellisuudessa kuultu koko työn suunnittelun aikana. Kun kuunnellaan ja osoitetaan, että kunnioitetaan toista, lähtökohdat hyvälle yhteistyölle ovat otolliset ja projekti vastaa paremmin asiakaskunnan tarpeita.

Hyvinvointivaikutukset

Taiteen ja kulttuurin tuomia hyvinvointivaikutuksia on mitattu Helsingin Oulunkylän Kustaankartanossa²⁸. Myös Räsänen²⁹ kertoi, että Sipoossa on voitu vähentää lääkkeiden käyttöä ja asukkaat ovat rauhallisia. Hoivakodin ulko-

puolinen kulttuuritoiminta voi antaa vanhukselle mahdollisuuden itsenäiseen toimimiseen, esimerkiksi asiointiin. Arjesta poikkeava toimiminen ja itse tekeminen piristää. Sipoossa hoivakodin asukkaat olivat osallistuneet yhdessä omaistensa ja hoitajien kanssa Järvenpään Puistobluesiin. Eräs asukas oli tullut Räsänen luo osallistumisen jälkeen:

*Hän tuli kiittäen näitä muusikoita ja sitten hän vielä mullekin sano siitä lähtiessään että: ”tänään tunsin itseni ihan ihmiseksi”. Et se on aika paljon, kun ajattelin, et minkälaisia tunteita hänellä muina päivinä on.*³⁰

Vaikka osallistava taide olisikin suunnattu pääasiassa esimerkiksi vanhuksille, ihanteellisessa tilanteessa hyvinvointivaikutukset heijastuvat myös työntekijöihin. Kulttuurin kokeminen työpäivän aikana virkistää myös heitä.

*Hoitajat on myös hirveen rentoutuneet ja mä koen et he saa paljon, kun he pääsee työpäivinä tämmösiin kaikenlaisiin tapahtumiin. Se on oikeesti se mikä mut pistää hakemaan kaikkia rahoituksia ja uudenlaisia toimintamalleja kun mä nään miten paljon iloa se tuottaa.*³¹

Taide vaikuttaa myös tekijäänsä. Heilimon³² motto onkin: ”taide parantaa, jos ei muita, niin ainakin tekijänsä”. Taiteen tekijä, joko taiteilija tai osallistavan taiteen pajaan osallistuva kokee tekemisen kautta voimaantumisen. Risto Järvenpää kuvaili taiteen vaikutuksia sen tekijään näin:

[--]melkein minkä tahansa taiteen käyttö, nimenomaan auttaa ihmistä ilmaisemaan omia tunteitaan ja ehkä näkemään niitä myös niin kuin itsen ulkopuolella. Että siinä mielessä, kun se siirtyy itsestä ulos se asia, joka saattaa olla joku ihan sanaton ja tutkimaton juttu, niin sillä kuitenkin on semmonen reflektiivisen keskustelun alku ja ihminen peilaa omaa persoonallisuuttaan. Ja ei yleensä ihmiset huomaa sitä, että se on käynnissä, mutta käy semmonen keskustelu itsen, oman persoonallisuuden ja sen oman tekosen ja tuotoksen välillä. Ja sillä on yleensä persoonallisuutta eheyttävä ja voimistava vaikutus. Sitten toinen asia on se, että halutaanko me saattaa ihmiset soveltavalla taiteella verba-

*lisoimaan ne tunteensa ja monesti monesti tällaisessa aikuisessa mielessä on se, että pitäis olla joku mielipide tai pitäis päästä puhumaan se tai sanoa siitä jotakin. Se on vaan siitä johtuen, että tää kielen ylivalta on niin suuri, puhutun ja luetun ja verbaalisen kielen ylivalta on niin suuri, että vasta sitä pidetään viisautena, kun se on kirjoitettu. Mutta niinku yleensä soveltavassa taiteessa pystytään rikkoon se puhumisen raja ja sitten pystytään myös ylittään kansainväliset rajat ja pystytään ylittään erilaisten ihmisten raja.*³³

Tuottaja osallistavan taiteen kentällä

Vanhuksilla on oikeus vielä hoivakodissakin käyttää omia rahojaan ja he mielellään maksavat esimerkiksi juuri kulttuuripalveluista. Vanhuksille on usein jopa tärkeää, että he saavat maksaa itse omista harrastuksistaan tai vaikka pa musiikkikonsertista. Hyvinvointialoilla otettaisiin mielellä vastaan taiteilijoita, mutta ongelma tuntuu olevan siinä, kuka projektia koordinoi. Palvelu, sen hinnoittelu, aikataulutus ja sopivien asiakkaiden löytäminen ovat asioita, jotka aiheuttavat taiteilijoille ja hyvinvointialoilla työskenteleville työtaakkaa heidän oman työnkuvansa ulkopuolella³⁴. Taiteilijalle oman työn hinnoittelu voi olla jopa kiusallista³⁵.

Myös hankkeiden jälkeisen jatkuvuuden turvaamiseksi tarvittaisiin tuottajaa. Yleensä hankkeen päätyttyä ei jää ketään, joka jatkaisi yhteydenpitoa ja solmisi sopimukset. Taiteen edistämiskeskuksen Lounais-Suomen toimipisteen taidekoordinaattori Anna-Mari Rosenlöf osallistui Osaattori-hankkeeseen Turun ohjausryhmän jäsenenä. Hän huomasi hankkeen aikana, että kolmas toimija taide- ja sote-kentän välillä helpottaisi taidepalvelun hinnan määrittämistä sekä taiteen myymistä.³⁶

Kysely Hyvinvoinnin välitystoimiston ensimmäiseen valmennukseen osallistuneille

Hyvinvoinnin välitystoimiston ensimmäiseen täydennyskoulutukseen osallistuvien henkilöiden motivaatiota haikutua monialaiseen osallistavan taiteen valmennukseen selvitettiin toisella kyselyllä. Valmennukseen osallistui kolmella paikkakunnalla yhteensä 48 henkilöä, joista kyselyyn vastasi 26.

Kyselyssä tiedusteltiin, mitkä ovat ne syyt, miksi vastaajat ovat hakeutuneet täydennyskoulutukseen ja mitä he koulutukselta odottavat. Eniten erikseen esiin nostettuja asioita ammattitaidon kehittymisen (7/26) rinnalla oli työllistyminen (6) ja työkentän laajentuminen (2), liiketaloudellisen osaamisen saaminen (5), taiteen hyödyntäminen omassa työssä (5) ja verkostoituminen (4). Puolella (13) täydennyskoulutukseen osallistuneilla oli jo ennestään kokemusta osallistavan taiteen projekteista.

Täydennyskoulutuksen toivottiin erityisesti tarjoavan verkostoitumista (16), liiketaloudellista osaamista (9), tietoa tuotteistamisesta ja palvelumuotoilusta (11), sekä rahoitus- ja ansaintamahdollisuuksista (6). Yleisesti tietoa osallistavasta taiteesta toivoi kolme. Eri alojen rakenteisiin tutustumista halusi kolme, moniammatillista osaamista kaksi ja projektin hallintataitojen kehittymistä kaksi henkilöä.

” *Kun tuottajat tekevät projektissa omaa ammattiosaamistaan vastaavaa työtä ja taiteilija ja hoitoalan työntekijä voivat keskittyä sataprosenttisesti omaan työhönsä, paranee projektin laatu kaikin osin.*

Mitä osallistavan taiteen monialaisen täydennyskoulutuksen tulee sisältää?

Kyselyjen ja haastattelujen pohjalta voidaan tiivistää ajatuksia siitä, mitä osallistavan taiteen monialaisen täydennyskoulutuksen toivottaisiin sisältävän.

Osallistavan taiteen syvälinen tuntemus

Koulutuksen tulee sisältää teoriapohjaista tietoa siitä, mitä osallistava taide tarkoittaa. Koulutuksen aikana opiskelijat tulevat törmäämään uusiin termeihin ja niihin tutustuminen on helpompaa, kun perusasiat ovat tiedossa. Vaikka koulutukseen valittavilla henkilöillä olisikin jo kokemusta osallistavan taiteen parissa työskentelystä, on kuitenkin hyvä tarjota kaikille koulutukseen osallistuville yhdenvertaiset lähtökohdat.

On hyvä huomioida, että monialaisessa valmennuksessa osallistujilla on alakohtaisista syistä erilaiset lähtökohdat tuntea taidetta. Taiteen tuntemuksen sisällyttäminen koulutukseen on tärkeää tulevaa yhteistyötä ajatellen. Koulutuksen tarkoitus on kuroa kiinni alojen välistä kuilua ja siten lisätä yhteistyötä alojen välillä. Tämä mahdollistuu, kun eri aloilla toimivat pääsevät tutustumaan itselle vieraisiin aloihin.

Hyvinvoinnin välitystoimiston koulutukseen osallistuneista yksi vastaaja kertoi, ettei ollut koulutuksen alkaessa varma, mitä kaikkea osallistava taide voi olla. Taiteilijoille, tuottajille ja sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille suunnatussa kyselyssä kävi ilmi, että taidesanasto voi olla vaikeasti ymmärrettävää jopa taidealalla työskenteleville. Sosiaali- ja terveysalalla työskentelevistä henkilöistä osa jätti kokonaan vastaamatta kysymyksiin, joissa kysyttiin mielipiteitä osallistavaan taiteeseen liittyen.

Tärkeämpää kuin juuri oikean termistön käyttäminen on se, että yhteistyötä tekevät henkilöt tietävät konkreettisesti mitä ollaan tekemässä. Muutamille taiteilijoille, tuottajille ja sote-alalla työskenteleville suunnattuun kyselyyn vas-

tanneille oli alojen välinen ”kielimuuri” aiheuttanut väärinymmärryksiä monialaisesti työskenneltäessä. Osallistavan taiteen tuntemusta voi lisätä esimerkiksi aikaisempiin hankkeisiin tutustumalla, pohtimalla taiteen vaikutuksia ja keskustelemalla. Myös itselle vieraiden termien avaaminen auttaa.

Alojen rakenteiden tuntemus

Toimivan monialaisen yhteistyön lähtökohtana on toisen alan kunnioittaminen. Alojen rakenteiden avaaminen auttaa yhteistyötä tekeviä kunnioittamaan toistensa työtä ja hahmottamaan, miten yhteistyötä voi lähteä rakentamaan. Taide-, kulttuuri- ja sote-alan vastaajat kertoivat kyselyssä, että he haluaisivat tutustua itselle vieraaseen alaan paremmin ymmärtääkseen osallistavan taiteen kenttää. Asian nostivat esille myös Hyvinvoinnin välitystoimiston koulutukseen osallistuvat henkilöt. Alat poikkeavat toisistaan rakenteellisesti paljon ja vieraan alan toimintatapojen ymmärtäminen lähentää eri aloilla työskenteleviä. Tärkeitä, oman ammattialan sisällä selkeitä, mutta toisille ammattialoille vieraita asioita ovat esimerkiksi nämä: Mistä taiteilijoiden palkka koostuu? Mitä kulttuurituottaja tekee työkseen? Miksi sosiaali- ja terveysalalla työskentelevä hoitaja pitää mielellään tauon, eikä osallistu taidetyöpajaan? Tuottajien työ tapahtuu usein vain kulisseyssä. Mitä tuottaja tekee ja miksi projektiin tarvitaan tuottaja?

Haastatteluissa³⁷ nousi esiin tuottajien tarve. On projektin etu, kun eri alojen edustajat voivat keskittyä oman ammattiosaamisensa tekemiseen. Tuottajan tehtävä on mahdollistaa se ja hallita projektia. Kirjassa Tuottajan käsikirja projektin hallinnan kymmeneksi vaiheeksi kerrotaan muun muassa tavoitteiden asettaminen, aikataulut, vaiheistaminen ja organisointi, resursointi, delegointi, riskien hallinta, sisäinen viestintä ja tiedotus ja markkinointi³⁸. Kun tuottajat tekevät projektissa omaa ammattiosaamistaan vastaavaa työtä ja taiteilija ja hoitoalan työntekijä voivat keskittyä sataprosenttisesti omaan työhönsä, paranee projektin laatu kaikin osin.

Hinnoitteluosaaminen

Tuotteen hinta tulee osata määritellä kestävästi. Kun osallistavaa taidetta tehdään ammattimaisesti, tulee työstä myös saada asianmukainen palkka. Taiteilija voi kokea, että hyvinvointialojen edustaja olettaa taiteilijoiden haluavan tehdä työtä ilmaiseksi, vapaaehtoistyönä tai yhteiskunnan hyväksi. Silti taiteilijat voivat kokea epämiellyttäväksi ja vaikeaksi määritellä oman työnsä, tuotteen tai palvelun hintaa.

Koko tuotteen suunnitteluprosessiin kuluneet työtunnit, materiaalit, matkat jne. määrittelevät lopullisen hinnan. Kun palvelupakettia suunnitellaan, on hyvä, että osataan miettiä realistisesti, paljonko tilaaja voi tuotteesta tai palvelusta maksaa ja paljonko siihen tuotantovaiheessa kannattaa rahallisesti panostaa. Tuottajan ja taiteilijan tulee osata ja uskaltaa perustella tuotteen hinta. Kun tuotteen hinta ja siihen vaikuttavat tekijät määritellään ja avataan kaikille osapuolille, lisääntyy alojen välinen luottamus ja kunnioitus.

Sopimusosaaminen

Sopimusten tekeminen ja omien sekä toisten oikeuksien tunteminen tulee osata. Sopimuksen tekeminen turvaa sekä tilaajan että tekijän. Osallistavan taiteen alalla on erityisen tärkeää sopia vastuusta, tavoitteista, hinnasta, kuka maksaa ja mitä, mitkä roolit ja työnkuvat yhteistyötä tekevillä tahoilla on. On tärkeää tiedostaa sopimuksenteon tärkeys - sopimusta tehdessä projektin eri vaiheet käydään läpi ja mahdolliset väärinymmärrykset huomataan jo varhaisessa vaiheessa ja niistä voidaan neuvotella, ennen kuin mitään ratkaisevaa on ehditty tekemään. Kun sopimukseen kirjataan ylös kaikki yhteistyötä koskevat seikat, voidaan välttää epäselvyydet ja mahdolliset riitatilanteet. Vaikka suullinenkin sopimus on sopimus, kannattaa sopimus tehdä myös kirjallisena. Silloin siihen voidaan tarvittaessa palata, jos halutaan varmistaa sovittuja yksityiskohtia.

Haastattelujen mukaan ei ole tavatonta, että taiteilija joutuu sote-kentällä työskennellessään tilanteisiin, joissa hä-

” *Tuottajan ja taiteilijan tulee osata ja uskaltaa perustella tuotteen hinta. Kun tuotteen hinta ja siihen vaikuttavat tekijät määritellään ja avataan kaikille osapuolille, lisääntyy alojen välinen luottamus ja kunnioitus.*

nellä ei ole ammattitaitoa toimia. Monialaisessa yhteistyössä eri alojen ammattiosaaminen korostuu. Taiteilija ei voi työskennellä hoitajana eikä hoitaja saisi puuttua taiteilijan työprosessiin. Tällaisilta tilanteilta vältytään, jos kaikilla osapuolilla on jo etukäteen selvillä, mitä taiteilija tulee tekemään ja mitä taiteilijan tuleminen sote-sektorille edellyttää tilaajalta.

Palvelumuotoilu- ja tuotteistamisosaaminen

Palvelumuotoilu ja tuotteistaminen ovat olennainen osa koulutusta. Luovilla aloilla työskenteleville oma tekeminen saattaa olla hyvinkin henkilökohtaista ja tuotteistaminen sen vuoksi hankalaa ja ristiriitaista. Huolellinen tuotteistaminen on kuitenkin menestyvän palvelun elinehto, sillä sen avulla se erottuu markkinoilla ja sitä on helppo myydä. Taiteilijoille, tuottajille ja sote-alalla työskenteleville suunnatussa kyselyssä ilmeni, että vaikka taiteelle nähtäisiinkin sote-alalla tilaa, ei osallistavaa taidetta ole joillekin toimijoille ikinä tarjottu. Osallistavan taiteen tulisikin entistä vahvemmin tuotteistaa itseään ja markkinoida itsensä näkyvämmäksi ja siten myös tunnetummaksi myös sote-sektorille.

Tuotteistamisen tärkeys sekä halu oppia tuotteistamaan omaa palvelua nousivat esiin kyselyissä. Palvelua tai tuotetta suunniteltaessa täytyy miettiä kenelle tuotetta tehdään, millaista osaamista palvelun tekijöillä on ja millainen

kysyntä palvelulle tilaajatahon puolelta on sekä onko palvelu sellainen, jota voi kehittää ja soveltaa asiakaskunnan mukaan. Kun palvelua kehitetään, tulisi tekijöiden tuntea toimialan olosuhteet, asiakkaiden tarpeet, trendit ja kilpailutilanne.³⁹

Markkinointi on tärkeää luovilla aloilla. Osallistavan taiteen kentällä on useita termejä, jotka ovat vieraita alaa tuntemattomille henkilöille. Veera Vähämaan⁴⁰ mukaan esimerkiksi käytännön työssä voi kutsua sanataidekerhoa runokerhoksi, jotta se olisi helpommin lähestyttävää. Jotta markkinointia olisi hyötyä, sen suunnitteluun kannattaa panostaa. Ilman kohdistettua markkinointia tuotteen tai palvelun todellinen hyöty ja potentiaali eivät pääse oikeuksiinsa.

Sosiaali- ja terveysalalla työskentelevät kertoivat kyselyn vastauksissa, että osallistavan taiteen tekijöiden on tärkeää ottaa työssään huomioon kohderyhmä. Kohderyhmän tunteminen auttaa tekijöitä myös kehittämään tuotteestaan tarpeellisen ja siten lisäämään tuotteen kysyntää. Asiakaslähtöisyys voi tarkoittaa, että tuotetta lähdetään kokoomaan kohderyhmän kanssa yhdessä tai se voi tarkoittaa, että suunnitellaan tuote tai menetelmä, jota voidaan muokata sopivaksi erilaisille ryhmille.

Koulutukseen osallistuvien kannattaa miettiä oman tuotteensa rahoitusmallia tapauskohtaisesti, jolloin sen jatkuvuus ei riipu rahoittajista ja sillä on mahdollisuus jatkua ja kehittyä hankkeen loputtuakin. Projektien jatkuvuus on tärkeää taiteilijan työllistymisen, mutta myös kohderyhmän hyvinvoinnin vuoksi. Osallistavan taiteen kohderyhmät koostuvat usein henkilöistä, jotka kaipaavat elämäänsä pysyvyyttä.

Rahoitusosaaminen

Rahoituskentän tunteminen on oleellinen osa koulutuksen tietopohjaa. Osallistavan taiteen valmennuksessa on tärkeää käydä läpi, mitä erilaisia keinoja on hankkia omalle työlleen rahoitus ja mitkä tahot rahoituksia myöntävät ja palveluita ostavat.

Rahoitusosaamisen tärkeys nousi esille molemmissa kyselyissä sekä haastatteluissa. Koulutukseen hakeutuvat haluavat oppia lisää rahoituksen keinoista ja alalla työskentelevät pitävät tärkeänä erilaisten rahoituskanavien ja mahdollisuuksien tuntemista. Osallistavan taiteen hankkeet toteutetaan usein erilaisten hankerahoitusten tai apurahojen avulla. Rahoittajat myös muovaavat omalta osaltaan osallistavan taiteen kenttää. Mitä paremmin rahoittajat tuntee, sitä paremmin voi mahdollistaa oman toimintansa menestymisen. Ulkopuolisten rahoittajien tai sponsorien myöntämiä avustuksia ei kannata pitää itsensä selvytyksenä. Mikäli on tarkoitus, että tuote tai palvelu olisi jatkuva, tulee rahoitusmalli suunnitella tuotteen jatkuvuuden takaavaksi.

Verkostoituminen

Monialainen verkostoituminen on tärkeää osallistavan taiteen kentällä työskentelevälle. Mitä laajemmat verkostot niin taitelijalla, tuottajalla tai sote-alalla työskentelevällä on, sitä paremmat ovat hänen mahdollisuutensa yhteistyön luomiseen. Hyvät verkostot mahdollistavat osallistavan taiteen kentällä uusien ideoiden toteuttamisen paremmin, sillä osallistavan taiteen toteuttamiseen tarvitaan yhteistyökumppaneita useammalta kuin yhdeltä alalta.

Aineistossa korostuu verkostoitumisen tärkeys osallistavan taiteen eri aloilla työskenteleville. Monialaiseen koulutukseen osallistuvat voivat verkostoitua koulutuksen aikana, mutta koulutukseen olisi hyödyllistä sisältyä myös järjestelmällisempi verkostoitumistilaisuus. Verkostoituminen voi avata osallistavan taiteen alalla työskentelevälle uusia ovia tai synnyttää uusia ideoita. Verkostoituminen voi auttaa myös eri aloilla toimivia henkilöitä löytämään yhteistyökumppaneita sekä viedä tietoa osallistavasta taiteesta tahoille, joilla ei ole ollut siitä aikaisemmin tietoa lainkaan.

Hyvinvoinnin välitystoimiston osallistavan taiteen monialaisen täydennyskoulutuksen tarkoitus on saada osallistavan taiteen kentälle lisää ammattitaitoisia toimijoita sekä kehittää sote-alan ja kulttuurialan välistä yhteistyötä. Yh-

teistyön kehittäminen lähtee koulutuksen moniammatillisesta osallistujajoukosta. Monialaisuus yhdistää eri alojen toimijoita ja kehittää ammattilaisten yhteistyötaitoja koulutuksen ajan.

Valmentajan kokemukset kahden valmennusvuoden jälkeen / Sanna Pekkinen

Minulla oli ilo toimia yhdessä Tarja Pääjoen (Jyväskylän yliopisto) kanssa Jyväskylän Tatu ja Sote taiteen tuotanto hyvinvointialalle -valmennuksen valmentajana vuosina 2015–16 ja 2016–17. Lappeenrannassa ja Turussa toteutettiin vastaavat valmennukset paikallisten valmentajien johdolla.

Valmennuksessa taiteilijat, sote-ammattilaiset ja tuottajat muodostivat kolmen hengen tiimejä, jotka tuottivat uuden, toimivan tuotteen asiakaslähtöisenä tuotteistamisprosessina. Monialaiset tiimit kehittivät soveltavan taiteen tuotteita, jotka testattiin aidoissa ympäristöissä ja paketoitiin myytäväksi ja ostettaviksi [palvelutuotteiksi](#). Prosessin aikana syntyivät mm. ikääntyneiden räp-sanataidetyöpaja, peli nuorten ja sosiaalityöntekijän kohtaamiseen, Tarinakaruselli-runokortit, senioreiden Hetkessä näkyväksi -videotyöpaja, ryhmäytymistä ja vuorovaikutusta kehittävä kuvataidetta käyttävä Kaverikuvakone.⁴¹

Koulutuksen pedagogisena ohjenuorana oli Humanistisessa ammattikorkeakoulussa tutkintokoulutusten puolella käytössä oleva valmennuspedagogiikka. Sen mukaan oppija nähdään aktiivisena tiedon ja kokemusten prosessoijana yhteistoiminnallisissa oppimistilanteissa. Ohjaava opettaja luo kasvualustan oppimisprosessille ja oppijan ammatilliselle kasvulle. Oppimistilanteet luodaan mahdollisimman autenttisiksi työelämää simuloiviksi, jossa oppijat itse yhteistoiminnallisen menetelmien avulla valmentajan ohjauksella rakentavat omaa oppimistaan⁴². Hannu Sirkkilän mukaan valmennuspedagogiikan oleellinen lähtökohta ja tavoite on opiskelijoiden aito valtauttaminen siten, että he ovat opinnoissaan aktiivisia toimijoita, sekä yksin että ryhmässä. Valmennuspedagogiikka perustuu ryhmässä toteutuvaan toimintaan ja oppimisen prosessiin.⁴³

Täydennyskoulutukselle tällainen lähtökohta on sekä haaste että itsestäänselvyys. Haaste siinä mielessä, että valmennettavien aikaisempi opiskelukulttuuri ei välttämättä kannusta omaehtoiseen ja itsenäiseen oppimiseen. Aluksi valmennettavat saattoivatkin odottaa luentoja ja opin ”päähän kaatamista”, mutta prosessin edetessä kävi hyvin selväksi, että valmennettavat olivat itse vastuussa tietopohjan hankkimisesta ja sen soveltamisesta käytäntöön. Toisaalta valmennuspedagogiikka mahdollisti valmennettavien oman osaamisen esille tuomisen ja hyödyntämisen koko ryhmän eduksi heti valmennuksen alusta lähtien. Itsestäänselvyytenä voidaan puolestaan pitää sitä, että koulutus vastasi tiukasti työelämän tarpeisiin ja valmennettavien käsitykseen siitä mitä osallistavan taiteen kentällä esim. asiakaskunnassa tarvitaan.

Tatu ja Sote -koulutukselle kehitettiin pedagoginen toimintamalli, jonka pohjana ovat monialaisuus, valmennuspedagoginen ajattelu ja tuotteistamisprosessi. Kehitetty monialainen valmennuspedagogiikka sopii erityisesti ammattilaisten täydennyskoulutukseen ja eri alojen rajapinnoilla työskentelevien ammattilaisten, työyhteisöjen ja organisaatioiden käyttöön. Eri ammattialojen osaajat yhdistävät mmattitaitonsa konkreettisen palvelutuotteen aikaansaamiseksi. Pedagoginen toimintamalli on esitelty tarkemmin Sanna Pekkinen ja Tarja Pääjoen⁴⁴ kirjoittamassa artikkelissa [Monialainen valmennuspedagogiikka – ammattiosaamisten yhdistämisellä uusia toimintamalleja](#).

Tatu ja Sote -koulutukseen oli avoin haku, ja opiskelija-valinnoissa kiinnitettiin huomiota ammattiosaamiseen omalla alalla (sote, taide tai tuottaminen), vuorovaikutus- ja ryhmätaitoihin sekä siihen, millaiset mahdollisuudet opiskelijalla on sitoutua prosessiin. Koulutus rakennettiin tuotteistamisprosessin ympärille. Se kesti yhdeksän kuukautta ja lähitapaamisia oli joka kuukausi yhtenä viikonloppuna kaksi päivää. Lähipäivien välillä tiimit työskentelivät itsenäisesti. Tiimien ideoiden jalostaminen koulutuksen aikana toimivaksi palvelutuotteeksi oli mitattava prosessi. Seuraavassa on kuvattu koulutuksen eteneminen vaiheittain:

1. Ryhmäytyminen

- ryhmän osaamisen ja oppimistavoitteiden kartoittaminen
- valmennuspedagogisen ja kokeilevan toimintatavan juurruttaminen
- luottamus ja leikki, taiteelliset menetelmät
- luottamussopimus: kehitteillä olevista tuotteista tai muista ryhmän tapahtumista ei kerrota ryhmän ulko puolelle ilman lupaa

2. Tiimiytyminen

- monialainen, jäseniä 3–5
- osaamiseen, kemioihin, tavoitteisiin vai sattumaan perustuen?
- luottamus, läpinäkyvyys, sopimukset omistajuudesta ym.

3. Tuotteistamisprosessin aloittaminen

- opetussuunnitelma ja prosessia tukevat välitehtävät
- luova, leikkivä ja kokeileva asenne ideointivaiheessa

4. Testaus ja pilotointi

- ideasta siirrytään heti kokeilemaan ja testaamaan käytännössä, ensin ryhmässä ja sitten kentällä
- asiakasraadit, esittely ja sparraus

5. Tuotokuvaus, omistajuus ja myyntimateriaalit

- tuotteen sisällön kuvaaminen, palvelulupaus

6. Valmiit tuotteet

- myynti, asiakaskontaktointi, tuotteiden jatkuva kehittäminen

7. Prosessin arviointi ja koonti

- tuotekehitysprosessin jatkuva arviointi, vertais- ja itsearviointi, asiantuntija-arviointi, oman oppimisen arviointi

8. Valmistumisjuhlat, tuotteiden myyntitilaisuudet

- tiimin ja tuotteiden yhteisestä tulevaisuudesta sopiminen

Lähtökohtana asiakas

Koko valmennuksen lähtökohtana oli asiakaslähtöinen palvelumuotoiluprosessi. Se tarkoitti sitä, että tuotesuunnittelussa asiakas oli keskiössä. Asiakaslähtöisyyttä avattiin kahdesta eri näkökulmasta. Tuotteen sisällön kannalta keskiössä on ns. loppukäyttäjä eli esimerkiksi palvelutalossa asuva ikäihminen, mutta asiakas on myös palvelutalon johtaja, joka tekee tuotteen kohdalla ostopäätöksen. Tuotteen ja tuotekuvauksen täytyy siis vastata ostajan tarpeeseen ja kysymyksiin, mutta vedota myös varsinaiseen tuotteen käyttäjään. Moniammatillisen tiimin vahvuus oli siinä, että sote-ammattilaisilla oli vahva ymmärrys loppukäyttäjän tarpeista. Ostajanäkökulma sen sijaan oli osalle sote-ammattilaisista vieras, riippuen henkilön omasta työnkuvasta.

Tiimin kukin jäsen toi omaa osaamistaan ensinnäkin oman tiimin tuotekehitysprosessiin mutta myös koko muun ryhmän käyttöön. Näin eri alojen ammattilaisten osaaminen oli tasa-arvoista ja toisaalta vertaisoppiminen oli heti alusta alkaen osa prosessia. Kukin ammattilainen vastasi omalta osaltaan tuotteen kehittämisestä. Niina Turusen tutkimuksessa taiteilijat toivat esille huolen siitä, että heille maksettavat palkkiot ja palkat eivät aina ole taidelähtöisissä tuotteissa itsestäänselvyys. Tässä tuotekehitysprosessissa kaikki kolme eri alojen ammattilaista toimivat tasavertaisina kumppaneina ja jokaisen panos ja tuotos olivat yhtä arvokkaita. Tiimien täytyi itse miettiä miten palkkiot ja tuotot jaetaan tekijöiden kesken ja millainen taustaorganisaatio tuotteesta vastaa.

Sisältötoiveiden toteutuminen valmennuksen näkökulmasta

Niina Turunen nosti kyselyiden ja haastattelujen perusteella täydennyskoulutuksen tärkeimmiksi sisällöiksi osallistavan taiteen syvällisen tuntemuksen sekä koulutuksessa mukana olevien alojen rakenteiden tuntemuksen. Koska koulutus oli tarkoitettu nimenomaan ammattilaisille, jo alalla työskenteleville, taiteen soveltava käyttö oli valmen-

” *Tuotekehitysprosessissa kaikki kolme eri alojen ammattilaista toimivat tasavertaisina kumppaneina ja jokaisen panos ja tuotos olivat yhtä arvokkaita.*

nettaville hyvinkin tuttua ja monet olivat työskennelleet sen parissa vuosikautia. Toki koulutuksen aikana ymmärrys soveltavan ja osallistavan taiteen mahdollisuuksista ja eri muodoista laajeni kaikille valmennettaville, sillä erilaisia menetelmiä ja esimerkkejä tuotiin aktiivisesti esille osana lähipäiviä.

Molemmat valmennusperiodit sattuivat aikakauteen, jolloin Suomessa uudistetaan hyvin voimallisesti sosiaali- ja terveysalan rakenteita. Valmennuksissa käytiinkin kohtalaisen paljon keskustelua siitä, millaisiksi uudet rakenteet näyttävät muodostuvan ja olisiko taide- ja kulttuurilähtöisellä toiminnalla paremmat mahdollisuudet sijoittua osaksi uusia sote-rakenteita. Voimassa olevaa sote-sektorin rakennetta valmennuksessa osasivat parhaiten kuvata valmennuksessa mukana olevat sote-alan ammattilaiset, kukin oman työympäristönsä näkökulmasta. Valmennuksen lopussa tehdyssä palautekyselyssä varsinkin tuottajat nostivat tämän yhdeksi tärkeimmäksi opiksi koko koulutuksessa. Sosiaali- ja terveyssektori näyttäytyy ulospäin varsin isona kokonaisuutena, johon on vaikea tarttua. Valmennuksen jälkeen ainakin osa koki, että on helpompi lähestyä sote-sektorin jotain osa-aluetta kuin ennen valmennusta.

Taidekentän rakenteisiin päästiin tutustumaan taiteilija- ja tuottajavalmennettavien kokemusten avulla. Valmennuksissa käytettiin myös Taiteen edistämiskeskuksen asiantuntijoita apuna, kun mietittiin tuottajan roolia ja tehtäviä vaikkapa hoivayhteisössä. Valmennettavat jakoivat kiitävästi myös omia esiintymiskokemuksiaan sote-sektorin

eri toimipaikoista ja tietoa erilaisista käytännöistä eri työyhteisöissä.

Tuotteistamistaidoista Turusen tutkimuksessa mainitaan erityisesti hinnoittelu- ja sopimusosaaminen sekä palvelumuotoilu- ja rahoitusosaaminen. Myös verkostoituminen koettiin tutkimuksessa tärkeäksi. Koulutuksessa mukana olleilla tuottajilla edellä mainitut osaamisalueet olivat hyvin hallussa ja varsinkin ensimmäisen valmistuksen jälkeen tuottajavalmennettavilta tuli jonkin verran palautetta, että heille valmistus ei ollut antanut uusia työkaluja niin paljon kun he ehkä olivat toivoneet. Valmentajana tämä ei ollut mitenkään yllättävää, sillä palvelumuotoilu-, rahoitus-, hinnoittelu- ja sopimusosaaminen kuuluvat tuottajan ydinkompetensseihin. Toisaalta sote-sektori asettaa ehkä erilaisen tulokulman myös näihin osa-alueisiin ja esim. hinnan muodostumista päästiin miettimään yhdessä mahdollisten tuotteen ostajien kanssa. Taiteilijoille ja sote-ammattilaisille edellä mainitut aihealueet olivat monelle uusia asioita ja he saivatkin juuri näistä osa-alueista paljon uutta oppia.

Ensimmäisen valmistusvuoden jälkeen Humakin kulttuurituotannon opiskelijat Ella Metsälä, Anu Rantonen ja Nina Leskelä tekivät osana opintojaan tutkimuksen valmistuksessa syntyneistä tuotteista ja koulutusprosessista haastatteleamalla valmistuksessa olleita sekä palvelutuotteiden asiakkaita ja ostajia. Myös tästä tutkimuksesta käy esille, että valmistettavat kokivat tarvitsevansa enemmän rahoitus- ja hinnoitteluosaamista.⁴⁵

Soveltavan taiteen rahoitusta lähdettiin valmistuksessa avaamaan uudesta lähestymiskulmasta. Sen sijaan, että tiimejä olisi erityisesti kannustettu hakemaan apurahoja tai julkista rahaa, päätettiin jo valmistuksen sisältöjä suunnitellessa lähteä etsimään uusia rahoitusinstrumentteja. Taiteilijoille ja tuottajille erilaiset apurahat ja niiden hakeminen ovat perustyötä, sote-sektorin edustajille taas kaikki rahoitukseen liittyvä tuntui olevan aikalailla vierasta. Jyväskylässä panostettiin erityisesti joukkorahoitukseen ja yritysyrityshöön ja tiimejä kannustettiin vahvasti tarttumaan näihin alalle epätyypillisiin vaihtoehtoihin. Pieni-

muotoista yritysyrityshöötä valmistuksen aikaa saatiinkin, mutta tiimit eivät ehkä osanneet tai rohjenneet vielä haastaa itseään tässä suhteessa. Sen sijaan useampi tiimi valitsi tutumman tien eli haki apurahaa toiminnalleen. Uudet rahoitusvaihtoehdot ja mahdollisuudet kiinnostivat valmistettavia kyllä kovasti, mutta viimeinen sysäys tarttua lähemmin niihin vaihtoehtoihin kuitenkin puuttui.

Verkostoitumista tapahtui monella tasolla. Tiivis moniammatillinen lukuvuoden mittainen työskentely omassa tiimissä ja isommassa valmistusryhmässä synnytti tiiviin osaajaverkoston. Lisäksi valtakunnallisesti Tatu ja Sote-valmennettavat kohtasivat toisensa kevätjuhlassa ja toki sitä ennen ja sen jälkeen myös virtuaalisesti Facebook-ryhmässä.

Verkostoitumista edesauttoivat myös valmistuksiin sidotut ns. avoimet seminaarit ja neuvontaklinikat, joihin osallistui muitakin soveltavasta taiteesta kiinnostuneita henkilöitä valmistuksen ulkopuolelta. Seminaarit kokosivat Jyväskylässä noin 60–80 osallistujaa per tilaisuus. Suosituin tilaisuus kumpanakin valmistusvuotena oli uusiin rahoitusmahdollisuuksiin keskittynyt Rahoitusta rohkeille -tilaisuus, johon osallistui ensimmäisenä vuotena yli 100 henkilöä.

Valmistuksessa käytettiin myös jonkin verran vierailevia valmentajia ja asiantuntijoita eri organisaatioista. Lisäksi tiimejä kehoitettiin itse aktiivisesti hakemaan itselleen mentoreita ja sparrausta koko prosessin ajan. Verkostoituminen oli koulutuksen keskiössä koko valmistusprosessin ajan. Kaikissa kerätyissä palautteissa moniammatillisuus ja toimiminen moniammatillisessa verkostossa nähtiin erittäin hyvänä toimintatapana. Parhaimmillaan moniammatillisuus inspiroi, motivoi ja auttoi työryhmää tuotteistamaan palvelutuotteesta monelta kantilta huolellisesti harkitun kokonaisuuden, vaikkakin välillä työryhmissä saattoi syntyä jännitteitä esimerkiksi työhön käytettävissä olevan ajan suhteen. Useat sote-alan valmistettavat saivat osallistua koulutukseen työaikanaan, kun taas tuottajilla ja taitelijoilla tämä oli harvinaisempaa. Osa työryhmien jäsenistä käytti tuotteen rakentamiseen paljon aikaansa ja energiaansa, osa meni prosessin läpi kevyemmin.⁴⁶

Sanoittamisen haasteet

Valmistusprosessin aikana kiinnitettiin paljon huomiota taidelähtöisten tuotteiden markkinointiin ja viestintään. Millä sanoilla tuotteesta kannattaisi puhua yritysyrityshöökumppanille, asiakkaille, omaisille? Valmistuksessa koettiin, että sana taide saatetaan kokea tietyissä yhteyksissä abstraktina, korkeakulttuurisena ja osin vaikeana-kin terminä. Tiimejä kehoitettiin useassa tuotekehityksen vaiheessa testaamaan tuotekuvaustaan jollakin prosessin ulkopuolisella henkilöllä. Olikin mielenkiintoista kuulla, miten aivan eri alalla työskentelevä henkilö ymmärsi mistä tuotteesta oikein on kysymys. Myös tässä yhteydessä moniammatillisesta tiimistä oli valtavasti hyötyä, kun asioille haettiin yhteisiä nimittäjiä ja termejä. Oma ammatillinen kielenkäyttö ja terminologia eivät ole siis vain taide- ja sote-alan välinen haaste vaan myös laajempi eri aloja koskettava. Kuinka oman tuotteen voisi esitellä vaikkapa keskisuomalaiselle suurelle kiuasvalmistajalle niin, että hän voisi ostaa tuotteen joululahjaksi jokaiseen ikäihmisten päiväkeskukseen?

Tuotteen palvelulupaukseen ja tuotekuvaukseen sisältyvät myös tuotteesta saatavat hyvinvointivaikutukset ja niiden sanoittaminen. Turusen haastattelemat toimijat kertoivat kokemuksiaan taidelähtöisen toiminnan lähinnä positiivisista vaikutuksista. Valmistuksissa käytettiin erilaisia mittareita hyvinvointivaikutusten arvioimiseen. Viime vuosina on julkaistu kohtalaisen paljon kansainvälisiäkin tutkimuksia taiteen hyvinvointivaikutuksista eli tietoa niistä on olemassa runsaasti. Oman tuotteen kannalta olennaista on kerätä säännöllisesti osallistujilta ja käyttäjiltä palautetta ja arvioida tuotetta ja sen toimivuutta tästä näkökulmasta. Palauteprosessiin kannustettiin valmistuksessa myös niin, että valmistettavilta pyydettiin joka lähijakson jälkeen yksityiskohtainen ja tarkka palaute. Valmistuksesta myös koko ajan kehitettiin saadun palautteen pohjalta.

Valmennuspedagogisia ratkaisuja

Valmentajan näkökulmasta kaksi valmennusprosessia olivat keskenään sangen erilaisia. Valmennuksen toisessa haussa kiinnitettiin erityisesti markkinoinnissa huomiota valmennuspedagogiikan esiintuomiseen. Tällä haluttiin varmistaa se, että osallistujat ymmärtäisivät olevansa itse vastuussa omasta oppimisestaan ja tuotekehitysprosessin onnistumisesta. Itse valmennusprosessissa taas palattiin ehkä hieman taaksepäin perinteisempään oppimiseen. Päädyimme esimerkiksi siihen, että valmennuksessa anoimme jokaiselle lähijaksolle ”kotitehtäviä”, joita käsiteltiin yhdessä seuraavan lähijakson alussa. Näin tuimme enemmän tiimien eteenpäin suuntaavaa kehittymistä. Ensimmäisen ryhmän kanssa olimme luottaneet enemmän itseohjautuvaan ja omaehtoiseen työskentelyyn, mikä ei kaikkien tiimien kohdalla ehkä onnistunut parhaalla mahdollisella tavalla lopputuloksen näkökulmasta.

Molemmissa valmennusprosesseissa osallistujien sitoutuminen lukuvuoden mittaiseen prosessiin oli haasteellista. Vaikka hakuvaiheessa kyseltiin osallistujien mahdollisuutta sitoutua lähipäiviin ja tiimityöhön, moni totesi prosessin alkumetreillä, ettei pystykään osallistumaan koulutukseen. Selväksi tuli, että aikuisopiskelijoiden elämäntilanteet ovat tämän kaltaisen koulutuksen järjestäjälle haastava kokonaisuus. Työ- ja elämäntilanteet muuttuivat äkisti ja lähijaksoille ei aina päästy, mikä tietenkin vähensi ryhmässä tapahtuvaa oppimista ja vaikutti koko ryhmän toimintaan.

Myös osallistujien ammatillinen identiteetti vaati joidenkin valmennettavien kohdalla huomattavaa tukemista. Vaikka osallistujat olivat ammattilaisia, moni oli aika epävarma omasta ammatillisesta identiteetistään tai omasta osaamisestaan. Oma osaamista ei aina haluttu tuoda esille tai sitä vähäteltiin. Toisaalta monet valmennettavat kokivat saaneensa vahvistusta ja tukea omalle ammatilliselle identiteetilleen ja kasvattaneen omaa osaamistaan soveltavan taiteen kentällä. Ilmapiiri molemmissa valmennuksissa oli pääosin kannustava ja toisia tukeva.

Molemmissa valmennuksissa käytimme tuotekehityksen työvälineinä erilaisia soveltavan taiteen työkaluja tai välineitä. Näin halusimme laajentaa valmennettavien ymmärrystä siitä, mitä kaikkea taiteen avulla voidaan saada aikaan. Toisen valmennuksen kohdalla avasimme myös jokaisen menetelmän ja kerroimme mihin sillä oli erityisesti pyritty. Arvelimme tämän lisäävän kokemusta siitä, että valmennuksesta saa työkaluja heti käyttöön kukin omaan työhönsä.

Valmentajana oppii itsekin valtavasti tämän kaltaisesta täydennyskoulutuksesta. Koen olevani tietyllä tapaa etuoi-keutettu, kun olen saanut olla mukana uusien upeiden soveltavan taiteen tuotteiden kehitysprosessissa. Parasta on ollut tietenkin tutustua kaikkiin meidän valmennettaviimme, oman alansa ammattilaisiin ja saada heiltä osaamista, tietoja ja taitoja omaankin lehtorin työhön käytettäväksi. Uskoisin, että kolmas valmennusprosessi olisi taas erilainen kokemus uusine haasteineen ja onnistumisineen.

Alaviitteet:

- 1 Vastaaja 21
- 2 Vastaaja 48
- 3 Vastaaja 63
- 4 Vastaaja 50
- 5 Vähämaa 2015
- 6 Järvenpää 2015
- 7 Järvenpää 2015
- 8 Sokura 2015
- 9 Rosenlöf 2014, 12
- 10 Räsänen 2015
- 11 Järvenpää 2015
- 12 Järvenpää 2015
- 13 Räsänen 2015
- 14 Rosenlöf 2014, 20
- 15 Räsänen 2015
- 16 Rantala 2015
- 17 Räsänen 2015
- 18 Rantala 2015
- 19 Rantala 2015
- 20 Vähämaa 2015
- 21 Räsänen 2015
- 22 Vähämaa 2015
- 23 Torniainen 2015
- 24 Räsänen 2015
- 25 Sokura 2015
- 26 Vähämaa 2015
- 27 Sokura 2015
- 28 Rosenlöf 2014, 20
- 29 Räsänen 2015
- 30 Räsänen 2015
- 31 Räsänen 2015
- 32 Heilimo 2015
- 33 Järvenpää 2015

- 34** Räsänen 2015
- 35** Järvenpää 2015
- 36** Lehko 2013
- 37** Räsänen 2015; Järvenpää 2015
- 38** Saksala 2015, 171
- 39** Jaakkola, Orava & Varjonen 2009, 3
- 40** Vähämaa 2015
- 41** Hankkeen aikana syntyneet tuotteet on kuvattu hankkeen internetsivulla <http://www.hvvt.fi/valmennus/tuotteet/>
- 42** Määttä 2015, 7
- 43** Sirkkilä 2015, 11
- 44** Pekkinen ja Pääjoki 2017
- 45** Metsälä, Rantonen & Leskelä 2016
- 46** Metsälä, Rantonen & Leskelä 2016

Lähteet:

Heikkilä, Miia & Tikkaaja, Oona 2015. Tatun ja Soten työkirja. Vinkkejä osallistavan taiteen tuotantoon taiteilijalle, tilaajalle & tuottajalle. Hyvinvoinnin välitystoimiston julkaisu. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201702222596>

Jaakkola, Elina & Orava, Markus & Varjonen, Virpi 2009. Palvelujen tuotteistamisesta kilpailuetua. Opas yrityksille. Helsinki: Tekes. 5. Painos.

Jyväskylän kaupunki 2015. Kulttuuripalvelut. Taideapteekki. Viitattu 2.11.2015. <http://www.jyvaskyla.fi/kulttuuri/palvelut/taideapteekki>

Lehko, T. 2013. Taidetta tunteen vuoksi. Tarinoita taiteen ja vanhustyön kohtaamisesta. Osaattori-hankkeen loppuraportti. Osaattori ja Lasipalatsin Mediakeskus Oy. Helsinki: Paintek. Viitattu 13.11.2017. http://uusi.osaattori.fi/media/filer_public/2013/12/16/taidetta_tunteen_vuoksi.pdf

Metsälä, E. & Rantonen, A. & Leskelä, N. 2016. Hyvinvoinnin välitystoimisto -hankkeen lukuvuonna 2015–16 syntyneiden tuotteiden kehittämisprojekti. Raportti. Ei julkaistu.

Määttä, J. 2015. Johdanto. Teoksessa J. Määttä & H. Sirkkilä & J. Hoffrén & T. Lämsä & T. Nyman Opettaja valmentajana Humakissa – työelämälähtöistä, ryhmäperustaista pedagogiikkaa kehittämässä. Humanistinen ammattikorkeakoulu B 43, 6–7. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-456-200-3>

Osaattori 2012, Hankkeen väliraportti. Viitattu 2.11.2015. http://www.osaattori.fi/media/filer_public/2013/05/30/osaattorin_valiraportti_2012.pdf

Pekkinen, S. & Pääjoki, T. 2017. Monialainen valmennuspedagogiikka – ammattiosaamisten yhdistämisellä uusia toimintamalleja. Teoksessa J. Tuomi & K. Joronen & A. Huhdanpää (toim.) Oivaltamisen iloa. TAITO2017, Tampereen ammattikorkeakoulun julkaisuja, 393–405. Viitattu 13.11.2017. <http://taito2017.fi/files/2015/06/Monialainen-valmennuspedagogiikka-ammattiosaamisten-yhdist%C3%A4misell%C3%A4-uusia-toimintamalleja.pdf>

Rosenlöf, A-M. 2015. Rakenteita ratkomassa. Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön käytäntöjä ja toimintamalleja. Taiteen edistämiskeskuksen julkaisu. Viitattu 13.11.2017. http://www.taika.fi/documents/11580/137239/Rakenteita+ratkomassa_kulttuurisen+seniori-+ja+vanhustyon...2014.pdf

Saksala, E. 2015. Tuottajan käsikirja. Helsinki: Like Kustannus Oy.

Sirkkilä, H. 2015. Valmennuspedagogiikan lähtökohdat. Teoksessa J. Määttä & H. Sirkkilä & J. Hoffrén & T. Lämsä & T. Nyman Opettaja valmentajana Humakissa – työelämälähtöistä, ryhmäperustaista pedagogiikkaa kehittämässä. Humanistinen ammattikorkeakoulu B 43, 9–12. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-456-200-3>

Haastattelut

haastattelija Niina Turunen

Heilimo, Tarja 2015. Taidegraafikko, Skype-haastattelu 15.9.2015.

Järvenpää, Risto 2015. Oulun ammattikorkeakoulun lehtori, 11.8.2015. Oulu.

Rantala, Päivi 2015. Tohtoritutkija, Lapin yliopisto / TAIKA-hanke (ESR), Skype-haastattelu 12.8.2015.

Räsänen, Helena 2015. Sipoon ikääntyneiden palvelujen vastaava palvelujohtaja, Skype-haastattelu 17.9.2015.

Sokura, Jenni 2015. Korutaiteilija, haastateltu sähköpostitse 22.9.2015. turusenniina@gmail.com.

Torniainen, Hannele 2015. Taideohjaaja, yhteisötaiteilija, haastateltu sähköpostitse 9.9.2015. turusenniina@gmail.com.

Vähämaa, Veera 2015. Sanataiteilija, 14.9.2015. Turku.

Kati Jaatinen, Birgitta Lehto & Heidi Myyryläinen

Moniammatillista työskentelyä – kokemuksia Tatu ja Sote -valmennusjaksoilta

Työelämässä on tarvetta yhä useammin yhdistää eri ammattialojen asiantuntemusta. Tällöin ammattiryhmät sopeuttavat roolejaan ja huomioivat toisia ryhmiä vuorovaiikutuksessa. Yhteistyöllä he yhdistävät tietojaan, taitojaan ja vastuunjakoa¹.

Moniammatillisuutta voisi kuvailla verkosto-osaamisena, joka korostaa samanaikaisesti sekä verkostona toimimista että vuorovaikutusta. Moniammatillisuus käsitteenä on hyvin laaja, sillä se pitää sisällään niin toiminnan yksilöllisen kuin yhteisöllisenkin ulottuvuuden².

Tässä artikkelissa moniammatillisuutta käsitellään Hyvinvoinnin välitystoimiston järjestämien Tatu ja Sote -valmennusten näkökulmasta. Huomion kohteena ovat erityisesti seuraavat asiat: Miten moniammatillinen ryhmätoiminta on koettu ja onko se oikea malli toteuttaa hankkeen aikana luotavia tuotteita? Onko moniammatillisuudesta konkreettista hyötyä ja mikäli näin on, miten se on havaittavissa? Aineisto on kerätty ensimmäisen koulutussyklin (2015–16) aikana. Tarkastelu painottuu Jyväskylän koulutusryhmään, mutta mukana on myös Turun ja Lappeenrannan valmennettavien näkemyksiä.

Hyvinvoinnin välitystoimiston koulutuksia järjestettiin Turussa, Jyväskylässä ja Lappeenrannassa. Koulutus koostui vuoden mittaisesta monialaisesta valmennuksesta, jossa eri alojen ammattilaisia valmennettiin ja ohjattiin sekä ryhminä että yksilöinä. Koulutukseen osallistui kevään 2016 aikana 48 henkeä. Ryhmän jäsenet jaettiin pienryhmiin, joissa tuottajat, taiteilijat sekä sosiaali- ja terveysalan (jatkossa: sote) ammattilaiset jakautuivat tasaisesti siten,

että kussakin pienryhmässä jokaista ammattikuntaa edusti sama määrä ihmisiä.

Koulutus oli suunniteltu niille, joilla on aiempaa työkokemusta taiteen, kulttuurituotannon tai sosiaali- ja terveysalan kentiltä. Näin koulutukseen valikoitui päteviä ja eri-ikäisiä ammattilaisia. Vaikka koulutuksessa luotiinkin osallistavan taiteen kautta tuotteita, aikaisempaa kokemusta tuotteistamisesta ei vaadittu. Valmentajat haastattelivat hakijat ja valikoivat heidät eri paikkakuntien koulutusryhmiin. Valinta perustui hakijan kokemukseen ja taitoihin sekä myös kykyyn työskennellä ryhmässä. Ryhmiin haluttiin myös monipuolisuutta: esimerkiksi taiteilijoita valittaessa kiinnitettiin huomiota siihen, että saman paikkakunnan taiteilijat mahdollisuuksien mukaan edustaisivat eri taiteenaloja. Koulutuksen päärahoittaja oli ESR, minkä ansiosta se oli ilmainen osallistujilleen.

Moniammatillisissa ryhmissä taiteilija on vastuussa osallistavan taiteen sisällön suunnittelusta ja tuottajan roolina on ohjata projektia pääasiassa taloudellista ja markkinoinnillista näkökulmaa silmällä pitäen. Sote-alan ammattilainen auttaa tuotteen suuntaamisessa alalleen, sillä hän tuntee kohderyhmät ja alan tarpeet. Lisäksi sote-alan ammattilaista valmennetaan hyödyntämään osallistavaa taidetta työssään³. Koulutuksessa valmennettavat toimivat yhdessä tiiminä, jossa tulosta syntyy yhteistyöllä. Nykyisissä toimintaympäristöissä vaativien asiakkaiden tarpeisiin voidaan vastata paremmin moniammatillisella toiminnalla. Eri alojen asiantuntijoiden yhteinen panos on tehokkaampi, sillä yhden alan asiantuntemus yksin ei enää riitä.⁴

Noin kerran kuukaudessa jokaisella koulutuspaikkakunnalla järjestettiin kaksipäiväiset koulutuspäivät, jolloin kehitetään tuotteita ja yhteistyötä. Koulutuspäivien välisenä aikana ryhmät työstivät tuotteitaan itsenäisesti. Vuoden aikana koulutettavat loivat osallistavan taiteen menetelmiä sisältäviä tuotteita sosiaali- ja terveystalouden eri toimijoille ja organisaatioille tilattavaksi. Optimaalisessa tapauksessa tuotteilla on mahdollisuus työllistää kehittäjänsä.

Koulutuksen kautta syntyy paljon eri menetelmiin nojaavia tuotteita ja ne ovat kaikki erilaisia kokonaisuuksia. Esimerkiksi Jyväskylän koulutuksessa on kehitetty ikäihmisille suunnattu oopperatapaaminen, jossa ”oopperadiiva” kertoo omasta laulajan urastaan laulaen ja laulattaen yleisöä. Muita tuotteita ovat ikäihmisille suunnattu sanataidepeli, unelma-draamapaja, jossa kannustetaan vanhempaa väestöä unelmoimaan sekä senioreille räppiä tarjoava tuote. Lisäksi syntyi tuote, joka tarjoaa taidetta ja ryhmätoimintaa seksuaalista väkivaltaa kokeneille.⁵

Se, että tuotteet valmistuvat vuoden sisällä, edellyttää kuitenkin kovaa yhteistyötä ja laadukasta koulutusta. Valmentajien tulee motivoida koulutettavia ja koulutettavien on hankittava lisää tietoa itseohjautuvasti. Ryhmätyöskentelyn tulee sujua, jotta tuotteet olisivat tavoiteaikaan mennessä valmiita.

Menetelmät

Moniammatillisen ryhmätyöskentelyn tutkiminen aloitettiin syksyllä 2015, jolloin havainnoitiin Jyväskylässä koulutettavaa ryhmää. Havainnoinnin kohteena oli koulutettavien ryhmätyöskentely, käyttäytyminen, ryhmätyöskentelyn vaiheet sekä ryhmän edistyminen tuotekehittelyssä.

” *Moni koki helpotuksena, että ei tarvinnut yksin tietää ja osata kaikkea itse. Riitti, että antoi oman ammattiosaamisensa koko ryhmän käyttöön ja teki yhteistyötä tiiviissä ryhmässä.*

Tammikuussa 2016 siirryttiin Turun ja Jyväskylän koulutettavien ryhmähaastatteluihin. Ryhmähaastattelut järjestettiin pienissä 3–6 hengen ryhmissä, kunkin kolmen ammattikunnan (tuottajat, taiteilijat ja sote-alan ammattilaiset) kesken. Haastattelun kysymykset käsittelivät ryhmätyöskentelyn kokemista, moniammatillisuutta, ryhmiä, toiminnan kehittämistä ja ideoita sekä asenteita.

Ryhmähaastatteluiden lisäksi toteutettiin lyhyt sähköinen kysely, joka lähetettiin linkkinä valmentajien kautta kaikille koulutukseen osallistuneille. Kysely järjestettiin tarkoituksella ryhmähaastatteluiden jälkeen siinä toivossa, että asioita, joita ei uskallettu mahdollisesti sanoa ääneen, saataisiin nyt kirjoittaa rauhassa. Kyselyyn vastasi viisi ihmistä 45:stä koulutukseen osallistuneesta, mikä on todella vähän. Tästä huolimatta kyselyllä saatiin kuitenkin kerättyä mielenkiintoista, ryhmähaastatteluja täydentävää laadullista aineistoa.

Viimeinen aineistonkeruu oli yhteishaastattelu, jossa haastateltiin Jyväskylän koulutuksen ohjaajia lehtori Sanna Pekkistä ja tutkimuskoordinaattori Tarja Pääjokea. Haastattelu koostui seitsemästä kysymyksestä, jotka käsittelivät aihepiireiltään koulutuksen toimivuutta, ryhmätyöskentelyä, valmennusta, omakohtaisia kokemuksia roolista, tavoitteista ja toiminnan kehittämisestä. Lappeenrannassa koko ryhmä haastateltiin koulutuksen loppupuolella, ja jokainen sai mahdollisuuden kertoa henkilökohtaisesti omista kokemuksistaan.

Moniammatillisen ryhmätyöskentelyn kokeminen

Useimmat valmennettavista lähtivät mukaan suurin odotuksin vailla ennakoitavia oletuksia – avoimin mielin. Haastattelu- ja kyselyvastauksista kävi ilmi koulutettavien tyy-

tyväisyys moniammatilliseen työskentelyyn. Kiitosta sai hankkeen koulutuksen toimintatapa ja monipuolinen ryhmätyöskentely eri ammattilaisten kanssa. Moni koki helpotuksena, että ei tarvinnut yksin tietää ja osata kaikkea itse. Riitti, että antoi oman ammattiosaamisensa koko ryhmän käyttöön ja teki yhteistyötä tiiviissä ryhmässä.⁶

Kyselyvastauksissa vuorovaikutusta ja siihen vaikuttavia osatekijöitä, kuten luottamusta ja avoimuutta, oli myös luonnehdittu joko hyväksi tai erittäin hyväksi. Näihin tekijöihin vaikuttavat ryhmän sopiva koko ja viestintä. Viestinnän merkitys korostuu aina yhteistyössä. Sen laiminlyöminen aiheuttaa epätasapainoa ryhmään, mikä näkyy vuorovaikutuksessa toisiin ryhmäläisiin. Viestinnän onnistuessa ryhmän ilmapiiri toimii ryhmätyöskentelyä edistävänä. Näiden vastausten perusteella hankkeen toimivuutta yksilöiden ja ryhmien osalta voi luonnehtia toimivaksi ja myönteiseksi.

Vastanneiden kesken ryhmän motivaatio, työnjako ja osaamisen hyödyntäminen olivat myös hyvällä tasolla. Osa vastaajista luonnehti toimintaa kuitenkin vain melko hyväksi, jolloin pientä varaa kehittämiselle on. Esimerkiksi Lappeenrannan ryhmäläiset kokivat, että oma ryhmä oli erittäin merkittävä motivaatiotekijä. Toisaalta ryhmän yhteinen yrittäjämäinen ponnistus yhteisen palvelukonseptin muodostamiseksi oli valtava. Ryhmän saavutukset kasvattivat ryhmän yhteistä oppimista. Lappeenrannan ryhmässä tuotiin esille työskentelyn alussa ilmenneitä vaikeuksia motivaation suhteen, mutta koettiin, että konkreetia kasvatettiin motivaatiota. Motivaation puute johtui yleisemmin siitä, kun tuleva projekti oli vielä ”hakusessa”, kuten he asian ilmaisivat. Vaatimus taidealan integroimisesta sote-alalle koettiin haasteellisena⁷. Onkin useita mahdollisia tapoja asemoitua suhteessa toisiin ammattiedustajiin, organisaatioihin ja asiakkaisiin.

Kyselyn perusteella roolien selkeys moniammatillisessa ryhmätyöskentelyssä on ollut hyvällä tasolla. Tuloksia on kuitenkin tarkasteltava kriittisesti, sillä vastanneista on lukumääräisesti vähän.

*Moniammatillinen ryhmätyöskentely on auttanut minua kehittämään kulttuurisen vanhustyön ammattilaisena ja se on antanut minulle uutta intoa ja inspiiraatiota tuleviin töihin. Moniammatillisuus on myös vahvistanut omaa osaamistani sote-alan ammattilaisena ja sen avulla olen varmempi omasta osaamisestani.*⁸

Haastateltavat näkivät, että moniammatillinen ryhmätyöskentely on oikea menetelmä toimia hankkeessa ja projektin toteuttamisessa. Koettiin, että yhden ammattikunnan kesken tuloksia ja näkökulmia ei saataisi yhtä laajasti esille tuotteen suunnittelussa ja ryhmätyöskentelyssä kuin nyt. Haastateltaville hankkeeseen osallistuminen oli rikastuttava kokemus ja antoi myös mahdollisuuden tutustua uusiin ihmisiin. Joukossa oli myös niitä, jotka vieroksuivat moniammatillista ryhmää ja pitivät sitä huonona asiana, mutta ryhmäytyminen tapahtui tästä huolimatta kuitenkin jouhevasti. Valmennukseen oli valmennettavien näkökulmasta lähdetty mukaan hyvin erilaisista lähtökohdista ja he kokivat ryhmän tästä syystä heterogeeniseksi. He kokivat, että valmennus ryhmissä oli toisille kuin osapäivätyö, toisille iso hanke ja toisille sivujuonne. Joidenkin mielestä ryhmäytyminen tapahtui vaistonvaraisesti ja ainoastaan muutamilla sen sai aikaan yhteinen kiinnostus tuotetta kohtaan.⁹

*Loistava mahdollisuus verkostoitua ja oppii tuntemaan erilaisia tekijöitä ja varmasti myöhemmässäkin vaiheessa paljon apua ja iloa.*¹⁰

” *Yhteiset tavoitteet, visiot ja arvot sujuvoittivat ryhmien toimintaa. Kukin ryhmä myös loi vuorovaikutuksessa ryhmän yhteisiä arvoja ja tavoitteita. Ryhmän tavoitteiden saavuttamista edisti voimaannuttava kokemus rakenteiden rikkomisesta ja uudistamisesta.*

Kyselyn perusteella ryhmänä työskenteleminen on ollut osalle uudehko kokemus. Suurelle osalle se on ollut aikaisemmin tuttu tapa työskennellä satunnaisesti, mutta näin erilainen projekti pitkäkestoisessa ryhmässä on ollut positiivinen yllätys työskennellä. Kuitenkin ryhmä on aina ”elävä” ja sen ryhmäläiset yksittäisiä persoonia. Välillä syntyy ristiriitoja ja henkilökemiat eivät kohtaa täysin. Ryhmän toiminnan selittämistä ja sen prosesseja toivottiin käytäväksi läpi koulutuksessa tarkemmin. Joillekin lähtökohdat, että mukana oli eri ammattiryhmiä, aiheutti myös ristiriitaisia tunteita. Heillä saattoi olla omia henkilökohtaisia mielikuvia ja näkemyksiä toisen alan valmennettavista.¹¹

*Voisi olla enemmän ja syvempää ymmärrystä ylipäänsä ryhmän toiminnasta. Kaikille se ei ole aivan tuttua, varsinkin taiteilijat puuhaavat usein yksin ja pitävät kiinni taiteilijuudestaan eivätkä anna panostaan riittävästi ryhmätyöskentelyyn.*¹²

*Omalta osalta täytyy sanoa, että koulutukseen mukaan hyppääminen on ollut erittäin palkitsevaa, joutuksen siitä että olemme saaneet kasaan hyvin toimivan ja aidosti palvelua tarpeeseen muotoilevan moniosiaan ryhmän, jonka tarkoituksena on saada tuote myös markkinoille.*¹³

Yhteiset tavoitteet, visiot ja arvot sujuvoittivat ryhmien toimintaa. Kukin ryhmä myös loi vuorovaikutuksessa ryhmän yhteisiä arvoja ja tavoitteita. Näiden kautta yhteinen toimintamalli löytyi ja ryhmäläiset kokivat myönteisiä kokemuksia toiminnasta. Ryhmän tavoitteiden saavuttamista edisti voimaannuttava kokemus rakenteiden rikkomisesta ja uudistamisesta. Kaikki ryhmät onnistuivat luomaan toimivia tuotteita ja ihmissuhteita yhdessä. Heitä yhdistää into päästä kokeilemaan tuotoksia käytännössä sote-alalle koulutuksen loputtua.

*Ihana olla muitten alojen ihmisten kanssa. Tosi rikastavaa, aivan mahtavaa!*¹⁴

Aiemmin toteutetusta tutkimuksesta¹⁵ käy ilmi, että sote-alalla työskentelevät saattoivat kokea taiteilijan mahdol-

lisesti uhkana, mikäli taiteilijan työn tarkoitus ei selkiytynyt heille. Koulutettaville oli tärkeää ymmärtää muiden alojen rooli ja työnkuva, jotta luottamus saattoi syntyä. Sama ilmiö tuli vastaan myös tässä tarkastelussa. Onneksi ihmiset kuitenkin ovat aina hyvällä tavalla uteliaita ottamaan asioista selvää ja tässäkin tapauksessa tutustumaan muiden aloihin perusteellisesti.

Ryhmille ja yhteisöille on ominaista enemmän tai vähemmän yhteinen arvopohja. Usein varsinaisten arvojen mukaan luetellaan ihanteita, arvostuksia ja arvokkaita asioita, jotka antavat suuntaa kullekin yhteisölle ja ohjaavat niitä erilaisissa valinnoissa. Arvot voivat vaihdella suurestikin yhteisöjen välillä. Ei siis ihme, että monialaisen yhteisön arvopohjaa muodostettaessa voi syntyä hämmennystä. Yhteinen arvopohja on kuitenkin välttämätön, jotta yhteisöllisyys saadaan kehittämään ja toiminta käynnistymään aiotusti. Ryhmätyöskentelyssä omien mieltymysten mukaisesti toimiminen voi olla koko ryhmälle vahingollista, jos yksilön arvot ovat ristiriidassa yhteisten kanssa. On tärkeää, että arvoja ja työskentelyä arvioidaan jatkuvasti, jotta tasapaino niiden välillä säilyisi.¹⁶

Kun ryhmällä on yhteisesti hyväksytyt arvot, voi käydä niinkin, että ryhmäläiset löytävät itsestään uusia puolia arvojen kautta. Niistä tulee osa jatkuvasti muotoutuvaa identiteettiä. Jotkut kokivat, että ryhmässä ilmenneiden arvojen ansiosta syntyi tunne, että jotakin uutta on ilmassa – löydettiin yhteinen polku¹⁷. Ryhmän jäsenet oppivat myös itse uusia ulottuvuuksia muilta ryhmäläisiltä:

*Mulla ei ollut minkään näköistä markkinahenkisyyttä aikasemmin ja nyt mä oon aivan täpinöissäni! Et mä olen ilahtunut tästä muutoksesta, että tää ajatusmaailma on vähä muuttunu.*¹⁸

Erilaiset näkemuserot, vaikeus tuntea toisen ammattia ja toisistaan poikkeavat odotukset ovat haaste moniammatilliselle ryhmätyöskentelylle. Alojen välinen luottamus on tärkeää saavuttaa, sillä jos ryhmässä vallitsee epäluottamus edes osin, koko ryhmän toiminta hidastuu ja vaikeutuu. Voi aiheutua jopa tilanteita, joissa ammattilainen

joutuu vastentahtoisesti joustamaan omasta osaamisestaan.¹⁹

Ryhmän johtajuus ja voimasuhteet vaihtelivat erilaisissa ryhmissä. Osa valituista saapui koulutukseen valmiin idean kanssa. Tämä oli sallittua ja jossain määrin jopa suositeltavaa. Ryhmän jaettu, koko ryhmän ääni kuitenkin ratkaisee mitä lähdetään kehittämään yhdessä. Usein he, jotka eivät tulleet valmiin idean kanssa hankkeen koulutukseen mukaan, kokivat idean ristiriitaisena ja negatiivisena. Myös sote-alan ammattilaisen työkuva johdatteli joissain tapauksissa tuotteen tiettyyn kohderyhmään. Ennalta valmis tuoteidea vaikutti usein negatiivisesti muiden osallisuuteen ja kokemuksiin työskentelyssä. Tasa-arvoiset ryhmät, jotka muodostivat yhteistyössä idean alusta alkaen, vaikuttivat tyytyväisemmiltä.

Koulutuspäivät ja koulutus

Koulutuspäivät koettiin mukavaksi tavaksi kokoontua ja nähdä ihmisiä, sekä saada uutta tietoa. Yli puolet haastattelusta kuitenkin toivoi, että koulutuspäiviä hyödynnettäisiin eri tavalla kuin nyt. Vertaistuki, jonka haastateltavat kokivat tärkeäksi, on täynnä osaamista ja erilaisia taitoja. Moni haastateltava oli itsekin useamman eri alan osaaja. Heidän mukaansa moniammatillisuutta olisi voinut tässä mielessä hyödyntää enemmänkin. Sama tuli esille myös kyselyssä.

Hankkeen aikana työskenneltiin moniammatillisissa pienryhmissä, mutta laajempaa vertaistukiryhmää ei hyödynnetty kaikkien mahdollisuuksien mukaisesti. Koulutuksen alussa sille järjestettiin aikaa, mutta silloin koulutettavilla ei ollut tarvetta vertaistukeen samalla tavoin kuin projektin keski- ja loppupuolella. Niinpä sitä ei osattu hyödyntää, koska tarve ei ollut vielä ilmennyt. Kehitysideana toivot-

taisiinkin, että yhteiselle vertaistukityöskentelylle varattaisiin runsaasti aikaa tulevissa koulutuksissa. Vertaistuki on nähty suurimpana mahdollistajana projektissa ja siksi sitä tulisi myös hyödyntää aiempaa paremmin.

Koulutuspäivien sisältöön kaivattiin lisää sekä erilaisia osallistavia menetelmiä että hyviä vierailijoita. Aikaa ryhmätyöskentelyyn tulisi järjestää omalla ajalla eikä koulutuspäivinä mutta myös vastakkaisiakin mielipiteitä tuotiin esille. Koulutuksen lähipäivät nähtiin koulutuksina ja uusien työkalujen oppimispäivinä. Toisaalta oli myös kokemuksia siitä, kuinka koulutuksen tarjonta oli niin runsasta, että kaivattiin lisää aikaa sen sisällön sulattelemiseen. Asioita olisi ollut mukava jakaa keskenään. Koulutuksen sisällöllinen anti olisi ollut mielekästä juurruttaa omaan projektiin. Tässä ryhmäkeskustelut koulutuksen sisällöistä olisivat valmennettavien mielestä auttaneet paljon.²⁰

Paikalle toivottiin ihmisiä yrityksistä, ”rahakirstun päältä” ja organisaatioiden johtopaikoilta. Etenkin sote-alalta koettiin tärkeäksi saada vaikutusvaltaisia puhujia ja tietoa siitä, mitä kautta rakenteisiin voidaan vaikuttaa. Koulutettavat haluavat tietää muun muassa lisää siitä, millä perusteilla avustuksen saajat valitaan, mikä erottaa oman hakemuksen muista ja onko olemassa tiettyjä termejä ja ilmaisuja, jotka hakemuksessa olisi hyvä mainita. Rahoituksesta neuvomisen koettiin alkavan liian myöhään, mikä synnytti turhautumista ja stressiä ryhmissä. Aika, jota piti käyttää tukiryhmää hyödyntäen ja ryhmätyöskentelyyn, menikin rahoitushakemuksiin.

Jos tässä pyritään rakenteisiin vaikuttaa ja toimintatapojen muutoksiin ja rahoitukseen niin näin, kyl tääl pitä olla joku ihminen puhumassa, joka vastaa niistä asioista paikallisesti, alueellisesti” (sekä joku osaa sanoa, että hyvä idea mutta...) Tärkeää saada oikeata palautetta

oikealta taholta, jolla näkemystä asiaan (varsinkin sote-puolen edustusta) miten tekee valinnat, mikä väylä edetä, sisäpiirin tietoa! Mitkä argumentit puree?²¹

Ilmeni, että koulutettavat toivoivat enemmän yksilöiden hyödyntämistä ryhmissä. Menetelmät, joissa pääsääntöisesti hyödynnetään aina ryhmää, alkoivat määrittää kaikkia työskentelytapoja kaavamaisesti. Toivottiin, että ohjaajat opastaisivat enemmän ryhmätyöskentelyyn ja sen käytänteisiin. Kun ohje tulee auktoriteetilta, sitä käytetään varmemmin. Näin ryhmää ohjaavat voisivat tukea ryhmän jaettua johtajuutta, ja johtajuutta eri tilanteissa erilaisen osaamisen mukaan. Niiden, jotka taitavat rahoituksen, kohderyhmän tuntemisen tai osallistavan menetelmän, tulisi ottaa johtoasema ryhmässä. Kaikkien ei tarvitse oppia näitä taitoja perusteellisesti. Vaihtuva johtajuus säästäisi aikaa ja täsmentäisi tehtävää työtä. Ongelmaksi vaihtuvassa johtajuudessa voi nousta dominoiva persoona, joka haluaa johtaa ryhmää itse ja vie näin aikaa työskentelystä.

Ohjaajat [ovat] hirveen inspiroivii ja he antaa paljon. heiltä on saanut sellast voimaa ja hyvää energiaa. Must tääl o hyvä energia ja tänne on hieno tulla. Tää o ollu mun huippuhetki kuukaudessa kun mä pääsen tapaa ihmisiä! Tää on kantanut mua ihan hirveesti, ihan ku eri ihminen.²²

Haasteena koulutuspäivissä ja ryhmissä on se, että ihmiset tulevat ympäri Suomea ja matkustaminen on välillä haastavaa aikataulujen ja töiden takia. Varsinkin koulutuksen alku koettiin haasteelliseksi, koska aivan kaikki eivät olleet kyseisenä ryhmäytymispäivänä paikalla. Tästä aiheutui ongelmia niille, jotka eivät olleet läsnä. Paikalla olleet korostivat sitoutumista projektiin, koska kyseisenä päivänä luotiin omat moniammatilliset ryhmät. Jo valmiiksi muodostuneeseen ryhmään sisälle pääseminen on myöhemmin vaikeaa. Ryhmän jäsenet tuntevat jo toisensa, mutta uusi tulokas on vieras ja se edellyttää uutta järjestäytymistä jo muodostuneessa ryhmässä. Myöhemmin tullut henkilö ei saanut valita itse ryhmäänsä, vaan hänet määrättiin johonkin ryhmään. Tämä aiheutti usein ristiriitaisia tunteita sekä ryhmässä että tulokkaassa. Ryhmää on näissä

” *Alojen välinen luottamus on tärkeää saavuttaa, sillä jos ryhmässä vallitsee epäluottamus edes osin, koko ryhmän toiminta hidastuu ja vaikeutuu.*

tilanteissa luotava uudelleen. Tavoitteet oli taas asetettava ja roolit muodostettava. Työskentelyä helpottaa, jos kaikki ovat alusta alkaen paikalla.

Jos sä sitoudut tähän, niin sä todella sitoudut tähän²³!

Ryhmäytyminen koulutuksen alussa koettiin lyhyeksi. Kaikkiin läsnäoleviin koulutettaviin ei ehditty tutustua tarpeeksi hyvin ensimmäisellä tapaamiskerralla. Varsinainen tutustumisen tapahtui vasta myöhemmin. Pohdittiin, miten erilaisiksi ryhmän tuotekehitysprojekti olisi saattanut muuttua, jos koulutettavat olisivat ryhmäytyneet ja tutustuneet paremmin toisiinsa alussa sekä valikoituneet eri ryhmiin.

Koulutus koettiin pääosin onnistuneeksi ja toimivaksi. Koska ensimmäinen koulutuskierron oli pilottikokeilu, kehittämiselle jäi tarvetta: Koulutustavoitteet jäivät osalle epäselviksi. Koulutuksen alussa informaation määrä oli suuri eikä kaikki kerrottu tieto jäänyt muistiin. Koulutettaville oli tärkeää saada koulutuksen puolelta tavoitteita, joita kohti pyrkiä. Tavoitteiden kertaamista toivottiin jatkossa käsiteltäviksi enemmän koulutuksen yhteydessä, kun alkuvaiheen uutuudenviehätys on alkanut laantua. Koettiin, että onnistumiselle olisi kaivattu konkreettinen mittari, josta omaa edistymistä olisi voitu seurata. Koulutuksen kautta tulevat selkeät kerratut tavoitteet olisivat hyvä tapa seurata kehitystä ja onnistumista.

Kyselyvastausten perusteella koulutus-termille haluttiin toinen nimitys, joka kuvaisi toimintaa paremmin. Koulutuksesta tuli vastaajille mieleen välittömästi koulu ja opiskelu. Nimitys saattaa vaikuttaa osaan hakijoista harhaanjohtavasti ja jopa negatiivisesti. Siksi houkuttelevampi sana olisi tarpeen, jotta kokeneet ammattilaiset lähtisivät mukaan hankkeen koulutukseen.

Koulutus-sanalla ehdottaisin mieluummin valmennusta tai jotain Hyvinvoinnin Taidehautomo-tyyppistä sanan käyttöä, koulutus viittaa armotta kouluun ja opiskeluun ja tekee (mahdollisesti) hallaa osallistujille, jotka poikkeuksetta ovat pitkän linjan

ammattilaisia, ja jotka ovat harjoittaneet kukin tahollaan ammattejaan jo useita vuosia.²⁴

Vastaajat olivat kokeneet ohjaajat hyväksi ja ammattitaitoisiksi, mutta jämähyyttä kaivattiin lisää. Esimerkiksi loppupäivän koonti, joka oli tärkeä palautteenantotilaisuus ja päivän kertaus, jäi välillä järjestämättä. Yksittäisen vastaajan mukaan tämä johtui siitä, että ohjaajat eivät olleet tarpeeksi tiukkoja linjauksissaan ja siksi ihmiset lähtivät paikalta koulutuspäivien perusohjelman päätyttyä. Pääsääntöisesti ohjaamiseen oltiin tyytyväisiä ja myönteistä palautetta tuli runsaasti.

[--] Olemme yhdessä luoneet turvallisen ja luotettavan ilmapiirin, jossa jokainen saa olla sellainen kuin on, ja kaikki saa tuoda omat ideansa esille. Moniammatillisesta työskentelystä täytyy myös antaa ruusuja, se on toiminut ainakin minun silmääni moitteettomasti!²⁵

Jatkomarkkinoinnissa korostaisinkin koulutuksen yms. sijaan HVVT:n olevan aidosti konkreettinen paikka, jossa ihmiset, ideat ja tarpeet kohtaavat, josta tuloksena syntyy toimivia ammattilaisista koostuvia ryhmiä / kollektiiveja / parhaassa tapauksessa myös osuuskuntia.²⁶

On ollut hienoa saada olla kehityksen kärjessä ja ottaa osaa hankkeeseen, joka luotaa uutta toimintamallia ja työskentelyä. Kurssi on ollut minulle erittäin tärkeä, voimauttava ja olen saanut uutta suuntaa uralleni.²⁷

Kyselyvastauksissa koulutuksen lähijaksot koettiin haasteeksi mm. paikalle pääsemisen, sisällön, ohjaamisen ja aikataluissa pysymisen suhteen. Koettiin, että lähipäivien ajankäyttö ja sisältö kaipasi priorisoimista. Aikaa koulutuspäivillä tulisi vastausten perusteella siirtää tuotekehitykseen ryhmätyöskentelystä. Vaikka koulutuspäivät pääsääntöisesti vaikuttaneet toimivan hyvin, kritiikiksi nousee joidenkin jo selkeiksi tulleiden asioiden kertaaminen. Vastaajat myös kokivat sosiaali- ja terveystieteiden näkökulman jääneen sisällöstä puutteelliseksi. Verrattuna muiden aiheiden ja teemojen puhujiin sote-alan asiantuntijavieraili-

joita ei ollut koulutuspäivillä tasavertaisesti. Koska tuotteet suunnitellaan sote-alalle, sen osuus koulutuksessa saisi vastaajien mielestä olla suurempi.

Ryhmän tuotekehitysprojektin kokeminen

Vuoden mittaisen tuotekehitysprojektin aikataulu oli nopea ja tehtäviä oli tarkoitus suorittaa kuukausittain (Kuvio 1). Tuotteen kehittäminen kuukausittain eteenpäin oli haastavaa yhteisen ajan puutteen vuoksi. Yhteistyöhön olisi kaivattu kerralla koko ryhmää. Ajanpuutteen lisäksi ryhmien erilaisuus vaikutti tehtävien suorittamiseen. Jokainen koulutuksen ryhmä oli erilainen työskentelytavoiltaan ja edistymiseltään projektissa. Välillä ryhmien täytyi aloittaa tuotteen suunnittelu uudelleen ja näin ollen sen kehittyminen viivästyi annetusta aikataulusta. Koska vuosi on lyhyt aika toteuttaa suuritöinen projekti, tarvitaan myös uskallusta sanoa asiasta jämakästi. Ne aikataulut, jotka ovat toiminnan edistymisen kannalta välttämättömiä, tulee myös suorittaa sovituissa ajassa. Jokaisen tulee kantaa vastuuta toiminnasta ja sen edistymisestä ryhmän jäsenenä.

Osan mielestä tuotekehitysprojektissa listatut kuukausittaiset tavoitteet olivat eri kohdissa kuin mihin ne olisi ollut projektin etenemisen kannalta tarkoituksenmukaisinta sijoittaa. Esimerkkeinä näistä olivat rahoituksen hakeminen ja asiakastietojen kerääminen. Ohjeistuksen annossa olisi tärkeää muistuttaa koulutettavia useaan kertaan siitä, että tuotekehitysprojektin aikataulu on ainoastaan suuntaa-antava kuvaus projektin edistymisestä. Muuten oletetut tiukat aikataulut saattavat aiheuttaa ryhmässä negatiivista painetta suoriutua.

Ohjaajien haastattelut

Haastateltavina toimivat Humanistisen ammattikorkeakoulun kulttuurituotannon lehtori Sanna Pekkinen ja Jyväskylän yliopiston taidekasvatuksen tutkimuskoordinaattori Tarja Pääjoki, jotka vastasivat Jyväskylässä Tatu ja Sote-valmennuksesta ja hankkeen toiminnasta. Valmennuksen

Tatu ja sote - Taiteen tuotanto hyvinvointityössä

TUOTEKEHITYSPROJEKTIN ETENEMINEN

SYYSKUU

> Oman kiinnostuksen ja osaamisen kartoitus

LOKAKUU

> Työryhmien muodostaminen, projektisuunnittelun aloitus ja rahoitusmahdollisuuksien pohtiminen

MARRASKUU

> Asiakastarpeen tunnistaminen, toimintaympäristön ja kohderyhmän valinta

JOULUKUU

> Menetelmän valinta ja perustelut
> Myyntipuhe

TOUKOKUU

> päätösseminaari

HUHTIKUU

> Esittelyseminaariin valmistautuminen: tuotteen & myyntipuheen viimeistely

MAALISKUU

> Tuotteen kuvauksen ja markkinointimateriaalin valmistaminen sote-alan rakenteet huomioiden.
> Hinnoittelu helmikuun kokeilun pohjalta

HELMIKUU

> Palvelun testaaminen, testauksen dokumentointi ja analyysi sekä jatkokehittäminen

TAMMIKUU

> Idean jalostaminen ja kilpailijakentän kartoitus
> Alustava hinta

suunnittelua ja toteutusta ohjasi kolme periaatetta: prosessilähtöisyys ja valmennuspedagogiikka, taidelähtöiset menetelmät opiskelun välineinä ja kehittämisen kohteina sekä moniammatillisuus, jossa asiantuntijuutta jaettiin.²⁸

Valmentaminen

Koulutuksessa hyödynnettiin valmennuspedagogiikkaa. Sen periaatteisiin kuuluu opiskelijoiden aito valtauttaminen. Tämä tarkoittaa sitä, että oppijalla on opintojensa suhteen aktiivinen rooli sekä yksilönä että ryhmän jäsenenä²⁹. Valmentajien rooli ei siten ollut neuvoa ”kädestä pitäen”, mitä seuraavaksi tulisi tehdä, vaan ohjata ja avustaa koulutettavia pääsemään kohti tavoitteitaan. Keskeistä oli yhdessä tekeminen hyödyntäen koko koulutettavien ryhmän osaamista ja pieniä moniammatillisia ryhmiä.

Tässä tää konsepti on kyllä aika selkee et valmentajia tässä ollaan. Ja sit sitä palloa pitää vaan tönä takasin sinne ihmisille.³⁰

Valmentajia pidettiin koulutuksen aikana välillä kouluttajina, vaikka se ei ollut tarkoitus. Koulutus oli nimityksenä hämäävä ja osaltaan antoi joillekin koulutettaville kuvan koulumaisesta opetuksesta, jossa opettaja ohjaa ja kertoo, miten edetä toiminnassa. Koulutuksen tarkoituksena oli osaltaan lisätä ihmisten työelämävalmiuksia valmennuspedagogiikan avulla. Itseohjautuva tapa työskennellä ei toteudu, jos koulutettava pyrkii aina saamaan ohjeet toiminnalleen ensisijaisesti valmentajalta. Tässä tapauksessa koulutettava ei itse omalla toiminnallaan veisi projektia eteenpäin. Koulutettaville korostettiin, että kyseessä ei olisi muodoiltaan normaalin kaltainen koulutus, vaan sisältäisi nimenomaan oman osaamisen hyödyntämistä ja vastuun kantoa.

Mä olen kokenut sen roolin nimenomaan valmentajana ja mun mielestä tämmönen täydennyskoulutus-tyyppinen, niin siinä ei missään nimessä voi olla sellainen, joka vaan kaataa päähän jotakin. Että se ei sitten palvele kuitenkaan sen työelämän kannalta.³¹

Kuvio 1: Koulutuksen aikana toteutettavan tuotekehitysprosessin eteneminen

Ja vielä viime kerrallakin joku sano mulle, että: ”Miks pitää tehdä niin ja miks ei saa tehdä näin”. Ja sit, [--] ku mä sanoin et: ”Totta kai, et eihän täällä tai tässä koulutuksessa [ole] mitään pakkoa tehdä jollai tietyllä tavalla”.³²

Koulutuksessa ei arvioida koulutettavien osaamista millään tavalla. Lopussa ei järjestetä koulumaisesti loppukokeita, vaan suunniteltu tuote puhuu markkinoilla puolestaan. Jos tuote on onnistunut ja se myy, ryhmä on saavuttanut tavoitteensa.

Moniammatillinen ryhmätyöskentely

Moniammatillinen ryhmätyöskentely on ohjaajien kokemuksen mukaan ollut sujuvaa, vaikka välillä ryhmätyöskentelyssä onkin tullut haasteita, jotka kuuluvat ryhmän kehittymisen vaiheisiin. Jo ennen koulutuksen alkamista muutama kiinnostava kysymys nousi esille: Miten toiminta lähtisi käyntiin ja kuinka moniammatillisuus näkyisi koulutuksen toiminnassa? Kun kolme eri alan ammattikuntaa laitetaan tekemään samaa tehtävää, yhteinen kieli voi olla hukassa. Jokaisella ammattikunnalla on oma ammattisanoja ja näillä termeillä keskusteleminen hämmentää epäilemättä eri ammattikunnan edustajaa.

Etukäteen vähän mietittiin kanssa, että vuorovaikutuksessa voi tulla hankaluutta, ku eri ammattikuntien edustajat keskenään puhuu vähän eri kieltä. Sitä on [ollut] ite asiassa yllättävän vähän.³³

Sujuvan vuorovaikutuksen arveltiin johtuvan vahvasta ja samankaltaisesta motivaatiosta, joka erottui ihmisistä jo hakuprosessin haastatteluvaiheessa. Tavoite ja motivaatio toimivat yhteisenä kielenä yhteistyön ja vuorovaikutuksen rakentamisessa.

Koulutuksen ideana oli hyödyntää kolmen eri alan osajan tietoa ja taitoa tuotteen kehittämisessä. Koettiin, että moniammatillisuus oli koulutuksen voimavara, mutta sitä ei osattu hyödyntää vielä parhaalla mahdollisella tavalla.

Valmentajien mielestä koulutettavat eivät hyödyntäneet moniammatillista osaamistaan aivan heidän olettamustensa mukaisesti. Vaikka sitä tuotiinkin esille koulutuksen aikana hyvin ja siitä hyödyttiin, toivottiin enemmän. Osa toi esille henkilökohtaista osaamistaan, mutta kokonaisvaltaisen hyöty jäi vähäisemmäksi.

Moniammatillinen ryhmätyöskentely toimi hienosti varsinkin isossa ryhmässä, joihin lukeutuivat kaikki koulutettavat. Työskenneltäessä pienemmissä ryhmissä ongelmia ei aiheuttanut ohjaajien mielestä ryhmä tai moniammatillisuus. Harvoissa tapauksissa kyseessä oli persoona- tai henkilökemiat, jotka aiheuttivat ryhmätyöskentelyyn hidasteita. Koulutuksen aikana kaksi ryhmää koki sisäisen kriisin. Toinen ryhmä hajosi ja joutui muotoutumaan uudelleen. Toinen kriisin kokenut ryhmä toipui nopeasti ja jatkoi tuotteen kehittämistä tavoiteajassa.

Ryhmän muodostuminen ja vaiheet

Ryhmätyöskentely lähti sujuvasti käyntiin ja aloitusvaiheissa ryhmissä oli selvästi havaittavissa kuherruskuukaudenomainen ilmiö. Puoliväliin päästessä ryhmän toiminta oli hidastunut ja osa ryhmistä oli kokenut kriisejä. Näistä selviytyttyään ryhmät järjestyivät jälleen tiiviiksi ja toiminnalle oli selkiytynyt suunta. Kaikki ryhmät muotoutuivat omalla tavallaan ja kokivat ryhmätyöskentelylle tyypillisiä vaiheita eri kohdissa kuin toiset. Tuotteet kuitenkin kehittyivät määrääjässä, mikä oli koulutuksen tarkoitus ja tavoite.

Ryhmän tiimit muodostu tosi hyvin ja ne lähti kyllä silleen ihan... Silleen, niin ku ryhmä parhaimmillaan lähtee liikkeelle, ”kuherruskuukaudella”.³⁴

Et sitten varmaan tuli siinä joulun aikaa vähän turhautumista ja semmosta niinku, että mitäs tästä nyt tulee vai tuleeko tästä nyt mitään.³⁵

Koulutuksen, valmentamisen ja hankkeen kehittäminen

Tulevaisuudessa koulutusta markkinoitaessa tulisi nostaa selvemmin esille, että koulutuksessa hyödynnetään valmennuspedagogiikkaa ja, että suurin työ tapahtuu lähijaksojen välissä. On tärkeää, että ihmiset ymmärtävät oman panoksensa koulutuksessa ja tekevät sen eteen omatoimisesti ryhmänä yhteistyötä.

Uuden koulutuksen alussa tulisi ilmaista positiivisella tavalla, että koulutettava on itsenäinen työntekijä. Hän tutkii ja ottaa selvää asioista omatoimisesti. Ryhmän tulisi pyrkiä itsenäiseen toimintaan ja hyödyntää moniammatillisuutta ryhmäläisten osaamisen jakamisella.

Että nytten ku aletaan markkinoimaan sitä uutta koulutusta niin siinä täytyy nyt selvemmin tulla tää valmennus ja valmentamisen rooli tai niinku se, että koulutus on sen tyyppine. Pohjautuu tähän tälläseen itsenäiseen työskentelyyn ja ryhmätyöskentelyyn.³⁶

Juuri uudenlaisen oppimistavan korostaminen koulutukseen hakeville on tärkeää. Hakijat ovat eri-ikäisiä ja heillä jokaisella on erilaisia opiskelukokemuksia. Hankkeen koulutuksen idea ei ole perinteisen koulutuksen kaltainen opettaminen vaan valmentaminen. Tätä olisi hyvä kirkastaa hakijoille, jotta koulutukseen hakeutuisivat myös he, jotka eivät hae perinteistä koulutusta.

Koulutuksen aikana valmentajat ovat tarjonneet apua ryhmille, mutta siihen ei ole tartuttu aktiivisesti. Kuitenkin apua on kaivattu kerätyn palautteen pohjalta. Avun hankkimisen kynnyksiä tulisi madaltaa vielä ennestään ja muistuttaa, että prosessi on haastava ja avun pyytäminen on aina kannattavaa. Kukaan ei hyödy tilanteesta, jossa ryhmän eteneminen pysähtyy, koska apua ei osata hakea. Tilanteesta on haittaa kaikille ryhmäläisille ja valmentajille projektin etenemisen ja tavoitteiden kannalta.

Kauheen varovasti myös meiltä haettiin apua vaikka me [--] toistuvasti sitä tarjottiinkin.³⁷

Valmentajia helpottaa tietää, missä kohdissa ryhmät prosessissa etenevät. Jos ryhmät eivät aktiivisesti ilmoita omasta tilanteestaan muulloin kuin valmennuspäivillä, valmentajien on hankala auttaa ryhmiä. Koulutuksessa kokeiltiin kuukausittaista raportointia tilanteen päivittämiseksi, mutta raportointi ei kantanut hedelmää. Valmentajien ja koulutettavien välille tarvitaan keino saada tieto kulkemaan edistymisestä ja avun tarpeesta paremmin.

Lopuksi

Yhteenvedona haastatteluiden ja kyselyn pohjalta voidaan todeta, että moniammatillinen ryhmätyöskentely on kannattava muoto hankkeelle jatkaa koulutusta. Ammatilaisien yhteistyö on ollut toimivaa ja siihen olivat tyytyväisiä niin koulutettavat kuin valmentajatkin. Moniammatillisuus vaikuttaa ryhmätyöskentelyyn pääsääntöisesti positiivisesti ja se on nähty rikkautena hankkeen koulutuksessa. Tiimi itsessään on jäsenilleen merkittävä motivaatiotekijä.

Moniammatillisuuden kautta ryhmässä on pystytty hyödyntämään useamman alan kokemusta ja eri näkemyksiä tehokkaasti. Ratkaisevaa onkin lopulta ryhmän yhteinen oppiminen ja halu hyödyntää erilaista osaamista. Ohjaajat voivat tukea ryhmän monialaisuuden hyödyntämistä ja jakamista. Ryhmä voi jakaa johtajuutta erilaisten osaamisten ja taitojen mukaan.

Tiimeissä toimiminen suhteessa toisen alan edustajiin antaa oppimiskokemuksia myös yksilöille. Erilaiset näkymät toisen ammattialan kulttuuriin tuovat ymmärrystä, jota palvelukonseptien kehittämisessä tarvitaan. Moniammatillisuus on myös antanut koulutettaville uusia näkemyksiä ja ideoita liittyen hyvinvointitaiteeseen ja eri aloihin. Erja Katajamäki kuvaa väitöskirjassaan moniammatillisuutta seuraavasti:

Moniammatillisuuden oppiminen rakentuu erilaisuuden kunnioittamiselle, motivaatiolle, yhteisöllisen oppimisen mahdollisuuksille, moniammatillisen pätevyyden oppimiselle sekä ohjaukselle ja arvioinnille.³⁸

Monialaisuus voi olla ryhmälle vahvuus, mutta vaatii myös ryhmältä yhteistä virittäytymistä. Mahdolliseksi haasteeksi moniammatillisessa ryhmätyöskentelyssä saattavat syntyä ryhmäläisten erilaiset näkemyserot, toisen ammatin sisällön ja tavoitteiden epäselvyys sekä eri alojen toimijoiden toisistaan poikkeavat odotukset. Ryhmän erilaisuudesta voi syntyä myös ryhmän yhteistä pääomaa, jota tarvitaan palvelukonsepteissa ja mahdollisessa liiketoiminnassa. Tutkimustulosten ja koulutettavien kokemusten perusteella moniammatillinen ryhmätyöskentely on edistänyt tuotteiden kehittämistä. Siksi se nähdäänkin oikeana mallina työskennellä kohti yhteistä päämäärää.

” *Moniammatillisuus vaikuttaa ryhmätyöskentelyyn pääsääntöisesti positiivisesti ja se on nähty rikkautena hankkeen koulutuksessa. Tiimi itsessään on jäsenilleen merkittävä motivaatiotekijä.*

Alaviitteet:

- 1 Payne 2000, 9
- 2 Katisko, Kolkka & Vuokila-Oikkonen 2014, 10
- 3 Turunen 2015
- 4 Katajamäki 2010
- 5 Pekkinen 2016
- 6 vrt. Heikkinen, Levamo, Parvinen & Savolainen 2012, 202
- 7 Myyryläinen 2015
- 8 Vastaaja 1
- 9 Myyryläinen 2015
- 10 Haastateltava 4
- 11 Myyryläinen 2015
- 12 Vastaaja 3
- 13 Vastaaja 2
- 14 Haastateltava 8
- 15 Heikkilä 2015; Turunen 2015
- 16 Raina 2012, 110–120
- 17 Myyryläinen 2015
- 18 Haastateltava 11
- 19 Turunen 2015, 29
- 20 Myyryläinen 2015
- 21 Haastateltava 4
- 22 Haastateltava 5
- 23 Haastateltava 10
- 24 Vastaaja 3
- 25 Vastaaja 5
- 26 Vastaaja 5
- 27 Vastaaja 4
- 28 Pekkinen 2015; Pääjoki 2015
- 29 Sirkkilä 2015, 11
- 30 Pääjoki 2016
- 31 Pääjoki 2016
- 32 Pääjoki 2016

- 33** Pekkinen 2016
34 Pääjoki 2016
35 Pääjoki 2016
36 Pekkinen 2016
37 Pääjoki 2016
38 Katajamäki 2010, 6

Lähteet:

Heikkilä, M. 2015. Itseisarvoa vai välineellistämistä? Taide hyvinvointipalveluissa. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Kulttuurituotannon koulutusohjelma. Opinnäytetyö. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2015112317327>

Heikkinen, A. & Levamo, P. & Parvinen, M. & Savolainen, A. 2012. Näe minut - kuule minut. Kokemuksia ryhmistä. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 11.

Katajamäki, E. 2010. Moniammatillisuus ja sen oppiminen. Tapaustutkimus ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysalalta. Väitöskirja. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 980. <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8152-9>

Katisko, M. & Kolkka, M. & Vuokila-Oikkonen, P. 2014. Moniammatillinen ja moninainen osaaminen sosiaali-, terveys-, kuntoutus- ja liikunta-alojen koulutuksessa. Malli työssäoppimisen ja ammattitaitoa edistävän harjoittelun toteutusta varten. Opetushallitus 2014:2. Viitattu 20.2.2016. http://www.oph.fi/download/155899_moniammatillinen_ja_monialainen_osaaminen_sosiaali_terveys_kuntoutus_ja_lii.pdf

Myyryläinen, H. 2015. Valmennettavien haastattelut 11.3.2016 Lappeenrannan ryhmä HVVT. Ei julkaistu.

Payne, M. 2000. Teamwork in Multiprofessional Care. New York: Palgrave.

Raina, L. 2012. Uusi yhteisöllisyys. Kasvatusyhteisön rakentamisen ammattitaito. Tampere: Juvenes Print.

Sirkkilä, H. 2015. Valmentajuuspedagogiikan lähtökohdat. Teoksessa J. Määttä & H. Sirkkilä & J. Hoffrén & T. Lämsä & T. Nyman (toim.) Opettaja valmentajana Humakissa – Työelämälähtöistä, ryhmäperustaista pedagogiikkaa kehittämässä.

Turunen, Niina 2015. Osallistavan taiteen monialainen koulutus. Case: Hyvinvoinnin välitystoimisto. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Kulttuurituotannon koulutusohjelma. Opinnäytetyö. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2015112617968>

Haastattelut

haastattelija Kati Jaatinen

Pekkinen, S. 2016. Lehtori, Humanistinen ammattikorkeakoulu. Jyväskylä 27.03.2016.

Pääjoki, T. 2016. Tutkimuskoordinaattori, Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä 27.03.2016.

PALIKAT JÄRJESTYKSEEN
ARKI
TOIMIVA PALVELUPROSESSI

Asiakkaat

Birgitta Lehto

Asiakaslähtöisyys ja eettisyys osallistavan taiteen kulmakivet – terveydenhuollon asiakkaan näkökulma

Virittäydyin kirjoittamaan tätä artikkelia erään valmennettavan ansiokkaan mietelmän innoittamana. Hän käsittelee tekstissään Hyvinvoinnin Välitystoimiston poikimia ajatuksia kuluneen vuoden (syksy 2016 – kevät 2017) koulutuksesta. Tekstissä todettiin: ”*En tiedä, opittiinko asiakaslähtöisyydestä ja asiakkaan kanssa yhdessä kehittämisestä juuri mitään.*” Enemmän hänen mukaansa opittiin oman toiminnan kehittämisestä ja ryhmän toiminnasta tai toimimattomuudesta. Hyvinvoinnin välitystoimiston koulutuksen yhtenä painopistealueena oli suunnitella, toteuttaa ja arvioida omaa tuotettaan juuri asiakkaan lähtökohdista käsin. Opintokokonaisuuteen liittyi sekä palvelumuotoilun että Living Lab -menetelmän asiantuntijoiden luentoja. Näiden tarkoituksena oli auttaa valmennettavia ajattelemaan tuotettaan asiakaslähtöisestä näkökulmasta. Keskeistä oli sanoma: ”*Menkää asiakkaan luo ja kysykää, havainnoikaa ja kuunnelkaa, mitä hän tarvitsee.*”

Tänä päivänä on tuotu monessa kohtaa esille asiakaslähtöisyyden merkitys niin hoitotyössä kuin osallistavan taiteen parissa. Asiakaslähtöisyyttä voidaan ajatella arvoperustana, jonka varaan toiminta rakennetaan. On myös tärkeää, että jokainen asiakas tulee kohdatuksi arvokkaana yksilönä. Asiakaslähtöisen palvelutoiminnan tulisikin alkaa myös asiakkaan esittämistä asioista ja kysymyksistä sekä olla vastavuoroista. Asiakaslähtöiseen toimintaan sisältyy ajatus asiakassuhteiden jatkuvuudesta, mikä on edellytys palveluiden tarjoajan ja asiakkaan väliseen yhteisymmärrykseen¹. Tätä periaatetta on hyvä toteuttaa myös osallis-

tavan taiteen suunnittelussa ja toteutuksessa. Osallistavalle taiteelle on ominaista kokemuksellisuus, kehollisuus ja symbolisuus². Kun kyse on osallistavasta taiteesta, se tuo mieleen vahvan ja selkeän ajatuksen siitä, että ilman asiakkaan osallistumista se ei voi toteutua. On tärkeää että taiteen ammattilaiset tavoittaisivat erilaisia kohderyhmiä, joiden kanssa he saisivat mahdollisuuden tehdä yhdessä osallistavaa taidetta.

Suomessa on ja on ollut runsaasti erilaisia hanketyöhön ja projekteihin liittyviä osallistavan taiteen tapahtumia ja työpajoja. Toiminta on pääosin rahoitettu hankerahoista. Hankkeiden loputtua ovat toiminnatkin loppuneet eivätkä ne ole kuin osittain jääneet elämään jo valmiiksi muodostuneisiin kohderyhmiin. Niiden toteuttamiseen kaivataan jatkuvuutta, jonka ansiosta voidaan erilaisten kohderyhmien hyvinvointia lisätä ja samalla mahdollistaa taiteilijoiden työllistyminen. Monissa tilanteissa eri kohderyhmät esim. ikääntyneet ovat toivoneet toiminnan jatkuvan tulevaisuudessakin. Olisi monesta syystä tärkeää, että valtio, kunnat ja päättäjät tekisivät entistä enemmän ratkaisuja, joilla voidaan tukea taiteilijoiden arvokasta työtä osana asiakaslähtöistä toimintaa mm. sen hyvinvointia lisäävien vaikutusten takia.

Osallistavan taiteen toteuttaminen ei ole paikka- eikä aikasidonnaista. Sitä voidaan toteuttaa hyvinkin joustavasti asiakkaan ehdoilla, jopa asiakkaan kotona. Kotihoidon asiakkaiden kotona järjestettävät taidehetket joko yksilö-

tai ryhmätasolla voisivat mahdollistaa monenlaisia toimintoja. Lisäksi niissä olisi mahdollisuus hyvän ja asiakasta ymmärtävän vuorovaikutuksen avulla saattaa yhteen hyvin erilaisia ihmisiä. Sosiaalisuus ja yhteisöllisyys lisääntyisivät. Taiteen ammattilaisen sekä kyseisen kohderyhmän keskinäinen ymmärrys sekä toisiinsa tutustuminen syventyisivät. Uusia tuttavuuksia solmittaisiin ja ikääntyneiden yksinäisyyttä lievennettäisiin. Yhteisten toimintahetkien ansiosta monet ikääntyneet tuntisivat itsensä uudelleen hyödyllisiksi. Tämänkaltaista toimintaa on toteutettu erilaisissa palvelutaloissa ja ryhmäkodeissa – mutta vähemmän ikääntyneille, jotka asuvat omassa kodissaan. Hajallaan asuvien ikääntyneiden tavoittaminen voi olla haasteellista.

Toiminnan toteuttamisen kannalta on tärkeää tehdä hyvää markkinointia ja palvelumuotoilua. Palvelumuotoilu on käyttäjälähtöisen tuotemuotoilun menetelmiä hyödyntävää toimintaa. Palvelumuotoilun sanoma on tuoda palvelun käyttäjä suunnittelun keskiöön ja tuotteen suunnittelussa tulee olla vahva asiakasymmärrys. Palvelumuotoilua voidaan käyttää jo olemassa olevien ja uusien palvelujen kehittämisessä. Asiakkaan arjen ymmärtäminen tekee palvelumuotoilusta asiakaslähtöistä toimintaa. Tutustuminen asiakkaisiin, mukana kulkeminen, havainnot ja haastattelut auttavat tuotteen kehittämisessä asiakaslähtöiseksi³. Osallistavan taiteen tapahtuman suunnittelu, roolitus ja asiakkaan huomioiminen sen keskiössä ovat olennaisia. Myös kyky olla valmis muuttamaan toimintaansa ja sen

” *Arvostavassa kohtaamisessa ovat tärkeitä piirteitä taiteilijan ihmishuone- ja vuorovaikutustaidot, tietynlainen tunneherkkyys sekä hyväksyntä sille, että jokainen voi osallistua omien kykyjensä, halunsa ja tunnetilansa mukaan.*

sisältöä kohderyhmän tarpeista lähteväksi on huomioitava asiakaslähtöisessä työskentelyssä. Ohjaajan taidoista ryhmänsä ohjauksessa sekä vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa voisi mainita itseilmaisutaidon, kuuntelukyvyn ja ryhmän havainnoimisen. Osallistujien osallistamisen pohdittaminen, avoin mieli, ryhmädynamiikan perusteiden tunteminen sekä oma valmius kasvaa ja kehittyä ovat myös tärkeitä ryhmänohjaajan piirteitä⁴. Työskentely erilaisten ryhmien kanssa vaatii taitelijalta asiakaslähtöistä ja eettistä heittäytymistä. On hyvä antaa taiteen ja yhteisen toiminnan viedä mukanaan.

Living Lab -menetelmä tarkoittaa niin ikään käyttäjälähtöistä toimintaa. Se ei ole saanut yksiselitteistä määritelmää, mutta perusajatuksena on mennä asiakkaan luo ja lähteä kehittämään tuotetta asiakkaan aidosta ympäristöstä ja tarpeista käsin yhdessä asiakkaan kanssa. Living Lab tukee palvelumuotoilua. Living Lab voidaan myös määritellä kehitystyön järjestelmäksi tai rakenteeksi, joka mahdollistaa ihmisten, tuotteen tai palvelun käyttäjien, aktiivisen osallistumisen kehitystyöhön ja innovaatioprosessiin yhteiskehittäjinä ja myötävaikuttajina.⁵

Eräs valmennettava näkee taiteen osallistamisen tärkeänä välineenä pukea oman tarjottavan toimintansa muille. Kokemus Hyvinvoinnin välitystoimiston Tatu ja Sote -valmennuksesta auttoi häntä oman yrityksensä Toimintavoiman luotsaamisessa eteenpäin, vaikka aiempaa kokemusta olikin kertynyt jo viitisen vuotta. TUNNE/KEHO -ryhmän jäsenet kokivat, että heidän tuotteensa ilmentymä oli moniammatillisuudessa ja tämä oli ollut heidän ryhmänsä päämäärä kaiken aikaa palvelutuotetta kehitettäessä. Jokainen ryhmän jäsen sai tuoda oman ammattilaisen osaamisensa ja vahvuutensa tuotteeseen. Heitä auttoi yhden tiimin jäsenen suora kontakti kohderyhmän (mielenterveyskuntoutujat) jäseniin. Tämä helpotti ryhmän toimintaa varsinkin kun huomioidaan valmennukseen varattu rajallinen aika. Asiakkailta saatu suora palaute tuotekehittelyn aikana auttoi heitä tuotteen jalostamisessa. Ryhmä koki, että asiakaslähtöisyys toteutui heidän kohdallaan hyvin ja auttoi heitä muokkaamaan palvelutuotettaan.⁶

Terveysalan asiakkaiden näkökulmasta osallistavan taiteen tärkeitä toiminta-ehdoja ovat mm. hyvä vuorovaikutus sekä asiakkaan arvostava kohtaaminen. Arvostavassa kohtaamisessa ovat tärkeitä piirteitä taiteilijan ihmishuone- ja vuorovaikutustaidot, tietynlainen tunneherkkyys sekä hyväksyntä sille, että jokainen voi osallistua omien kykyjensä, halunsa ja tunnetilansa mukaan. Osallistua voi vaikka vain seuraamalla, mitä muut tekevät. Osallistumisessa yhteiseen tekemiseen kontaktipisteellä ja molemminpuolisella kohtaamisella ja sen laadulla on huomattava merkitys. Hyvin onnistunut kohtaaminen tuottaa hedelmää ja molemmat osapuolet saavat hyvää mieltä onnistuneesta taide-/ toimintahetkestä. Asiakas tulee kohdatuksi yksilönä tilanteessa, jossa eettisyys on vahvasti läsnä. Molemminpuolinen luottamus asiakkaan ja taiteilijan välillä tulee saavuttaa. Osapuolet voivat oppia uutta toinen toisiltaan. Ryhmänohjaajan on tärkeä luoda ilmapiiri, jossa jokaiselle asiakkaalle onnistuminen mahdollistetaan – onnistua voi monella tavalla. Toiminnan tulee olla sallivaa, vapaaehtoista ja tasavertaista. Halukkuus osallistua voi olla yksilöllistä, toinen ”lämpenee” toiminnalle toista hitaammin. Innostava ilmapiiri ja ammattitaitoinen aito ohjaaja kannustaa asiakkaita liittymään mukaan. Useimmiten yhteiset toimintakerrat jättävät kaikille osallistujille hyvän mielen.

Yhteenvetona voidaan todeta, että kahteen kertaan toteutettu koulutus on avannut silmiä sille, miten tärkeää asiakaslähtöisyyden tunteminen ja tunnistaminen ovat myös terveysalalle vietävässä osallistavassa taiteessa. On ehdottoman tärkeää, että asiakas tuntee heti alusta pitäen olevansa osa kokonaisuutta. Kun ajatellaan tuota aiemmin esille tuotua valmennettavan negatiivista kokemusta siitä, ettei hän ollut oppinut asiakaslähtöisyydestä juuri mitään, voidaan vain todeta, kuinka paljosta ja laajasta asiasta on kyse. Tämän takia on oltava nöyrä ja avoin oppimaan aina uutta vuorovaikutuksessa asiakkaiden kanssa. Toinen toisiltaan oppimista tapahtuu todennäköisesti vastavuoraisesti. Aina voimme tavoitella parempaa lopputulosta.

Alaviitteet:

- 1 Virtanen, Suoheimo, Lamminmäki, Ahonen & Suokas 2011
- 2 Häkkinen, Tikkaaja & Linnossuo 2016
- 3 Hämäläinen 2016
- 4 Häkkinen ym. 2016
- 5 Heikkanen & Österberg 2012, 9-11
- 6 Hynninen-Sundelin, Högbacka, Pellikka & Savela 2017

Lähteet:

Hynninen-Sundelin I. & Högbacka M. & Pellikka, A. & Savela T. 2017. TUNNE/KE-HO-ryhmä. Valmennettaville suunnattu kysely asiakaslähtöisyydestä ja monialaisuudesta. Tatu- ja Sote -valmennus, Lappeenranta.

Häkkinen, L. & Tikkaaja, O. & Linnossuo, O. 2016. Vuorovaikutus osallistavan taiteen ryhmäohjauksessa-työkirja aloittelevalla ryhmänohjaajalle. Humanistisen ammattikorkeakoulun julkaisuja, 26.

Hämäläinen, K. 2016. Mitä on palvelumuotoilu? Luennot 16.11.2016. Tatu- ja Sote -valmennus, Lappeenranta.

Kleimola P. 2017. Toimintavoima – mietelmä HVVT:n valmennuksesta. Valmennettavan näkökulma osallistava taide. Tatu- ja Sote valmennus, Lappeenranta.

Heikkanen, S. & Österberg, M. (toim.) 2012. Living Lab ammattikorkeakoulussa. Ammattikorkeakoulujen neloskierre -hanke / HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulu. URN:ISBN:978-952-6619-17-0

Virtanen, P. & Suoheimo, M. & Lamminmäki, S. & Ahonen, P. & Suokas, M. 2011. Matkaopas asiakaslähtöisten sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämiseen. Tekesin katsaus 281/2011.

Lotta Häkkinen

Vuorovaikutus osallistavan taiteen ryhmänohjauksessa

Taide liitetään tänä päivänä toistuvasti terveyteen, hyvinvointiin sekä erilaisiin pedagogisiin tavoitteisiin. Samalla suomalaisesta nykykeskustelusta voi kuitenkin nähdä, ettei taiteen ja hyvinvoinnin suhde ole aivan ongelmaton. Yksi tähän suhteeseen liittyvä haaste liittyy siihen, millaisella ammattiosaamisella osallistavan taiteen alan palveluita tarjotaan. Esimerkiksi monellakaan taitelijalla ei ole koulutusta ohjaamiseen ja asiakastyöhön, joita alan palvelut tyypillisesti pitävät sisällään.

Tässä artikkelissa tarkastellaan osallistavaa taidetta toimintaa ohjaavan ammattilaisen näkökulmasta. Siinä pureudutaan kysymykseen, mitä on ammattimainen vuorovaikutus osallistavan taiteen ryhmänohjaustilanteessa. Työ rakentui havainnointi- ja haastatteluaineistolle, joka kerättiin osallistavan taiteen ryhmänohjaustilanteista. Mukaan valittiin eri taiteenaloja, toimintaympäristöjä ja ryhmiä.

Yhdistelemällä haastatteluja ja havainnointia pyrittiin saamaan esille tietoa sekä tiedostetusta että tiedostamattomasta, sekä harkitusta että hetkessä syntyvästä. Aineisto kerättiin neljään eri osallistavan taiteen ohjaustilanteeseen liittyen. Mukana on erilaisia ryhmiä, ohjaajia ja toimintaa, jotta syntyvä ymmärrys heijastaisi osallistavan taiteen ja siihen liittyvän vuorovaikutuksen moninaisuutta. Valinnat rajattiin tapauksiin, jossa tilanteen ohjaajana (tai ohjaajina) toimi taiteilija, jolla oli jo kokemusta osallistavan taiteen parissa työskentelystä ja jossain tapauksissa myös tähän muodollista koulutusta. Ryhmien työskentelyn tavoite ei puhtaasti ollut tietyn taidon opettelu eikä myöskään terapeuttinen.

Havainnoinnin tarkoituksena oli kerätä tietoa tilannekohtaisesta vuorovaikutuksesta ja ohjaajan vuorovaikutuksen käytännöistä. Haastattelujen avulla valotettiin sitä, millaisia näkemyksiä havaitun toiminnan taustalla oli ja miten ohjaaja itse oli kokenut ohjaustilanteen. Haastattelujen yhteydessä ohjaajuutta ja vuorovaikutusta käsiteltiin myös yleisemmällä tasolla sana- ja skenaariokorttien pohjalta. Korttien avulla käydyn keskustelun kautta saatiin tietoa haastateltavan näkemyksistä hänen omasta ohjaajuudestaan, siitä, miten hän koki vievänsä tätä ohjaajuutta käytäntöön sekä vuorovaikutustilanteisiin liittyvistä haasteista ja haastateltavan omiin työkaluihin näissä tilanteissa. Haastatteluaineistoa käsiteltiin anonymisoiden – haastattelut on koodattu neljän eri haastattelutilanteen mukaan nimillä Haastattelu 1–4.

Aito läsnäolo ja vuorovaikutus

Yhdeksi haastattelujen keskeiseksi teemaksi nousi tapa, jolla ohjaaja kohtaa ja on välittömässä vuorovaikutuksessa osallistujien kanssa yksilöllisesti, mutta myös tasapuolisesti. Tähän tapaan viitattiin hieman eri käsittein mutta haastateltavat puhuivat pitkälti samoista vuorovaikutuksen prosesseista, jotka ideaalitalanteessa alkavat toimia ryhmässä vastavuoroisesti (kuvio 1).

Positiivisen vuorovaikutuksen kierteen nähtiin lähtevän ennen kaikkea ohjaajasta itsestään. Tässä yhteydessä korostuivat ohjaajan aito ja kokonaisvaltainen läsnäolo tilanteessa. Läsnäoloa oli muun muassa ohjaajan avoimen kiinnostunut suhtautuminen tilanteeseen, osallistujiin ja heidän toimintaansa.

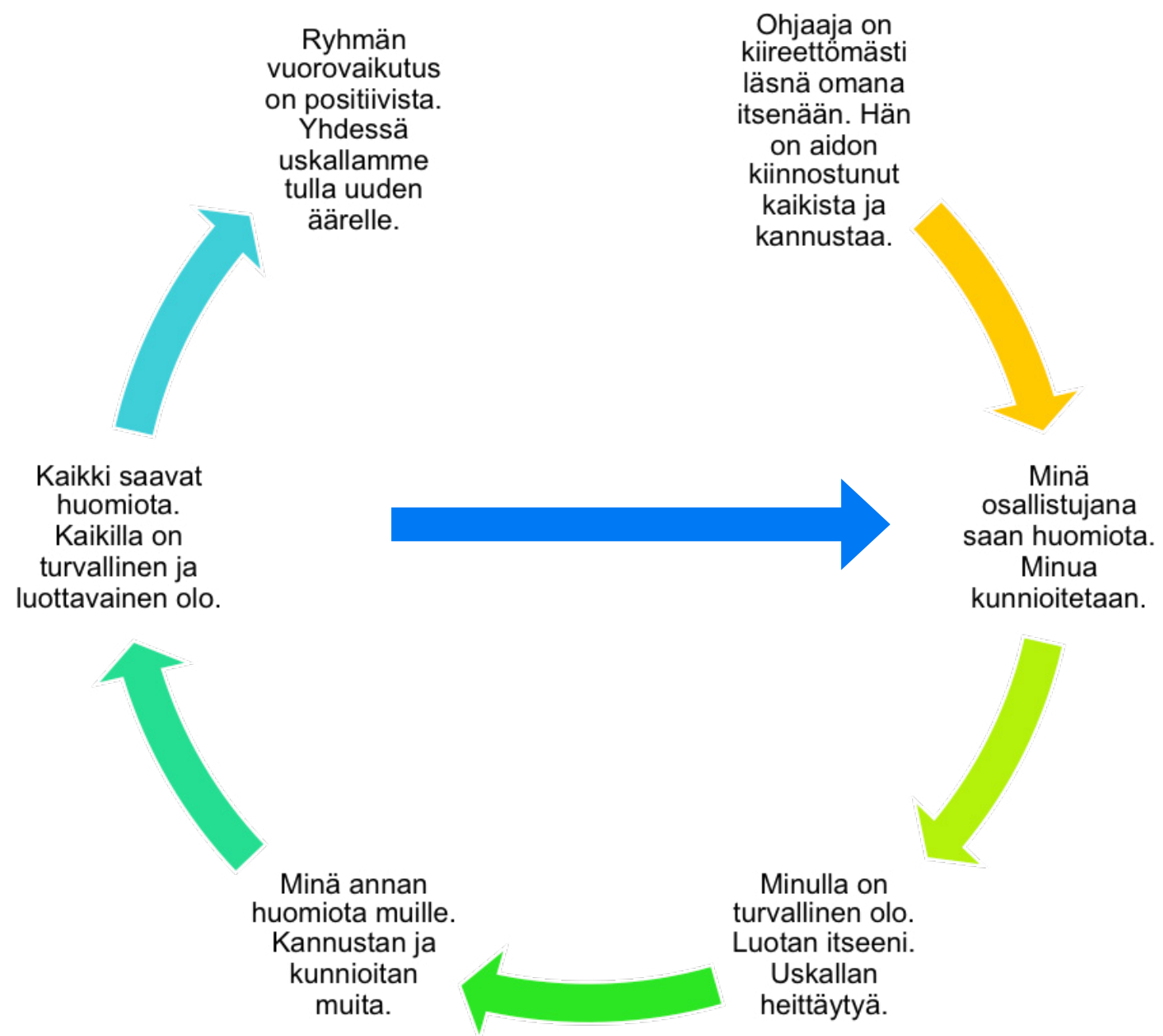
Tuntuu että siihen auttaa kuunteleminen. Mulle se edustaa nähdystä ja kuullusta tulemisen kokemusta. Se on ainakin yksi hyvä tapa osoittaa kunnioitusta, olla läsnä. Ettei ole sillä tavalla, että ”mä tulen tästä ylhäältäpäin” vaan se dialogisuus. Dialogisuus kuitenkin liittyy sanoihin ja puheeseen mutta joskus taiteessa ei tarvitse olla sellaista. Se vuorovaikutus voi olla tosi alkeellista. Ylipäänsä sen viestiminen, että ”mä näen sut”. Katsekontakti ja oma presens. Se herättää luottamusta ja kunnioitusta.²

Se on se läsnäolo. Se että sä kohtaat jokaisen ihmisen siinä hetkessä sellaisena kuin hän on. Avoimesti ja kuuntelevaisesti. Yrittää muistaa pysähtyä ja kuunnella sen ihmisen asia... Kaiken hektisyydenkin keskellä. Se on se perusasia ja tärkein, koska sitä kautta sä luot sen hetken sillä, että sä olet läsnä ja kuuntelet. Se mahdollistaa kaiken muun: kokeilun, innostuksen, kaiken sen.³

Omassa työssä pyrin katsomaan sen kohderyhmäajattelun taakse... Että esimerkiksi jos on muistisairas vanhus, niin se kertoo siitä ihmisestä tosi vähän... Se herkkyys on tässä ammatissa tärkeää.⁴

Jos on ohjaajana heitä kunnioittava, niin sitten sitä kunnioitusta tulee myös ryhmän sisällä. En tiedä onko herkkyys se sana. Ehkä aidosti läsnä. Ihmisenä ihmiselle läsnä. Ja sen jälkeen vasta olla antamassa heille taiteilijana sitä omaa asiaansa... Mutta että on myös itse aidosti utelias, että mitä siellä on ja mitä me tänään yhdessä. Mitä me ja he ollaan tänään.⁵

Havainnointitilanteissa ohjaajan läsnäolo välittyi paitsi sanallisesti myös kehollisesti. Sanallinen vuorovaikutus saattoi liittyä esimerkiksi kannustamiseen (”hyvä”, ”hieno”, ”tosi hyvä pointti”), ohjaajan omien havaintojen sanoittamiseen (”tämä meni niin hyvin, että kokeillaan seuraavaksi...”) tai kysymysten esittämiseen ja vastauksiin reagoimiseen (”miltä harjoitus tuntui?”, ”miltä tuntuu nyt?”, ”haluatteko pitää tässä välissä tauon?”).

Kuvio 1. Positiivisen vuorovaikutuksen itseään ruokkiva kehä osallistujan näkökulmasta¹.

Kehollisesti läsnäolo näkyi esimerkiksi ohjaajan katseessa, ilmeissä ja kehon asennossa – ylipäättään keskittymisenä ryhmään. Vaikutelma, jonka ohjaajasta tyypillisesti välittyi, oli kuunteleva, kiinnostuneen tarkkaileva ja kehollaan tilanteeseen eläytyvä (esim. toisen seuraaminen katseella, hymyily, toisen liikkeen toistaminen, muulla tavoin toisen liikkeeseen tai puheeseen reagoiminen). Ohjaaja istui harvoin paikoillaan ryhmän edessä. Hänen positionsa oli pikemmin liikkuva, liukuva ja aktiivinen. Hän eli tilanteessa mukana ryhmän toimintaa seuraten tai siihen osallistuen tai hän saattoi valmistella seuraavaa harjoitetta.

Aito läsnäolo näyttäytyi paitsi tekemisenä myös tekemättä jättämisenä. Tyypillisesti tämä oli eri tavoin tilan antamista osallistujille. Tilaa annettiin esimerkiksi siten, että tekemisen sisältöön ei juuri puututtu tai sitä arvotettu.

Meidän tehtävä ei ole lähteä ohjaamaan toisten tekemistä liikaa... Jos jonkun on vaikea päästä alkuun, niin sitten voi mennä ja antaa erikseen niitä ohjeita. Mutta lähtökohtaisesti heittää ne tietyt palikat ja katsoa, mitä niistä syntyy.⁶

Ohjaaja antoi tilaa myös jättäytymällä itse hieman taka-alalle ja kohdistamalla osallistujien huomion heidän omaan tekemiseensä tai toisiin osallistujiin. Näin osallistujia kannustettiin vuoropuheluun sekä taiteen kanssa että keskenään ("katso, x:llä oli tuohon hyvä idea", "voi katsoa ympärilleen ja löytää sieltä jonkun jutun, jota haluaa kokeilla").

Vaikka sä teet nopeasti, se ei tarkoita sitä, että sitten sä saat jotain uutta tekemistä. Sitten sä ehkä joudut katsomaan uudelleen sitä [omaa] työtä: voisiko sitä jotenkin viedä eteenpäin?⁷

Olellainen osa tilan antamista liittyi "työrauhaan". Havainnointitilanteissa ohjaajat tekivät aktiivisesti töitä työrauhan luomiseksi ja säilyttämiseksi sekä sanoivat teon. Välillä ohjaaja saattoi rauhoittaa tilannetta ja kohdistaa ryhmän huomion taas käsillä olevaan tekemiseen. Yksinkertaisimmillaan tämä saattoi olla viesti kuunnella tai odottaa omaa vuoroa. Työrauhaa luotiin myös suhtees-

sa tilaan. Esimerkiksi itsenäisesti tai pareittain tehtävissä työskentelyssä pyrittiin luomaan puitteet rauhalliseen, omanlaiseen työskentelyyn kuitenkin tavalla, jossa kukaan ei ollut eristyksissä.

Ideaalitalanteessa ohjaajan alkuun saattama vuorovaikutuksen prosessi synnyttää siis positiivisen ilmapiirin, jossa ryhmän rohkeus kasvaa ja jokainen kokee olevansa merkityksellinen osa tilannetta⁸. Ajatus on hyvin samankaltainen kuin mitä sosiaalisen vahvistamisen ja osallisuuden kirjallisuudessa hahmotellaan⁹. Kyse on ikään kuin samasta asiasta, mutta ajallisesti tiivistettynä. Tämä kristallisoitui – haastateltaviani löyhästi lainaten – yksittäisiin taianomaisiin, läsnäololeikin hetkiin.

Tavoitteellisuus ja vuorovaikutus

Sen lisäksi, että ohjaaja on tilanteessa aidosti läsnä, hänen nähtiin olevan vastuussa tilanteen laajemmasta, tavoitteellisesta dramaturgiasta. Haastateltavat viittasivat tähän yhtäältä "rakenteena", jonka ohjaaja on jo osin hahmotellut mielessään ennen varsinaista kohtaamistilannetta, ja toisaalta kannattelijan roolina, jonka ohjaaja tilanteessa ottaa.¹⁰

Tuntuu että se tavoitteellisuus. Että siellä on joku syvä taso siinä toiminnassa, että siellä on ne tavoitteet. Ja että toiminta on linjassa niiden tavoitteiden kanssa. Että jos vaikka tavoitteena on luottamuksen ja kunnioituksen luominen, niin se toiminta on myös sellaista.¹¹

” *Ideaalitalanteessa ohjaajan alkuun saattama vuorovaikutuksen prosessi synnyttää positiivisen ilmapiirin, jossa ryhmän rohkeus kasvaa ja jokainen kokee olevansa merkityksellinen osa tilannetta.*

Ehkä ne sisällöt. Kyllä mä käytän aikaa niihin sisältöihin ja siihen mikä mun tavoite on. Että mitä mä sillä ohjauksella tai kerralla haen. Ne tavoitteet ja suunnitelmallisuus... Mä käyn aina päässäni sitä läpi, miten se homma etenee. Totta kai siinä tilanteessa sitten se etenee miten etenee. Mutta vähän kuitenkin käy.¹²

Ohjaajan tehtävä on kuitenkin olla juuret maassa ja se, joka sitä asiaa kuljettaa. Ei saa jättää osallistujia lillumaan liikaa, vaan luoda heille turvallinen pohja, johon ohjaaja vetää aina takaisin.¹³

Ei voi olla hauskaa, jos siinä ei ole tietty jämyys. Jos se on vaan ahdistavaa ja sekavaa. Mä mietin etukäteen itselle ne pelisäännöt, miten tietyt käytännön asiat hoidetaan ja niissä tietyissä asioissa voi olla tosi tiukka.¹⁴

Käytännössä "rakenne" ja "kannattelu" näyttäytyivät tavalla, jolla ohjaaja loi toimintaan kaaren ja toi siihen mukaan erilaisia elementtejä (esim. materiaalit, työvälineet, harjoitteet). Tämän kaaren rakentaminen saattoi tapahtua viestimällä ryhmälle esimerkiksi siitä, mitä odotettavissa on, minkä verran aikaa tietylle toiminnalle on varattu tai mitkä ovat ryhmässä noudatettavia toimintatapoja. Kaari saattoi näyttäytyä osallistujille myös epäsuorasti; tavalla, jolla ohjaaja viritti ryhmää työskentelyyn, miten hän sääteli toiminnan teemoja, elementtejä, rytmitystä, intensiteettiä ja sosiaalista vuorovaikutusta (esim. työskentely itsenäisesti, piirissä tai esiintyjät/katsojat -asetelmassa). Kaareen liittyi myös tavalla tai toisella tuokion "päätöksen" tekeminen ja siitä viestiminen osallistujille mahdollisesti jo etukäteen.¹⁵

Haastateltavat puhuivat "rakenteesta" jonain, joka hahmotui suhteessa siihen tietoon ja kokemukseen, jota heillä oli entuudestaan. Tämä kokemusperäinen tieto saattoi liittyä juuri kyseessä oleviin ihmisiin, yhteisöön, erityisryhmään tai tuokion kontekstiin. "Rakenne" sai eri ilmentymiä riippuen esimerkiksi siitä, oliko kyseessä yhden kerran työpaikka vai pidempi prosessi, kouluun vai vapaa-aikaan liittyvä toimintaympäristö ja toimiko ohjaaja yksin vai ohjaajaparina. Nämä ennako-olettamukset ohjasivat muun muassa sitä, mitä valmiita elementtejä ohjaaja toi mukanaan

ohjaustilanteeseen (esim. musiikki, työskentelyvälineet, konkreettiset mallikappaleet). Tässä yhteydessä haastattelutavat puhuivat usein tasapainottelusta erilaisten vastinparien, esimerkiksi suunnitelmallisuuden ja spontaaniuden, välillä.

Esimerkiksi tänään aamulla tiesin, että haluan olla kotona jonkun aikaa yksin hereillä [ennen ryhmän kohtaamista]... Eilen illalla mietin läpi mitä tehdään, mutta ennen kaikkea nyt aamulla. Vaikka en mä konkreettisesti mitään tee, niin mä olen sen asian äärellä yksin jonkun aikaa... Se ei voi mitään kauhean konkreettista, koska ei voi mitään tietää eikä voi mitään suunnitella.¹⁶

Tilanne voi vaatia, että muuttaa sitä omaa ideaa. Mutta se liittyy myös jämmäykseen. Että saa arpoa ja muuttaa, mutta se ratkaisu pitää tehdä nopeasti. Ja jos tekee parin kanssa, niin sitten pitää sopia, miten siitä viestii.¹⁷

Ennako-olettamuksiin perustava rakenne elää siis mitä suurimmassa määrin hetkessä tapahtuvan vuorovaikutuksen mukaan. Tärkeäksi tässä suhteessa nostettiin eritoten se, miten ohjaaja lukee koko ryhmää ja sen dynamiikkaa. Tämä lukutaito tuki tavoitteellisen työskentelyn toteutumista ryhmässä. Tässäkin ohjaajuus näyttäytyi tasapainoiluna muun muassa yksilöiden eri tarpeiden sekä vapaaehtoisuuden ja haastamisen välillä.

Monesti kun tehdään esittävän taiteen juttuja, niin siellä on ne ekstrovertit, jotka ottaa helposti tilaa. Niin

” *Kuunteleva ja tilanteeseen avoimesti suhtautuva ohjaaja saa helpommin kiinni siitä, mitä tietyn reaktion takana on, ja ryhmälukutaidon avulla ohjaaja osaa jo ennakoita vastaan tulevia tilanteita.*

annetaan tilaa niille, jotka on hiljaisempia. Kaikki saa tehdä... Mun täytyy itse olla aistit valppaina ja nähdä ne. Osata lukea sitä ryhmää, että ketkä on niitä hiljaisempia... Ryhmän lukutaito on mulle tosi tärkeää. Mä osaan aika nopeasti skannata sen.¹⁹

Että kannustaa heitä rikkomaan omia rajojaan ja löytämään ehkä myös uusia tapoja olla siinä ryhmässä. Mutta pitää siinä koko ajan se vapaaehtoisuus ja sallivuus olla toisin. Ohjaajan vastuulla on pystyä rakentamaan siitä [tuokiosta] niin kiinnostava ja moninainen, että monen osallistujan on helppo oikeasti kiinnostua, olla siinä läsnä ja osallistua. Ettei siitä osallisuudesta tule väkinäistä tai epämukavaa.²⁰

Ohjaajat kokivat, että he olivat saaneet varmuutta näiden ristiriitaisuuksien kanssa elämiseen ja sopivan tilannekohtaisen tasapainon löytämiseen ennen kaikkea osallistavan taiteen työtä tekemällä. Kokemuksen myötä oma ohjaajuus ja ohjaamisen tavat olivat alkaneet hahmottua itselle²¹. Ohjaajaksi kasvamista kuvattiin eräänlaisena tutkimusmatkana, mitä ryhmän kanssa oleminen itselle on. Tässä oma reflektointi ja kokemuksista keskusteleminen toimivat usein tukena²². Käytännössä kokemuksia reflektointiin eri tavoin.

Kyllä mä ohjauksen jälkeen saatan miettiä niitä hyviä hetkiä ja ehkä sellaisia, missä itse voisi kehittää itseään.²³

Jonkin verran voin joskus kirjoitella... Välillä mietin, pitäisikö enemmänkin kirjoittaa ja purkaa. Mutta [itselle] ne on enemmän semmoisia tunnelmia, jotka on jonkun aikaa olemassa.²⁴

Ohjaajan työkalut vuorovaikutukseen liittyvissä haasteissa

Yksi haastatteluosio keskittyi vuorovaikutustilanteisiin liittyviin haasteisiin. Näissä haasteissa keskeisiksi koetut työkalut liittyivät usein tavalla tai toisella edellä käsiteltyihin teemoihin. Esimerkiksi kuunteleva ja tilanteeseen avoimesti suhtautuva ohjaaja saa helpommin kiinni siitä,

mitä tietyn reaktion takana on, ja ryhmälukutaidon avulla ohjaaja osaa jo ennakoita vastaan tulevia tilanteita. Seuraavassa käydään läpi vuorovaikutustilanteisiin liittyviä työkaluja, jotka juuri nämä ohjaajat kokivat itselleen toimivina. Tässä yhteydessä kuitenkin korostettiin, että ohjaajan tulisi löytää sellaiset työvälineet, jotka sopivat juuri hänelle itselleen.

Yksi työkalu liittyi ohjaajan hyväksyvään asenteeseen. Ohjaajan olisi hyvä pystyä hyväksymään ja tukemaan erilaisia osallistumisen tapoja, ihmisiä ja ryhmiä. Esimerkiksi joillekin osallistavan taiteen työskentely ja erityisesti siinä alkuun pääseminen voi olla vaikeaa. Tällaisissa tilanteissa ohjaaja voi yrittää houkutellessa toimintaan pieni askelin, kokeilun ja itselle sopivan osallistumisen tavan löytämisen kautta. Toista voi ohjata esimerkiksi havainnoimaan, millä tietty väri näyttää, miten se lähtee liikkumaan paperilla tai miten tietty kehonosa lähtee viemään liikettä eteenpäin. Myös ihmisten ”päivän kunto” voi vaihdella paljon. Joskus tilanteeseen pitää vain sopeutua.

Ammattimaisuuteen liittyy sellainen puoli, että luo sellaisia tilanteita, että pienimmällä mahdollisella tavalla voi kontribuoida, heittäytyä ja kokea itsensä tärkeäksi. Sä saat vaikka ottaa sen oman tilasi ja lukea sen oman tosi pitkän tekstin. Tai sä voit kertoa vähän jotain siitä, mitä se kirjoittaminen herätti sussa. Tai sä saat itse tarkkaan valita, mitä sä siitä luet. ”Tämän mä kerron teille, tämän mä haluan pitää itselläni”. Tai sitten, että ”mä en halua kertoa mitään.”²⁵

Se on jännää, miten erilaisia ryhmiä on. Just se dynamiikka. Jotkut voi olla tosi hektisiä, toiset taas tosi rauhallisia. Ei siinä mitään. Aina täytyy vähän katsoa sen ryhmän mukaan. Et jos jotenkin voi itse rentouttaa sitä tunnelmaa... Se voi pikkuhiljaa alkaa sulaa. Mutta ettei aina tarvitse olla niin. Voidaan olla ihan hiljaakin ja tehdä hommia.²⁶

Oman hengityksen rauhoittaminen ja siihen keskittyminen toistui haastatteluissa tapana, jolla ohjaaja voi ottaa pienen aikalisän esimerkiksi ristiriitatilanteessa. Tietoinen

pysähtyminen reaktion ja hetken äärelle palautui tapaan, jolla ohjaaja kohtaa osallistujat. Tilanteen ja tarpeen mukaan ohjaaja voi pysäyttää koko ryhmän hetkeksi purkamaan tilannetta.²⁷

*Mieti mistä [reaktio] johtuu. Onko se pelkkää esittämistä? Antaa ehkä hetken vaan olla.*²⁸

*Pysähdytään sen asian äärelle ryhmänä. Millaisia asioita se herättää mussa ja muissa ryhmässä? ... Mutta ei jäädä märehimään.*²⁹

Koko ryhmää kokoavat harjoitteet koettiin toimivaksi tavaksi tukea yhteisöllisen ilmapiirin rakentumista ryhmässä. Harjoitteet voivat toimia erityisen hyvin esimerkiksi tuokion alussa, lopussa tai tilanteissa, jossa ryhmä on jollain tapaa hajanainen. Myös esimerkiksi yhteisten harjoitteiden toistaminen tai yhteisaplodit voivat ruokkia positivistista ilmapiiriä³⁰.

*Me ollaan tehty hirveästi yhteisiä juttuja... Sellaisia, joissa kaikki pääsee tekemään jotain yhteistä ja osallistumaan ja tulee tunne siitä, että se on ryhmä, joka pyrkii jotain samaa päämäärää kohti... Kevyet ryhmätyöt, joissa on matala kynnyks ja joissa ne erot [taidoissa] ei pääse niin esille.*³¹

Ryhmätilanteessa vuorovaikutus saattaa ajautua sivuraitteille. Ohjaajan tehtävä on tällöin suunnata huomio taas käsillä olevaan hetkeen ja tekemiseen. Tässä voivat auttaa esimerkiksi omaan kehoon liittyvät harjoitteet tai ryhmän sisäisten porukoiden hajottaminen tilassa.

*Kun on dominoivia tapauksia, on usein haastavaa löytää hetki, jolloin jokainen osallistuja olisi tekemisessä hengittäen mukana... Tilanteessa pyrkii tekemään ekaksi harjoitteita, jossa keskittyminen menee omaan tekemiseen. Että keskittyminen on ensin omassa itsessä. Sitten, kun se jatkuva kommentointi on loppunut, niin voidaan mennä niihin nähdyksi tulemisen harjoituksiin.*³²

Olenaisena osana ammattilaisuutta pidettiin tietoutta siitä, millaisia sisältöjä työskentelyyn tuo sekä millaisia aiheita ja tunteita kulloisessakin työskentelyssä voi nousta pintaan³³. Ohjaajana pitää olla valmis ottamaan tilanteesta ja mahdollisista reaktioista vastuu. Jos kokee, ettei tähän ole osaamista, kannattaa pysyä turvallisissa aiheissa. Ohjaajat saattavat myös suosia sellaisia harjoitteita, joita ovat itse tehneet toisen ohjauksessa.

*Tässä tärkeää herkkyyks ja aistiminen. Että jos sille [voimakkaalle tunnereaktiolle] ei ole siinä hetkessä tilaa, niin yrittää kääntää tekemisen suuntaa ennen kuin se tulee. Ja ne hetket, jolloin tietää, että sitä tulee, niin niitä ei jännitä, kun on valmiudessa.*³⁴

Osallistavan taiteen työssä – kuten ihmistyössä yleensä – ei mitään yksiselitteisiä ohjeita juurikaan ole. Työ vaatii siis tekijältään keskeneräisyyden sietämistä ja valmiista vastauksista luopumista³⁵. Usein tässä apuna on ennen kaikkea oma intuitio. Varmuus juuri omanlaisiin tapoihin olla ja toimia tuntuivat vahvistuneen ajan myötä.

*Intuitio, että kaikissa haasteissa luottaa siihen omaan intuitioonsa. Ettei ole mitään manuaalia näihin, vaan tekee sen, mikä musta tuntuu oikealta... Että tilanteessa on useita oikeita tapoja toimia. Se on usein rauhoittavaa muistaa.*³⁶

*Ohjaajalla on myös erilaisia päiviä. Ja eri ryhmien kanssa toimii eri tavalla.*³⁷

Monet asiat eivät ole ohjaajasta kiinni ja toisaalta monet mokat ovat sellaisia, jotka kaikki aloittelijat käyvät läpi. Jollain haastateltavilla tähän liittyi myös omakohtainen oivallus siitä, että vaikka omaan työhön voi suhtautua intohimoisesti, sitä ei tarvitse ottaa niin vakavasti.

*Ettei ota kaikkea niin henkilökohtaisesti. Ohjaajana on hyvä olla itsekriittinen ja tutkiskeleva, mutta ei kaikki ole itsestä kiinni.*³⁸

Taide ja vuorovaikutus

Taiteen ja taiteelle tyypillisen ilmaisun nähtiin tuovan vuorovaikutukseen myös omat erityispiirteensä. Taide avasi ennen kaikkea ilmapiiriin leikin ja kokeilemisen mahdollisuuden. Haastatteluissa nousi esille, miten ohjaaja rakentaa tietoisesti tälle leikille vakavasti otettavan pohjan. Tässä olennais-ta tuntui olevan, että ohjaaja antoi toiminnalle painoarvoa. Osallistuminen tekona otettiin aivan yhtä tosissaan riippumatta esimerkiksi osallistujan roolista (ohjaaja/ohjattava, taiteilija/ei-taiteilija, aikuinen/lapsi, ”sairas”/omainen).

*Se ensikohtaaminen... Että pystyy toisaalta luomaan heille luottamuksellisen tunnelman, mutta sitten varsin kun on aikuisia ja vanhempia ihmisiä, niin heillä voi olla sellainen ennakkokäsitys, että ”enhän mä leiki” tai ”enhän mä pelleile”, niin pystyy luomaan siitä sellaisen, että se on vähintään yhtä tärkeää tai merkityksellistä.*³⁹

*Se, että yrittää esittää ja olla mielenkiintoinen, niin jotenkin yrittää purkaa sitä. Että kuka tahansa voi löytää jotain jännää. Semmoista yhdessä etsimistä.*⁴⁰

Myös arkikieli näyttäytyi tässä suhteessa vain yhtenä vuorovaikutuksen tapana. Muut ilmaisun tavat eivät olleet tälle alisteisia vaan aivan yhtä arvokkaita. Ohjaaja, joka hyväksyy ja omakohtaisesti hallitsee näitä erilaisia ilmaisun tapoja, mahdollistaa monia eri reittejä ryhmässä syntyvälle vuorovaikutukselle⁴¹.

Joissakin havainnointitilanteissa ohjaaja osallistui harjoitteisiin itse. Tällä tuntui olevan muitakin merkityksiä kuin vain leikin luonteesta viestiminen⁴². Ohjaajan osallistuminen saattoi rauhoittaa tai koota tilannetta. Sillä saatettiin suunnata ryhmän huomiota tai rohkaista epävarmaa osallistumaan. Ohjaajan osallistumista oli kuitenkin monenlaista. Osallistuminen oli ylipäätään sitä, että ohjaajasta välittyi eri tavoin, että hetki ja muiden osallistuminen vaikuttivat myös hänessä itsessään kokonaisvaltaisella tavalla – ei vain ulkokohtaisesti⁴³. Tähän tosissaan leikkimiseen sekä ohjaajan kokonaisvaltaiseen ilmaisuun ja

vaikuttumiseen kulminoituu mielestäni jotain olennaista juuri osallistavan taiteen ohjaustyössä.

Lapsen on tärkeää olla sellaisen aikuisen kanssa, että se leikki on auki, että asioita kyseenalaistaa uusiksi. Koska sitten se voi ajatella myös itsensä uusiksi ja luoda itsensä uusiksi.⁴⁴

Tosissaan leikkiminen ja kokonaisvaltainen vuorovaikutus tuntuivat olevan luontevaa taiteen ammattilaisille. On mahdotonta purkaa ohjaajan vuorovaikutusta tässä suhteessa oppikirjamaisesti ilmaisun eri elementteihin tai erottaa niitä ohjaajasta psykofyysisenä kokonaisuutena ja siitä ohjaajuudesta, joka tilanteessa syntyi⁴⁵.

Vaikka ne asiat, joita mä teen, ei ole mitään ihmeellisiä – sellaisia, joita hoitohenkilökuntakin voisi tehdä – niin hoitajatkin sanoo, että se on eri asia. Että se on ulkopuolinen ja ihminen, joka on oikeasti sen asian äärellä... Se on eri asia, että se on taiteilija. Se sävy, miten sen ohjaa... Ero miten sä annat sen ohjeen, millä tavalla sä saat ihmiset liikkumaan. Mikä se on se kieli, millä sä heidät houkutat liikkumaan. Miten sä pystyt aistimaan ryhmän rytmin.⁴⁶

Paluu tutkimuskysymykseen

Tutkimuksen prosessia on ohjannut kysymys, *mitä on ammattimainen vuorovaikutus osallistavan taiteen ryhmänohjauksessa*. Lähden purkamaan tätä kysymystä jäsentämällä ensin vuorovaikutuksen ulottuvuuksia, joihin osallistavan taiteen ryhmänohjaaja voi pyrkiä omalla toiminnallaan vaikuttamaan.

Tämän työn tuloksista keskeisiksi ulottuvuuksiksi nousivat:

1. miten ohjaaja on itse suoraan yhteydessä osallistujien kanssa

2. millaisten vuorovaikutuksen puitteina toimivien tilojen, työvälineiden, materiaalien, sisältöjen ja sosiaalisten käytäntöjen ympärille hän tuokion rakentaa
3. miten ryhmä on vuorovaikutuksessa keskenään ja miten ohjaaja heitä tähän johdattaa
4. millaista sisäistä keskustelua taide ja taiteen tekeminen osallistujissa herättää ja miten ohjaaja heitä tähän johdattaa, ja
5. millaisia tavoitteita toiminnalle on asetettu

Tämän työn tuloksien näkökulmasta nämä ulottuvuudet kietoutuvat yhteen tavoissa, joilla osallistavan taiteen ohjaajuutta toteutetaan. Ammattimainen vuorovaikutus voidaan kiteyttää kuuteen elementtiin, jossa risteilevät mukana nämä viisi ulottuvuutta toisiinsa vaikuttaen. Ammattimainen vuorovaikutus osallistavan taiteen ryhmänohjauksessa on siis tämän kehittämistyön perusteella:

Tavoitteellisuutta. Keskeinen osa ammattimaista vuorovaikutusta liittyy toiminnan tavoitteellisuuteen ja siihen, miten ohjaaja kuljettaa tätä tavoitteellisuutta omaa toimintaansa läpäisevänä periaatteena⁴⁷.

Kannattelua. Ammattimainen vuorovaikutus on myös vuorovaikutustilanteen ajallisen kaaren ja dramaturgian rakentamista⁴⁸. Tilanteen ja ryhmän kannattelu tapahtuu ennen kaikkea ohjaajan oman vuorovaikutuksen sekä vuorovaikutuksen puitteiden luomisen kautta. Kannattelu luo turvallisen ja kiireettömän ilmapiirin, jossa mahdollistuvat itsenäinen ja keskinäinen työskentely kohti tavoitteiden viitoittamaa suuntaan.

Läsnäoloa. Ohjaajan aito, kokonaisvaltainen läsnäolo luo perustan sille, miten ryhmän sisäisen vuorovaikutus lähtee kehittymään ja yksilöllisiä prosesseja se käynnistää. Ohjaaja on myös itse valmis vaikuttamaan siitä, mitä hetkessä syntyy. Hän antaa osallistujille, yksilöinä ja ryhmänä, tilaa ja häivyttää huomiota pois hänestä itsestään.

Muuntumista. Ammattimainen vuorovaikutus on paitsi hetkessä vaikuttamista myös jotain, joka elää laajemmassa perspektiivissä. Tätä työtä tehdessä toistui yhä uudestaan, miten osallistuvan taiteen ohjaamisesta on vaikea sanoa mitään eksaktia. Se on ohjaajan yksilöllistä työtettä, joka on jokaisella omanlaisensa. Se muuntuu ajassa esimerkiksi oman reflektion, kokemusten karttumisen, omien vuorovaikutustaitojen kehittymisen ja itsevarmuuden kasvun myötä⁴⁹. Se on myös tietoista muuntumista ryhmän ja tilanteen mukaan.

Taiteen kielen omakohtaista hallintaa ja käyttöä. Ohjaajan tehtävä tästä näkökulmasta on taiteellisen ilmaisun rikkauden ja oman taiteellisen osaamisen hyödyntäminen siinä, miten hän on ja toimii ryhmän kanssa. Tässä omiin vahvuuksiin voi reilusti nojata ja omat heikkoutensa tunnustaa. Ohjaajan on myös tunnettava työvälineet ja harjoitteet, joita hän käyttää, jotta hän voi arvioida, miten tavoitteet, sisällöt ja ryhmä kohtaavat.

Ristiriitaisuuksien kanssa toimeen tulemista. Edellä kuvatut vuorovaikutuksen ulottuvuudet muodostavat siis yhteen kietoutuneen kokonaisuuden. Ohjaajan tehtävä on pyrkiä pitämään näitä elementtejä jollain tavalla linjassa. Samanaikaisesti hän hyväksyy sen arvaamattomuuden, joka ihmisten ja taiteen parissa työskentely prosessiin tuo. Osallistavan taiteen ohjaajuus on monella tapaa erilaisten ristiriitaisuuksien kanssa työskentelyä.

Taide, sosiaalipedagogiikka ja ryhmänohjaus

Miten taidelähtöinen ryhmänohjaus poikkeaa arkipuheeseen perustuvasta ohjaustyöstä ja mitä uutta näkökulmaa tämä tutkimus tuo sosiaalipedagogiikan ja ryhmänohjauksen kirjallisuuden käsitykselle ohjaajuudesta? Ensinnäkin taiteelle tyypilliset olemisen ja tekemisen tavat tuovat ohjaustilanteeseen oman ulottuvuutensa. Näiden tapojen kautta voi ryhmän ilmapiiriin avata leikin ja kokeilemisen mahdollisuuden⁵⁰. Tässä maailmassa mielikuvitus,

poeettinen kieli⁵¹, intuitio, tunne tai kehollinen ele on merkityksellistä siinä missä analyttinen ajattelu, reaalityodellisuus tai arkikieli. Parhaimmillaan taiteellinen työskentely tuo oivalluksia, jotka antavat arkeen jotain uutta – jotain joka ei olisi välttämättä avautunut pelkästään asiaa miettimällä tai siitä keskustelemalla. Osallistava taide mahdollistaa näin erilaisia tavoitteita suhteessa keskusteluun keskittyvään ohjaukseen ja tarjoaa ohjaajalle erilaisia työskentelytapoja lähestyä näitä tavoitteita.

Toinen seikka liittyy ohjaajan ja ohjattavien väliseen suhteeseen: Taide rikastaa ilmaisua ja siten myös vuorovaikutusta. Tämä mahdollistaa myös tasavertaisemman suhteen ohjaajan ja ohjattavan välillä itse kohtaamistilanteessa. Kun ohjauksessa liikutaan reaalityodellisuuden ja arkipuheen tasolla, suhde näyttäytyy melko epäsuhtaisena: ohjattava tuo pöydälle omia yksityisiä asioita, kun ohjaaja taas ohjeistetaan oman yksityiselämänsä varjeluun ja ammattimaiseen omien rajojensa asettamisessa⁵². Silloin kun vuorovaikutus liikkuu mielikuvituksen ja taideilmaisun maailmassa, ohjaaja voi osallistua tilanteeseen ja antaa itsestään monilla muilla tavoilla kuin kertomalla faktoja itsestään. Tämän työn perusteella on ilmeistä, että tällä voi olla suurikin merkitys ryhmädynamiikan kannalta.

Kolmas eroavaisuus liittyy dialogin käsitteeseen, joka toistuu sekä sosiaali- ja kasvatustieteiden kirjallisuudessa. Käsite ja sen käytännöt saavat kuitenkin erilaiset painotukset näissä eri yhteyksissä. Sosiaali- ja kasvatustieteiden dialogissa keskeiset toimijat ovat ”ohjaaja” ja ”ohjattava/t” ja vastavuoroisen keskustelun väline on arkikieli. Molemmat osapuolet vaikuttavat ja vaikuttuvat prosessin tuloksena, mutta taustapyrkimyksenä on kuitenkin jonkinlaisen yhteisymmärryksen saavuttaminen ja nimenomaan toisen osapuolen, ohjattavan, muutos ja siihen vaikuttaminen.⁵³

Kun taas tarkastelemme dialogia osallistavan taiteen ja tämän kehittämistyön näkökulmasta, käsite näyttäytyy paljon monitahoisempana. Olennaiseksi osapuoleksi ohjaajan ja ohjattavan rinnalle nousee ”taide”⁵⁴. Taide sekä teoksen että prosessin merkityksessä tuottaa tässä dialogissa koke-

muksellisia, rikkaita ja monimerkityksellisiä puheenvuoroja⁵⁵. Dialogi ei rajoitu vain arkipuheen tasoon, vaan se kattaa muunlaisia ilmaisun ja vuorovaikutuksen tapoja⁵⁶. Tavoitteena ei tarvitse olla yhteisymmärryksen saavuttaminen vaan prosessi voi pikemmin rakentua väärinymmärryksen vääjäämättömyydelle – koska taiteen kieli on niin rikas ja sen merkitykset osin tekijälleenkin arvoituksellisia, on toisen maailmaan asettuminen siinä lähtökohtaisesti mahdotonta. Tämä ei kuitenkaan vähennä kohtaamisen ja siinä tapahtuvan dialogin merkityksellisyyttä. Tällä ajatuksella on epäilemättä annettavaa myös sosiaali- ja kasvatustieteiden viitekehyksistä ohjaustyötä tekeville. Tästä näkökulmasta ohjaaminen on myös sen tiedostamista, että kaikki ongelmat eivät aina ole ratkaistavissa. Joskus ohjaaminen on myös tekemättä jättämistä. Joskus riittää, että antaa toiselle mahdollisuuden itseilmaisuuksiin, yrittää kuunnella ja hyväksyä.⁵⁷

” Parhaimmillaan taiteellinen työskentely tuo oivalluksia, jotka antavat arkeen jotain uutta – jotain joka ei olisi välttämättä avautunut pelkästään asiaa miettimällä tai siitä keskustelemalla.

Alaviitteet:

- 1 mukaillen Cavén-Pöysä 2014, 56–57
- 2 Haastattelu 2
- 3 Haastattelu 4
- 4 Haastattelu 3
- 5 Haastattelu 1
- 6 Haastattelu 3
- 7 Haastattelu 4
- 8 vrt. Vänskä, Laitinen-Väänänen, Kettunen & Mäkelä 2011, 96–101
- 9 vrt. Jaakola 2012; Saaristo 2011
- 10 vrt. Hiltunen 2009, 72; Kalhama 2006
- 11 Haastattelu 2
- 12 Haastattelu 4
- 13 Haastattelu 1
- 14 Haastattelu 3
- 15 vrt. Hallas & Sihvola 2016; Pusa 2014
- 16 Haastattelu 1
- 17 Haastattelu 3
- 18 vrt. From 2016
- 19 Haastattelu 3
- 20 Haastattelu 1
- 21 vrt. Kalliola, Kurki, Salmi & Tamminen-Vesterbacka 2010, 29–31
- 22 vrt. Kalliola ym. 2010, 154–155
- 23 Haastattelu 4
- 24 Haastattelu 1
- 25 Haastattelu 2
- 26 Haastattelu 4
- 27 vrt. Kaukkila & Lehtonen 2007, 65–69
- 28 Haastattelu 4
- 29 Haastattelu 2
- 30 vrt. Vänskä ym. 2011, 98–101
- 31 Haastattelu 3
- 32 Haastattelu 1

- 33** vrt. Kaukkila & Lehtonen 2007, 69–71
- 34** Haastattelu 1
- 35** vrt. Vänskä ym. 2011, 29
- 36** Haastattelu 2
- 37** Haastattelu 3
- 38** Haastattelu 4
- 39** Haastattelu 1
- 40** Haastattelu 2
- 41** vrt. Anttonen 2012, 174–176
- 42** vrt. Hallas & Sihvola 2016, 10
- 43** vrt. Hämäläinen 2010, 178–179; Vänskä ym. 2011, 58
- 44** Haastattelu 2
- 45** vrt. Vänskä ym. 2011, 48; Lehikoinen & Pässilä 2016
- 46** Haastattelu 1
- 47** vrt. Kalliola ym. 2010, 79
- 48** vrt. Hallas & Sihvola 2016, 8
- 49** vrt. Stenlund 2012
- 50** vrt. Hentinen 2010
- 51** 'Poettinen kieli', erotuksena arkikielestä, tarkoittaa tässä sanallista ilmaisua, joka on tyypillistä santai-teelle, esimerkiksi tarinoille ja runoille. (Vrt. Rankanen 2010, 38, 42.)
- 52** vrt. Kalliola ym. 2010, 54, 153; Vänskä ym. 2011, 51
- 53** Esim. Repo-Kaarento 2007, 110–111; Vänskä ym. 2011, 58
- 54** vrt. Rankanen 2010
- 55** vrt. Hiltunen 2009, 60
- 56** vrt. Lipsanen-Rogers 2005; Rinta-Harri 2005; Ruusunen 2005
- 57** vrt. Hannula 2001

Lähteet:

Anttonen, E. 2012. Näkyväksi itselleen ja muille – nuorisotyön näkökulma taide- ja kulttuurikasvatukseen. Teoksessa J. Krappe & T. Parkkinen & A. Tonteri (toim.) *Moving In! Art-Based Approaches to Work with the Youth – MIMO project 2010–2013*. Reports from Turku University of Applied Sciences 127, 168–180.

Cavén-Pöysä, O. 2014. Arvostuksen osoittaminen. Teoksessa T. Pusa (toim.) *Kohtaamistaide*. Käsikirja ohjaajalle. Laurea Julkaisut 22, 54–57. Viitattu 9.6.2016. <https://www.laurea.fi/dokumentit/Documents/22.%20Pusa%20toim%20Kohtaamistaide%20K%C3%A4sikirja%20ohjaajille.pdf>

From, S. 2016. Tanssi meille. Taitelijaresidenssissä Kontulan palvelukeskuksen ryhmäkodissa. Teoksessa K. Lehikoinen & A. Pässilä & M. Martin & M. Pulkki (toim.) *Taiteilija kehittäjänä*. Taiteelliset interventiot työssä. Helsinki: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu, 59–69.

Hentinen, H. 2010. Virittäytyminen taidetyöskentelyyn. Teoksessa M. Rankanen & H. Hentinen & M-H. Mantere (toim.) *Taideterapian perusteet*. 2. painos. Helsinki: Duodecim, 105–111.

Hiltunen, M. 2009. Yhteisöllinen taidekasvatus. Performatiivisesti pohjoisen sosio-kulttuurisissa ympäristöissä. Lapin yliopisto, Taiteiden tiedekunta, Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 45. Väitöskirja. Viitattu 13.6.2016. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-20111141039>

Hämäläinen, J. 2010. Nuorisokasvatuksen teoria sosiaalipedagogisessa kehyksessä. Teoksessa E. Nivala & M. Saastamoinen (toim.) *Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja*. 2. painos. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisu 73, 169–200.

Jaakola, V. (toim.) 2012. Nuorten osallisuus ja vaikuttaminen kulttuurisessa nuorisotyössä. Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus. Viitattu 9.6.2016. http://www.hel.fi/static/liitteet/nk/Nuorten_osallisuus.pdf

Kalhama, P. 2006. Taide vuorovaikutukseen osallistumisen välineenä. Teoksessa P. Kalhama & P. Vartiainen (toim.) *Kulttuurista kasvua. Näkökulmia kulttuurikasvatukseen*. Humanistinen ammattikorkeakoulu, Sarja C. Oppimateriaaleja 10, 2006, 118–133.

Kalliola, T. & Kurki, A. & Salmi, M. & Tamminen-Vesterbacka, T. 2010. *Matkalla ohjaajuuteen*. Helsinki: Kirjapaja.

Kaukkila, V. & Lehtonen, E. 2007. *Ryhmästä enemmän*. Käsikirja ryhmänohjaajan taitoja tarvitsevalle. Helsinki: SMS-tuotanto.

Lehikoinen, K. & Pässilä, A. 2016. Johdanto. Teoksessa K. Lehikoinen & A. Pässilä & M. Martin & M. Pulkki (toim.) *Taiteilija kehittäjänä*. Taiteelliset interventiot työssä. Helsinki: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu, 7–33.

Pusa, T. (toim.) 2014. *Kohtaamistaide*. Käsikirja ohjaajalle. Laurea Julkaisut 22. 10–15. Viitattu 9.6.2016. <https://www.laurea.fi/dokumentit/Documents/22.%20Pusa%20toim%20Kohtaamistaide%20K%C3%A4sikirja%20ohjaajille.pdf>

Rankanen, M. 2010. Taideterapiassa vaikuttavia ydinprosesseja. Teoksessa M. Rankanen & H. Hentinen & M-H. Mantere (toim.) *Taideterapian perusteet*. 3. painos. Helsinki: Duodecim, 35–49.

Repo-Kaarento, S. 2007. *Innostu ryhmästä. Miten ohjata oppivaa yhteisöä*. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Rinta-Harri, A. 2005. Kehollinen ilmaisu sosiaalipedagogiikan ammattipätevyytenä. Teoksessa K. Ranne & A. Sankari & T. Rouhiainen-Valo & T. Ruusunen (toim.) *Sosiaalipedagoginen ammatillisuus*. Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Satakunnan ammattikorkeakoulu, Sarja D, Muut julkaisut 1/2005, 72–82.

Ruusunen, T. 2005. Ilmaisulliset menetelmät – siltoja itseen ja toisiin. Teoksessa K. Ranne & A. Sankari & T. Rouhiainen-Valo & T. Ruusunen (toim.) *Sosiaalipedagoginen ammatillisuus*. Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Satakunnan ammattikorkeakoulu, Sarja D, Muut julkaisut 1/2005, 54–61.

Saaristo, A-M. 2011. Emotionaalinen ammattitaito osana sosiaalisen vahvistamisen taitoisuutta. Teoksessa P. Lundbom & J. Herranen (toim.) *Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä*. Humanistinen ammattikorkeakoulu, Sarja C. Oppimateriaaleja 26, 71–85.

Stenlund, M. 2012. ”Oma persoona on diakoniatyöntekijän työväline” -väitteen kriittistä tarkastelua. *Diakonian tutkimus* 2/2012, 173–195.

Vänskä, K. & Laitinen-Väänänen, S. & Kettunen, T. & Mäkelä, J. 2011. *Onnistuuko ohjaus? Sosiaali- ja terveysalan ohjaustyössä kehittyminen*. Helsinki: Edita.

Mari Laaksonen-Sassa & Hanna Majabacka

Työkalu taideinterventtioiden vaikutusten havainnointiin

Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia pyritään perustelemaan tutkimusten lisäksi rakentamalla erilaisia mittareita systemaattiseen vaikutusten dokumentoimiseen. Arviointitiedon kerääminen, dokumentointi ja sen hyödyntäminen muovaavat palvelutuotteita vastaamaan hyvinvointialan tarpeita ja tukevat niiden saatavuutta. Asiakasrajapinnassa työskentelevien hyvinvointialan työntekijöiden näkemyksillä ja havainnoilla taideinterventtioiden vaikutuksista onkin tässä suhteessa erityisen merkittävä rooli taiteen ja kulttuurin juurtumisessa hyvinvointialalle.

Taidetoiminnan hyvinvointivaikutusten mittaaminen on kuitenkin haastavaa ja tarvitsee monipuolisia indikaattoreita mittaamaan vaikutuksia eri tulokulmista, eri menetelmillä, eri laajuus- ja laaturajauksilla. Tämä artikkeli käsittelee sitä, millaisella havainnointityökalulla voitaisiin tuottaa käyttökelpoista tietoa palvelutuotteiden laadusta ja hyvinvointivaikutuksista tavalla, joka on käyttäjälähtöinen ja työyhteisöjen kulttuurimyönteisyyttä lisäävä.

” *Asiakasrajapinnassa työskentelevien hyvinvointialan työntekijöiden näkemyksillä ja havainnoilla taideinterventtioiden vaikutuksista on erityisen merkittävä rooli taiteen ja kulttuurin juurtumisessa hyvinvointialalle.*

Vaikutusten havainnointi ja dokumentointi

Kirjaaminen on merkityksen antamista nähdyille. Se lisää sekä asiakastuntemusta että tuntemusta omista asenteista ja käsityksistä ja niiden vaikutuksista arjen työssä. Systemaattisesti kirjatut havainnot auttavat jäsentämään toimintaa ja sen vaikutuksia.

Hyvinvointialalla runsaasti käytetty rakenteinen kirjaaminen on yhdenmukaista informaatiota, joka on sähköisessä muodossa asiakas- tai potilastietojärjestelmässä. Rakenteinen kirjaaminen on asiakasta koskevan tiedon ja asiakas- tai hoitoprosessin näkyväksi tekemistä. Kirjaamisella turvataan hoitoa ja asiointia koskeva tiedonsaanti, varmistetaan prosessin eteneminen ja seuranta. Kirjatessa tulee tiedostaa selkeästi kirjatun havainnon merkitys asiakkaan ja potilaan arjessa. Kirjaamista ohjaavat erilaiset lainsäädännölliset ja ammattieettiset säännöt sekä kansallisesti sovitut periaatteet, jotka hyvinvointialan ammattilaisten on tunnettava ja kyettävä soveltamaan käytäntöön. Kirjaamisosaaminen varmistetaan ja sovitut sääntöjä kehitetään palautteen kautta. Potilailla ja asiakkailla on oikeus saada tietää heistä kirjattuja tietoja, nähdä asiakirjat, tietää mihin tieto luovutetaan ja mihin tietoa käytetään.¹

Rakenteiseen kirjaamiseen ja sähköisiin järjestelmiin siirtymistä esimerkiksi hoitoalalla on tutkittu jonkin verran ja siinä on nostettu esille kirjaamiseen liittyviä haasteita. Hoitoalalla suurimpina haasteina näyttävät työn kiireisyys, päivästä toiseen toistuvien hoitorutiinien samankaltaisuus. Kirjaamisen koettiin vievän aikaa potilastyöstä ja kaikilla hoitotyöntekijöillä ei ollut samantasoista

dokumentointiosaamista.² (Laine 2008.) Perusteellisen ja selkeän kirjaamisen todetaan kuitenkin turvaavan niin potilaan kuin työntekijänkin oikeuksia ja esimerkiksi hoito- toimenpiteiden vaikutukset on tärkeää kirjata hyvin, jotta hoitoa ja kuntoutusta voidaan jatkaa oikeaan suuntaan.

Sosiaali- ja terveysalalla on myös usein pulaa kirjaamiseen tarvittavasta ajasta. Haasteena on lisäksi kasvokkain tapahtuvan vuoro- vaikutuksen ja monimutkaisten tilanteiden sanoittaminen ja kirjaaminen asiakirjoihin kuvaukseksi. Kirjaajan tulee ymmärtää vastuunsa ja lähtökohdat jotka vaikuttavat tapaan tehdä ja käsitteellistä omia havaintoja.³

Kulttuuri- ja taidetoiminnan vaikutusten havainnoinnista ja havaintojen kirjaamisesta on käyty paljon keskustelua viime vuosina. Yhtenäistä kirjaamiskäytäntöä esimerkiksi taidetoiminnan vaikutuksista ei Suomessa ole. Taiteesta ja kulttuurista tulevaisuuden hyvinvointia -selvitystyön yksi toimenpide-ehdotus koskee kulttuuritoiminnan dokumentointia, jotta kulttuurista hoitotyötä voidaan arvioida ja seurata. Taiteen käytöstä on siis jäätävä säännöllisesti jälkiä, joita voidaan myöhemmin analysoida.³ Vaikutusten arviointi ja näkyväksi tekeminen nähdään taidetoimintaa edistävänä ja vaikutusten arvioimatta jättäminen ja samalla pitkän aikavälin vaikutusten tunnistamatta jääminen es- tävänä toimintana⁵.

Mitä, miten ja millaisia havaintoja sitten hyvinvointialan työyhteisön käytössä olevalla työkalulla voisi kirjata? Edellä mainittujen Janssonin⁶ jaotteleminen vaikutusten eri tulo- kulmien tavoin vaikutuksia voi mitata myös eri tasoilla⁷. Vaikutuksia voidaan mitata yksilötasolla ja tämä sisältää esimerkiksi hyvinvointi-käsitteeseen liittyvän subjektiivisen kokemuksen problematiikan. Yksilötasolla mittaaminen on kuitenkin mahdollista ja etenkin terveysvaikutuksia pystytään osoittamaan ja näyttämään toteen eri mittareilla. Vaikuttava sirkus – hanke on esimerkiksi panostanut selkeään vaikuttavuusmittaukseen ja oppaassaan sosiaalisen sirkuksen toimijoille esittelee mittareita, joissa jäsentee hyvinvointivaikutusten mittaamista fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin ja toimintakykyyn⁸. Yhteis- ötasolla mittaaminen on hankalampaa, mutta muutok-

sia pystytään mittaamaan esimerkiksi toimintakulttuurin muutoksen kautta. Vaikutuksia voi mitata myös esimerkiksi organisaatio- tai verkostotasolla, siirto- tai heijastevaikutuksina⁹. Ennen havainnointia on syytä määritellä mikä edellä mainituista tasoista on vaikutusten kohteena. Lisäksi pitää rajata arvioitavien vaikutusten laatu. Yksilötasolla tämä voisi olla esimerkiksi fyysinen, psyykinen tai sosiaalinen ulottuvuus.

Kulttuuri- ja taidetoiminnan vaikutusten arviointia, todentamista ja mittaamista on pohdittu paljon viime vuosina. Etenkin mittaamista kohtaan on esitetty kritiikkiä mm. sillä perusteella, että taidetyöskentelyn prosesseille tyypillistä on dynaamisuus, kokemuksellisuus, elämyksellisyys ja tulkinnallisuus, syy-seuraussuhteita on vaikea hahmottaa ja vaikutukset saattavat olla ennakoimattomia tai todentamattomissa.¹⁰

Sekä Jansson¹¹ että Wallenius-Korkalo¹¹ peräänkuuluttavat mittaamisen yhteydessä vaikutusten ja vaikuttavuuden käsitteiden erottamista. Wallenius-Korkalo¹³ toteaa, että kulttuurilla ja taiteella on vaikuttavuutta aina vaikutustensa kautta. Jotta pystytään näkemään pidemmän aikavälin laajempi yhteiskunnallinen vaikuttavuus, on ensin tehtävä näkyväksi hyvinvointivaikutukset. Hänen mukaansa pienten muutosten havaitseminen ja dokumentointi on tärkeää, jotta pystytään näkemään mekanismeja, joilla erillisistä vaikutuksista kasvaa yhteisöä laajasti muuttavia kokemuksia.

Rakennetut mittarit ja indikaattorit myös arvottavat taide- ja kulttuuritoimintoja sen lisäksi, että ne arvoivat niitä. Usein mittaustyötä tehdään, jotta voidaan perustella taide- työskentelyn vaikutuksia, hakea rahoitusta toiminnalle tai ylläpitää aloitettua toimintaa. Turun yliopiston Kulttuurisen terveyden ja hyvinvoinnin professori Marja-Liisa Honkasalo on todennut että vaikutustutkimuksen ongelman ytimessä on juuri taidetoiminnan vaikutuksen erottaminen tutkittaessa muista tekijöistä ja pitkäaikaisten vaikutusten huomioiminen. Hän jatkaa, että hankkeissa toteutetaan paljon vaikutustutkimusta eri tutkimusotteilla, mutta kritisoi mittaasetelmien rakentamista niin että saadaan toivotu- tuja tuloksia. Lisäksi hän peräänkuuluttaa hankkeissa

esimerkiksi sen tutkimista, mikä vaikutus yhteisöihin on sillä, että hanketoiminta on aktiivista rajatun ajan ja sitten poistuu.¹⁴

Wallenius-Korkalo¹⁵ ja Honkasalo¹⁶ ehdottavat ratkaisuna mahdollisimman monipuolisten indikaattorien rakentamista. Kaiken vaikutustutkimuskritiikin keskellä on tärkeää pitää yllä keskustelua aiheesta ja haastaa eri tahoja keksimään innovatiivisia ratkaisuja vaikutusten mittaamiseen.

Katsaus aiempiin työkaluihin

ArtsObs

ArtsObs -työkalu on kehitetty esittävän taiteen interventioiden arviointiin terveydenhuollon ympäristöissä. Se kerää niin kvantitatiivista kuin kvalitatiivistakin dataa taideinterventioon osallistujista, jotka eivät pysty itse täyttämään kyselyitä. ArtsObsin tekijät mainitsevat tavoitteikseen, että työkalu on helppo ja nopea käyttää ja voidaan ottaa käyttöön kiireisissä työyksiköissä lyhyellä koulutuksella. Lisäksi työkalun on tarkoitus kerätä toiminnan laadun kehittämiseen tarvittavaa tietoa, jota on helppo käsitellä toiminnan suunnittelussa. Tekijät painottavat, että työkalun käyttäminen ei häiritse taideintervention prosessia, eikä näin vähennä sen vaikutuksia. Työkalua käyttää havainnoija, eikä asiakas tiedä reaktioitaan tarkkailtavan.

Havainnoija voi olla taideintervention myyjän tai organisaation edustaja, erillinen arvioija/tutkija, yksikön esimies tai henkilökunnan jäsen. Työkalun on tarkoitus toimia sensitiivisesti erilaisissa konteksteissa. Työkalua ovat kehittäneet tutkijat Daisy Fancourt ja Michelle Poon. Yhteistyössä ovat olleet mukana isobritannialaiset Centre for Performance Science ja Royal College of Music sekä potilaita, henkilökuntaa, terveydenhuoltoa ja taiteen tuottajia edustavia organisaatiota. Työkalua on testattu yli 800 potilaalla ja se on tulossa julkiseen käyttöön vapaasti la- dattavaksi.¹⁷

ArtsObs-työkalu kerää aluksi tietoa kvantitatiivisin menetelmin: luokittelevaa tietoa taideinterventioon osallistuvasta ryhmästä, mielialan muutoksista, tietoa vaikutuksista joita taidemuodosta riippumatta on tutkitusti havaittu liittyen rentoutumiseen, toimintaan aktivoitumiseen ja sitoutumiseen ja intervention vaikutuksista laitoksen arkeen. Tämän lisäksi työkaluun voi määritellä juuri valikoitua taideinterventiota koskevan kriteerin, jolla intervention vaikutuksia mitataan. Lopuksi työkalussa selvitetään kvantitatiivisin keinoin palautetta työntekijöiltä, omaisilta, potilailta itseltään. Tähän osioon voi lisätä esimerkiksi kuvia tai suoria lainauksia sekä kirjata taideintervention huomattavia vaikutuksia yksittäisiin osallistujiin.

Silloin, kun taideinterventio koskettaa koko ryhmää, työkalun käyttäjän tulee arvioida kerrallaan useita osallistujia. Jotta täyttäminen on käytännön tilanteessa helppoa, lomake on järjestetty matriisin muotoon siten, että koko ryhmän tiedot voidaan kirjata yhdelle lomakkeelle. Jokaisen potilaan yksilölliset kokemukset kirjataan omaan sarakkeeseensa. Tunnuslukujen käyttö nopeuttaa kirjaamista. Työkalun täyttämiseen liittyy manuaali, jossa havainnoijaa ohjataan lomakkeen täyttämässä mm. mielialaan liittyvissä kysymyksissä. Tämä tapahtuu havainnoimalla osallistujien kasvojen ilmeitä ja liittämällä ne tunteisiin. Tämän perusteella määritellään asteikolla 1–7 liikkuva ”onnellisuuspisteitys” (Happiness score), joka merkitään sekä toiminnan alku- että loppuvaiheessa.¹⁸

Testausvaiheessa on selvitetty, että havainnoijan kirjaamat huomiot taideinterventioiden vaikutuksista pitävät hyvin yhtä asiakkaiden itsensä antamien vastausten kanssa. Tämän pohjalta työkalun voi olettaa antavan validia tietoa asiakkaiden kokemuksesta. Toisaalta testattiin kahden havainnoijan työkalun kautta kirjaamia havaintoja samasta asiakkaasta ja todettiin myös näiden olevan yhtäpitäviä.¹⁹ Tällä haluttiin painottaa tulosten validiutta suhteessa työkalun käyttäjään. ArtsObs on vielä verrattain uusi työkalu ja varsinaisia käyttäjäkokemuksia ei ole vielä julkaistu.

Vaikuttava sirkus -hankkeessa kehitetyt työkalut ja kyselyt

Valtakunnallisessa Vaikuttava sirkus -hankkeessa (2011–2014) kuusi sirkustoimijaa toteutti sirkusopetusta sekä myi sirkuksen hyvinvointipalveluita. Sirkustoiminnan vaikutusten tutkimista kokeiltiin toiminnan aikana eri menetelmillä ja kohdeyleisöillä ja hankkeessa oli mukana kehittäjänä hyvinvointipalvelujen tutkimiseen perehtynyt yritys, Sosiaalikehitys Oy. Hankkeessa julkaistiin Opas sirkuksen hyvinvointivaikutusten tutkimiseen. Siinä jaotellaan sosiaalisen sirkustoiminnan vaikutuksia asiakkaiden hyvinvointivaikutuksiin, vaikutuksiin henkilöstön työhyvinvointiin sekä taloudellisiin vaikutuksiin ja vaikutuksiin palvelurakenteisiin. Erityisesti opas keskittyy osallistuvan asiakkaan hyvinvointivaikutusten arviointiin. Siinä sivutaan myös osallistujien ja henkilökunnan vuorovaikutusta ja yhteistoimintakykyä niissä tilanteissa, kun henkilökunta osallistuu toimintaan.²⁰

Oppaassa esiteltiin kehitystyön tuloksena ja mittaustyökaluna käytetty ”Fiilismittari” ja eri tahoille suunnatut kyselyt. Fiilismittarissa sirkukseen osallistujat arvioivat mielialaansa ja energisyyttään sirkustunnin alussa ja lopussa. Mittari käsittää kaksi lomaketta, joita voidaan käyttää rinnakkain tai erikseen, esimerkiksi mitata vain mielialaa, jos energiataso on jatkuvasti muutenkin korkea. Mittareissa asiakas merkitsee oman kokemuksensa janalle siihen kohtaan, joka vastaa omaa mielialaa tai energiatasoa. Mittari on ilmaistu numeroiden sijaan ihmistä esittävin piirroksin, joita on yhteensä viisi. Janan vasemmassa laidassa tikku-ukkomainen hahmo on väsynyt, jopa unessa. Siitä oikealle päin siirryttäessä on kolme muuta kuvaa, joissa tikku-ukko vaikuttaa aste asteelta virkistyneemmältä. Oikeanpuoleisimmassa kuvassa kuvataan jo hyvin aktiivista olemisen tasoa.²¹

Opas kertoo molempien mittareiden käytön nähdyn toimivaksi esimerkiksi nuorten ja aikuisten päihde- ja mielenterveyskuntoutujien kohdalla. Mittareiden lisäksi sirkuksen hyvinvointivaikutusten tutkimiseen kehitettiin kyselylomakkeita, joita täyttivät hoitajat, ohjaajat, opettajat ja per-

heet. Pääosin lomakkeet olivat kertakyselyitä jotka annettiin täytettäväksi sirkuskurssin loppuvaiheessa. Osa lomakkeista oli alku- ja loppumittauslomakkeita, joilla mitattiin erityisesti asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Tiedonsaannin laajentamiseksi esimerkiksi opettaja ja lapsi tai hoitaja ja vanhus täyttivät lomakkeen rinnakkain. Oppaassa todettiin, että työntekijöiden voi olla haasteellista löytää riittävästi aikaa täyttää lomakkeita useampien osallistujien puolesta.

Kulttuurisuunnitelma

KUVA-hanke yhdisti kaksi erillistä Turun sosiaali- ja terveystoimen erillishanketta, kulttuurisuunnitelman ja yhteisötaidehankkeen. Hankkeen yhtenä tavoitteena oli tuottaa ja tuoda kulttuuria ympärivuorokautisessa hoidossa olevan vanhuksen arkeen. Konkreettisenä tavoitteena oli luoda kulttuurisuunnitelmamalli sekä ottaa kulttuurisuunnitelma käyttöön hoitosuunnitelman itsenäisenä osana.²²

Kulttuurisuunnitelma ei ole varsinainen taidetoiminnan vaikutuksia mittaava työkalu vaan hoitosuunnitelman itsenäinen osa, joka perustuu vanhuksen yksilöllisiin kulttuuritarpeisiin. Tarkoitus on kuitenkin kirjata havaintoja tähän hoitosuunnitelman osaan ja seurata ympärivuorokautisen hoidon yksikössä taide- ja kulttuuritoiminnan vaikutuksia ja arvioida yksilöllisesti asetettujen tavoitteiden toteutumista. Asiakkaan hoito suunnitellaan yksilöllisten tarpeiden pohjalta ja hoitotyön kirjataan hoitosuunnitelmiin suunnitellun perusteella. Kulttuurisuunnitelma kirjataan hoitosuunnitelmaan itsenäiseksi osioksi rakenteisen kirjaamisen ohjeistuksen mukaan. Ohjeistus perustuu suomalaiseen hoidon tarve- ja toimintoluokituksen aktiviteetti-pääloukkaan.²³

Hankkeen loppuraportissa kuvataan kulttuurisuunnitelmaa valmistellessa otetun huomioon muun muassa seuraavia seikkoja²⁴:

Hoitotyön arvot: ihmisarvo, terveyden ja elämän kunnioittaminen ja lähimmäisenrakkauden sekä hoitotyön toimintaa ohjaavat tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden arvot.

Kirjaamisen laadulliset tavoitteet: kirjaamisen virheettömyys, hoitotyön päätösten perusteltavuus, hoidon arviotavuus ja kirjaamisen moniammatillisuus, selkeys, ymmärrettävyys, tarpeelliset ja riittävät tiedot

Hoitotyötä ja kirjaamista säätelevät lait ja asetukset: Laki potilaan asemasta ja oikeuksista²⁵, asetus potilasasiakirjoista²⁶ sekä henkilötietolaki²⁷.

Hoitosuunnitelmaan tehdään merkinnät jokaisesta potilaan palvelutapahtumasta: miten hoito on toteutettu, onko hoidon aikana ilmennyt jotakin erityistä ja millaisia hoitoa koskevia ratkaisuja sen kuluessa on tehty. On kyettävä selvittämään, kuinka moni on osallistunut hoitoon.

Hoitosuunnitelmaan tehdään riittävän usein aikajärjestyksessä olevia merkintöjä asiakkaan tilan muutoksista, tehdyistä tutkimuksista ja annetusta hoidosta.

KUVA-hankkeessa luotiin elämänkaarilomake, jota käytetään jokaisen vanhuksen yksilöllisen hyvän hoidon kokonaisuuden ja kulttuuritarpeiden ja toiveiden suunnittelun pohjana. Lomakkeessa käsiteltiin muun muassa: lapsuus, aikuisuus, oma perhe, eläkeikä, tärkeät ihmiset, nukkumis- ja ruokailutottumukset sekä muut mahdolliset mieltymykset, ajanvietto ja mielenkiinnon kohteet. Lisäksi vanhuksen kulttuuritarpeita ja -harrastuksia kartoitettiin laajasti kysymyksillä eri taiteen aloista ja pyrkien saamaan selville vanhuksen halukkuutta uuden asian oppimiseen.²⁸

KUVA-hankkeen työryhmä päätti yhtenäisen kirjaamisen käytännöistä ja valmisti Kulttuurisuunnitelmalle kirjaamisohjeen. Hoitohenkilökunnan jäsenet ja muu henkilökunta, joka osallistuu vanhuksen kulttuuritarpeiden toteuttamiseen, voi kirjata merkintöjä kulttuurisuunnitelmaan. Kulttuurisuunnitelmaan kirjataan voinnin ja toimintakyvyn muutoksien havainnot ja arviointia. Loppuraportissa viitataan vielä arvioinnin tärkeyteen ja muistutetaan, että on ”hyvä kirjata niin positiiviset vaikutukset kuin negatiivisia kokemuksia ja tuntemuksia aiheuttaneet kulttuurimuodot ja tapahtumat”.²⁹

RAI

RAI-järjestelmä on kansallinen ja kansainvälinen vertailukehittämisen väline. Vertailutiedon avulla kehitetään toiminnan laatua ja tehokkuutta sosiaali- ja terveysalalla. Järjestelmän avulla voidaan verrata oman organisaation tuloksia muihin vastaaviin ja näin löytää sekä kehittämistä vaativat kipukohdat että onnistumiset. Jokainen arviointiin osallistuva taho saa Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselta puolivuositain yksikkökohtaisen palveluraportin. Järjestelmän tietopohja on kerätty kansainvälisesti validoiduilla kysymyslomakkeilla, joilla arvioidaan asiakkaiden palveluiden tarve.³⁰

Kysymykset kohdentuvat toimintakyvyn neljälle alueelle, jotka ovat arjesta suoriutuminen, psyykinen vointi, kognitio, sekä sosiaalinen vuorovaikutus ja aktiivisuus. Kysymykset koostuvat kaikille asiakasryhmille yhteisistä ydinkysymyksistä ja asiakasryhmän erityispiirteitä käsittelevistä täydentävistä kysymyksistä. Arviointityötä helpottamaan on laadittu käsikirjoja ja oppaita, jotka ohjaavat arvioijaa, antavat esimerkkejä ja avaavat käsitteitä. Asiakkaan tarpeiden alkukartoituksen tietoja hyödynnetään hoidon suunnittelussa, tavoitteiden laatimisessa ja hoidon toteutuksessa. Jos erityistä tarvetta ei aikaisemmin esiinny, toistetaan arviointi puolen vuoden kuluttua uudestaan, jolloin voidaan arvioida henkilön toimintakykyä ja toteutuneen hoidon laatua.³¹

RAI-järjestelmä antaa sen käytön laajuuden vuoksi hyvän kuvan siitä, millaisiin työvälineisiin hyvinvointialalla on totuttu ja millaisia asioita hyvinvointialan ammattilaisen odotetaan asiakkaissaan havainnoivan, millaisin selittein arvioijaa ohjeistetaan ja millaista termistöä alalla käytetään. Järjestelmään tutustuminen auttaa ymmärtämään myös tuotetun tiedon hyödyntämistä ja sitä, miten sitä voidaan lähestyä työntekijän, palvelun tai johtamisen näkökulmasta.

Työkalun testaus

Yhteistyökumppaneita valittaessa kiinnitettiin huomiota tiedonsaannin monipuolisuuteen: kumppaneiksi valittiin toimijoita palvelurakenteiden eri tasoilta ja eri sektoreilta, joissa tavat toimia voivat poiketa paljonkin toisistaan. Mukaan haluttiin sekä kokeneita että kokemattomia kirjaajia, jotta työkalu sopisi käytettävyydeltään mahdollisimman monen tasoiselle kirjaajalle. Lähtöajatuksena kuitenkin oli, että hyvinvointialan yhteistyökumppanilla oli jo olemassa jonkinlainen suhde hyvinvointialalla toteutettavaan taide- ja kulttuuritoimintaan. Testaajina toimineet henkilökunnan jäsenet haastateltiin ennen testaustilannetta ja heiltä pyydettiin suullista palautetta testauksen aikana sekä välittömästi sen jälkeen.

Yhteistyökumppaneiksi valikoituivat seuraavat tahot:

Toivolan toimintakeskus on Turun kaupungin päivätoimintakeskus, jonka tavoitteena on tarjota kehitysvammaisille henkilöille mielekästä toimintaa ja näin edistää mahdollisimman itsenäistä elämää. Yksikössä toteutetaan runsaasti ohjaajavetoista taide- ja kulttuuritoimintaa nuorille ja aikuisille, sekä järjestetään retkiä taide- ja kulttuurikohteisiin. Yksikössä oli edellisenä vuotena otettu käyttöön sähköinen kirjaamisjärjestelmä, joka ei haastattelua tehdessä ollut vielä päivittäisessä käytössä. Kirjaamiskokemusta haastateltavalla sen sijaan oli edellisistä työpaikoistaan.³²

Vasaramäen **Validia-talo** on kotimainen yhteiskunnallinen yritys ja osa Invalidiliitto-konsernia. Vasaramäen Validia-talossa päivätoimintaa järjestetään nuorille vammautuneille.³³ Haastattelua ja testausta tehdessämme ryhmään kuului yhdeksän vammautunutta nuorta miestä. Päiväkeskuksessa järjestetään runsaasti taide- ja kulttuurilähtöistä toimintaa, jonka lisäksi toimintaa suunnataan päiväkeskuksen ulkopuolelle. Kirjaaminen yksikössä liittyi veloitettavien palveluiden laskuttamiseen ja pitkän aikavälin kuntoutumisen seurantaan. Kirjaamiskokemusta

haastateltavalla oli vähän, mutta havaintoja ja kokemuksia jaettiin asiakkaiden ja henkilökunnan välillä facebook-ryhmässä.³⁴

Kotikunnas on Turun Lähimmäispalveluyhdistys ry:n ylläpitämä päivätoimintaa, asumista ja hoivaa tarjoava yksikkö, joka on erikoistunut muistisairaiden hoitoon. Sitoutuneita palveluiden piirissä olevia asiakkaita on noin 100. Yhdistys pitää yllä eettistä keskustelua ja vaikuttaa aktiivisesti ihmisarvoisen vanhuuden toteutumiseen. Hankkeet ovat keskeinen osa yhdistyksen kehittämistoimintaa.³⁵ Taiteilijat vierailivat Kotikunnaan ryhmäkodeissa ja tämän lisäksi päiväpaikka Villassa toteutettiin runsaasti ohjaajavetoista taide- ja kulttuuri toimintaa. Toinen haastateltava oli päiväpaikka Villasta, jossa kirjaaminen ei kuulunut ohjaajan tehtäviin, mutta tavoitteita ja mieltymyksiä kartoitettiin asiakkailta. Toinen haastateltava oli ryhmäkoti Kaislasta, jossa kirjaaminen kuului päivittäiseen työhön.³⁶

Attendon kulttuuri ja taide -teemakoti **Peiponhovi** on ikäihmisille ja muistisairaille suunnattu hoivakoti. Peiponhovissa on neljä ryhmäkotia, joissa on yhteensä 63 asukaspaiikkaa.³⁷ Teemansa mukaisesti hoivakodissa toteutettiin runsaasti taide- ja kulttuuritoimintaa sekä taiteilija- että ohjaajavetoisesti. Lisäksi retkiä tehtiin runsaasti ja lähiympäristöä käytettiin hyödyksi toiminnan järjestämiseksi. Kirjaaminen kuului haastateltavan päivittäiseen työnkuvaan.³⁸

Ensikoti Pinja on Turun ensi- ja turvakoti ry:n ylläpitämä ympärivuorokautinen kuntoutusyksikkö raskaana oleville tai vastikään synnyttäneille vauvaperheille. Kuntoutus on yhteisökuntoutusta, joka tarjoaa turvalliset olosuhteet vauvalle ja tukee vanhempia päihteettömyyteen ja vanhemmuuteen.³⁹ Pinjassa käytetään runsaasti taidelähtöisiä menetelmiä, järjestetään ohjaaja ja taiteilijalähtöistä kulttuuri ja taidetoimintaa ja käydään talon ulkopuolisissa taide- ja kulttuuritapahtumissa. Kirjaaminen kuuluu päivittäiseen työnkuvaan ja testaajalla oli runsaasti kokemusta lastensuojelutyön dokumentoinnista.⁴⁰

Havainnointityökalun rakenne

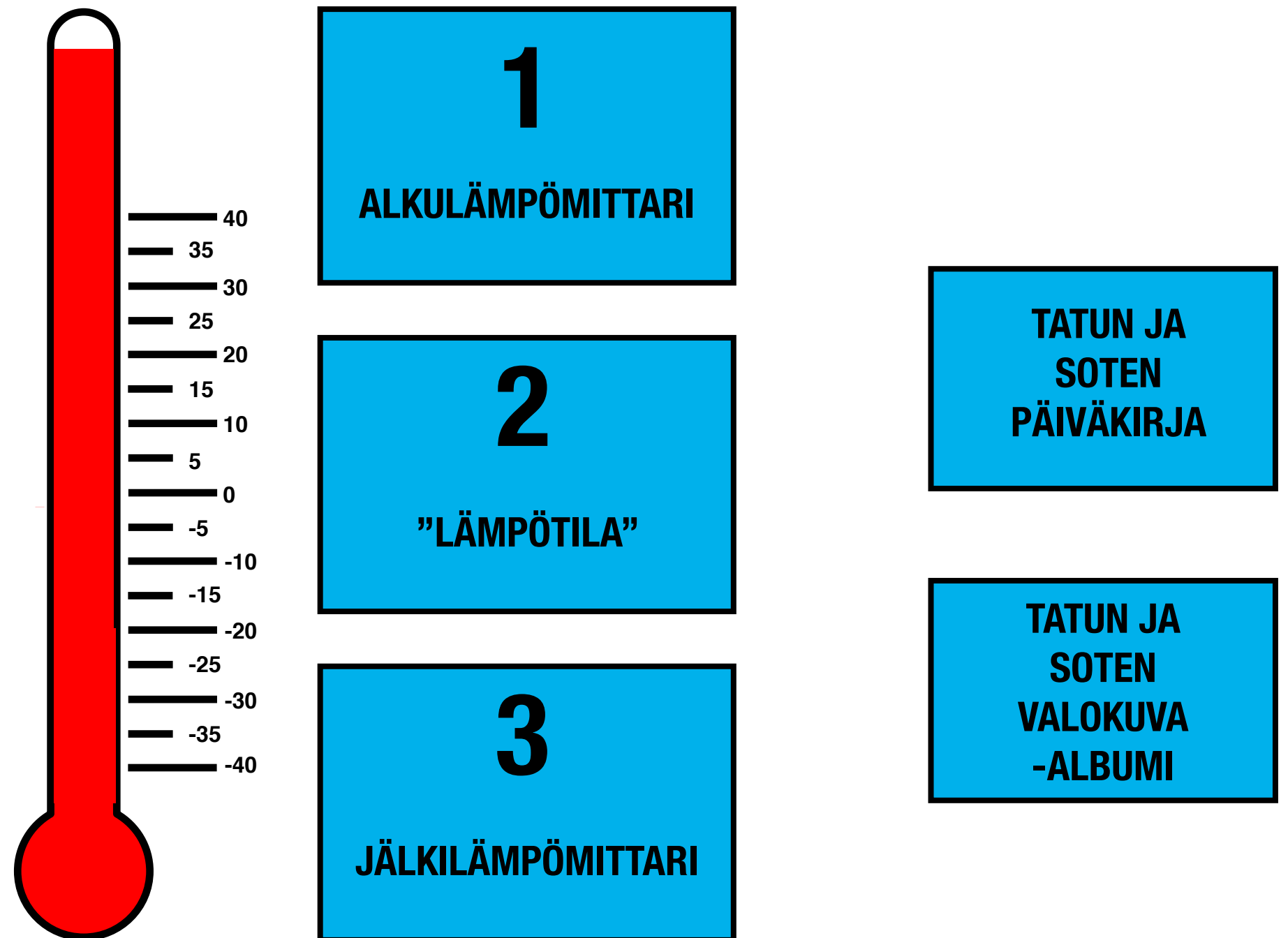
Taideinterventioiden vaikutuksia havainnoivan työkalun sisällöllisenä tavoitteena oli tuottaa käyttökelpoista, kehittämistyössä tarvittavaa tietoa tuotteen laadusta ja hyvinvointivaikutuksista sekä lisätä kulttuurimyönteisyyttä työyhteisössä. Kohdistetumpana tavoitteena oli rakentaa työkalu, joka aktivoi hyvinvointialan työyhteisöt havainnoimaan taidetoiminnan vaikutuksia nimenomaan yhteisöllisellä tasolla. Olennaista käytettävyyden kannalta oli, että havainnointityökalun käytön helppous ja käyttömukavuus vastaisivat työn realiteetteja; sisältö pyrittiin rakentamaan sellaiseksi, että työntekijä oman työnsä ehdoilla käyttää työkalua mielekkäästi saaden ammattitaitonsa näkyviin ja äänensä kuuluviin.

Työkalun kulttuurimyönteisyyttä lisäävä puoli näkyi havaintojen suuntaamisessa myös uusiin asioihin, sen edukatiivisessa luonteessa. Lopullinen työkalu on suunniteltu mobiililaitteilla käytettäväksi versioksi, mutta testaustilanteissa käytettiin työkalun paperista prototyyppiä, joka oli sivutettu samaan tapaan kuin aiottu mobiiliversio. Vaikka työkalu on suunniteltu hoitohenkilökunnan käytettäväksi, mikään ei kuitenkaan estä henkilökuntaa täyttämästä kvalitatiivista osaa yhdessä asiakkaiden kanssa, jolloin päästään lähemmäksi asiakkaan omaa, subjektiivista kokemusta.

Osa 1 (Alkulämpömittari) täytetään ennen tilatun taideintervention alkamista ja sen täyttäjä on mielellään yksikön vakituinen työntekijä. Osan alussa esitetään yksilöivä kysymys tilatusta taideinterventiosta sekä ryhmän koosta. Tämän jälkeen on neljä havainnointikenttiin liittyvää väitettä, joita arvioidaan asteikolla -40 - +40.

Osa 2 (Lämpötila) täytetään taidetoiminnan aikana tai myöhemmin samana päivänä. Osan 2 voi täyttää myös keikkatyöläinen, jolla on kirjaamisoikeudet ja se täytetään pidemmissä projekteissa toimintakertakohtaisesti. Tässä osiossa tarkastellaan asiakasryhmässä toiminnan aikana näkyviä vaikutuksia (3 väittämää) ja neljännellä sivulla on mahdollisuus lisätä toiminnasta kuvia kuva-albumiin tai kirjata havainnoija toiminnan aikana kuulemia ilmaisuja tai muuta erityistä.

TATUN JA SOTEN LÄMPÖMITTARI

Kuva 1: Työkalun kannessa näkyvä työkalun jaottelu osiin 1, 2 ja 3 sekä omat painikkeet kvalitatiiviselle osiolle ja kuvalliselle dokumentaatiolle.

Osa 3 (Jälkilämpömittari) täytetään taideintervention päätyttyä. Osan 3 täyttäjäksi tulisi olla sama kuin osan 1. Tämä on tärkeää, koska osa 3 sisältää samat neljä väittämää kuin osa 1 ja pyrkii mittaamaan taideintervention aikaansaamaa muutosta. Koska osien 1 ja 3 välillä saattaa olla pitkäkin aika, osassa 3 näkyy täytettäessä miten väittämään on vastattu ennen toimintaa. Lisäksi tässä viimeisessä osiossa on ”joustava väite” tai mittaava kysymys, jonka tilatun taideintervention kehittäjät ovat muotoilleet. Prototyypin versiossa se on muodossa ”Taidetoiminta vastasi asiakasryhmäni tarpeita”.

Työkalun rakenne pyrkii tukemaan kerätyn tiedon helppoa käsittelyä ja raportointia. Se myös mahdollistaa tulosten helpon viestinnän ja hyödynnettävyyden tilaajalle tai taidepalvelun ostaneelle sponsorille. Mitta-asteikoksi valittu lämpömittari tuo työkalulle luonnetta ja mahdollisuuden tarinallisuuden käyttämiseen tiedon raportoinnissa sekä työkalun markkinoinnissa ja myymisessä osana taideinterventioita. Valokuvien liittäminen työkaluun on todennäköisesti teknisesti helppo ratkaisu, mutta vaatii erikseen kuvauslupien selvittämistä sekä selkeät sopimukset kuvien hyödyntämisestä. Valokuvien lisäksi avoin ”päiväkirja” tuottaa vaikeammin tulkittavaa, mutta toisaalta ehkä taidetyöskentelyn luonnetta paremmin tavoitettavaa tietoa, jota esim. tuottajat voivat hyödyntää.

Työkalun sisältö

Osan 1 (alkulämpömittarin) kentissä on haluttu suunnata havainnoijan tarkkaavaisuus aihealueeseen menemättä vielä kovin tarkkoihin yksityiskohtiin. Tämä antaa tilaa havainnoijan omille merkityksille, tulkinnoille ja pohdinnoille. Alkulämpömittari virittää ja motivoi havainnoijaa kiinnittämään huomiota mittarin teemoihin. Osan 2 (toetuskohtaisen lämpötilamittarin) ja osan 3 (jälkilämpömittarin) selitekentissä annetaan jo tarkempia ja konkreettisempia viittauksia siitä mitä teemat pitävät sisällään. Selitteissä on pyritty huomiomaan mahdollisimman hyvin erilaiset asiakasryhmät ja toimintaympäristöt. Niissä on kuitenkin huomioitu painotetusti laitosympäristössä asuvat, ikääntyneet asiakkaat, sillä tältä kentältä löytyi runsaas-

ti dokumentoitua tietoa. Testauksissa palaute selitekentistä oli positiivista ja niiden koettiin avaavan hyvin teemaa ja yhdenmukaistavan arviointia. Testauksessa myös ilmeni työkalun edukatiivinen, kulttuurimyönteisyyttä lisäävä puoli, kun hoitaja ilmaisi ensin väittämän perusteella haasteelliseksi nähdä taidetoiminnalla mitään yhteyttä hoitotyöhönsä mutta selitteiden avulla näkikin työhönsä sisältävän yllättävän paljonkin taiteen elementtejä. Mittariston yksityiskohdat on esitetty kuvina tämän artikkelin lopussa.

Hoito- ja ohjaustyö

Hoito- ja ohjaustyön kentässä esitetään väittämä: *Näen taidetoiminnan tärkeänä hoito- ja ohjaustyössä.* Alkulämpömittarin selitekentissä nostettiin esille taiteen perus- ja täydennyskoulutuksen lisääntyminen, sekä soveltavan taiteen käytön opetuksen lisääntymisen hyvinvointialalla. Lisäksi haluttiin tuoda esille monialaisen yhteistyön merkitys ja antaa konkreettisia esimerkkejä siitä, mitä taiteen- ja kulttuurin sisältyminen hoito- ja ohjaustyöhön voi tarkoittaa.

Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – toimintaohjelman loppuraportin yksi kahdestatoista toimintaehdotuksista oli sosiaali- ja terveysalan ja kulttuurialan yhteiskoulutuksen lisääminen taide- ja kulttuurilähtöisten menetelmien ymmärtämisen ja osaamisen lisäämiseksi⁴¹. Taiteen ja kulttuurin sovittamisen sosiaali- ja terveysalalle ei siis nähdä kuuluvan ainoastaan harrastuneisuuden kautta asiasta kiinnostuneelle henkilökunnalle, vaan se nähdään tulevaisuudessa olevan osa myös hoitajien ja ohjaajien ammattitaitoa. Koulutuksen esille nostamisen toivottiin vahvistavan käsitystä, ettei taide- ja kulttuuritoiminta ole ylimääräistä työtä vaan voi olla myös luonteva osa sitä. Monialaisen yhteistyön positiivisten tulosten esittämisen toivottiin puolestaan kannustavan hoito- ja ohjaajahenkilökuntaa sitoutumaan entisestään yhteistyöhön taiteilijoiden ja tuottajien kanssa.

Alkulämpömittarin selitekentissä käsiteltiin taiteen käytön eri asteita työelämässä. Jaottelussa on hyödynnetty käytetty Ismo Suksen kokoamaa taulukkoa. Suksen mukaan taide

työelämässä voi näyttäytyä elämyksenä, taiteen soveltavana käyttönä tai taidelähtöisinä työmenetelminä.⁴²

Työympäristö

Työympäristökentässä esitetään väittämä: *Olen tyytyväinen työympäristööni.* Työympäristöä tarkasteltiin psyykkisten, fyysisten ja sosiaalisten ominaisuuksien kokonaisuutena.

Taide- ja kulttuuritoiminnalla on tunnetusti erityisen runsaasti vaikutusta psyykkiseen ja sosiaaliseen työympäristöön. Työkalussa nämä löydökset haluttiin nostaa esille mahdollisimman hyvin ja monipuolisesti. Työympäristön käsitteen alle kerättiin työhyvinvointiin, työpaikan vetovoimaan, työssä viihtymiseen ja työmotivaatioon liittyvät asiat, sekä fyysiseen ympäristöön ja työilmapiiriin liittyviä asioita. Tämän kysymyksen avulla voidaan kerätä sellaista tietoa, joka kiinnostaa erityisesti työnantajia. Potentiaalisenä taide- ja kulttuuritoiminnan ostajana voidaankin nähdä tulosta tekevä sosiaali- ja terveysalan yritys, jolle taloudellinen voitto on toiminnan edellytys. Hyvinvoiva henkilökunta voi olla merkittävä kilpailuetu tulevaisuuden hyvinvointialan yritykselle.

Testauksen yhteydessä käydyissä keskusteluissa ohjaajat antoivat jaottelusta ja selitteistä hyvää palautetta ja kokivat, että työympäristön hahmottaminen eri ominaisuuksien kokonaisuutena oli mielekästä. Selitteiden avulla kokonaisuus oli helppo liittää omaan arkeen.

Asiakkaat

Asiakaskentässä esitämme kolme väittämää: *Taidetoiminta vaikutti asiakkaiden psyykkiseen hyvinvointiin, taidetoiminta vaikutti asiakkaiden sosiaaliseen hyvinvointiin ja taidetoiminta vaikutti asiakkaiden fyysiseen hyvinvointiin.* Tämä jaottelu on tuttu sekä sosiaali- että terveysalalla toimintakykyä arvioitaessa ja soveltuu myös taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista tehtyihin

havaintoihin ja tutkimuksiin. Toimintakykyyn vaikuttavat ihmisen fyysiset ominaisuudet, toimintakyky, henkiset voimavarat sekä sosiaaliset suhteet ja roolit⁴². Työkalussa päädyttiin käyttämään yleisen tason kysymyksiä, sillä taidetoiminnalla tavoitellut vaikutukset eri asiakasryhmien välillä ovat hyvin erilaisia, jopa päinvastaisia.

Seliteosaan koottiin edellä mainittuihin osa-alueisiin liittyviä taide- ja kulttuuritoiminnan hyvinvointivaikutuksia. Sairaalaympäristöissä löydettyt vaikutukset fyysiseen hyvinvointiin liittyvät kivun kokemiseen ja toipumisen kestoon kun taas Hyvinvointia sosiaalisesta sirkuksista -tutkimuksessa positiiviset vaikutukset näkyivät fyysisen toimintakyvyn paranemisena ja kunnan kohoamisena.

Toimintakyvyn osa-alueet haluttiin tuoda mittariin erillisinä kysymyksinä, vaikka ne limittyvät vahvasti toisiinsa, eikä aina voida varmasti tietää mihin osa-alueeseen asiakkaassa tapahtunut muutos tulisi sijoittaa. Kysymysten eriyttäminen mahdollisti vaikutusten laajemman esille tuomisen selitekentässä ja näin ollen mahdollisti aiheen monipuolisemman avaamisen havainnoijalle. Seliteosien kenttien sisällöt ohjaavat havainnoijaa huomaamaan asiakkaassa muutoksia toimintakyvyn eri osa-alueilla. Testaustilanteissa käydyissä keskusteluissa hoitajat ja ohjaajat toivat esille, että juuri asiakkaan havainnoiminen tuntui mielekkäältä ja vaivattomalta ja sen koettiin kuuluvan normaaliin päivittäiseen työhön.

Työ- ja asiakasyhteisö

Työ- ja asiakasyhteisökentässä esitämme väittämän: *Työntekijät ja asiakkaat tuntevat toisensa hyvin.* Päädyimme käsittelemään taiteen ja kulttuurin yhteisöllisiä vaikutuksia nostamalla esille työntekijöiden ja asiakkaiden välisen suhteen. Innoittajina tähän lähestymistapaan nousi muun muassa Jari Pirhosen⁴⁴ teoretisointi tunnustamisen filosofia vanhusien pitkäaikaishoidon kontekstissa. Artikkelissaan hän viittaa Aristoteleen esittämään ajatukseen hyväntekijän ylemmästä asemasta suhteessa vastaanottajaan. Tunnustamisen filosofia liittyy yksilöiden ja kollektiivien

” Kulttuuri- ja taidetoiminta luo mahdollisuuksia nähdä ja kokea toiset ihmiset uudella tavalla, luoden uudenlaista yhteisöllisyyden kulttuuria.

vuorovaikutukseen, minkä mukaan ihminen tulisi kohdata autenttisesti ja välittömästi ohittaen meille asetetut auttajan ja autettavan roolit. Pirhosen mukaan rahan maksaminen palveluista voi vähentää kiitollisuudenvelkaa, mutta yleensä palvelun saaja saa myös jotakin mitä rahassa ei voi mitata. Auttamistyön valuuttana voisi toimia molemminpuoliseen tunnustamiseen liittyvät tekijät, jotta avun saaja voisi tuntea itsensä rakastetuksi, kunnioitetuksi ja arvostetuksi.⁴⁵

Kulttuuri- ja taidetoiminta luo mahdollisuuksia nähdä ja kokea toiset ihmiset uudella tavalla, luoden uudenlaista yhteisöllisyyden kulttuuria. Hyvinvointivaikutuksia sosiaalisesta sirkuksista -tutkimuksessa käy ilmi että lastensuojelun asiakkaat ja työntekijät kokivat sirkuksessa tasavertaisuutta, joka toi työntekijää lähemmäs perhettä, mikä edisti vaikeiden asioiden yhdessä käsittelyä. Myös vanhusien kanssa tehdyssä sirkuksessa tulee vahvasti esiin hoitettavien ja hoitajien tasavertaisuus. Sirkuksen kautta hoitajat saivat tilan olla vanhusien ystäviä, heidän välisensä luottamus syveni ja ihmisten eri puolia nousi esiin.⁴⁶

Keskusteluissa ohjaajien kanssa nousi esille uusien puolien oppiminen toisesta osapuolesta ja läheisyyden lisääntyminen. Muistisairautta sairastavien kanssa työskentelevä ohjaaja kertoi, että taide- ja kulttuuritoiminnan positiiviset vaikutukset voivat näkyä seuraavanakin päivänä vaikka varsinaisesta toiminnasta ei olisi muistijälkeä jäänytkään. Tämä näkyi esimerkiksi halaamisena ja lisääntyneenä läheisyyden osoittamisena. Validian päiväkeskuksessa ohjaajien työ sisälsi monipuolisesti taide- ja kulttuurilähtöisiä menetelmiä. Haastattelemamme ohjaaja koki, ettei yhtei-

sössä ollut hierarkiaa työntekijöiden välillä, eikä myöskään suhteessa asiakkaisiin. Hän kuvaili asiakkaiden olevan kuin perheenjäseniä. Hän koki voivansa työssään erittäin hyvin ja näki yhteisöllisyyden pelkästään positiivisena asiana ja voimavarana. Testauksissa kävi nopeasti ilmi, ettei tunnustamisen käsite ole sanana tuttu työntekijöille, vaikka sen sisällön miellettiin liittyvän hyvään ohjaus- ja hoitotyöhön.

Kulttuurimyönteisyys

Näiden neljän havainnointikentän lisäksi liitimme työkaluun kulttuurimyönteistä asennetta arvioivan väittämän: *Näen taide- ja kulttuuritoiminnan tärkeänä asiakasryhmälleni.* Hoito- ja ohjaajahenkilökunnan asenteilla, ymmärryksellä ja arvostuksella on merkitystä taide- ja kulttuuritoiminnan toteutumisen kannalta. Haastatteluissa ja suurimmassa osassa lähdemateriaalia hyvinvointialan työntekijät kertovat suhtautuvansa myönteisesti taide- ja kulttuuritoimintaan, näkevänsä sen arvon myös asiakkaille vaikka eivät itse täysin ymmärtäisi toimintaa.

Taidetta ja työn iloa -tutkimuksessa ennako-oletuksena pidetään että, hoitohenkilökunnan oma kulttuuri- ja taideharrastuneisuus ja kokemus vaikuttaa myönteiseen ja aktiiviseen toimintaan. Tutkimuksen seurantakyselyssä hoitokodista löytyi paljon potentiaalista kulttuurihenkeä. Asenteet taidetoiminnan lisäämiseksi työhön olivat muuttuneet ”taidevuoden” aikana monilta osin positiiviseen suuntaan. Yhä useampi oli halukas järjestämään itse taide- ja kulttuuritoimintaa asukkaille, valtaosa henkilökunnasta toivotti taiteilijat tervetulleiksi työskentelemään hoitoyksikköön ja yli puolet oli huomannut, että asiakkaat arvostavat taidetta. Tutkijoita jäi kuitenkin ihmetyttämään miksi toiset eivät huomanneet asiakkaissa myönteisiä muutoksia, eivätkä saaneet omaisilta positiivista palautetta kun taas toiset huomasivat ja saivat palautetta.⁴⁷

Työkalun väittämän asettelulla haluttiin kiinnittää huomion asiakkaaseen, sillä tällä alueella oli Liikasekin⁴⁸ mukaan tapahtunut ”taidevuoden” aikana suurin positiivinen

muutos. Arveltiin, että hoitajat ja ohjaajat ammattiryhmänä ovat lähtökohtaisesti virittäytyneet lisäämään asiakkaidensa hyvinvointia ja siksi haluttiin suunnata havainnoija kiinnittämään huomiota asiakkaan tarpeisiin ja oikeuksiin. On myös mahdollista, että henkilö, joka itse ei anna taiteelle ja kulttuurille arvoa, ei välttämättä huomaa muiden sitä arvostavan tai tarvitsevan. Väittämän avulla tehty näkökulman muutos omista kokemuksista asiakkaaseen saattaisi lisätä kulttuurimyönteisyyttä ja ymmärrystä taiteen ja kulttuurin merkityksestä. Selitekentässä haluttiin tuoda taide ja kulttuuri mahdollisimman helposti lähestyttävällä tavalla esille. Siihen on koottu Taidetta ja työniloa -tutkimuksen harrastuneisuuskyseystä hoitajien aktiivisimmin harrastamia taide- ja kulttuuritoimintoja.⁴⁹

Alkulämpömittarin seliteosassa tuotiin esille soveltavan taiteen mahdollisuudet tuoda taide- ja kulttuuritoiminta sellaisten asiakasryhmien saataville, joilla on esimerkiksi alentuneen toimintakyvyn vuoksi haasteita osallistua taide- ja kulttuuritoimintaan. Työkalussa nivotaan siten asiakkaan kulttuurioikeudet hyvinvointialan henkilökunnan kulttuurimyönteisyyteen.

Koska väittämä oli mittarin ensimmäinen, haluttiin selitekentässä mainita muutamia perustavanlaatuisia hyvinvoinnin osa-alueita, johon taide- ja kulttuuritoiminnalla voidaan positiivisesti vaikuttaa. Apuna käytettiin Hanna-Liisa Liikasen⁵⁰ muotoilemaa jaottelua taiteen ja kulttuurin ihmisen hyvinvointiin vaikuttaviin elementteihin. Jaottelun avulla tuotiin lisäksi esille taiteen ja kulttuurin yksilö- ja yhteisötason välineellisiä hyvinvointivaikutuksia. ArtsEqual-hankkeen varajohtaja Kai Lehikoinen Taideyliopistosta on tuonut myös esille näkökulmaa, että ihmisillä pitäisi joka tapauksessa olla oikeus taiteisiin, oli sen aiheuttamista terveys- tai hyvinvointivaikutuksista odotuksia tai ei⁵¹.

Jälkilämpömittarin seliteosiin sisällytettiin väittämiä siitä, miksi taide- ja kulttuuritoiminta on tärkeää kaikille hyvinvointialan asiakasryhmille. YK:n yleismaailmallisessa julistuksessa artikkla 27:ssä julistetaan jokaisella olevan oikeus nauttia taiteesta⁵². Luovuus ja taide voidaan kokea

pelottavina ja korkealentoisina sanoina, vaikka todellisuudessa kaikki ihmiset kykenevät luovuuteen. Luovuus on ihmisen perusominaisuuksiin kuuluva ominaisuus eikä mikään mystinen taito, kuten Petri Jussila⁵³ asian ilmaisee. Näissä seliteosissa siirrettiin näkökulmaa hieman kauemmaksi ja lainattiin jäsennystä taiteen monista vaikutuksista ihmisten elämässä Opetusministeriön⁵⁴ ”Taide on mahdollisuuksia”-julkaisusta.

Lopuksi

Hyvinvointialan työntekijät suhtautuivat kehitteillä olevaan työkaluun yllättävän positiivisesti. Aluksi oli pidetty mahdollisena, että tavallisesta poikkeavan ulkoasu tai mita-asteikko aiheuttaa hämmennystä ja että työntekijät näkevät työkalun tuovan heille lisätyötä ja rasitetta jo valmiiksi raskaaseen ja kuormittavaan työhön. Samoin oltiin hieman huolissaan siitä, että työntekijät voivat kokea selitekenttien sisällöt itsestäänselvyyksinä, syyllistävinä tai vaikeasti ymmärrettävinä. Testausten yhteydessä käydyissä keskusteluissa uhkakuvat osoittautuivat turhiksi ja sillä työntekijät suhtautuivat työkaluun avoimin mielin, eikä niin sanottua muutosvastarintaa ollut aistittavissa. Haastateltavat ilmaisivat innostustaan uuden näköisen työkalun ääressä, eivätkä kokeneet kolmiosastakaan havainnointityökalua liian raskaana. Selitekentät herättivät keskustelua ja työntekijät kertoivat innokkaasti omista havainnoistaan taiteen- ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista. Keskusteluista välittyi tunne, että työntekijät olivat mielissään siitä, että heidän näkemyksiään ja havaintojaan pidettiin tärkeinä. He kokivat havainnointityön ja sen dokumentoinnin hyvänä asiana, sillä kaikki pitivät taide- ja kulttuuritoimintaa tärkeänä hyvinvointialalla ja omassa työssään halusivat sitä lisää tai eivät olleet valmiita nykyisestä määrästä luopumaan.

Asiakkaiden hoito- ja kuntoutussuunnitelmia tehdään usein moniammatillisissa tiimeissä. Kun taide ja kulttuuri tunnustetaan osaksi asiakkaan hyvää elämää ja laadukasta arkea tarvitaan hyvinvointialan ammattilaisten, taiteen ammattilaisten ja tuottajien tiivistä yhteistyötä, jotta pystytään parhaimmalla mahdollisella vastaamaan eri hyvin-

vointialan asiakasryhmien tarpeeseen. Tarvitaan jatkuvaa tiedonkulkua: yhtäältä tietoa taiteen ja kulttuurin mahdollisuuksista hyvinvointialan asiakasrajapinnassa työskentelevän arkeen kulttuurimyönteisyyden lisäämiseksi, toisaalta tietoa hyvinvointialan yksiköissä toteutettujen taideinterventioiden vaikutuksista, siitä, vastasivatko ne asiakkaiden tarpeisiin ja mitä kaikkia vaikutuksia – positiivisia, neutraaleita tai negatiivisia – toiminnalla oli. Edellä kuvattu työkalu vastaa hyvin tähän tarpeeseen: se ei kerää asiakkaasta yksilöityä tietoa, mikä tekee työkalun käyttämisen helpoksi sekä vaikutustiedon hyödyntämisen mahdolliseksi.

Työkalun käyttäminen antaa mahdollisuuden sitouttaa työntekijöitä palvelutuotteiden kehittämistyöhön. Havainnot ja taideintervention vaikutuksiin suuntaamalla ja työkalun kautta arviointia toteuttamalla työntekijä rakentaa omaa ymmärrystään taiteen ja kulttuurin vaikutuksista ja tätä kautta pystyy mahdollisesti eri tavalla ottamaan kantaa ja tekemään kehitysehdotuksia taidetoimintaa koskien. Lisäksi työkalun käyttäminen ja kerätty tieto tukee tuotteistamisen ja palvelumuotoilun prosessia. Soveltavan taiteen tuotteistamisesta ja palvelumuotoilusta keskusteltaessa kyse on taiteilijan osaamisen käyttöön saamisesta hyvinvointialan rakenteet ja asiakasryhmien haasteet sekä tarpeet huomioiden. Parhaan ymmärryksen luomiseksi palvelutuotteen arvosta tarvitaan asiakkaiden lisäksi yhteistyötä myös asiakasrajapinnassa työskentelevien kanssa ja yhteistä kehitystyötä, joka motivoi ja innostaa⁵⁵.

Suomessa hyvinvointitoimiala joutuu väestön ikärakenteen vuoksi kilpailemaan osaavasta työvoimasta. Haasteena on kehittää alan vetovoimaisuutta vaikuttamalla julkiseen keskusteluun, palkkatasoon, hyvinvointialan

” *Luovuus on ihmisen perusominaisuuksiin kuuluva ominaisuus eikä mikään mystinen taito.*

houkuttelevuuteen koulutus- ja uravaihtoehtona sekä pannaan työvoiman pysymiseen työpaikoissa erilaisin keinoin. Palvelurakenteen muutosten ja resurssien niukkuuden ongelmia ei varmasti voida täysin ratkaista taide- ja kulttuuritoiminnan lisäämisellä hyvinvointialalla. On kuitenkin useiden tutkimusten myötä selvää, että taidetoiminta työyksikössä vaikuttaa positiivisesti työssä viihtymiseen ja saattaa olla työpaikkaa hakiessa tai työpaikasta lähtöä harkitessa merkittävä päätökseen vaikuttava elementti. Työstään innostunut ja hyvinvoiva henkilökunta on tulevaisuudessa entistä tärkeämmässä roolissa ja todellinen kilpailukykyä edistävä tekijä, kun hyvinvointialalla toimitaan lisääntyvässä määrin markkinatalouden toimintalogiikoiden mukaisesti ja yksityistämiskehityksen kautta kilpailu lisääntyy.

Hyvinvointialan asiakasryhmät hyötyvät laadukkaiden soveltavan taiteen palvelutuotteiden tarjonnan monipuolistuessa ja ostamisen helpottumisen tukiessa taide- ja kulttuuripalvelujen saavutettavuutta. Henkilökunnan lisääntyvä kulttuurimyönteisyys puolestaan tukee erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien ja omia asioitaan ajamaan kykenemättömien asiakasryhmien hyvän elämän edellytyksiä.

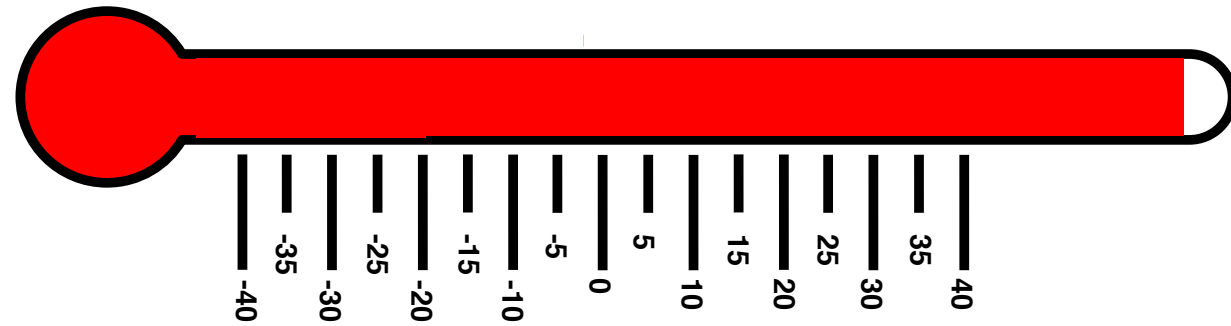
Alaviitteet:

- 1 Saranto ym. 2008, 11–16
- 2 Laine 2008
- 3 THL 2011
- 4 Lehto 2011, 14
- 5 Rönkä 2013, 15
- 6 Jansson, 2014, 2
- 7 Wallenius-Korkalo 2011, 53; Rönkä 2013, 12–13
- 8 Kakko & Kekäläinen 2013a, 11, 40
- 9 Wallenius-Korkalo 2011, 48–50
- 10 Rantala, 2013, 90
- 11 Jansson 2014, 22
- 12 Wallenius-Korkalo 2011, 53–54
- 13 Wallenius-Korkalo 2011, 53
- 14 Luotonen 2013
- 15 Wallenius-Korkalo 2011, 50
- 16 Luotonen 2013
- 17 Fancourt & Poon 2015
- 18 Fancourt & Poon 2015, app. 1–2
- 19 Fancourt & Poon 2015
- 20 Kakko & Kekäläinen 2013a
- 21 Kakko & Kekäläinen 2013a
- 22 Koponen 2011, 2
- 23 Koponen 2011, 27
- 24 Koponen 2011, 27–28
- 25 Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992
- 26 Asetus potilasasiakirjoista 298/2009
- 27 Henkilötietolaki 523/1999
- 28 Koponen 2011, 28
- 29 Koponen 2011, 28
- 30 THL 2016
- 31 THL 2016
- 32 Haastattelu 1
- 33 Validia 2016
- 34 Haastattelu 2
- 35 Kotikunnas 2015
- 36 Haastattelu 3
- 37 Attendo 2016
- 38 Haastattelu 4
- 39 Turun ensi- ja turvakoti ry. 2016
- 40 Haastattelu 5
- 41 STM 2015, 8
- 42 Suksi 2012, Liikasen 2013, 17 mukaan
- 43 THL 2016b
- 44 Pirhonen 2015, 25, 27, 32
- 45 Pirhonen 2015, 25, 27, 32
- 46 Kakko & Kekäläinen 2013b, 31, 44–45
- 47 Liikanen 2014, 37–49
- 48 Liikanen 2014, 49
- 49 Liikanen 2014, 42
- 50 Liikanen 2010, 65
- 51 Pölkki 2016
- 52 Suomen YK-liitto 2016
- 54 Jussila 2011, 7
- 54 Opetusministeriö 2002, 11
- 55 Tuulaniemi 2011, 71; Tuominen, Järvi, Lehtonen, Valtanen & Martinsuo 2015, 7

ALKULÄMPÖMITTARI

Näen taide- ja kulttuuritoiminnan tärkeänä asiakasryhmälleni

Vedä mittariin väittämälle sopiva lämpötila!

-40: erittäin negatiivinen merkitys

0: neutraali merkitys

+40: erittäin positiivinen merkitys

LISÄTIETOJA

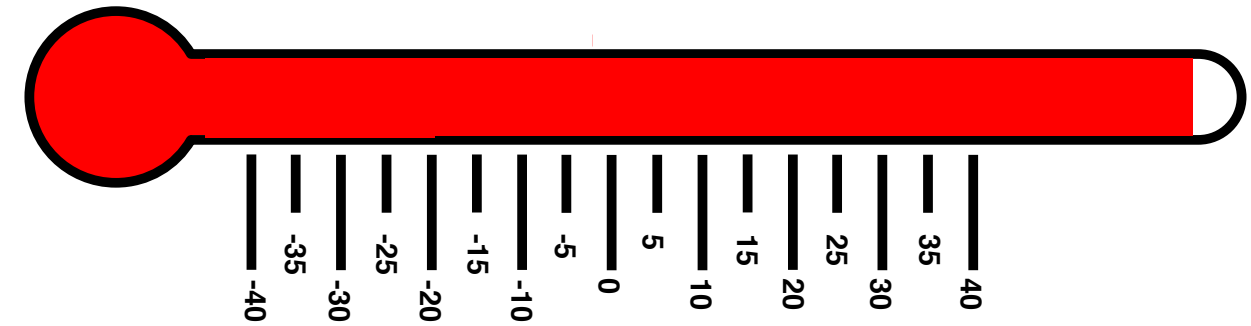
Taiteen soveltavalla käytöllä tarkoitetaan tavoitteellisesti sovellettua taidetta ihmisryhmille, joille taide- ja kulttuuritoimintaan osallistuminen voi esimerkiksi muodostua haasteeksi psyykkisen, fyysisen tai sosiaalisen toimintakyvyn rajoitteiden vuoksi.

Taiteen - ja kulttuurin välineellisiä vaikutuksia ihmisen hyvinvoinnin kannalta ovat esimerkiksi taide elämyksenä, osana jokaisen perustarpeita, taiteen ja kulttuuritoiminnan yhteys hyvään koettuun terveyteen, hyvän elämän kokemuksiin sekä taidetoiminnan kautta syntyvä yhteisöllisyys ja verkostot.

Taide - ja kulttuuritoimintaa ovat myös käynti elokuvissa, konsertissa laulaminen, soittaminen, musiikin kuuntelu, käsitöiden tekeminen, kirjoittaminen, puutarhanhoito.

Olen tyytyväinen työympäristöni

Vedä mittariin väittämälle sopiva lämpötila!

-40: erittäin negatiivinen merkitys

0: neutraali merkitys

+40: erittäin positiivinen merkitys

LISÄTIETOJA

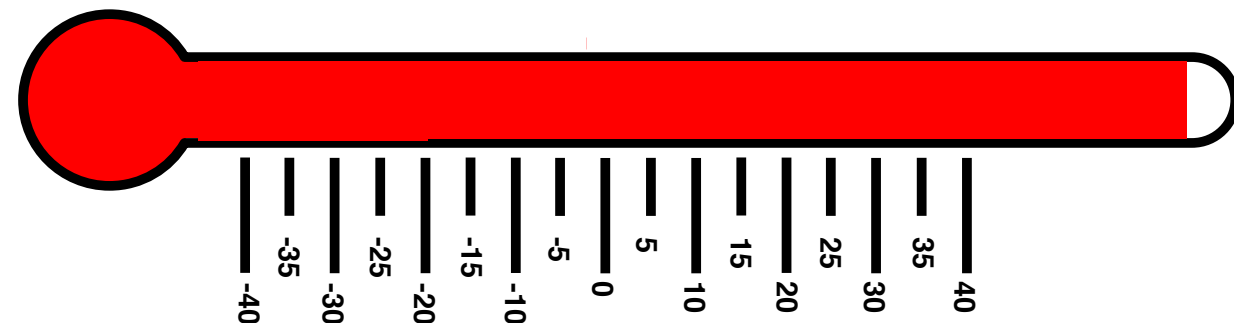
Työympäristö on...
ympäristö, jossa fyysiset, psyykkiset tai sosiaaliset tekijät vaikuttavat työtä tehtäessä henkilön terveyteen, turvallisuuteen ja työhyvinvointiin sekä työn tuloksellisuuteen.

Fyysistä työympäristöä määrittävät...
- rakenteelliset ja tekniset, mittavat ja aistinvaraisesti havaittavat tekijät ja olosuhteet.

Psyykkiseen ja sosiaaliseen työympäristöön vaikuttavat...
- työyhteisön kulttuuri eli sen omaksuma tapatoimia
- työilmapiiri, arvot, normit ja vastuun jako

Näen taidetoiminnan tärkeänä hoito- ja ohjaustyössä

Vedä mittariin väittämälle sopiva lämpötila!

-40: erittäin negatiivinen merkitys

0: neutraali merkitys

+40: erittäin positiivinen merkitys

LISÄTIETOJA

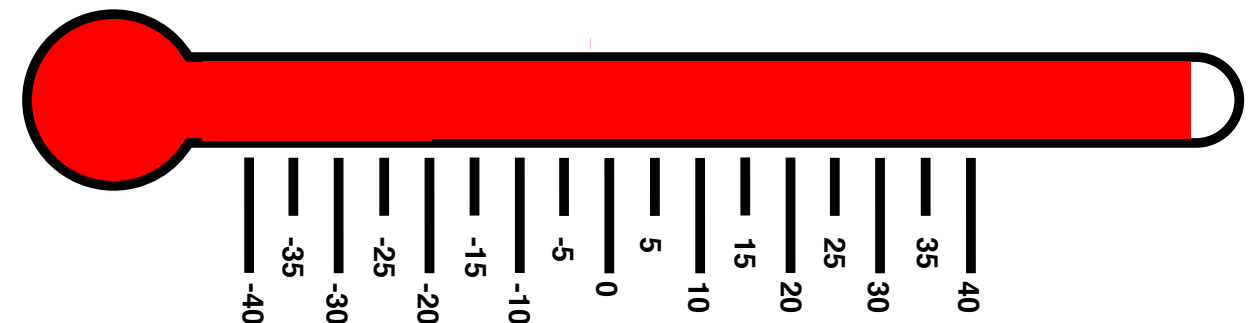
TRENDI:
Sosiaali- ja terveysalan peruskoulutukseen ja täydennyskoulutukseen on lisätty taiteen perusopetusta sekä soveltavan taiteen käytön opetusta.

Monialainen yhteistyö taiteilijoiden, hyvinvointialan työntekijöiden ja kulttuurituottajien synnyttää uusia tapoja tehdä työtä ja uusia palvelutuotteita.

Taiteen sisältyminen hoito- ja ohjaustyöhön on muun muassa osallistumista työyksikössä järjestettyyn taidetoimintaan, taidelähtöisten menetelmien käyttöä omassa työssä tai vastaamista asiakkaan yksilöllisiin tarpeisiin arjessa taiteen ja kulttuurin keinoin.

Työntekijät ja asiakkaat tuntevat toisensa hyvin

Vedä mittariin väittämälle sopiva lämpötila!

-40: erittäin negatiivinen merkitys

0: neutraali merkitys

+40: erittäin positiivinen merkitys

LISÄTIETOJA

Työntekijät ja asiakkaat muodostavat yhteisön. Yhteisön yhteiset päämäärät, tilaisuudet ja yhdessä tekeminen lisäävät jäsenten hyvinvointia yhteisöllisyyden kautta.

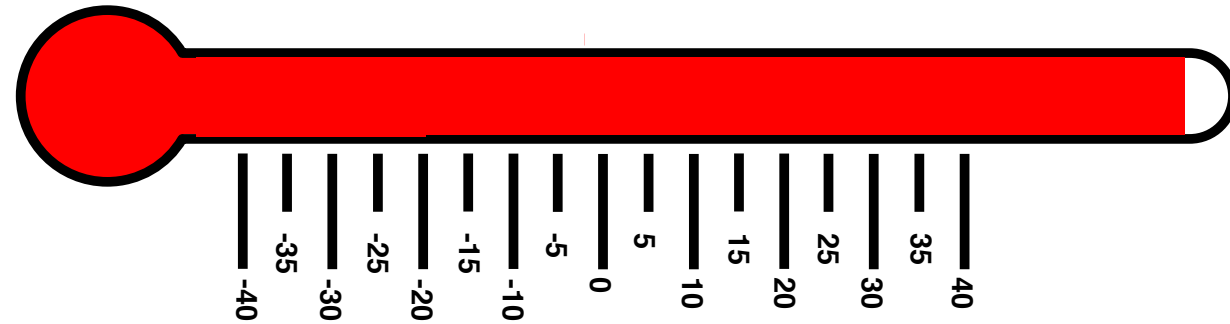
Luottamus edistää vuorovaikutusta työntekijöiden ja asiakkaiden välillä. Toimiva vuorovaikutus lisää työn vaikuttavuutta.

Toisen ihmisen elämäntarinaa ja mieltymyksiin tutustuminen vaatii aikaa, mahdollisuuksia ja menetelmiä. Tasavertainen kohtaaminen monipuolistaa käsitystä asiakkaasta ja työntekijästä.

LÄMPÖTILA

Taidetoiminta vaikutti asiakkaiden psyykkiseen hyvinvointiin

Vedä mittariin väittämälle sopiva lämpötila!

-40: erittäin negatiivisesti

0: ei merkitystä

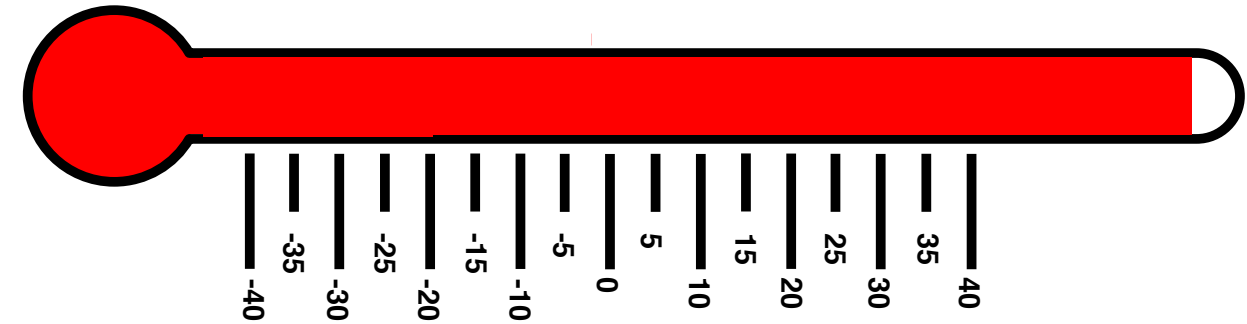
+40: erittäin positiivisesti

TAIDETOIMINNAN POTENTIAALISIA VAIKUTUKSIA PSYKKISEEN HYVINVOINTIIN

- nostaa mielialaa, virkistää, innostaa
- itsensä ylittämisen ja onnistumisen tunteista mielihyvää
- itseilmaisusta helpotusta tunteiden säätelyyn
- vähentää stressiä ja ahdistuksen tunteita
- innostus toimintaan sitouttaa uuden taidon harjoitteluun

Taidetoiminta vaikutti asiakkaiden sosiaaliseen hyvinvointiin

Vedä mittariin väittämälle sopiva lämpötila!

-40: erittäin negatiivisesti

0: ei merkitystä

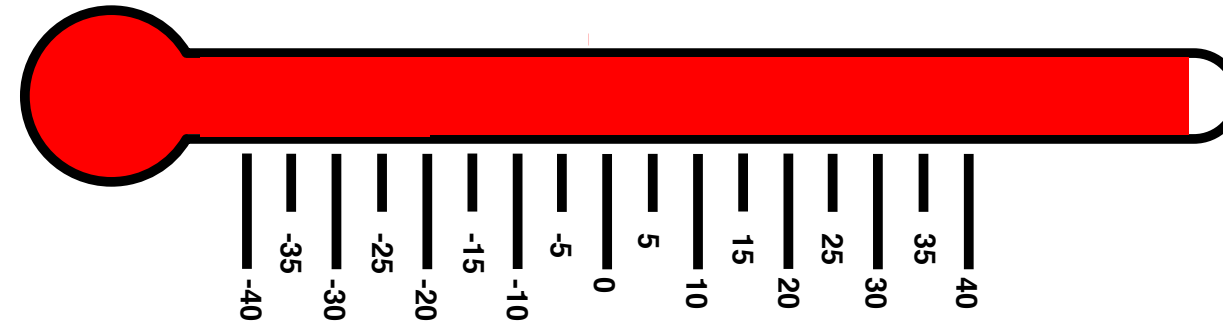
+40: erittäin positiivisesti

TAIDETOIMINNAN POTENTIAALISIA VAIKUTUKSIA SOSIAALISEEN HYVINVOINTIIN

- oma-aloitteisuuden ja sosiaalisen aktiivisuuden lisääntyminen yksilötasolla
- rohkeus ja halu kommunikoida, kokeilla ja heittäytyä lisääntyy
- asiakas kuullaan ja kohdataan
- vuorovaikutuksen ja luottamuksen lisääntyminen yhteisöissä
- osallistuminen: kokemuksen yhdessä jakaminen lisää yhteenkuuluvuuden tunnetta

Taidetoiminta vaikutti asiakkaiden fyysiseen hyvinvointiin

Vedä mittariin väittämälle sopiva lämpötila!

-40: erittäin negatiivisesti

0: ei merkitystä

+40: erittäin positiivisesti

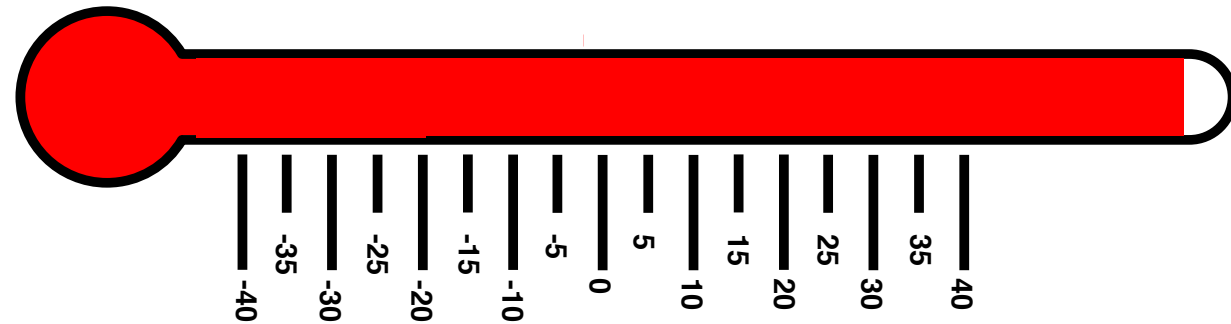
TAIDETOIMINNAN POTENTIALISIA VAIKUTUKSIA FYYSISEEN HYVINVOINTIIN

- rentoutuminen ja rauhoittuminen /
nukkuminen helpottuu
 - kivun hallinta
helpottuu
 - kosketuksen
hyväksyminen helpottuu
 - liikkuvuus lisääntyy
- kynnys lähteä liikkumaan madaltuu
-> peruskunto kohenee

JÄLKILÄMPÖMITTARI

Olen tyytyväinen työympäristööni

Vedä mittariin väittämälle sopiva lämpötila!

-40: erittäin tyytymätön

0: neutraali merkitys

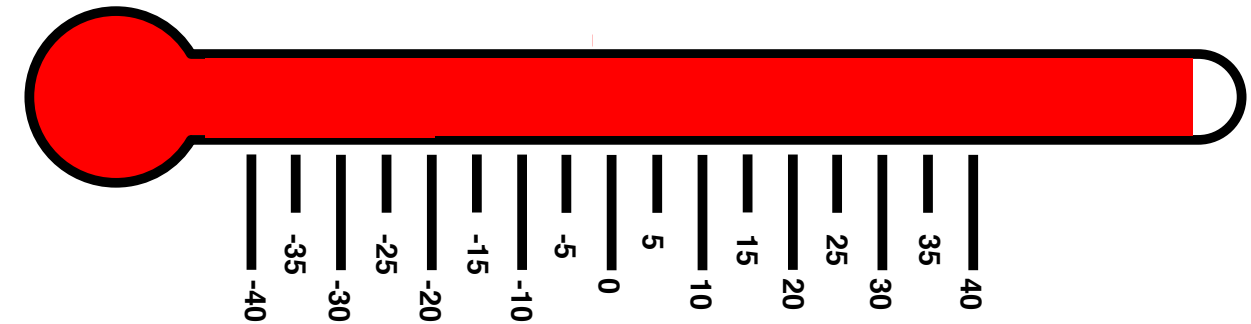
+40: erittäin tyytyväinen

TAIDETOIMINNAN MAHDOLLISIA VAIKUTUKSIA

Fyysiseen ympäristöön...	Psyykkiseen ympäristöön...	Sosiaaliseen ympäristöön...
<ul style="list-style-type: none"> - lisää ympäristön eloisuutta ja esteettisyyttä - vähentää laitospainetta - lisää viihtyvyyttä 	<ul style="list-style-type: none"> - lisää työntekijän työssä viihtymistä sekä työssä jaksamista - lisää työpaikan houkuttelevuutta - lisää työhön uppoutumista 	<ul style="list-style-type: none"> - lisää vuorovaikutusta ja yhteisöllisyyttä - tuo joustavuutta, huumoria, avoimuutta ja luovuutta

Näen taidetoiminnan tärkeänä hoito- ja ohjaustyössä

Vedä mittariin väittämälle sopiva lämpötila!

-40: negatiivinen merkitys

0: neutraali merkitys

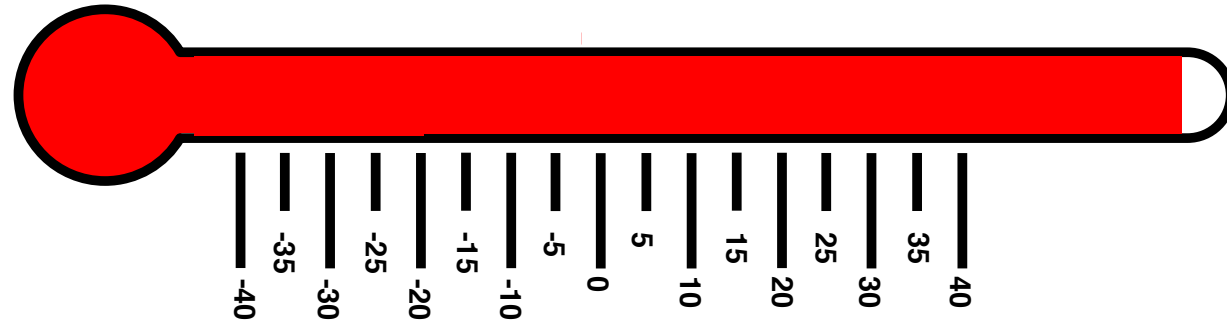
+40: erittäin tärkeä osa hoito- ja ohjaustyötä

TAIDETOIMINNAN MAHDOLLISIA VAIKUTUKSIA

Taideinversion työtä helpottavia vaikutuksia:	Taideinversion työtä rikastavia vaikutuksia:
<ul style="list-style-type: none"> - vuorovaikutuksen helpottuminen - asiakkaan uuden taidot ja kyvyt - asiakkaan hoitomyönteisyyden lisääntyminen - lääkehoidon vähentyminen - asiakasryhmän yhteishengen kohoaminen 	<ul style="list-style-type: none"> - mieluisaksi koettu taide- tai kulttuurielämys työpaikalla - osallistuminen taideinvertoon yhdessä asiakkaiden kanssa - taideinversion elementtien tuomista osaksi arjen rutiineja - omien persoonallisten resurssienkäyttöä työssä

Työntekijät ja asiakkaat tuntevat hyvin toisensa

Vedä mittariin väittämälle sopiva lämpötila!

-40: erittäin huonosti

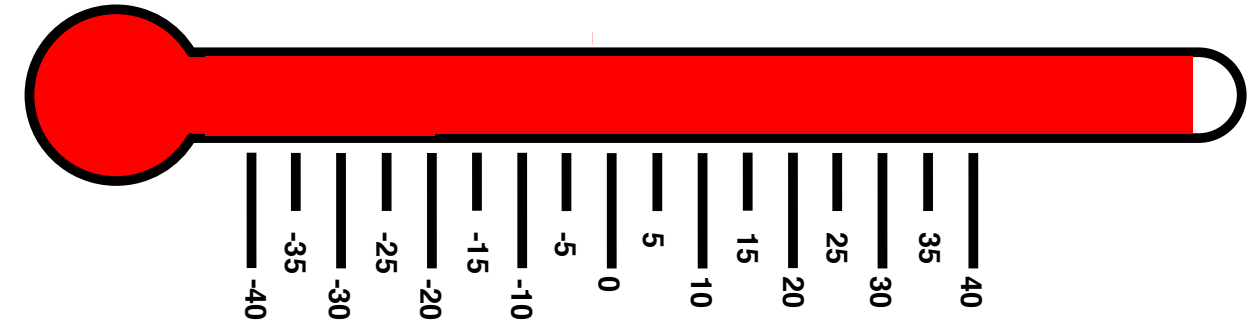
+40: erittäin hyvin

TAIDETOIMINNAN MAHDOLLISIA VAIKUTUKSIA

- lisää kommunikaatiota ja ymmärrystä sekä vahvistaa yhteisöllisyyttä yhdessä jaettujen kokemusten ja elämysten kautta
- mahdollistaa toimimisen toisessa roolissa
> uusia puolia ja oivalluksia yhteisön jäsenistä
> lisää luottamusta ja läheisyyttä
- lisää tasavertaisuuden ja yhteisyyden kokemuksia riippumatta asemasta työ- ja asiakasyhteisössä

Näen taide- ja kulttuuritoiminnan tärkeänä asiakasryhmälleni

Vedä mittariin väittämälle sopiva lämpötila!

-40: erittäin negatiivinen merkitys

0: neutraali merkitys

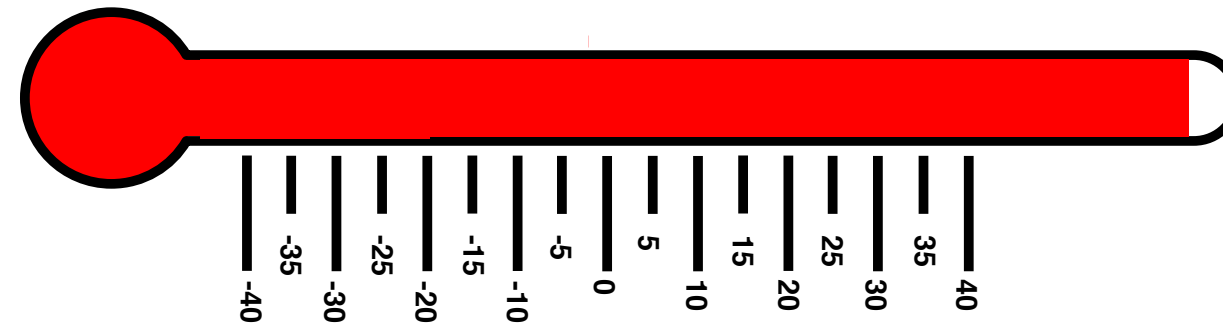
+40: erittäin positiivinen merkitys

JOKAISELLA ON OIKEUS NAUTTIA TAITEESTA JA KULTTUURISTA

- taide antaa ihmisille mahdollisuuden tunnistaa oma luovuus ja harjoittaa sitä satunnaisesti, harrastuksena tai ammattina
- taide antaa mahdollisuuden nauttia taiteen kokijana ja yleisönä toisten luovuudesta
- taiteella on mahdollisuus välittää yhteisöllisyyden ja välittömyyden tunnetta
- taide- ja kulttuuritoiminta tuo mahdollisuuden jäsentää todellisuutta ja rakentaa maailmankuvaa, vaalia ja kehittää tunne-elämää sekä vaikuttaa ja osallistua oman yhteisön ja yhteiskunnan arvoihin ja kehittymiseen (Opetusministeriö 2002 "Taide on mahdollisuuksia")

Taidetoiminta vastasi asiakasryhmäni tarpeisiin

Vedä mittariin väittämälle sopiva lämpötila!

-40: ei vastannut lainkaan

0: neutraali merkitystä

+40: vastasi täydellisesti

KUVAILE TÄSSÄ TUOTTEEN TAVOITTEEN MUKAISIA MAHDOLLISIA VAIKUTUKSIA

Lähteet:

Asetus potilasasiakirjoista 298/2009

Attendo 2016. Attendo Peiponhovi hoivakoti. Viitattu 1.11.2016 <http://www.attendo.fi/peiponhovi>

Fancourt, D. & Poon, M. 2016. Validation of the Arts Observational Scale (Art-sObs) for the evaluation of performing arts activities in health care settings. *Arts and Health* 8(2):1–14. Viitattu 13.8.2016 https://www.researchgate.net/publication/283336524_Validation_of_the_Arts_Observational_Scale_ArtsObs_for_the_evaluation_of_performing_arts_activities_in_health_care_settings

Henkilötietolaki 523/1999

Honkasalo, M-L. & Laukkanen, A. 2015. Osallisuus ja yhteisöllisyys hyvinvointia rakentamassa. Teoksessa Pyykkönen, M.; Harding, T.; Karttunen, S.; Kraatari, E.; Palonen, E.; Rautiainen, P. & Venäläinen, J. (toim.) Kulttuuripolitiikan tutkimusten vuosikirja 2015. Kulttuuripolitiikan seura R.Y. Viitattu 25.10.2016 <http://www.kulttuuripolitiikan.tutkimus.fi/sites/default/files/KPTVS2015.pdf>

Jansson S-M. 2014. Mittaamattoman arvokasta? Taiteen ja kulttuurin vaikutustutkimuksia ja -metodologioita. Taideyliopisto. Kokos-julkaisusarja 2/2014. Viitattu 10.11.2017. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/135814/Kokos_2_2014.pdf?sequence=1

Jussila P. (toim.) 2011. Luovaa lystiä – Luovat menetelmät hoitotyössä. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kakko, S-C. & Kekäläinen, K. (toim.) 2013a. Opas sirkuksen hyvinvointivaikutusten tutkimiseen. Tutkivan teatterityön keskuksen julkaisu. Tampereen Yliopisto. Viitattu 12.6.2016. <http://www.uta.fi/cmt/index/Opas-sirkuksen-hyvinvointivaikutusten-tutkimukseen.pdf>

Kakko, S-C. & Kekäläinen, K. (toim.). 2013b. ”Siellä on suupielet korvissa”. Hyvinvointivaikutuksia sosiaalisesta sirkuksesta. Tutkivan teatterityön keskuksen julkaisu. Tampereen yliopisto. Viitattu 12.6.2016 <http://www.uta.fi/cmt/index/siella-on-suut-korvissa-web-2013.pdf>

Koponen, T. (toim.) 2011. Kulttuuria vanhusten arkeen -hanke. Loppuraportti. Turku: Turun Kaupungin sosiaali- ja terveystoimi.

Laine, E-K. 2008. Rakenteisen hoitotyön sähköinen kirjaaminen hoitohenkilöstön kokemana. Pro gradu-tutkielma. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Hoitotieteen laitos. Kuopion yliopisto.

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992.

Lehto, K. 2011. Taiteesta tulevaisuuden hyvinvointia Varsinais-Suomessa. Taide- ja kulttuuritoiminnan nykytila ja tulevaisuuden näkymiä terveys- ja hyvinvointialalla. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 138. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Liikanen, H-L 2010. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014. Opetusministeriön julkaisuja 2010:1.

Liikanen, H-L. 2014. Taidetta ja työn iloa. KULTA-tutkimus 2012–2013. Helsinki: Suomen Kulttuurirahaston kannatusyhdistys ry.

Luotonen, M. 2013. Taiteesta hyvinvointia. Tesso. Sosiaali- ja terveystieteellinen aikakauslehti. Viitattu 20.4.2016 <http://tesso.fi/artikkeli/taiteesta-hyvinvointia>

Pölkki, M. 2016. Vanhuksia hoidetaan taiteella ja elämyksillä luonnossa – ”Ulos lähteminen kuuluu hyvään elämään”. Helsingin Sanomat. Kotimaa. 5.9.2016. Viitattu 20.9. <http://www.hs.fi/kotimaa/a1472959882728>

Rantala, P. & Jansson, S-M. (toim.) 2013. Taiteesta toiseen. Taidelähtöisten menetelmien vaikutuksia. Lapin yliopisto. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 10. Rovaniemi: Lapin Yliopisto.

Rönkä, A. (toim.) 2013. Taidetta työelämään. Valtakunnallisen TAIKA-hankekokonaisuuden toimenpiteet ja tulokset. Yhteenvetoraportti. Viitattu 12.6.2016. <http://blogs.helsinki.fi/taika-hanke/files/2009/02/Taidetta-ty%C3%B6el%C3%A4m%C3%A4n.pdf>

STM (Sosiaali- ja terveysministeriö) 2015. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia. Toimintaohjelman 2010–2014 loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Suomen YK-liitto 2016. Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. Viitattu: 23.10.2016 http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/fin.pdf

THL (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos) 2011. Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. THL Raportti 54/2011. Viitattu 20.4.2016 <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/79866/d68ab232-88fc-4478-8c21-91164a177a1a.pdf?sequence=1>

THL (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos) 2016. Ikääntyneiden palvelujen RAI-vertailukehittäminen. Viitattu 9.10.2016 <https://www.thl.fi/fi/web/ikaantyminen/palvelujen-ja-hoidon-laatu/rai-vertailukehittäminen>

Tuominen, T. & Järvi, K. & Lehtonen, M. & Valtanen, J. & Martinsuo, M. 2015. Palvelujen tuotteistamisen käsikirja. Osallistavia menetelmiä palvelujen kehittämiseen. Aalto-yliopiston julkaisusarja Tiede+teknologia 5/2015. Viitattu 10.11.2017. <https://aaltodoc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/16523/isbn9789526062181.pdf>

Turun ensi- ja turvakoti ry. 2016. Pidä kiinni ensikoti Pinja. Viitattu 1.11.2016. <http://tuentu.fi/ensikoti-pinja/>

Turun kaupunki 2016. Päivä- ja työtoiminta. Viitattu 1.11.2016. <https://www.turku.fi/paiva-ja-tyotoiminta-9991>

Turun Lähimmäispalveluyhdistys ry. 2015. Kotikunnas. Viitattu 1.11.2016. <http://www.kotikunnas.fi/kotikunnas/index.php>

Tuulaniemi, J. 2011. Palvelumuotoilu. Hämeenlinna: Talentum Media Oy. Validia 2016. Validia asuminen. Viitattu 1.11.2016. <http://www.validia.fi/>

Wallenius-Korkalo, S. 2011. Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia ja vaikuttavuutta teoksessa Taide käy työssä. Taidelähtöisiä menetelmiä työyhteisöissä. Lahden ammattikorkeakoulun julkaisut. Sarja C, osa 74. TAIKA-hanke 2008–2011, 48–55.

Haastattelut

haastattelijat Mari Laaksonen-Sassa ja Hanna Majabacka

Haastattelu 1. Toivolan toimintakeskuksen henkilökuntaa. Turku, 9.9.2016.

Haastattelu 2. Validia-talon henkilökuntaa. Turku, 27.9.2016.

Haastattelu 3. Kotikunnaksen henkilökuntaa. Turku, 29.9.2016.

Haastattelu 4. Peiponhovin henkilökuntaa. Turku, 14.10.2016.

Haastattelu 5. Turun ensi- ja turvakodin henkilökuntaa. Turku, 26.10.2016.

Heidi Myyryläinen

Kohti asiakkuutta – kokemuksia Tatu ja Sote -valmennuksen yhteiskonseptoinnista

Tatu- ja Sote -valmennusjaksolla monialaiset ryhmät keskittyivät monialaisen palvelukonseptien luomiseen. Tarkoituksena oli hyödyntää kunkin ammattiosaamista ja luoda sosiaali- ja terveysalalle palveluita tai tuotteita, joissa taiteella on tärkeä rooli. Tuotekehitys perustui ajatukselle, jossa hyödynnetään kunkin tiimin jäsenen osaamista, kokemusta ja yhteyksiä – ja luodaan yhdessä uutta osaamista ja uusia yhteyksiä.

Tässä artikkelissa tarkastelen näkökulmia asiakkuuteen siinä vaiheessa, kun tuotteita ja palveluita vasta konseptoitiin Tatu- ja Sote -valmennusjaksolla. Tarkastelen näkökulmia asiakkaan hahmottamiseen, kokeiluihin ja arvoon. Sivuan samalla myynti- ja ostoprosessia. Päädyn pohtimaan asiakassuhteen luonnetta kehittämiskumpanuutena.

Kerro, kerro, kuvastin, kuka on asiakkaamme

Tuotekehitysprosessin alussa, tuotteen kehittäjät vasta kuvittelevat, kuka ja keitä ovat asiakkaamme. Asiakkaan hahmottamisen ja konseptin ja asiakkaan suhteen tehdään useita valintoja, joista osa saattaa muodostua kuin itsestään. Valinnat kuitenkin muokkaavat koko konseptia. Niitä asioita pidetään tärkeänä, joita asiakkaan oletetaan tarvitsevan ja arvostavan.

Kuten Tatu ja Sote -valmennusjaksolla, tuotteen konseptointi voi perustua olemassa olevan tiimin jäsenten osaa-

miselle, ja tiimi alkaa hahmottaa asiakastaan. Toisin sanoen omaa osaamista ja tiimin kokonaisuuden osaamista peilataan johonkin sosiaali- ja terveysalan palvelun asiakkaaseen. Parhaimmillaan tiimillä on käytössään sosiaali- ja terveysalan osaaaja, joka pystyy jakamaan tietoa sosiaali- ja terveysalasta toimintaympäristönä. Asiakas on yhteinen kohde, johon liittyvä tieto ja oletukset ohjaavat myös yhteistä tuotteen määrittelyä. Monialaisessa tiimisä erilaiset näkemykset asiakkaasta voivat olla eriäviä – ja eroavaisuudet arvokkaita. Kyseenalaistamisen ja valintojen avulla tiimi voi kypsyttää oman lähestymistapansa suhteessa asiakkaaseen ja asiakkaisiin. Tiimi muodostaa samalla yhteistä näkemystä siitä, kuka on asiakkaamme ja mikä on suhteemme asiakkaaseen ja millainen on asiakkaan rooli.

Kokeilut kypsyttävät konseptia

Kun tiimi työstää ideaa tarjoamastaan, konseptia lähdetään testaamaan koeympäristöissä, yhteistyössä asiakkaiden ja käyttäjien kanssa. Oletukset tarkentuvat tai korjaantuvat ja kokemustieto parantaa konseptia. Mikä tuotti arvoa, ja oliko tuotettu arvo sellaista, jota konseptin kehittäjät kuvittelivat? Herättääkö konsepti muitakin merkityksiä tai jatkokehitystarpeita? Erilaisten kokeilujen aikana asiakas hahmottuu aiempaa tarkemmin. Viesti asiakkaalle kirkastuu ja kiteytyy. Olennaista asiakastietoa kannattaa kerätä ja hyödyntää myös systemaattisesti.

Kokeilut ovat elintärkeitä väylien luomiselle. Kokeiluita kannattaa suunnitella hyvin ja myös niistä oppimista systematisoida. Mistä näkökulmista tiimi haluaa kerätä syvempää tietoa asiakkailta tai muilta sidosryhmiltä? Esimerkiksi tarkempaan tarkasteluun voivat nousta asiakkaan kokemukset, konseptin sanoman tai viestin tulkinnat, asiakkaan asema suhteessa palveluun tai valinnat, joita loppukäyttäjälle voidaan tarjota. Kaikenlainen erilaisten toimintaympäristöjen ymmärrys auttaa hiomaan konseptia tai mahdollisesti sen osia toimivammaksi. Asiakkaan tarpeet tai soveltavan taiteen merkitykset saavat uusia ulottuvuuksia.

Mitä arvoa asiakkaalle?

Arvo on moniulotteinen käsite. Perinteisesti liiketaloudessa on tarkasteltu arvoa tuotteen tai palvelun hyödyn, vastineen ja hinnan tai uhrauksen vastaparina. Yksinkertainen määritelmä on hyödyllinen myös tuotekehityksessä, koska on kiteytettävä se, mitä asiakas saa ja mitä tarjoajat tarvitsevat vastineeksi.

Toisaalta arvon ymmärtämiseen kytkeytyy myös mahdollisuus luoda parempaa asiakasarvoa ja samalla kilpailuetua. Tiimin täytyy erottaa jyvät akanoista: mitä asiakas yksilönä ja yhteisönä arvostaa, mikä tuottaa todellista lisäarvoa? Mitkä asiat ovat oletusarvoisesti tärkeitä, mutta eivät

” *Alan toimijoiden yhteistyön tarve on tunnistettu, ja samalla tarve uudenlaiseen, avoimempaan hankintakulttuuriin. Pienten toimijoiden voimien yhdistäminen ja kumppanuuteen pyrkiminen voi olla arvokas tapa toimia.*

edistä erottautumista? Mikä on brändin syvin olemus ja mahdollisimman totuudenmukainen sanoma? Miten asemoitua suhteessa muuhun markkinaan? Miten erottautua vastaavista palveluntarjoajista?

Samalla kysymys on rajaamisesta, koska tiimi joutuu puntaroimaan omia edellytyksiään, sen hetkisiä resurssejaan ja omia tulevaisuuden odotuksiaan konseptiin liittyen.

Tiimi hakee vastausta sille, mitä arvoa konseptimme tuottaa yksilölle tai yhteisölle. Mitä arvoa ja merkityksiä tuotamme mahdolliselle loppukäyttäjälle ja mahdollisesti loppukäyttäjistä etäällä olevalle asiakasorganisaatiolle, jos ostaja on organisaatio? Miten osoitamme vaikuttavuutemme ja millaista kieltä asiakas puhuu? Miten saamme viestin erottautumaan?

Ostamisen ja myymisen haasteita

Taiteilijoiden osaamista ei hyödynnetä kovinkaan paljon sosiaali- ja terveysalalla. Kun tarjontaa on, ja se kehittyy, miten tarjonta voisi kohdata kysynnän paremmin? Voidaan ajatella, että uudenlaista markkinaa vasta luodaan.

Sosiaali- ja terveysalalla ei ole vakiintuneita käytänteitä hyödyntää soveltavaa taidetta. Tietääkö asiakaskaan, mitä voisi ostaa ja millaisin hyödyin? Millainen investointi osto on, ja mitä arvoa sillä on? Miten paketoita tuote, jonka lupaus liittyy aineettomaan arvoon, kokemuksiin?

Osallistavan taiteen ostaminen on oma lukunsa. Asiakkaalla ei kuitenkaan välttämättä ole valmista formaattia, jota ostaa. Molempien osapuolien näkökulmasta kriteereiden määrittelyyn tarvitaankin kokeiluja ja yhteiskehittämistä, joka kerää tietoa kokonaisuuden kaikkien eri osapuolten näkökulmista, tarjoajien – institutionaalisten ostajaryhmien, palveluiden kehittäjien ja niitä markkinoivien.

Terveydenhuoltoasiakkaiden ostoprosessin ymmärtäminen on oma haasteensa, joka vaikuttaa myymisen ja markkinoinnin valintoihin. Millaisilla vaikuttimilla asiakasorgani-

saatio tekee päätöksiä? Myyntityössä menestyvä helpottaa ostamista ja on saavuttanut ymmärrystä asiakkaan kokemista haasteista, arvostuksista – sekä kykenee tavoittamaan asiakkaan niin, että asiakkaalle termit olisivat tuttuja tai ainakin ymmärrettäviä.

Asiakkuuden hallinta

Millainen on asiakkaan ja toimittajan välinen suhde? Taidetta soveltavilla tai osallistavaa taidetta tuottavilla palveluntarjoajilla ja sosiaali- ja terveysalan toimijoilla on jaettuja käsitteitä ja yhteistä tietoa usein vähän. Alan toimijoiden yhteistyön tarve on tunnistettu, ja samalla tarve uudenlaiseen, avoimempaan hankintakulttuuriin. Pienten toimijoiden voimien yhdistäminen ja kumppanuuteen pyrkiminen voi olla arvokas tapa toimia.

Eryteisesti B2B-markkinoilla yleensä ostajan ja myyjän vahvasta suhteesta on hyötyä. B2B-suhde perustetaan, sitä ylläpidetään ja kehitetään ja kumppanuus on samalla tärkeä menestys- ja kilpailutekijä. Hyvinvoinnin välitystoimisto voi verkostona luoda yhteyksiä ja mahdollisuuksia pitkäjänteiseen kumppanuuteen perustuvaan yhteiskehittämiseen niiden toimijoiden kanssa, joilla on edellytyksiä kehittää asiakaslähtöisiä soveltavan taiteen palveluita.

Satu Helske & Juha Iso-Aho

Kohti Hyvinvoinnin välitystoimiston asiakasymmärrystä

Tässä artikkelissa tarkastellaan sitä, miten Hyvinvoinnin välitystoimiston palvelutuotantokonsepti voitaisiin muotoilla mahdollisimman asiakasystävälliseksi ja käyttäjälähtöiseksi. Artikkelissa esitetyt tulokset perustuvat kahdessa vaiheessa koottuun aineistoon. Ensimmäinen, laajempi osuus pohjautuu asiakashaastatteluihin, joiden avulla pyrittiin selvittämään ostajien tarpeita ja motiiveja. Tulosten pohjalta luotiin palvelumuotoilun menetelmällä erilaisia ostajapersoonia, joiden pohjalta palvelua voidaan kehittää edelleen. Näitä ostajapersoonia testattiin toisessa vaiheessa kyselyllä, joka kohdistettiin ryhmälle soveltavan taiteen palveluja tuottavia ja/tai välittäviä ammattilaisia.

Ensimmäisen vaiheen haastatteluilla selvitettiin, millaisia tapoja henkilöillä on tällä hetkellä ostaa soveltavan taiteen palveluja ja millaisille palvelulle heillä olisi tarvetta. Samalla tutkittiin, millaisia tunteita, tarpeita, tavoitteita ja toiveita nousi esille. Tärkeää tietoa oli myös henkilöiden näkemys toimivasta Hyvinvoinnin välitystoimiston palvelumuodosta ja siitä, mikä on heille tärkeää palveluita ostaessa.

Asiakasnäkökulmaa edustivat viisi henkilöä sosiaali- ja terveysalalta sekä yksityiseltä, julkiselta että kolmannelta sektorilta. Haastateltavat työskentelivät vanhus-, nuoriso-, mielenterveys- sekä kehitysvammaistyön parissa:

Palvelujohtaja **Helena Räsänen** vastaa ikääntyneiden ja vammaisten palveluista Sipoon kunnassa. Hänellä on monivuotinen kokemus työstä sosiaali- ja terveysalalla sekä soveltavan taiteen palveluiden osalta.

Projektikoordinaattori **Helena Norokallio** työskentelee Turun Lähimmäispalveluyhdistys ry:ssä ja hänen työhönsä kuuluu muun muassa erilaisten hankerahoitusten haku, selvitysten teko, ideointi ja suunnittelu, verkostoyhteistyö ja vapaaehtoistoiminnan koordinointi yhdistyksessä.

Kulttuurituottaja **Jaana Gummerus** työskenteli Eteva-kuntayhtymässä taidetoiminnan palvelukehittäjänä *Taide arjen vahvistajana* -projektissa. Hän kehitti taide-toimintaa kehitysvammaisten asumiskeskuksissa tavoitteenaan säännöllisen taidetoiminnan tuominen arkeen.

Ursula Hallas toimii FinFami Uusimaa ry:n *Space! Tilaa nuorten ehkäisevään mielenterveystyöhön*-hankkeessa (2016–2018) projektityöntekijänä ja yhteisötaiteilijana. Hallas on sekä taiteilija että projektityöntekijä, joten hänellä on näkemystä molemmilta puolilta niin taiteen tekijänä kuin sen ostajanakin.

Suunnittelija **Minna Pasi** työskentelee Saimaan Nuorisoseurat ry:ssä. Hänen työvastuitaan ovat lasten ja nuorten toiminta ja sen kehittäminen, teatteritoiminta, koulutukset ja tapahtumat. Pasin vastuulla on järjestön osalta kulttuuritapahtumien tuottaminen sekä osallistavan taiteen palveluiden hankinta.

Kokemukset soveltavan taiteen palveluiden käytöstä

Kaikki haastatellut henkilöt ovat hyödyntäneet soveltavan taiteen palveluita nykyisissä työpaikoissaan ja työtehtävissä. Haastattelujen perusteella havaittiin, että julkisella puolella on harvoin budjettia taide- ja hyvinvointipalveluille. Tästä syystä on hyvin yksikkö- ja toimialakohtaista, miten rahaa käytetään. Palvelut ostetaan yksiköihin suoraan ostopalveluina eikä taide- ja hyvinvointipalveluille ole aina budjetoitu rahaa toimintaan. Joissain sote-alan yksiköissä käytetään enemmän soveltavan taiteen palveluita asiakkaiden terveyden tukemiseksi kuin toisissa. Toisinaan ei edes oikein tiedetä, mitä palvelut voisivat olla eikä niihin ole sikkään budjetoitu rahaa¹.

Loppukäyttäjäasiakkaat voivat myös ostaa palveluita itse. Esimerkiksi Sipoossa on kannustettu asiakkaita ostamaan itse palveluita ja näin onkin tapahtunut enenevässä määrin. Asiakkaille on tärkeää saada maksaa esimerkiksi pääsylippu esitykseen ja omaiset ovat tässä myös tukena.²

Ostopalveluiden löytäminen on koettu toisinaan hankalaksi ja myös kalliiksi. Taiteilijat jäävät myös työyhteisöjen ulkopuolelle ja heidät pakotetaan yrittäjiksi, mikä on monelle taiteilijalle haastavaa³. Yhteiset toimintatavat soveltavan taiteen palvelun ostamiseen puuttuvat sote-alalta ja näiden haastattelujen perusteella olisi toivottavaa, että ne muotoutuisivat. Toimintatapojen puute turhauttaa, koska se hidastaa asioiden etenemistä.

Toiveita ja tarpeita

Haastattelussa oli erilaisia kysymyksiä liittyen käyttäjien kokemuksiin palvelujen ostamisesta sekä toiveista ja tarpeista tulevaa välitystoimistoa kohtaan. Esiin nousi paljon samansuuntaisia toiveita ja tarpeita:

Toivottiin, että saatavilla olisi kulttuurituottaja, joka tuntee sosiaali- ja terveystalouden sekä erilaiset hyvinvointipalvelut. Avun saaminen kulttuurituottajalta säästäisi omaa

työaika. Kaivattaisiin sellaista kulttuurituottajaa, joka on erikoistunut tapahtumien järjestämiseen, viestintään ja markkinointiin⁴. Olisi myös hienoa, että Hyvinvoinnin välitystoimiston tuottaja tukisi sekä taitelijaa että hoitohenkilökuntaa⁵. Lähes kaikki toivovat ja tarvitsevat työssään palvelua, josta voi ostaa sekä palveluja että valmiita konsepteja. Silloin ostaja saa myös paremman käsityksen tarjolla olevasta toiminnasta sekä mihin sillä pyritään.⁶

Hyvinvoinnin välitystoimiston toivotaan myös panostavan erilaisiin kohderyhmiin. Palvelut voitaisiin tarjota erilaisille kohderyhmille ja toimintaympäristöille ja ne olisivat helposti löydettävissä palvelusta⁷.

Verkostoituminen koetaan välitystoimiston tulevaa toimintaa ajatellen tärkeänä ja verkostoitumistapahtumia toivotaan. Jaana Gummerus⁸ painotti, että verkostoituminen tällä alalla on erittäin tärkeää ja hän itse kiertää tapahtumissa ja on erittäin aktiivinen verkostoituja. Tulevaisuudessa Hyvinvoinnin välitystoimisto voisi mahdollisesti myös jatkaa seminaarien järjestämistä ajankohtaisista asioista.

Haastatteluissa korostettiin niin taiteilijan asemaa kuin alueellisuuttakin: Usea haastateltava halusi hyödyntää ensisijaisesti oman alueen verkostoja ja työvoimaa. Tähän liittyi tavoite maksaa työstä kunnon korvaus. Haastatteluissa pohdittiin myös sitä, onko tuotteistaminen hyvä vai huono asia – pakottaako se taiteilijan yrittäjäksi hänen tahtomattaan.

Palvelut verkossa

Kaikista vastauksista käy ilmi, että asiakkaat tavoitetaan parhaiten internetissä. Vastaajat toivovat selkeää kanavaa, josta on helppo löytää asiakaskunnalleen sopivaa palvelua.

Palvelujen toivotaan olevan saatavilla muun muassa eri taiteenlajien mukaan luokiteltuina⁹. Toisaalta myös toimintaympäristöt olisi tärkeää eritellä, jotta omille asiakkaille sopivat palvelut löytyisivät helposti¹⁰. Palveluista tulisi myös käydä ilmi, mitkä ovat niiden kohderyhmät ja mille toimialalle ne ovat suunnattu¹¹.

Palvelun toivotaan myös sopivan sellaisille toimijoille/järjestöille, jotka eivät varsinaisesti toimi sote-alalla vaan myös enemmänkin vapaa-ajan toimintaa tukevana palveluna¹². Lisäksi ehdotettiin, että Hyvinvoinnin välitystoimisto voisi myös järjestää palvelusta koulutuspäivän, jonka aikana voisi verkostoitua ja jossa hoitoaloille esiteltäisiin myös tilaamista¹³.

Käyttäjäpersoonat

Persoonana on kuvitteellinen käyttäjä, jonka profiili muodostetaan käyttäjätiedon perusteella. Tulosten perusteella käyttäjistä voi muodostaa tietynlaisia persoonia, joille annetaan nimet, persoonallisuus, käytöstavat ja mietitään mitkä ovat niiden tarpeet ja toiveet¹⁴. Persoonien käytön avulla kehittämistyöhön tuodaan empaattisuutta sekä mahdollisuutta identifioitua käyttäjäkokemukseen¹⁵. Persoonissa pyritään kuvaamaan erilaisia asiakastarpeita ja motiiveja. Niiden avulla voidaan tunnistaa esimerkiksi tyypillinen asiakas ja mielipidejohtaja sekä esimerkiksi ääripersoonia.¹⁶

Persoonat ovat työkaluja ja toimivat itsessään jo yhteistä ymmärrystä luovana näkymänä asiakkaista. Niiden avulla voidaan miettiä muun muassa palvelun kannalta oleellisia viestintäkanavia tai valita henkilöitä yhteiskehittämisen työpajoin, koska ne edustavat tutkittua asiakasnäkymää.¹⁷

Haastattelujen pohjalta voitiin muotoilla kolme erilaista persoonaa:

- Veikko Verkostoituja
- Karoliina Kulttuurikuluttaja
- Ulla Utelias

Jokaisella persoonalla on oma kuvaus ja luonnehdinta siitä, mikä on tälle persoonalle tyypillistä. Kuvaukseen on nostettu mukaan myös kolme haastatteluista nousutta painotusta¹⁸. Jokainen persoona painottuu niissä hieman eri tavoilla. Asiakaskokemuksen keskeiset rakennuspalikat ovat jokaisella erilaiset sen mukaan, mitä haastatteluissa nousi esille. Selostustekstien alla on myös haastatteluaineistosta muotoiltuja ilmaisuja, jotka sopisivat kyseisen persoonan sanomiksi.

Veikon persoona muodostui haastatteluiden verkostoitumisen teemasta, jossa korostuivat omien verkostojen tärkeys palvelunhankinnassa sekä erilaisten seminaarien hyödyllisyys. Myös tietopankkien tärkeys nousi samassa yhteydessä esille. Veikolle on tärkeää saada toimintatavat juurrutettua. Hän pitää ihmisten tapaamista merkityksellisenä, joten myös henkilökohtainen palvelu on hänelle tärkeää.

Veikon suusta:

” *Tarvitsemme paljon verkostoitumista, yhdessä pohtimista – kokemusten ja tiedon jakamista, jotta tämä ei ole vain ilmiö ajassa vaan pysyvä tapa toimia.*

Veikko Verkostoituja

Profiilin kuvaus

Veikko on aktiivinen ja tietoinen soveltavan taiteen kentän ajankohtaisista asioista sekä kiinnostunut etsimään tietoa ja kontakteja.

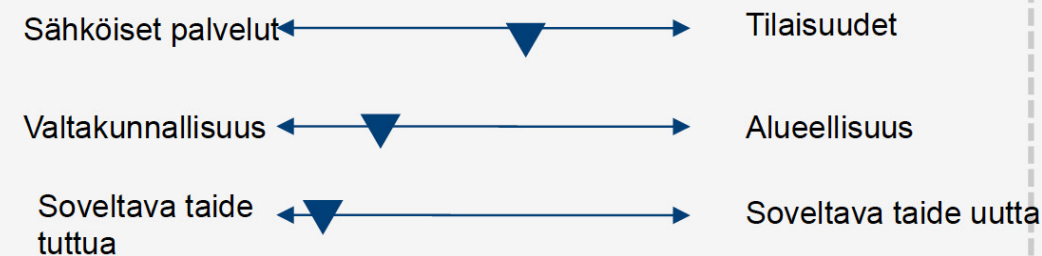
Veikko käy paljon erilaisissa tapahtumissa verkostoitumassa ja haastelemassa uusia tuulia. Hänelle on erittäin tärkeää verkostoitua alan ihmisten kanssa. Useimmiten hän on itsekkin tuottaja ja järjestää paljon erilaisia taiteen ja hyvinvoinnin ohjelmia työpaikassaan. Hän uskoo, että tarvitsemme tutkimustietoa osoittamaan palveluiden tarvetta alallamme ja ihmisten hyvinvointia parantavana välineenä.

Profiilille tyypillistä

Tiedon jakaminen on hänelle tärkeää ja hän haluaa tehdä yhteistyötä erilaisten tahojen kanssa. Veikko haluaa, että työaika vapautuisi verkostojen rakentamisesta myös työn tekemiseen. Hän toivoo, että palvelun avulla saisimme yhteneväiset toimintatavat sosiaali- ja terveysalalle.

Profiilin painotukset

Asiakaskokemuksen keskeiset rakennuspalikat

- Ihmisläheinen palvelu
- Sosiaalisuus
- Verkostoitumisen mahdollisuus, tilaisuudet

Karoliinan persoona muodostui soveltavia taiteita eniten käyttäneiden vastauksista. Niissä korostui se, että heillä on jo hyvä ja toimiva menetelmä ja prosessi, mutta he ottavat edelleen mielellään vastaan tuottajan apua ja tutustuvat uusiin mahdollisuuksiin. Karoliinan kannalta rakennuspalikat koostuvat uudenlaisten palveluiden saamisesta sekä yhteistyöstä eri alojen välillä. Karoliina on myös kiinnostunut taiteilijoiden työllistämisestä.

Karoliinan suusta:

” *Nettipohjainen palveluluettelo (jossa olisi esiteltyinä taiteilijat ja heidän osaamisalansa ja preferenssinsä) olisi ensimmäinen paikka, josta selaisin potentiaalisia yhteistyökumppaneita. Netti on tehokas ensimmäinen yhteys. Tämän jälkeen seuraava kontaktini olisi Hyvinvoinnin välitystoimiston oma yhteyshenkilö, jonka kanssa voisin keskustella tarpeista ja vahvistaa tietoa siitä, kuka voisi olla kyseiseen produktion sopiva taiteilija.*

Karoliina Kulttuurikuluttaja

Profiilin kuvaus

Karoliina on tottunut järjestämään työssään soveltavan taiteen palveluita sisältäviä aktiviteetteja ja se kuuluu hänen työnkuvaansa. Työpaikalla on prosessi, jota noudatetaan. Hän voi myös innovoida uutta ja uusiin asioihin suhtaudutaan positiivisesti.

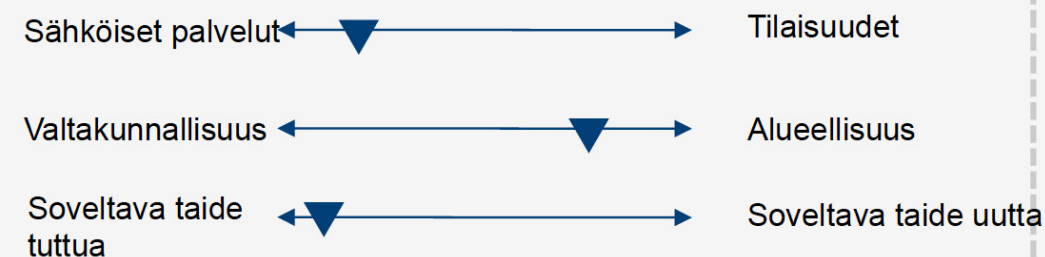
Karoliinalle soveltavan taiteen palvelut ovat hyvin tuttuja ja hänen työpaikalla on budjetoitu hyvinvointia tukeviin palveluihin yksikössä.

Profiilille tyypillistä

Hän uskoo, että laadukkaiden palveluiden näkyvyys ja lisääntyminen olisi hyväksi koko alalle. Karoliinalle on tärkeää myös työllistää taiteilijoita ja saada rakennettua hyvä yhteistyö heidän kanssaan sekä työllistää heitä.

Profiilin painotukset

Asiakaskokemuksen keskeiset rakennuspalikat

- Uusia innovatiivisia palveluita
- Taiteilijoiden työllistäminen
- Yhteistyö alojen välillä

Ullan persoonassa korostuu se, että hän ei ole vielä kovin tuttu soveltavien ja osallistavien taiteen palveluiden ostaja tai käyttäjä, joten hän tarvitsee ostamisessa apua. Hän on ostajana epävarma, mutta utelias. Ullan persoonassa painottuu myös alueellisuus ja hänelle onkin tärkeää työllistää taiteilijoita alueellisesti.

Ullan suusta:

” *Hyvinvoinnin välitystoimiston asiantuntevuus auttaa meitä, kun emme itse uskalla valita tai emme tiedä tarpeeksi jostain taiteen lajista. Se voisi auttaa meitä myös kertomalla jo toteutetuista projekteista.*

Ulla Utelias

Profiilin kuvaus

Ullan työpaikalla ei osteta juurikaan soveltavan taiteen palveluja, mutta hän olisi valmis ja kiinnostunut kokeilemaan niitä enemmän. Tapahtumia järjestettäessä on käytetty omia taitoja tai ostettu alueellisesti esimerkiksi suoraan taiteilijalta.

Ullalla ei ole juurikaan kokemusta soveltavan taiteen palveluiden ostamisesta ja hyödyntämisestä sote-alalla. Hän on järjestänyt itse esimerkiksi taidekäyntejä ja palkannut ohjaajia vetämään taidepajoja asiakkaille.

Profiilille tyypillistä

Hänelle on tärkeää, että hänen työpaikkansa työllistää alueellisesti ja hän haluaa myös tehdä mahdollisimman paljon itse. Hänen työpaikallaan ei ole määrärahoja palveluiden ostamiselle. Hän on vielä epäluuloinen palveluja kohtaan ja sen suhteen, mitä se voisi tarjota heille. Hän on kuitenkin utelias – tutustuu ja kokeilee niitä mielellään, voihan niistä olla heille jotain hyötyä.

Profiilin painotukset

Asiakaskokemuksen keskeiset rakennuspalikat

- Alueellisuus
- Uusien palvelujen markkinointi
- Tuottajan tuki tärkeä

Palvelutuottajien ja -välittäjien näkemyksiä käyttäjäpersoonista

Edellä kuvatut haastatteluiden pohjalta muodostetut käyttäjäpersoonat esiteltiin ryhmälle soveltavan taiteen palvelutuotannon ammattilaisia ja asiantuntijoita, jotka olivat Hyvinvoinnin välitystoimiston syksyllä 2017 järjestetyille yhteiskehittelyjaksolle valittujen toimijoiden edustajia. Kommentteja antoivat Piia Kleimola (Toimintavoima Oy), Anna Vilkuna (Kaakon taide), Heini Merkkiniemi (New Beat Oy), Tuomas Karisto ja Maria Joensuu (Lapinlahden lähteen työryhmä), Seija Helander (Sanariihii) sekä Hyvinvoinnin välitystoimisto -hankkeen puolesta yhteiskehittelyjakson fasilitaattoreina toimineet Minna Taipale ja Oona Tikkaaja.

Käyttäjäpersoonien esittely koostui persoonia kuvaavista ”profiilikorteista” sekä heidän suihinsa istutetuista sitaateista. Näiden pohjalta palvelutuottajat ja asiantuntijat vastasivat kirjallisesti viiteen esitettyyn kysymykseen, joista neljään pyydettiin avovastaus ja yksi oli monivalintakysymys. Tarkoituksena oli testata käyttäjäpersoonien tunnistettavuutta ja toimivuutta palveluntuottajan ja/tai niiden välittäjän näkökulmasta.

Kysymykset käsittelivät ensivaikutelmaa kustakin käyttäjäpersoonasta, viestintäkanavia ja organisaatioita, joista kyseessä olevan persoonan kaltaisen henkilön voisi tavoittaa, tuotteita, joista persoona voisi olla kiinnostunut sekä liiketoimintamallia (yritys, yhdistys, osuuskunta), joka palvelisi häntä parhaiten. Lopuksi pyydettiin arvioimaan neliportaisella asteikoilla persoonan potentiaalista hyödyllisyyttä palveluntarjoajan tai välittäjän kannalta. Tämän jälkeen käytiin vielä lyhyt purkukeskustelu ostajaprofilien esille nostamista ajatuksista.

Yleisellä voidaan tiivistää, että vastaajat kokivat käyttäjäpersoonat pääasiassa tunnistettaviksi ja uskottaviksi, vaikka tulkinnat hahmoista vaihtelivatkin vastaajien välillä. Toisaalta varsin yleinen havainto oli, että nämä käyttäjäpersoonat eivät välttämättä ole niitä, jotka päättävät organisaatioidensa rahankäytöstä. Persoonien hyödyllisyyttä

palvelun tuottajan tai välittäjän kannalta koskevissa arvioissa oli suuri hajonta paitsi persoonien välillä, niin jonkin verran myös kunkin persoonan kohdalla. Hyödyllisyysarviota haluttiin usein myös perustella: hyödyllisyys riippuu ennen kaikkea kyseessä olevan persoonan asemasta organisaatiossaan.

Seuraavassa koottuna vastaajien arviointeja jokaisesta käyttäjäpersoonasta erikseen:

Veikko Verkostoituja

Veikko Verkostoituja täsmentyi vastauksissa henkilöksi, joka voisi löytyä verrattain korkeasta asemasta järjestökentältä tai julkishallinnosta. Ehkä jopa ammattikorkeakoulusta. Hän olisi todennäköisesti kiinnostunut pitkäaikaisemmista, laajemmista projekteista, jotka ovat myös omaa organisaatiota kehittäviä ja uutta luovia. Useimmat vastaajat arvioivat Veikon kaltaisen henkilön tuntemisesta olevan paljon tai melko paljon hyötyä palveluntuottajalle, mutta yksi vastaaja näki hänet enemmänkin vain yleisesti asiasta kiinnostuneena henkilönä, jolla ei kuitenkaan ole budjettia eikä päätösvaltaa. Useimmat arvioivat Veikon ostavan mieluiten palvelut osakeyhtiöltä tai osuuskunnalta, mutta moni toisaalta totesi, että Veikon ammattitaito riittää palvelun hankkimiseen tuottajan liiketoimintamallista riippumatta.

Karoliina Kulttuurikuluttaja

Karoliina Kulttuurikuluttaja nähtiin Veikon tavoin pääsääntöisesti palveluntarjoajan kannalta myönteisenä ja lupaavana hahmona, jolle taide ja taiteilijat ovat tärkeä asia. Hänen kaltaisiaan toivottiin olevan kentällä enemmän. Jos Veikko nähtiin pitkälinjaisten kokonaisuuksien käyttäjänä, niin Karoliina profiloitui arvioissa monipuoliseksi täsmätuotteiden ostajaksi sekä uuden etsijäksi. Myyjätahona Karoliina näkisi mieluiten osuuskunnan, koska hän kokisi sen toimivan parhaiten taiteilijoiden työllistäjänä, mutta osakeyhtiökin kelpaisi. Karoliinan asema voi olla vaikuttajan tai asiantuntijan, mutta toisaalta hän myös saattaa olla taiteelle omistautunut virikeohjaaja ilman päätösvaltaa. Jäl-

leen kerran käyttäjäpersoonan tosiasiallinen asema organisaatiossaan nähdään olennaisen tärkeänä kysymyksenä.

Ulla Utelias

Hyödyllisyysarvoissa vastaajien käsitys Ulla Uteliaasta olisi selvästi jakautunein. Puolet näki hänen tuntemisensa olevan vain hiukan hyödyllistä palveluntarjoajan kannalta ja toinen puoli koki hänet jopa paljon tai melko paljon hyödylliseksi kontaktiksi. Ulla oli hahmoista ehkä tyypillisin ja tunnistettavin: suorittavan tason työntekijä (useimmiten hoiva-alalla), joka on kiinnostunut soveltavan taiteen palveluista, mutta ei tiedä niistä paljoakaan eikä ole asemassa, jossa asioista päätetään. Joissakin vastauksissa nähtiinkin parhaaksi ottaa yhteys Ullan esimieheen, jos haluaa saada tuotteensa kaupaksi. Samalla, kun hahmo varsin yksimielisesti koettiin tunnistettavaksi ja yleisesti tavatuksi, hajaantuivat vastaukset kolmen viimeisen kysymyksen osalta huomattavasti enemmän kuin Veikon ja Karoliinan kohdalla. Motivaatitasoltaan Ulla koettiin positiiviseksi hahmoksi, mutta ammattitaito ostajana ja maksuvalmius eivät ole parhaita mahdollisia.

Yhteenvedona käyttäjäpersoonia arvioivista vastauksista ja sen jälkeisestä keskustelusta voi todeta, että eniten soveltavan taiteen palveluita välittävää toimijaa kiinnostaa käyttäjäpersoonan asema organisaatiossa ja se onko hänellä päätösvaltaa palveluiden ostamisen suhteen ja toisaalta budjettia hankintojen toteuttamiseen. Tässä mielessä käyttäjäpersoonien profiilikortit jättivät aika paljon arvailujen varaan. Oikeastaan vain Karoliina Kulttuurikuluttajan kohdalla nämä asiat olivat näkyvissä. Karoliinan työpaikalla on budjetoitu hyvinvointipalvelujen ostamiseen ja siellä on jopa prosessi jota noudatetaan. Mutta onko Karoliina juuri se henkilö, johon palveluiden myyjän tai välittäjän pitäisi olla yhteydessä?

” *Asiakasymmärryksen ydinkysymyksiä on se, miten soveltavan taiteen palvelut vastaavat loppukäyttäjä-asiakkaan tiedostettuihin tai vielä tiedostamattomiin tarpeisiin ja miten ne olisivat parhaiten hänen saavutettavissaan.*

Asiakkuudet soveltavan taiteen palveluketjussa

Soveltavan taiteen palveluketju on moniportainen rakenne, jolle ei ole vielä muodostunut vakiintuneita toimintakäytäntöjä. Jos asiaa puretaan palvelumuotoilun näkökulmasta, on tarkastelun lähtökohdaksi otettava loppukäyttäjä. Loppukäyttäjä voi olla kotona, palveluasunnossa tai laitoksessa asuva vanhus, mielenterveyskuntoutuja, vanki tai vaikkapa työhyvinvoinnin kohentamisen tarpeessa oleva työntekijä yrityksessä tai julkisella sektorilla. Toisessa päässä ketjua on taiteen ammattilainen, joka luo palvelun varsinaisen sisällön, joskus yhdessä kulttuurituottajan tai esimerkiksi sosiaali- tai hoiva-alan ammattilaisen kanssa.

Loppukäyttäjän ja taiteilijan välillä voi olla tapauksesta riippuen palvelun tilaaja (esim. hoivakoti), palvelun välittäjä (Hyvinvoinnin välitystoimisto) ja tuottaja (taiteilijan kanssa yhdessä työskentelevä tuotteistamisen ammattilainen) – joko yksi tai kaikki näistä portaista. Toki loppukäyttäjä voi hankkia palvelun suoraan taiteilijaltakin, mutta ilman järjestäytyneitä tiedotus- ja myyntikanavia tai tilaajatahon taloudellisia resursseja näiden kahden tahon kohtaaminen ei ole kovin todennäköistä.

Mutkikkaaksi palveluketjun hahmottamisen tekee vielä se, että sen eri toimijat voivat tapauskohtaisesti olla monen-

laisissa rooleissa, jopa yhtä aikaa (suluissa vaihtoehtoinen/toissijainen rooli):

- Loppukäyttäjä (Asiakas)
- Tilaja (Tuottaja/Asiakas)
- Välittäjä (Tuottaja)
- Tuottaja (Taiteilija, Välittäjä)
- Taiteilija (Tuottaja, Asiakas)

Asiakkaalla viitataan yllä siihen palveluketjun toimijaan, joka toimii palvelua ostettaessa välittömänä maksajana. Loppukäyttäjä on tässä katsannossa asiakas silloin, kun hän maksaa itse suoraan tarvitsemansa soveltavan taiteen palvelun rahalla tai palvelusetelillä. Useimmiten kuitenkin palvelun välittäjän tai tuottajan asiakas on tilaajaorganisaatio, kuten julkisen palvelun laitos, yritys tai yhdistys. Taiteilija puolestaan voi olla paitsi oma tuottajansa, myös asiakkaan roolissa silloin, jos/kun hän maksaa tuottajalle tai välittäjälle korvausta tuotteensa myynnistä ja markkinoinnista.

Hyvinvoinnin välitystoimiston asiakasymmärryksen ydinkysymyksiä on se, miten soveltavan taiteen palvelut vastaavat loppukäyttäjä-asiakkaan tiedostettuihin tai vielä tiedostamattomiin tarpeisiin ja miten ne olisivat parhaiten hänen saavutettavissaan. Toisaalta on paikallistettava ne palveluketjun toimijat (tilaaja-asiakkaat), joilla on päätösvalta sekä taloudelliset resurssit hankkia soveltavan taiteen palveluita loppukäyttäjille. Tämä edellyttää palveluketjun ja sen toimijoiden roolien entistä hienojakoisempaa tarkastelua. Tässä artikkelissa esitellyt käyttäjäpersoonat ovat ensimmäinen askel asiakkuuksien tunnistamiseen, mutta ne kaipaavat vielä syventämistä ja monipuolistamista.

Alaviitteet:

- 1 Hallas 2016
- 2 Räsänen 2016
- 3 Hallas 2016
- 4 Hallas 2016
- 5 Norokallio 2016
- 6 Hallas 2016
- 7 Hallas 2016
- 8 Gummerus 2016
- 9 Räsänen 2016
- 10 Hallas 2016
- 11 Gummerus 2016
- 12 Pasi 2016
- 13 Norokallio 2016
- 14 Kuntaliitto 2014, 47
- 15 Kälviäinen 2014, 41
- 16 Koskelo 2016
- 17 Koskelo 2016
- 18 Persoonakortin pohja: Kuntaliitto 2014, 47

Kirjoittajaesittelyt

Minna Hautio (FM) on kulttuurituotannon lehtori Humanistisessa ammattikorkeakoulussa. Hän on kiinnostunut erityisesti taiteen saavuttavuuteen ja osallistamiseen liittyvistä kysymyksistä sekä taiteen ja taiteilijoiden aseman kehittämisestä hyvinvointisektorilla.

Miia Heikkilä (kulttuurituottaja AMK) on opiskellut kulttuurituottajaksi Humakissa ja tehnyt opinnäytetyönsä sekä Tatun ja Soten työkirjan Hyvinvoinnin välitystoimisto -hankkeelle. Tällä hetkellä Heikkilä opiskelee maisterintutkintoa Jyväskylän yliopistossa kulttuuriympäristön tutkimuksen maisterilinjalla. Hän on erityisesti kiinnostunut taiteen ja esteettisen ympäristön, kuten luonnon, vaikutuksista ihmisen henkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin ja jaksamiseen. Parhaillaan hän tekee pro gradu -tutkielmaa suomalaisten sairaaloiden taide- ja ympäristöhankkeista, joissa kaikissa luonto on vahvasti mukana.

Satu Helske (kulttuurituottaja AMK) toimi harjoittelijana Hyvinvoinnin välitystoimisto-hankkeessa syksyllä 2015 ja kirjoitti sille myös lopputyönsä keväällä 2016. Tuottajana häntä kiinnostaa taiteen ja hyvinvoinnin monipuolinen yhdistäminen. Tällä hetkellä hän työskentelee myynnin ja markkinoinnin parissa.

Lotta Häkkinen (yhteisöpedagogi AMK, KTT) työskentelee tällä hetkellä maahanmuuttajatyön parissa Sateenkaari Koto ry:n Opetuskohti Mustikassa. Aiemmalta koulutukseltaan hän on liiketaloustieteen tutkija. Tutkimuksellisesti hänen sydäntään lähinnä on etnografinen ote ja lämpimimmät muistot tästä työhistorian vaiheesta liittyvät hänellä työ- ja verkkoyhteisöjen tutkimiseen. Alan vaihdon myötä taide ja taidetyöskentely itsen ja toisten kohtaamisen mahdollistajina ovat alkaneet kiehtoa häntä yhä enemmän. Parhaillaan hän viimeistelee ekspressiivisen taideterapian ohjaajan opintojaan.

Juha Iso-Aho (FM) työskentelee Humanistisessa ammattikorkeakoulussa kulttuurituotannon lehtorina ja TKI-toimisto Etelä-Karjalassa Imatralla tutkimus- ja kehitystoiminnan koordinaattorina. Aiemmin hän on toiminut festivaalijohtajana, tuottaja-läänintaiteilijana ja draamakouluttajana. Häntä kiinnostavat erityisesti tapahtumatuotanto, kulttuurimatkailu, luova talous, kulttuurialan oikeudelliset kysymykset sekä vapaaehtoistyön johtaminen.

Kati Jaatinen (yhteisöpedagogi AMK) opiskelee tällä hetkellä sosiologiaa ja tähtää yhteiskuntatieteiden maisteriksi tulevaisuudessa. Opintojen ohella häntä vie mukanaan vahvasti järjestötyö: hän toimii Suomen Leojen hallituksessa ja GKH-piiripresidenttinä.

Birgitta Lehto (sairaanhoitaja, rtg-hoitaja, TtT) toimii hoitotyön lehtorina Saimaan ammattikorkeakoulussa. Hänellä on monipuolinen työkokemus hoitotyöstä niin sairaanhoitajana kuin osastonhoitajana. Opetuksessa erityisenä mielenkiinnonkohteina hänellä ovat hoitotyö, tutkimus- ja kehittäminen, hanketyöskentely sekä opinnäytetöiden ohjaus.

Outi Linnossuo (sosiaalityöntekijä, VTT, ekspressiivisen taidetyöskentelyn ohjaaja) toimii lehtorina Turun ammattikorkeakoulun sosiaalialan yksikössä ja opettaa sosionomeille toiminnallisia ja taidelähtöisiä menetelmiä.

Benny Majabacka (medianomi, kulttuurituottaja YAMK) toimii kulttuurituotannon lehtorina Humakissa ja Hyvinvoinnin välitystoimisto-hankkeen hallinnollisena projektipäällikkönä. Hän on toiminut aiemmin taiteen ja kulttuurin tuotannon monipuolisissa tehtävissä kunnallisella sekä yksityisellä kentällä. Erityisenä kiinnostuksen kohteena hänellä on tapahtumatuotanto, markkinointi sekä musiikkiteollisuus.

Hanna Majabacka (tradenomi, sosionomi AMK) toimii tällä hetkellä projektityöntekijänä vauva-perheiden parissa Turun Tyttöjen Talon Nuoret äidit -hankkeessa. Hän on kiinnostunut taidetyöskentelyn ja luovien menetelmien mahdollisuuksista varhaisen vuorovaikutuksen vahvistamisessa. Hän näkee tärkeänä edistää kaikkien kansalaisten tasaveroisia mahdollisuuksia nauttia taiteesta. Hän on juuri valmistumassa Vauvojen Värikyly® -ohjaajaksi.

Heidi Myyryläinen (KTM, projektipäällikkö) työskentelee Saimaan ammattikorkeakoulussa projektipäällikkönä EAKR- ja TEKES-projekteissa ja lisäksi hakemuskirjoittajana. Hän on kiinnostunut merkityksen antamisen kulttuurisista prosesseista, kokemuksista, suhteista, organisoitumisesta ja brändimuotoilusta. Lisäksi hän innostuu kaikista niistä aineksista, joita tiimi tarvitsee kehittyäkseen ja kehittääkseen asiakkailleen ylivoimaisen tuotteen ja palvelun.

Sanna Pekkinen (FL) toimii kulttuurituotannon lehtorina Humakissa ja aluekoordinaattorina Hyvinvoinnin välitystoimisto -hankkeessa Jyväskylässä. Hän vastasi Jyväskylän Tatu ja Sote – taiteen tuotanto hyvinvointialalle -valmennuksesta yhdessä Tarja Pääjoen kanssa. Hän on kiinnostunut yhteisötaiteesta ja taiteen soveltavan käytön erilaisista toteuttamistavoista eri yhteisöissä.

Marja Susi (TIO, PsM) on nukketeatteritaiteilija ja psykologi, joka toimii esittävän taiteen lehtorina Turun ammattikorkeakoulun Taideakateмиassa. Susi on työskennellyt pitkään sekä kentällä että kouluttajana taide- ja sosiaalialojen rajapinnalla. Viime vuosina hän on kehittänyt erityisesti moniammatillisen yhteistyön käytäntöjä taide- ja sosiaalialojen välillä. Hän on pyrkinyt pitkäjänteisesti edistämään taiteilijoiden uusia työllistymismahdollisuuksia ja vahvistamaan opiskelijoiden monialaista osaamista jo opiskeluaikana.

Oona Tikkaola (KuM, TaM) on kuvataiteilija ja kulttuurituotannon lehtori Humanistisessa ammattikorkeakoulussa. Opetustyön lisäksi hän toimii Hyvinvoinnin välitystoimiston sisällöstä vastaavana projektipäällikkönä. Kaksoisroolistaan johtuen Tikkaola katsoo soveltavan taiteen kenttää sekä taiteilijan että tuottajan näkökulmasta. Hän onkin kiinnostunut kaikista keinoista taiteen tuomiseksi ihmisten lähelle ja siten entistä tärkeämmäksi osaksi yhteiskuntaa.

Niina Turunen (kulttuurituottaja AMK) on valmistunut Humanistisesta ammattikorkeakoulusta vuonna 2015 ja tehnyt opinnäytetyönsä Hyvinvoinnin välitystoimisto -hankkeelle. Opinnäytetyönsä innoittamana hän aloitti sosionomiopinnot vuonna 2017 laajentaakseen ammattiosaamistaan myös sosiaalialalle.

Taitto:

Emilia Reponen

Kuvat:

Kansikuva: Oona Tikkaola

Kuva sivulla 4: Benny Majabacka

Kuva sivulla 9: Emilia Reponen

Kuvat sivuilla 24 ja 69: Kirsi Siukola

Kuvat sivuilla 103-105: pixabay.com

Tatu- ja Sote-supersankareiden

kuvat: Roy Gonzales

